

*Svenska Linné-Sällskapets
Årsskrift*

Årg. XXXVI. 1953

SVENSKA
LINNÉ-SÄLLSKAPETS
ÅRSSKRIFT

ÅRGÅNG XXXVI · 1953

U P P S A L A

1953

UPPSALA 1954

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI AB

537284

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Species Plantarum. Ett 200-årsminne. Av J. A. NANNFELDT	1
Om förhistorien till Species Plantarum. Av ARVID HJ. UGGLA	10
Om Olof Torén, hans färder till Kina och Indien som skeppspredikant samt om växtsläktet <i>Torenia</i> L. Av CARL-AXEL TORÉN	17
Kofsan på Linnæi tid och i dag. Av TELEMAK FREDBÄRJ och JAN KNÖPPEL	57
Från Linné den yngres Englandsresa. Kommentarer kring ett brev. Av AR- VID HJ. UGGLA	71
Fries' levnadsteckning över Linné. Ett femtioårsjubileum. Av K. V. OSSIAN DAHLGREN	78
Om illustrationerna till Hortus Cliffortianus. Av CHRISTIAN CALLMER och OTTO GERTZ †	81
Urkunder rörande familjen Linnés ägodelar. Utg. av SIGURD WALLIN	89
Ur Linnésamlingarna i London. Av ARVID HJ. UGGLA	
Försäljningen av Linnés mineralsamling	125
Författarplaner omkring 1740	126
Linné om invidia svecana	129
C. P. Thunbergs ställning i japansk kulturhistoria. Av S. IWA0	135

Smärre meddelanden:

En engelsk Linnébiografi	148
Filosofen Forsskål	149
En japansk bok om C. P. Thunberg	150
200-årsminnet av Species Plantarum	150
Linnés huvud som sigillbild	151
Linnés mormors farmor bränd som häxa	151
Linné och lärkan	152
Summary of contents	154

Linné-Sällskapets egna angelägenheter:

Styrelsens års- och förvaltningsberättelse för år 1952	158
Skattmästarens berättelse för år 1952	159
Revisionsberättelse	161
Svenska Linné-Sällskapets styrelse	162
Nya medlemmar	163

J. A. NANNFELDT

SPECIES PLANTARUM

ETT 200-ÅRSMINNE

*Minnestal vid Svenska Linné-Sällskapets årsammankomst
å Hammarby den 25 maj 1953*

Herr Hedersordförande, Herr Ordförande, Mina Damer och Herrar!

»Giltig publicering anses börja . . . den 1 maj 1753 (LINNÉ: Species Plantarum, 1. uppl.)» Så lyder i sammandrag Art. 23 av de internationella botaniska nomenklaturreglerna (International Code of Botanical Nomenclature). Den 1 maj i år låg sålunda den botaniska nomenklaturens utgångsdatum jämnt 200 år tillbaka i tiden. Den dagen hade förvisso ej »Species Plantarum» kommit ut, ty företalet är daterat den 2 maj, men någon gång i maj kom den första delen, den 24 denna månad recenserades den nämligen i »Lärda Tidningar». Den andra delen kom fram på eftersommaren och recenserades den 16 augusti. Men som begynnelsedatum för den moderna nomenklaturen har, som vi nyss hörde, den 1 maj fixerats.

Vid detta sammanträde ha vi stor anledning erinra om detta tvåhundraårsminne, och detta icke blott därför att det gäller nomenklaturens utgångsdatum, utan framförallt därför att Sp. Pl. oomstridligt är Linnés »magnum opus».

För gemene man, liksom väl också för mången nutida botanist, torde Linné vara bäst känd som den som gav växterna (och djuren också) deras latinska vetenskapliga namn. Sätillvida är detta riktigt som den moderna botaniska (och zoologiska) nomenklaturen, den binära eller linnéanska nomenklaturen, härstammar från Linné och f. f. g. konsekvent genomfördes i Sp. Pl. Men Linnés betydelse för vetenskapen ligger i själva verket på ett mycket djupare plan än så. Och växterna och djuren, i den mån de voro kända, hade redan långt tidigare vetenskapliga namn, blott alltför många och långa. Och likaså en komplicerad synonymik!

Den linnéanska, s. k. binära nomenklaturen består, som bekant, i att varje art har ett tvåledat namn; ett substantiviskt släktnamn efterföljt av ett attribut, ett »artepitet» för att tala modernt nomenklatorspråk. Detta epitet är i regel ett adjektivattribut, men kan också vara ett substantiv i nominativ eller

genitiv. Låt oss se på släktet *Prunus*, där vi bland välbekanta arter finna exempel på alla tre möjligheterna. Adjektivattribut finna vi hos slån och plommon, *Pr. spinosa* (taggig) och *Pr. domestica* (huslig). Eпитet i form av substantiv i nominativ finna vi hos körsbär och hägg, *Pr. Cerasus* och *Pr. Padus*, där epiteterna äro arternas klassiska namn. Ett genitivattribut finna vi slutligen hos fågelbär, *Pr. avium* (fåglarnas). Genitivattributen bestå i regel av personnamn, även om sådana ej äro särskilt allmänna i den nordiska fanerogamfloran. Vi erinra oss dock sådana namn som *Potamogeton Friesii*, *Sparganium Friesii*, *Potentilla Crantzii* och *Tabernaemontani*.

Hurudana voro då de förlinnéanska namnen? Släkt- och artbegreppen funnos visserligen, men voro mycket vaga. Släkterna voro i regel högst onaturliga konglomerat av växter hopförda på grund av ofta mycket ytliga likheter. Artbegreppet var mycket diffust, framförallt därför att man ej hade klart för sig skillnaden mellan arter och tillfälliga avvikelser, former med avvikande blomfärg, med fyllda blommor, med flikade blad o. dyl. Arternas vetenskapliga namn bestodo av ett släktnamn åtföljt av en diagnosticerande fras. Det var dock ej absolut givet, att alla arter inom ett släkte måste bära samma släktnamn, ej heller att samma släktnamn fick användas blott om ett enda släkte. Om en art var ensam inom sitt släkte, utgjordes dess namn i regel av ett enda ord, nämligen släktnamnet. Den diagnosticerande frasen, som annars åtföljde släktnamnet, kunde någon enstaka gång bestå av ett enda ord, varvid artnamnet rent tillfälligtvis kom att likna ett modernt namn. Vanligen var frasen dock längre och utgjordes av en ablativkonstruktion, i vilken en rad särdrag för arten uppräknades. Det sagda må exemplifieras med olika förlinnéanska auktorers namn på tre allmänt kända växter: linnéan, vitsippan och blåsippan.

Linnéans nutida, binära namn är som bekant *Linnaea borealis* L., men så här lödo de förlinnéanska¹:

Serpillifolia (BUXBAUM).

Campanula serpillifolia (BAUHINUS).

Nummularia norvegica, flore purpureo (KYLING).

Nummularia major, rigidioribus et rarius crenatis foliis, flore purpureo gemello (PLUKENET).

Nummularia norvegica repens, folio dentato, floribus geminis (PETIVIER).

Obularia (SIEGESBECK).

Valerianella nemorosa repens, foliis vitis idaeae minoribus, flore subrubente, semine umbilicato oblongo (AMMANN).

Herba foliis ocymi aut serpylli, florae valerianae (RAJUS).

Linnaea (GRONOVIVS i LINNÉ'S Flora lapponica).

Vitsippans binära namn är ju *Anemone nemorosa* L., och här kommer nu ett urval av dess tidigare vetenskapliga namn:

¹ Inom parentes har satts namnet på den författare, som först brukade resp. artnamn.

Anemone nemorosa, flore majore (BAUHINUS).
Anemone montana (CAESALPINUS).
Anemone quinta (DODONAEUS).
Anemonoides flore albo (BOERHAAVE).
Anemonoides flore majore (DILLENII).
Anemonoides vulgaris monanthos, flore albo (VAILLANT).
Nemorosa flore roseo albo expanso (RUPPIUS).
Ranunculus sylvarum (CLUSIUS).
Ranunculus nemorosus, flore majore albo (MORISON).
Ranunculus phragmites albus et purpureus vernus (BAUHINUS).
Ranunculus nemorosus (TILLANDZ).

Och i OLOF RUDBECKS »Hortus botanicus» finna vi den uppräknad såsom odlad i Uppsala-trädgården i följande former:

Ranunculus nemorosus fl. albo
 — *nem. fl. purpurasc.*
 — *fl. purpurasc. pleno*
 — *fl. viridi pl.*

Blåsippans nutida namn är som bekant *Anemone hepatica* L. Några av dess äldre namn äro:

Hepatica (GRONOVII).
Hepatica flore simplici coeruleo (RUPPIUS).
Hepatica nobilis, flore simplici coeruleo (HERMANNUS).
Hepatica trifolia, caeruleo flore (CLUSIUS).
Hepaticum trifolium sive Trinitas herbariorum (LOBELIUS).
Myosurus perennis, trifido folio, flore caeruleo (VAILLANT).
Ranunculus hepaticus trilobus vernus, flore coelesti (PLUKENET).
Ranunculus tridentatus vernus, flore simplici coeruleo (TOURNEFORT).
Trifolium hepaticum, flore simplici et pleno (BAUHINUS).
Trinitas (CAESALPINUS).

varjämte vi i RUDBECKS »Hortus botanicus» finna följande former:

Hepatica fl. pleno caer.
 — *fl. caer. simpl.*
 — *fl. rubro*
 — *fl. albo.*

Redan dessa exempel visa, hur besvärliga de gamla namnen böra ha varit att hålla i huvudet. Ingen må tro, att jag valt ut några särskilt svåra namn. De anförda exemplen äro tvärtom fullt typiska och normala. Därtill kommer, att dessa äldre namn i regel äro rent deskriptiva och avse att nämna de karaktärer, som skilja arten från dess samsläktingar. Följden blev, att om man fann en ny art, som hade alla de karaktärer, som voro uppräknade i en tidigare känd arts namn, så måste detta gamla namn byggas på med en skiljande karaktär, samtidigt som den nya arten fick sitt namn. På så vis voro de förlinnéanska artnamnen ej ens i princip oföränderliga.

DIDYNAMIA ANGIOSPERMIA. 631

BROWALLIA.

1. BROWALLIA. *Hort. cliff.* 318. *t.* 17. *Hort. upf. americana*, 179. *.
Habitat in America australi. ☉

LINNÆA.

1. LINNÆA floribus geminatis. *Fl. lapp.* 250. *t.* 12. *f. borealis*, 4. *Hort. cliff.* 320. *Fl. suec.* 522. *t.* 1. *Mat. med.* 517. *Roy. lugdb.* 236. *Hall. herb.* 608. *Segu. veron.* 183. *Sauv. meth.* 137.
Serpillifolia. *Buxb. act.* 2. *p.* 346. *t.* 21.
Campanula serpillifolia. *Baub. pin.* 93. *prodr.* 35. *Act. upf.* 1720. *p.* 96. *t.* 1.
Nummularia norvegica, flore purpureo. *Kyll. act. dan.* 2. *p.* 346. *f. C.*
*Habitat in Sueciæ, Sibiria, Helvetiæ, Canadæ sylvis ar-
 tigenis, muscosis, acerosis, sterilibus, umbrosis.* ☿

Fig. 1. Sidprov ur *Species plantarum* 1753.

När nu redan med dåtidens ringa antal kända arter namnen blevo så svårhanterliga, hur långa skulle de icke ha blivit, om de alltjämt varit i användning, när släkten äro bekanta med 1 000 arter eller mer! I *Sp. Pl.* upptar Linné allt som allt c. 8 000 arter, varav drygt 600 kryptogamer. I våra dagar uppskattas enbart antalet beskrivna fanerogamararter till bortemot 200 000. Orchidéerna, den största av familjerna, har c. 18 000 kända arter, och de korgblomstrigas familj kommer ej långt efter i artantal.

År 1753 var det uppenbarligen ej Linnés avsikt, att den nya nomenklaturen med »nomina trivialia» skulle göra de äldre namnen (»nomina specifica») överflödiga. De nya »nomina trivialia» skulle blott användas för bekvämlighets skull, så att man sluppe ständigt upprepa de långa »nomina specifica». Linné påpekar uttryckligen, att det ej räcker med att ge en ny art ett »nomen triviale», utan den måste också förses med ett »nomen specificum» av gammal typ. I *Sp. Pl.*, som utgör en kritisk uppräknings av alla kända växter, nämnes först det av Linné accepterade »nomen specificum», vilket i regel oförändrat eller med någon mindre förändring hämtats från någon äldre auktor eller från något av hans egna tidigare arbeten. Härpå följa de viktigaste synonymen samt en kortfattad uppgift om artens förekomst. Det artepitet, som tillsammans med släktnamnet utgör »nomen triviale» står utanför texten i själva marginalen. De arter, som nybeskrivas i första upplagan är mycket få. Dessa äro dessutom försedda med längre beskrivning. — Nio år senare (1762) utkom andra upplagan. Denna var starkt utvidgad, många nya växter hade blivit kända under tiden, icke minst genom samlingar sända till Linné från olika delar av världen.

I »Egenhändiga anteckningar af CARL LINNAEUS om sig sjelf» skriver han i en redaktion bland »LINNAEI merita et inventa» helt kortfattat:

»*Species plantarum* definierade han först med solida åtskillnadsord, och determinerade äfven de mäste Indianske.

Nomina trivialia förde han först in i hela Natural-Historien, till ett nytt ljus och compendium.»

I en annan redaktion skriver han utförligare:

»*Differentiae Specificae*, eller så kallade speciella namn, förkastade han hwart enda ett af de förut gjorda och satte i stället sådane, som på kortaste sättet kunde skilja ett species ifrån alla andra af samma genus, så att man ej för dess determinerande behöfde ofta slå upp Auctorer.

Nomina trivialia voro förut ohörde. LINNAEUS införde dem öfver alt. Det var detsamma som att sätta kläpp i klocka. Två namn kunna lätt minnas, lätt nämnas och skrivas, långt bättre än som förut skedde, långa definitioner. Härigenom fick Botaniquen nytt lif, helt annat och naturligt skick.»

Detta sista citat torde härstamma från slutet av 1760-talet, men liknelsen om kläpp i klocka möter oss redan i recensionen av andra upplagan av Sp. Pl. i »Lärda tidningar» den 1 aug. 1763, vilken recension, lika väl som motsvarande av första upplagan, säkerligen författats av Linné själv, åtminstone i sina huvuddrag.

Utvecklingen fram till nutiden är alldeles klar. Det är »nomina trivialia», som blivit den moderna nomenklaturens binära namn, under det att »nomina specifica» eller »differentiae specifica» motsvara de latinska diagnoser, som alltjämt måste åtfölja beskrivningen av alla nya växtarter.

Genom sin enkelhet slog den linnéanska nomenklaturen igenom hastigt, förvånande hastigt. Försök ha visserligen ej saknats att modifiera den eller att ersätta den med något annat. Alla sådana försök ha emellertid visat sig misslyckade, och numera förefaller det säkert, att den linnéanska nomenklaturen kommer att bestå, så länge vetenskaplig botanik och zoologi bestå. Men att nomenklaturen skulle utveckla sig till nära nog en vetenskap för sig, att nomenklaturreglerna skulle växa ut till en lagbok om 83 artiklar jämte mängder av rekommendationer och exempel, att reglernas precisering och ev. förändringar skulle diskuteras dagar och nätter igenom av 100-tals botanister vid varje internationell botanisk kongress och att åtskilliga internationella nomenklaturkommittéer skulle vara i permanent verksamhet, allt detta hade Linné väl knappast anat.

Genom att vara utgångspunkt för den nutida botaniska nomenklaturen och det första arbete, där denna blivit konsekvent genomförd, blir Sp. Pl. sålunda alltid ihågkommen i botanikens historia.

Men det är icke blott i nomenklatoriskt hänseende, som Sp. Pl. bildar en epok och inleder en ny era inom den deskriptiva botaniken. Arbetet gav en kritisk och systematiskt ordnad sammanställning av alla då för tiden

kända växtarter, en sammanställning som stod himmelshögt över alla försök, som tidigare presterats i denna riktning. Redan som arbetsprestation är verket imponerande, och det är egentligen självklart, att man ej direkt sätter sig ned och skriver ihop ett sådant arbete utan att man i årtal måste ha grubblat över varje detalj i planläggningen. Vi få också i nästa föredrag höra, huruledes Linné alltifrån ungdomen umgåtts med tanken på detta verk. Med det skick, vari botaniken befann sig före Linné, var det också en mängd förberedelser, som måste göras, innan man med tanke på lyckligt resultat kunde sätta igång,

Det behövdes ett fast ramverk, inom vilket alla växter, såväl de redan kända som nyupptäckta, enkelt och säkert kunde få sin givna plats. Ett sådant ramverk skapade Linné redan i ungdomen genom sitt sexualsystem med de välbekanta 24 klasserna, grundade på ståndarna, deras antal och inbördes storlek och placering. Klasserna indelades i ordningar, främst efter stiftens antal men inom vissa klasser efter andra blomkaraktärer. Visserligen kommo några klasser och ordningar att innehålla blott ett fåtal släkten, andra däremot ett stort antal, men även de största blevo ej större än att överblicken bevarades.

Det behövdes också ett fixerande av släktbegreppet. Alla tidigare auktorers släkten voro mycket heterogena och svagt begränsade, det framgår redan av de exempel jag i början av detta anförande gav på de förlinnéanska artnamnen. Linné kunde, som vi hörde, föras samman med blåklockor eller Valeriana på grund av en viss likhet i blomform eller med penningblad (*Lysimachia Nummularia*) på grund av sina revor med rundade blad. Blåsippan kunde föras samman med klöverarter på grund av en viss likhet i bladform etc.

Hela sitt liv ägnade sig Linné åt ett intensivt studium av släktena, som han principiellt och uteslutande grundade på blommans byggnad. Redan 1737 var han färdig att publicera första upplagan av »Genera Plantarum», där han enligt den fullständiga titeln gav »Släktenas naturliga karaktärer efter alla blomdelars antal, form, läge och storlek». I den första upplagan nämnas 994 släkten. Den femte upplagan utkom året efter Sp. Pl., alltså 1754. Där hade antalet släkten stigit till 1105. I Sp. Pl. saknas beskrivningar till släktena och därför ha dessas namn enligt nomenklaturreglerna knutits samman med beskrivningarna i Genera Plantarum ed. 5.

Om sina insatser för släktenas begränsning skriver LINNÉ i de egenhändiga anteckningarna:

»Genera Plantarum är ett arbete, som ingen vågat att göra förut, till att beskrifwa så noga alla delar af *Fructificationen* uti species, och därefter att göra characterer, så att ett *Genus*, som ännu icke är beskrifwit efter LINNAEI sätt, är alldeles ofullkomligt. Detta ena wärk tycks hafwa fordrat en hel mans lefnad. Botanisterna klagade förut, att fructificationen icke war tillräckelig att distinguera

genera, utan måste antecessores gå till blad och faciem plantae, intill dess LINNAEUS wiste dem annat; hwarföre ock desse Genera äro antagne sedermera af alla Botanister, som gjordt något hufwudsakligt.»

Linnés sexualsystem har numera blott historiskt intresse. Han påpekade själv, att det var rent artificiellt, och bidrog ganska väsentligt till uppbyggandet av ett naturligt system genom urskiljandet och karakteriserandet av en rad familjer, något som alltför ofta glömts bort men som det skulle falla alltför långt utom ramen för dagens minnestal att gå in på. Låt oss därför blott lyssna till Linnés egna ord:

»*Ordines naturales* äro framställda som en Appendix till *Genera Plantarum* och dessa skulle en okunnig lätteligen tro vara af föga värde och nytta. Men LINNÉ räknade dem ibland sina mästerstycken. Många hafva försökt att raffinera på dem, men utan framgång. Den som kan finna claven därtill har upfunnit *Methodum Naturalem*. Men detta torde ej ske förrän *Quadratura Circuli* upptäcket. Den som brukar dem i stället för *Methode*, bygger hus utan tak.»

Linnés släkten äga alltfört full aktualitet. De äro nästan undantagslöst naturliga. I många fall ha de visserligen splittrats upp, men de nya släktena stå då i regel nära intill varandra. Någon enstaka gång ha linnéanska släkten rönt motsatt öde, det att bli hopslagna, såsom *Lathyrus* och *Orobus* eller *Tanacetum*, som dragits in under *Chrysanthemum*.

Det är egentligen ganska märkligt, att hans släkten blivit så naturliga. Som vi nyss hörde i ett citat, tog han nämligen fullt avsiktligt avstånd från alla karaktärer hämtade från vegetativa organ. Dylika voro av en lägre kategori och fingo ej brukas förrän vid urskiljandet av arter. En modern läsare av Linnés släktbeskrifningar kan ej undgå att i dem sakna varje antydning om hur växtens övriga delar se ut. När nu släktena ändock blivit så naturliga, vittnar detta såväl om att verkligt betydelsefulla karaktärer blivit valda som om Linnés enastående systematiska blick och omdöme.

Det behövdes också ett preciserande av artbegreppet, innan Sp. Pl. kunde komma till. Låt oss höra vad han själv säger i två redaktioner av de egenhändiga anteckningarna:

»*Varietates*, som inunderade [översvämmade] Botaniquen, reducerade han till sina *species*.»

»*Varieteter* hade onyttigt förökt växternas antal till dubbelt, så att man ej viste, om ett namn betydde samma eller någon annan växt. LINNAEUS lade *varieteterna* under sina *species* och utmönstrade således många 1000:de namn.»

Vad en art egentligen är, ha biologerna aldrig kunnat ena sig om eller finna en exakt formulering för. Efter vad man nu vet om ärftlighetsmekanismen och dess variationer, är en exakt och hundra procentigt tillämpningsbar formulering lika omöjlig som »cirkelns kvadratur». Man kan på sin höjd åstadkomma en norm, som hjälper oss i de allra flesta fall. Man möter tyvärr

ej alltför sällan kinkiga fall, där avgörandet om man skall räkna med en eller flera arter »til syvende og sidst» blir en ren omdömesfråga. Varje arbetande systematiker får härvidlag en viss erfarenhet och litar nog i praktiken mer på denna erfarenhet än på en aldrig så sinnrik definition. Även Linné litade förvisso väsentligen på sin intuition och sin erfarenhet. På hans tid borde dock det teoretiska artbegreppet ej ha vållat några bekymmer, ty man levde alltjämt i skapelselärans tidevarv och utvecklingsläran var knappt ens anad. I »Fundamenta botanica» (1736) läsa vi de ofta citerade orden: »Species tot numeramus, quot diversae formae in principio sunt creatae» (Vi räkna lika många arter, som de i begynnelsen skapats olika) och denna sats upprepas 1751 i »Philosophia botanica». Men arterna äro variabla, det visste man av erfarenhet, ej minst från hortikulturen. Det borde sålunda blott gälla att abstrahera från denna variation och att lista ut de existerande skarpa gränserna mellan de i begynnelsen skapade arterna. För en forskare med Linnés skarpsynthet och erfarenhet blev det emellertid ej så enkelt. Allt fler iakttagelser trängde sig på honom, där ritningen ej ville stämma. Det var upptäckten av *Peloria* 1742¹, och det var av Linné själv utförda artkorsningar inom släktet *Tragopogon* m. m. Småningom tycks han ha kommit till den uppfattningen, att ej arterna utan släktena skapats i begynnelsen. Sedan hade arterna utdifferenterats på olika vis, icke minst genom hybridisering. I en redaktion av de egenhändiga anteckningarna, antagligen skriven omkr. 1770, läsa vi:

»*Fundamentum fructificationis* hade alle omtalat, men ingen förstått. LINNAEI sats var, att af alla växters *Genera* hade i begynnelsen blott en enda /art?/² blifvit skapad; att denna sedermera foecunderats händelsevis av andra, då dess inre väsende blifvit likt modren, men det ytre fadren, såsom med hybrid afföda alltid händer; att häraf upkommit äfven så många *Species*; och att följaktligen alla de, som komma öfverens i fructification, äro af samma slägt och väsende, af enahanda natur och egenskaper, alltså ett Genus Naturale.»

Denna omsvängning i de teoretiska släkt- och artbegreppen, som skedde successivt, märktes dock ej i den praktiska tillämpningen. Sp. Pl. utkom vid den tid, då Linné just synes ha börjat tvivla på att alla arter voro skapade i begynnelsen.

Det behövdes ock en fast morfologisk terminologi för att kunna kort och koncist karakterisera växtens olika delar. Även här hade Linné sin insats att göra. Även här hade han haft föregångare, men de hade ej ägt Linnés logiska skärpa i klassificeringen, hans iakttagelseförmåga eller hans förmåga att finna uttryck, som slå huvudet på spiken. Låt oss lyssna till hans egna ord:

¹ Se om denna uppsats av T. LINELL i årg. 1952, s. 62 ff.

² Citat efter AFZELIUS i *Egenh. Ant.* Hans text, som även i övrigt är väl fri, har emot orig. (Brit. Mus., Egert. MSS 2037) »det enda», vilket ej ger mening. Texten bör tydligen suppleras så som här skett.

»Han ref i grund neder de gamles Botanique och upbygde en ny, som nu florerar. Han såg, att *Fructificationen* icke bestod endast af *Petala*, *Calyx* och *Fructus*, utan äfven af andra delar, som han därför antog såsom *Involucrum*, *Gluma*, *Amentum*, *Spatha*, *Calyptra*, *Volva*, *Corolla*, *Nectarium*, *Filamenta*, *Antherae*, *Pollen*, *Fovilla*, *Germen*, *Stylus*, *Stigma*, *Siliqua*, *Legumen*, *Folliculus*, *Pomum*, *Bacca*, *Drupa*, *Arillus*, *Receptaculum triplex*; ja, han introducerade ännu flera delar, såsom *Stipula*, *Bracteae*, *Glandulae*, *Spinae*, *Aculei*, *Stimuli*, *Cyma*, *Scapus*, *Petiolus*, *Pedunculus*; och alla desse blefvo definierade för att antingen determinera något nytt eller visa oricketigheten hos föregående Auctorer. Ändtligen definierade och afritade han *figuras Foliorum* med sina af honom påsatte namn, hvilka figurer sedan många afcopierat, men få nämnt, af hvem de dem tagit. Således då man läser Auctorer före och efter Linnés reformation, finner man språket helt olika.»

Slutligen behöfdes det att själv ha sett och studerat ett tillräckligt stort antal av de kända växterna. När Linné började sitt definitiva manuskript, hade han haft under ögonen så stor del av världens då kända växter, levande eller pressade, att han som norm för sitt verk kunde uppställa regeln att utesluta allt som han ej själv sett. Men härigenom blir arbetet också en kritisk bearbetning och ej blott ett kompilat. Det är självklart, att ett så gigantiskt företag ej kan bli perfekt i varje detalj. Det märks tydligt, att Linné hade mycket dunkla begrepp om vissa släkten, men det kan icke begäras, att en person skall vara lika intresserad av allt. En kritiker kan naturligtvis lätt finna åtskilliga direkta felaktigheter. Men felen väga oändligt lätt mot förtjänsterna. Sp. Pl. vann också omedelbart allmänt erkännande och blev botanisternas bibel. Linné hade sålunda goda skäl för sitt självmedvetna omdöme:

»I detta wärk, som LINNAEUS altid sjelf höll för sitt bästa, har han wisat, hwad insickt han ägde uti Botaniquen, och knapt lærer något i denna wetenskap wara rikare på sjelf-bekante växter. Ty många gifwas, som tala om det de icke sedt, men LINNAEUS talar aldrig om annat, än det han sjelf haft för ögonen och examinerat.»

I detta omdöme är också eftervärlden beredd att till fullo instämma.

Vi ha här på denna plats flera gånger haft anledning ihågkomma 200-årsminnen av linnéanska skrifers publicerande, men dagens minne är det betydelsefullaste av dem alla. Och detta minne ihågkommes av botanister över hela världen.

ARVID HJ. UGGLA

OM FÖRHISTORIEN TILL SPECIES PLANTARUM

*Föredrag vid Svenska Linné-Sällskapets vårsammankomst
den 25 maj 1953*

När Linné i sina självbiografiska anteckningar talar om *Species Plantarum*, heter det: »I detta wärk, som LINNÆUS alltid höll för sitt bästa, har han wisat hwad insickt han ägde i Botaniquen . . .» och ABRAHAM BÄCK betecknar det i sitt Åminnelsetal i Vetenskapsakademien som »det högsta i Botaniken, och som LINNÆUS sjelf kallar sit största mästarstycke». Kanske stöter man sig på den ton av självuppskattning, vari Linné här och i många andra fall yttrar sig om sig själv, men därvid få vi acceptera honom som han var, stolt över sin förmåga och medveten om betydelsen av sitt verk. Falsk blygsamhet var honom fjärran.

Och fullbordandet av jätteverket *Species Plantarum* måste för honom själv ha tett sig som krönet på den botanikens byggnad han uppfört.¹ När han i dess två volymer på tillhoppa 1 200 sidor hade förtecknat alla då kända växtarter, lades slutstenen till den reformation han begynt med sina under Hollands-åren utgivna böcker. Låt mig hastigt erinra om dessa.

I *Systema Naturae* hade han för första gången kort utvecklat principerna för en ny indelning av växterna efter ståndare och pistiller, sexualsystemet. I *Genera Plantarum* hade han uppställt distinkta karaktärer för alla då kända växtsläkten. I *Classes Plantarum* hade han lämnat en klar och översiktlig framställning av alla dittills föreslagna växtsystem, inklusive hans egna två. (Det andra var ett »systema calycinum».) — I den spirituella *Critica Botanica* hade han kritiskt granskat dittills använda eller föreslagna växtnamn, fördömt och utmönstrat många och uppställt de principer, som enligt hans mening borde tillämpas vid val av namn. (Kanske var det denna bok, som mest väckte ovilja hos äldre botanister.) I den lilla boken *Bibliotheca Botanica* hade han förtecknat den botaniska litteraturen, systematiserande och kommenterande, och därmed i viss mån gett en botanikens historia och — kunna vi tillägga — den första specialbibliografi någon svensk författat.

¹ I dedikationen till konungen och drottningen kallar han boken »frukten af min mästa och bästa lefnad».

Som en kort sammanfattning hade han vidare i 365 pregnantia satser (lika många som dagarna i året!) under titeln *Fundamenta Botanica* (Botanikens grundvalar) framställt sin vetenskaps metodiska regler. Det var denna lilla bok, som femton år senare kunde framträda i mera utarbetat skick under titeln *Philosophia Botanica*. 200-årsminnet av den sistnämnda hugfästes i vår Årsskrift 1950—51.

Redan i Holland medhann Linné också att utge två viktiga floristiska verk, där han kunde visa hur han själv tillämpade sina regler för växtbeskrivning. Det var *Flora Laponica* och praktverket över Cliffords trädgård på Hartecamp, *Hortus Cliffortianus*.

Men låt oss återvända till självbiografen. Där läser man också följande: »Alt hade han concipierat för sig (dvs. tänkt ut) innan han ännu war 23 år gammal; alt utarbetat, förrän han kom tillbakars hem til fäderneslandet.» Tidsuppgiften ger oss året 1730. Och vad han här säger är nog i stort sett riktigt. Det var vid nyåret det året Linné framlade den lilla skrift, där han först behandlade sexualiteten hos växterna, »växternas bröllop», och på våren har han daterat ett märkligt företal till en planerad bok betitlad »Fundamenta Botanica». Han slutar där med de karaktäristiska orden: »Gack derför ut, min lilla bok . . . Jag vill dig försäkra, att med tiden få bo i de främste botanisters hus, ja, ofta blifva deras geheimeråd.» Märkligt profetiska ord nedskrivna av en 23-åring i en upsaliensisk studentkammare! Tankarna grodde då redan hos honom och togo efter hand form i en lång rad av manuskript, om vilka det i olika sammanhang är tal i hans brev och inlagor under åren innan utlandsresan. Att Linné satt på papperet det mesta av innehållet i de ovan uppräknade verken, innan han 1735 begav sig åstad, lider intet tvivel. Och hur skulle hans otroligt stora produktion under de tre och ett halvt år, han tillbragte i Holland, annars kunna förklaras!

Vi ha bl. a. tvenne brev från Uppsalaåren, som härvid äro upplysande, och ett längre meddelande i den i Hamburg utgivna tidskriften *Berichte von neuen Gelehrten Sachen*, daterat i februari 1732 — säkerligen härrörande från Linné själv — talar om sanma saker, nämligen om de vetenskapliga verk Linné har i manuskript. Och det är sannerligen inga småsaker: 15 à 16 arbeten i medicin, zoologi och botanik.

Av breven är ett avsett för riksrådet GUSTAF CRONHJELM, då universitetets kansler, och är en förtvivlad bön om hjälp med stipendium för att kunna få komma utomlands, där enda tillfället vore att få arbetena tryckta. Dråpligt är den unge studentens meddelande, att han tagit manuskripten med sig till Stockholm och hoppas bli befalld att infinna sig med dem hos den höge herren för att förevisa dem. Det är inte troligt, att Cronhielm, som just då avslutade sitt storverk, 1734 års lag, hade tid att intressera sig för dylikt. Brevet, som endast föreligger i ett ytterst svårläst koncept, blev f. ö. kanske aldrig avsänt.

Detta är däremot fallet med det andra — från ungefär samma tid, 1733 — vilket är ställt till landshövdingen över Västerbotten GABRIEL GYLLENGRIJP. Det är avsett som en meritförteckning för att stödja en framställning av landshövdingen hos ständerna att bereda möjlighet för Linné att företa en ny Lapplandsfärd.

Vi få av dessa källor veta, att Linné har planerat bl. a. ett stort botaniskt verk, som skulle heta *Fundamenta Botanica* och varav han utarbetat ett flertal delar (antalet anges något olika: 7, 8, 9, ja, i ett fall 12 st.). De olika delarna motsvara vad som sedermera blev de förut uppräknade, i Holland tryckta böckerna. Det är ett ofta förbisett faktum, att tre av dessa också i titeln betecknas som »*Fundamentorum botanicorum pars prima*», »*secunda*» och »*quarta*» — på *Genera Plantarum* saknas den väntade beteckningen »*pars tertia*». Undertitlarna på de i handskrift utarbetade delarna anges delvis annorlunda, såsom »*Systemata Botanica*» (= *Classes*), »*Harmonymia Botanica*» (= *Critica Botanica*) och »*Philosophia Botanica*», som blev den lilla *Fundamenta Botanica* av 1736, som i titeln kallas »en inledning till de större arbetena» (*prodromus majorum operum*). I uppräknningen av dessa otryckta arbeten nämnes också som de två sista banden, *tomus 7* och *8*, »*Species Plantarum*». Dessa båda volymer, jämte t. 4, äro de enda som numer äro i behåll bland Linnésamlingarna i London. De ha där undertiteln »*Differentiae Specierum*». De övriga hava kanske av Linné utnyttjats för åstadkommande av tryckmanuskript och därmed gått till spillo.

Det är givetvis dessa två tomer som i dag intressera oss särskilt. Ingen botaniskt sakkunnig har mig veterligen ägnat dem närmare studium. De skulle säkerligen kunna ge åtskilligt ljus över den unge Linnés arbetssätt. — Det är två små tjocka band om ungefär 400 sidor vardera i storleken 16 × 9 cm, det av den unge Linné i regel använda formatet. (Man kan med stor säkerhet datera hans manuskript i detta format till tiden före 1735.)

Varför blevo ej dessa tryckta likaväl som de övriga? Det är nog rätt lätt att förklara. Först och främst måste Linné ha varit medveten om att han vid den tiden haft alldeles otillräckligt tillfälle att se främmande växter. I det planerade brevet till Cronhielm framhåller han också som ett huvudönskemål att få komma ut och se de berömda trädgårdarna i Leiden, Utrecht osv. Vad Uppsala trädgård hade att bjuda var torftigt. I övrigt hade han för utländska växter huvudsakligen det berömda Burserska 1600-talsherbariet i Universitetsbiblioteket att stödja sig på.

Men det fanns nog också ett annat skäl. I Oxford satt den berömde JOH. JAC. DILLENIIUS som botanisk professor och innehavare av den lärostol som WILLIAM SHERARD inrättat med föreskrift att innehavaren skulle fullborda den nya *Pinax*, han planerat på grund av sina stora växtsamlingar. Den skulle ersätta CASPAR BAUHINUS' berömda verk med samma namn, som hade ut-

kommit 1671. Om Dillenius' förehavanden bör den unge Linné ha varit väl underrättad, ty hans faderlige vän i Uppsala, gamle OLOF CELSIUS, var en av dennes korrespondenter. För övrigt veta vi, att den unge studenten avsett att själv komma i direkt förbindelse med denne sin tids »princeps botanicorum». Detta framgår av ett brevkoncept, som jag kunde publicera i Årsskriften år 1938. Han introducerar sig här hos Dillenius bl. a. med redogörelser för sin Lapplandsresa, sin botaniska undervisning som Rudbecks vikarie m. m. Sist kommer meddelandet, att han utarbetat ett verk, *Fundamenta Botanica*, i 8 volymer, som skall bli »hans magistrala verk», och gör det dråpliga tillägget: »Jag vet säkert, att mina *Fundamenta* skulle behaga dig mycket att läsa innan du utger din *Pinax*». Det är skada att vi ej kunna få veta, om ett sådant brev blev avsänt — hela Dillenius' korrespondens har gått till spillo, då den råkade i händerna på hans oduglige efterträdare SIBTHORP.¹ Men har den berömda botanisten fått ett sådant brev, må man väl undra, vad han tänkte om en sådan självsäker yngling!

Ett par år senare kom Linné från Holland över till England och uppsökte Dillenius i Oxford. Vi veta av hans egen skildring hur onådigt han till en början blev mottagen. Dillenius hade då fått vetskap om hur hänsynslöst Linné hade stöpt om släktnamnen i sin under tryckning varande *Genera Plantarum*. Efter återkomsten tillägnade han Dillenius sin 1737 utgivna *Critica Botanica*. I ett smickrande förord talar han där om denne såsom nu sysselsatt med att »lägga sista handen vid den högeligen efterlängtade Sherardska *Phytopinax*», men fick av honom i ett ganska vresigt brev veta, att han ansåg sådana dedikationer ganska smaklösa!

Det mödosamma arbetet med *Pinax* lyckades Dillenius aldrig föra till slut och hans förarbeten lära vara försvunna. Kanske har också — som man antytt — den av Linné genomförda omstöpningsen av de botaniska namnen bl. a. bidragit till att han tröttnade. I så fall få de tidigare anförda orden om det nöje det skulle bereda honom att ta kännedom om Linnés *Fundamenta* en ganska ironisk innebörd.

För Linné själv skulle det krävas många år och våldsamt arbete att bringa sin *Species Plantarum* ut i världen. Men tanken släpptes aldrig. Ett utkast till företal² till arbetet är bevarat, som synes vara tillkommet redan före 1745. Bland de egna arbeten Linné där nämner förekomma nämligen varken *Flora Svecica*, utkommen det året, *Flora Zeylanica* (1747) eller *Hortus Upsaliensis* (1748). Han klagar i detta förord, att han sitter i en avkrok av världen, har blott en trädgård, som lider av det kalla klimatet, och inga andra herbarier

¹ Se RAMSBOTTOM, *Dillenian correspondence*. Nature, vol. 142, 1938.

² Tryckt av J. M. HULTH i Sv. bot. tidskr. 6, 1912.

än Bursers gamla. Han har därför tänkt ägna sig åt andra uppgifter, men av sina vänner SAUVAGES och HALLER blivit uppmanad att fortsätta.¹

I september 1746 befinner han vara i full fart med arbetet. Till vännen BÄCK skriver han: »Jag håller på med Species Plantarum och arbetar från morgon till afton att jag nästan grånar.» Men så kommo förtretligheter och bragte honom ur jämvikten. Vi känna genom SERNANDERS, MALMESTRÖMS och andras framställningar, huru hårt han tog dessa. Det var konflikter med vännen HÅRLEMAN, det hänfulla angreppet från LA METTRIE och mycket annat. I oktober 1749 heter det till Bäck: »Jag begynner alldeles slå species plantarum utur tankarna. Jag har sedan i fjol ej fått tid att se på dem. Jag körde åstad allt till Polyandria. Det är mig omöjligt att på ett helt års arbete expediera dem. Jag har lust lämna det gjorda till ett inventarium efter mig, att eftervärlden kan se, att jag kunnat gjort det, om jag haft tid och velat. Men skall jag arbeta mig till döds? Skall jag aldrig få se eller smaka världen? Hvad vinner jag därmed? Man blifver ej slug förrän på slutet!»

Och på tal om La Mettrie, fritänkaren och materialisten, som i en satir 1748 »som en furia infernalis överhopat mig med ovett, lögner och smädelser», säger han i ett brev till Sauvages, att »Species plantarum, som jag redan fört fram till Tetradynamia, skall jag aldrig ge ut utan bränna den, om ej Gud eller någon människa straffar honom så som han har förtjänt». Han lovar ofta att han hädanefter skall »arbeta lagom», ta det lika makligt som sina kolleger osv. Djupast under låg säkert den nervösa kris, om vilken man talat, och att han var fruktansvärt överansträngd.

Men han kunde helt enkelt inte ge upp. Han var inte sådan. Och snart är han i full fart igen. I juni 1751 skriver han till Bäck: »Jag skriver nu på Species plantarum, har kommit till Poa på 8 dagar.» Det var ju inte så mycket, då denna hör till tredje klassen, men det är tydligen nu frågan om en omarbetning av det föregående manuskriptet. »Får jag lof att skryta litet eller något mer — fortsätter han — så tror jag knappt att sådant varit förut på 1000 år. Får jag fullborda det, så blifver det bra. Hvar och icke, så önskade jag att ett par ark trycktes, att världen kunde se hvad varit att göra.» Nu går verket vidare, trots att Linné denna tid även var kroppsligen sjuk. Det var i slutet av somnaren 1750 som han från sjukbädden dikterade Philosophia Botanica för LÖFLING. Ibland uttalar han i sina brev ängslan för att hälsan inte skall tillåta honom att få ut det stora verket under sin livstid. I febr. 1752 har han, enligt brev till CHR. MYLIUS, hunnit till Diadelphia och till sist kan han i juni 1752 triumferande meddela Bäck, att han avslutat hela manuskriptet.

I London finnas förvarade två serier manuskript till Species, varav det

¹ SAVAGE har påvisat ett ex. i Linnés bibliotek av Genera Plantarum, Ed. 1, 1737, där denne ändrat titeln till »Species Plantarum» och börjat införa speciesnamn. Se hans *Synopsis of the annotations by Linnaeus etc.* 1940, sid 7.

ena troligen är det varom talas i breven från 1746—1749. Det omfattar 600 folioblad och 500 släkten. Det andra, som ej heller är fullständigt, har man tidigare trott vara själva tryckmanuskriptet, men som Mr. SAVAGE, Linnéan Society's förre bibliotekarie, påpekat, med orätt. Något dylikt finnes, såsom vanligen är fallet, icke bevarat. Intressant är också Savage's fynd av ett provark, som visar att Linné ursprungligen tänkt sig arbetet utgivet i litet folioformat.

När manuskriptet nalkades sin fullbordan, återstod frågan om förläggare. Det blev LARS SALVIUS, som åtog sig förlaget och därmed har förtjänsten av att detta, liksom Linnés andra verk, kunde publiceras inom Sverige. Salvius, som med rätta betecknats som vår förste egentlige förläggare, hade den metoden — som HENRIK SCHÜCK påpekat — att han, som det heter, »troquerade», dvs. bytte sina förlagsartiklar mot begärliga utländska som därpå såldes i hans boklåda. Och Linnés arbeten voro givetvis bland de mest gångbara av det som producerades inom vårt land denna tid. Tack vare detta förfarande kunde han också ge Linné ganska tillfredsställande honorar.

Förbindelsen mellan Linné och Salvius hade börjat med förlaget av Flora Svecica 1745 och Fauna Svecica 1746. Då var arvudet 18 dlr kpmt pr ark. Nu betalade han 30 dlr, och hela honoraret för 76 ark blev 2 340 dlr kpmt. När andra upplagan kom ut 1763, räknades 1 duktat pr ark, eller c:a 42 dlr kpmt. Højningen var väl betingad av den tidens starka inflation.

I förbigående må anmärkas, att tack vare den duktige Salvius blev Linné kanske den förste svenske författare, som förtjänade något väsentligt på sina böcker. De verk av Linné, som Salvius förlagt, torde vara 22 med tillsamman 30 volymer. En ungefärlig beräkning ger vid handen att honoraren tillsamman uppgått till vid pass en tredjedel av vad Linné betalade, när han förvärvade Hammarby och Sävja för 80 000 dlr kpmt. — Dukater tycks Linné ha älskat, ty då hans bouppteckning gjordes, funnos i boet ej mindre än 548 stycken, motsvarande i värde ung. 1/10 av hela bouppteckningsvärdet.

Om betydelsen av Species Plantarum tillkommer det sakkunskapen att yttra sig. Men jag skall tillåta mig beröra en fråga. Den gäller Linné och den binära nomenklaturen. Denna praktiska förbättring medförde med ett slag en sådan lättnad, genom att man nu kunde ange en växt med enbart två ord, att denna reform har kommit att framstå som en av Linnés förnämsta insatser. Ja, det är inte utan att man särskilt i utländsk populär litteratur kan få se det svaret på frågan, vad Linné uträttat i botaniken: Jo, han införde tvåleds- eller trivialnamnen. — Men hur såg då Linné själv på saken från början?

I det tidigare utkast här talats om, från 1746 och följande år, finns intet spår av trivialnamn. Men hösten 1749 skall han låta en lärjunge disputerat på en avhandling Pan Svecicus, resultatet av ett verkligt team-work i modern mening, som en skara av hans lärjungar fått utföra för att utröna vilka växter våra olika husdjur äta. Att i denna förteckning, som skulle ha även praktisk användning (avhandlingen blev också utgiven i svensk översättning) beteckna

dess vanliga växter med de vetenskapliga artnamnen på upp till tio ord, skulle varit mycket opraktiskt. Linné tar då och ersätter dessa med ett enda ord för dessa 850 arter. Men det sker med en ursäkt: »För att göra framställningen kortfattad — säger han — har jag nödgats ange växterna med släktnamnet samt ett kort, mindre tillräckligt epitet, som dock kan användas, då det förses med en hänvisning till numret i Flora Svecica.»

Två år senare, mitt uppe i arbetet med *Species*, ger han ut *Philosophia Botanica*. Här ger han de noggrannaste föreskrifter för konstruktionen av dels släktkaraktärer, dels artskiljemärken (*differentia specifica*). De senare skola innehålla endast det som erfordras för att skilja arterna från varandra inom släktet: specifika namnet utgöres av det väsentliga skiljemärket, *differentia*, heter det. Så tillägger han: »*Trivialnamn* kunna kanske tillåtas på det sätt jag använt i *Pan Svecicus*.» De skulle då bestå av ett enda ord, »taget efter godtycke var som helst». De kunde lämpligen införas, därför att *differentia*, dvs. det verkliga, vetenskapliga namnet, ofta måste få en viss längd — ungefär 12 ord, har Linné ansett. Han ger några exempel på sådana trivialnamn (förenklade namn) från släktet *Pyrola*: *secunda*, *uniflora* osv.

Men 1753, alltså endast två år senare, låter han hela växtvärlden uppträda med dessa tvåledsnamn, som för oss blivit de enda egentliga namnen. Det har varit en väldig namngivningsprocess, då Linné döpt ca 8000 arter i ett svep, ett arbete, som krävt hela hans väldiga kunskap och språkliga fantasi. Men han gör intet anspråk på ofelbarhet. Så här låter det i hans märkliga förord: »*Trivialnamn* har jag satt i marginalen, så att man kan utan vidlyftighet ange en växt. Dessa har jag emellertid satt dit utan nogare urval, sådant som en annan tid kan kräva.» (Han tänker sig sålunda möjligheten att utbyta dem mot bättre i en del fall.) Och han varnar allvarligt emot att publicera någon ny växt med bara ett trivialnamn utan dess vetenskapliga namn (*differentia specifica*), ty då skulle botaniken återfalla i sitt förra barbari. Såvitt man kan se har alltså Linné här följt en impuls, kanske utan att genast förutse dess fulla konsekvenser. I sitt minnestal säger också Abraham Bäck om *Species*: »I den boken hade LINNÆUS et infall, som otroligen lättade det botaniska språket. Jämte *character specificus* . . . utsatte han de så kallade *nomina trivialia* för första gången, til stor lindring för minnet och bekvämlighet i tal och skrifter. Den botaniska världen följde honom, och *Nomina trivialia* blefvo öfver alt antagne.»

Men sedan så skett, måste Linné ha insett, att det ej gick an att låta botanisterna efter tycke och smak förändra dessa namn. Då skulle en ny förvirring uppstå. Därför tillade han i andra upplagan (1763) de betydelsefulla orden: Ändring av dem, även till det bättre, mera skadar än gagnar. Själv blev han snart medveten om vad det nya praktiska benämningssättet betydde: därmed hade botanikens klocka först fått sin kläpp, heter det med en målande vändning: hon kunde göra sig hörd!

CARL-AXEL TORÉN

OM OLOF TORÉN

HANS FÄRDER TILL KINA OCH INDIEN
SOM SKEPPSPREDIKANT SAMT OM
VÄXTSLÄKTET *TORENIA* L.¹

Ungefär vid sekelskiftet besökte jag en gång som skolpojke Bergianska Trädgården tillsammans med mina klasskamrater. I Victoriahuset uppmärksammades en blomkruka på vars etikett namnet *Torenia* stod skrivet. En av kamraterna — livligt botanikintresserad liksom jag själv — sade på skämt: »Den där är ju uppkallad efter dig!» Jag slog naturligtvis bort saken. Inte kunde väl något samband med namnet Torén finnas! Namnligheten måste bero på någon tillfällighet!

Först många år senare fick jag genom en tidningsartikel av Carl Forsstrand reda på att Linné uppkallat *Torenia*-släktet efter Olof Torén. Någon tradition om en person med detta namn fanns dock ej bevarad inom släkten. För att vinna närmare kännedom om honom vände jag mig därför till Linnélitteraturen, där jag fann hans namn skymta här och var, dock utan att andra än mycket knapphändiga uppgifter om honom kunde erhållas. Först genom de forskningar beträffande släkten Torén, som på senare år bedrivits, har mer om OLOF TORÉN blivit bekant, och det har visat sig, att han var bror till min farfars farfar.

¹ För verksamt bistånd med forskningsarbetet har jag främst att tacka f. landsarkivarien i Göteborg GUSTAF CLEMENSSON, landsarkivarien i Lund KARL MELLANDER — även han en frände till Olof Torén — överstelöjtnanten AXEL MOLLSTADIUS i Jönköping, f. d. förste bibliotekarien S. E. BRING, som vid genomgång av Göteborgs domkapitels protokoll påvisat vissa uppgifter, samt ej minst Linnésällskapets outröttlige sekreterare, f. d. förste bibliotekarien ARVID HJ. UGGLA, som med aldrig svikande intresse och välvilja stått mig bi med råd och dåd samt gjort översättningarna från latin. Stort tack är jag även skyldig Sällskapets ordförande, professor NILS VON HOFSTEN, som benäget tolkat de avbildade naturföremålen, i vissa fall med biträde av specialister. Min tacksamhet riktar sig även till professor O. H. SELLING, för värdefulla anvisningar, till tjänstemännen vid Riksmuseets botaniska avdelning och Bergianska Trädgården, som lämnat upplysningar beträffande *Torenia*-släktet, samt till docenten NILS HYLANDER som granskat avsnittet beträffande detta släkte ur nomenklatursynpunkt.

Olof Torén föddes den 1 oktober 1718¹ i Sätila förs. i Marks härad av Älvsborgs län, antagligen på gården Stora Hulta, som ägdes av hans far, dåvarande kronolänsmannen i Sätila och Berghems »giälder» BENGT TOREEN², † 1744 24/3³. Hans mor var MAGDALENA OLUFSDOTTER BRANDTBERG från Brännareds Södergård i Öxnevala förs. av samma härad⁴, f. 1692, † 1776 1 5⁵, dotter av frälsefogden på denna gård, senare ägaren av densamma, OLUF PEHRSSON, † 1718⁶, och hans hustru SUSANNA ZACHRISDOTTER⁷, f. 1666, † 1724⁸. Sitt namn fick Olof med största sannolikhet efter morfadern, som dog samma år som Olof föddes.

Fadern, som är den äldste kände medlemmen av denna släkt Torén, utnämndes den 15/1 1720 till häradsskrivare i Kinds och Redvägs härader av Älvsborgs län⁹ och flyttade med anledning därav till Sämb's (numera Södra Säms) förs. av Gällstads pastorat en dryg mil söder om Ulricehamn, där han den 5/9 samma år av kyrkoherden i Gällstad AXEL TORIN hade förvärvat besittningsrätten till kronoskattehemmanet $\frac{5}{8}$ mtl Svarvaregården nr 2 i Vegby¹⁰, vilken gård han bebodde till sin död. Här på näset mellan sjön Åsunden och Sämsjön växte Olof Torén upp, äldst bland fyra bröder och tre systrar.

De ekonomiska förhållandena i häradsskrivarhemmet tyckas ha varit ganska knappa. Bengt Toreen och hans hustru ägde visserligen två gårdar utom Svarvaregården, men bouppteckningen efter honom visar en behållning av endast 1 896 rdr smt. Sönerna bereddes dock tillfälle att studera. Av de yngre bröderna synes en ha avlidit tidigt. De båda andra, MAGNUS, f. 1720, † 1807, och ANDERS, f. 1736, † 1800 (förf:s farfars farfar), blevo båda kyrkoherdar och prostar, den förre i Forshälla i Bohuslän, den senare i Vallda i Halland. Båda ha nu levande ättlingar, men Olof avled ogift.

Olof Torén inskrevs den 5/2 1734 i Göteborgs gymnasium. Han redovisas 1735 »in classi inferiori» och 1736 i »inferioris auditorii circulus prior». I augusti 1737 avgick han till Uppsala akademi¹¹, där han inskrevs i Göteborgs nation den 6/9 med nummer 358¹².

Hans avsikt torde ha varit att utbilda sig till präst. Om hans akademiska studier ha dock inga upplysningar stått att erhålla i Uppsala universitets

¹ Sätila förs. födelsebok, datum anger möjligen dopdagen.

² Marks hd. höstting 1715 5/10, § 49.

³ Redvägs hd. bou. 1744: 463.

⁴ Susanna Zachrisdotters testamente, Marks hd. sommarting 1725 4/6, sid. 1500, § 35.

⁵ Kinds hd. bou. 1776—1778, fol. 561; Mjübäcks förs. dödbok.

⁶ Susanna Zachrisdotters testamente och Älvsborgs läns mtl-längder.

⁷ Se not 4.

⁸ Sjöström: *Göteborgs nation i Lund*, under sonen kyrkoherde Zacharias Brandtberg.

⁹ Kammarkollegiums registratur 15/1 1720.

¹⁰ Kinds hd. höstting 1721, 3—6/10, sid. 1089.

¹¹ Göteborgs gymnasiums matriklar i landsarkivet i Göteborg; RUDOLF RÖDING: *Bidrag till Göteborgs latinläroverks historia* I—III.

¹² Bilaga nr 1.

handlingar, ej heller har han där avlagt någon akademisk examen. Vid prästvigningen kallades han blott studiosus, men ombord på Ostindiska Compagniets fartyg titulerades han magister. Antagligen har han tidigt avbrutit de akademiska studierna för att som informator vinna sin utkomst.¹

För de tio år, som förflöto mellan inskrivningen vid akademien och prästvigningen, ha ej många data beträffande honom och hans verksamhet kunnat uppsåras. PEHR KALM nämner i sin Wästgötha och Bahusländska

Olofus Torén

Bild 1. Olof Toréns namnteckning. Ur Göteborgs nations i Uppsala matrikel.

Resa, förrättad 1742, att han den 3 augusti under en utflykt från Näsingepreästgård i nordligaste Bohuslän bland andra åtföljdes av kyrkoherden LOMBERGS barns informator »Thorén». Med all sannolikhet var detta Olof.² Möjligen kan det ha varit den yngre brodern Magnus, som senare, 1751—1754, var adjunkt hos kyrkoherde Lomberg och 1756 gifte sig med dennes dotter Catharina. Även Magnus korresponderade med Linné och omnämnes bl. a. i Linnés disputation Vernatio arborum. I april 1742 hade Olof hos konsistorium i Göteborg sökt »befordran till Paedagogien i Kungsbacka» men ej blivit utnämnd, och den 4 oktober s. å. erhöll han av samma myndighet tillstånd att predika. I januari 1745 sökte han förgäves apologistbefattningen vid »Scholan» i Göteborg. Den 6/8 1747 beviljades honom av konsistorium hjälp av »stipendio collectaneo» och vid samma tillfälle föredrogs en ansökan från honom om prästvigning med anledning av Ostindiska Compagniets kallelse av den 9 oktober 1746. Den 16 december 1747 blev han, efter föregången behörig examen, i Göteborgs Domkyrka invigd till det heliga predikömbetet för tjänstgöring på Ostindiska Compagniets fartyg Hoppet.³

Bidragande till Olof Toréns beslut att gå ut som skeppspredikant var säkerligen ett starkt naturvetenskapligt intresse och en stor lust att se sig om i världen.⁴ Såsom förberedelse för resan bereddes honom — »som war af Naturen begåfwad med qwickt snille» — tillfälle att hos Linné i Uppsala »uti Natural-Wetenskapen inhämta något ljus, för hwilken han fans äga synnerlig hog». Om hans förutsättningar för studier på detta område vittnar även läkaren i Göteborg, sedermera professorn i Åbo JOHAN LECHE i ett brev till Linné av den 2/9 1747, vari han bland annat skriver: »Huru aquiterar Her Torén sig? Jag önskar at han nu, då tilfälle gifwes, skaffade sig kundskap uti Botanique och annat hos Hr. Archiatern hwar til han här nedre wiste nog bögelse. Karlen är sannerligen oförliknelig qwick och skulle på

¹ Se Efterskrift.

² Skarstedt: Göteborgs stifts Herdaminne, 1. uppl.

³ Consistorii Gothoburgensis Protocoll för berörda år.

⁴ Bilaga nr 2.

en resa göra mycket mera gagn, än jag kan förmoda af Ternström, hwilken intet wäntas tilbakars förrän om et år.»¹

I ett brev till LOUIS GÉRARD FILS den 24/10 1756 bestyrker Linné själv att Olof Torén varit hans lärjunge: »Discipuli qui exterarum terrarum adire fuere: . . . Torenus . . .» (De lärjungar, vilka besökt främmande länder, voro etc.)² Lärjungeskapet framgår även av bilaga nr 2 samt av Hasselquists uttalande (sid. 11) ävensom av inledningen till Olof Toréns sjätte brev till Linné, där han skriver: »Sedan jag medelst Herr Archiaterns benägenhet blifwit litet bekant i Botaniquen . . .»³ Linné tillskriver sig även en del av förtjänsten att Olof Torén kom ut som skeppspredikant. I ett brev till Vetenskapsakademiens sekreterare säger han bl. a.: »Jag såg aldrig sal. Lagerström men hade af honom många bref och rariteter. genom hans medhielpande fick jag . . . Torén . . . til Ostindien.»⁴

De så kallade »ostindiska pastoraten» voro mycket eftersökta bland dåtidens yngre prästmän till följd av de befordringsmöjligheter, som medföljde skeppstjänsten. I en kungörelse hade nämligen Kungl. Maj:t meddelat följande: »Compagniets Direction skall hafwa tilstånd att själf utwälja, kalla och antaga gudfruktiga, lärde och skicklige personer till Skepps Predikanter, som på Compagniets Skepp skola predika den rena Evangeliska Lutherska Lära och betjäna Besättningen med deras Salighets-medel, hwilka Skepps Predikanter, om de sig i lära och lefwerne wäl och berömmeligen förhålla i sinom tid af Kungl. Maj:t, på därom gjord underdånig ansökning till Präste-Ämbeten uti Riket, i nåder skola warda befordrade.» De direkta ekonomiska fördelarna, som Compagniet erbjöd skeppspredikanterna voro däremot ej så stora. Lönen var 24 rdr smt i månaden samt 800 d:o i så kallade privilegiepengar och närmast jämnställd med den lön som »bouteilleuren» ombord erhöll. Till jämförelse kan nämnas att skeppspredikanten på Ostindiska Compagniets skepp Printz Carl under dess resa 1750—1752, PEHR OSBECK, från ett besök ombord på ett danskt ostindiskt skepp berättar, att skeppspredikanten på detta hade en bland de vackraste och största hytterna samt utom lönen åtnjöt »en anseelig offerdag på skeppet» så att hans lön kunde räknas tre gånger så stor som de svenskas. »Hos oss har den tillräckelig lön, som äger sina åhörarens kärlek», tillägger Osbeck.⁵

I skeppens instruktion var särskilt förordnat att morgon- och aftonbön dagligen skulle hållas samt predikan på sön- och helgdagar. Vidare skulle skeppsprästen undervisa kadetter och skeppspojkar i kristendom samt se till

¹ *Bref och skrifvelser af och till Carl von Linné*, Första avd., del IX, ur korrekturet till denna ännu ej utgivna del.

² F. BRYK: *Bibliotheca Linnaeana* III, 1923.

³ I företalet till *Species Plantarum* (1753) upptar dock ej Linné Olof Torén bland »Lärjungar» utan bland »Botanister».

⁴ *Bref och skrifvelser af och till Carl von Linné etc.*, Första avd., del II.

⁵ *Dagbok öfwer en Ostindisk Resa åren 1750, 1751, 1752*. Stockholm 1757.

de sjuka och förrätta jordfästning, då någon dog ombord. I Kanton skulle han dessutom hålla gudstjänst i det svenska magasinshusets kyrksal. Lågo två fartyg samtidigt inne för lastning skulle deras präster turvis predika i kyrksalen och ombord.

Såsom exempel på den utrustning för själavården, som medfördes ombord, kan följande inventarium från skeppet Gustaf III meddelas: 1 st. Kalk af Silfwer, inuti förguld, 1 st. Paten, 1 st. Oblatask med 300 oblater, asken af Tenn, 1 d:o af Silfwer, 1 st. Bibel, 1 st. Kyrkohandbok, 1 st. Postilla, 12 st. Psalmböcker samt 18 långa Katekeser.

De svenska ostindiska skeppen voro ritade av den berömde fartygskonstruktören AF CHAPMAN och byggda på Compagniets varv vid Klippan i Göteborg eller i Stockholm. De voro för sin tid förnämliga skapelser.

Resorna med dessa fartyg voro säkerligen inga lustturer. Bekvämligheten och hygienen ombord på de med en talrik besättning försedda små skeppen lämnade efter våra begrepp förvisso mycket övrigt att önska. De långa perioderna till sjöss utan landkänning voro naturligtvis ytterst påkostande för både kropp och själ. Därtill kom att skeppspredikanterna såsom landkrabbor sågos över axeln och hunsades av den sjövana besättningen. De flesta predikanterna fingo också nog av en resa.

Resan till Kina med skeppet Hoppet 1748—1749.

I slutet av januari 1748 låg skeppet Hoppet segelklart i Göteborg destinerat till Kanton. Hoppet var ett av Ostindiska Compagniets mindre fartyg. Det mätte 280 läster. Något annat mått på fartyget har ej kunnat erhållas, men som jämförelse kan nämnas att det större skeppet Printz Carl, som mätte 390 läster, var 50 m långt, 15 m brett och hade ett djupgående av nära 7 m. I proportion härtill bör Hoppet ha haft en längd av omkring 36 m. Det var med hänsyn till sjörövarfaran bestyckat med 28 kanoner.

Kapten ombord var FRIEDRICH PETTERSSON, som under sig hade en besättning på 118 man, inberäknat skeppspredikanten, skeppsläkaren och en fältskär. Den affärsmässiga ledningen av resan ålåg fyra superkargörer (mäklare). Bland dem märktes den då blott 19-årige, i Sverige födde engelsmannen WILLIAM CHAMBERS, senare känd som framstående arkitekt i England och som den egentlige planläggaren av The Royal Botanical Gardens i Kew och skapare av den berömda Pagoden där. Till sitt förfogande hade superkargörerna två assistenter och en skeppsskrivare. I den sistnämnda befattningen tjänstgjorde en 21-årig ung man, CHRISTOPHER HINDRIC BRAAD, som senare blev en av Compagniets mest betrodda tjänstemän. Bland annat vistades han 1753—1758 i Indien och Arabien för marknadsundersökningar, varvid han uppträdde som resande vetenskapsman för att ej väcka uppmärksamhet hos

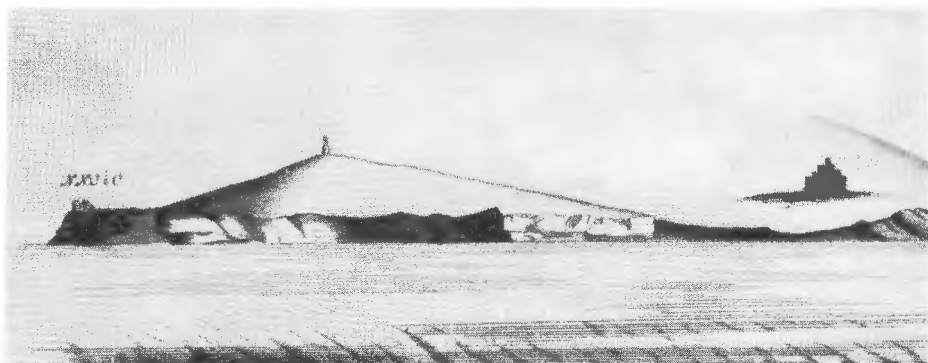

Bild 2. Kap St. Vincent.

konkurrerande företag från de stora handelsmakterna. Efter att ha avböjt ett erbjudande att inträda i direktionen för Ostindiska Compagniet, ägnade han sig sedan åt lantbruk i Östergötland. Han är känd som stor samlare av *Ostrogothica* och blev ledamot av Vetenskapsakademien.¹

Olof Torén har själv ej lämnat något vittnesbörd om denna resa, men Braad har skildrat den i sin dagbok² och i en av honom illustrerad berättelse till Ostindiska Compagniets direktion³. Dessutom finnas besättningsrullan⁴ och sjöjournalen bevarade⁵, varför man lätt kan följa färdens förlopp.

Illustrationerna i denna uppsats äro, då icke annorlunda anges, utförda av Braad.

Den 26 januari 1748 lättade Hoppet ankar och gick ut till Varghålan i Göteborgs skärgård, varifrån hon nästa dag stack till sjöss. Vägen togs norr om Shetlandsöarna. Vädret var kallt och blåsigt på Nordsjön och höll sig till en början sådant, även sedan kursen den 30 januari på 61° nordlig bredd lagts mot sydligare nejder. Småningom förbättrades väderleken, »och resan började bli mera behaglig för dem, som owane vid sjön, hade haft en dryg känning av Skeppets slingrande», skriver Braad i sin berättelse. Den 23 februari siktades Kap St. Vincent på Portugals kust (bild 2), och efter en nära månadslång seglats ankrade Hoppet på Cadix redd den 25 februari (bild 3).

I Cadix brukade de ostindiska skeppen avyttra en del av den från Sverige medförda lasten av järn och trävaror för att erhålla spansk valuta, som var den i Kina bäst gångbara. Även kompletterades fartygets proviantutrustning,

¹ *Svenskt Biografiskt Lexikon*.

² Journal på min till Canton uti China i Herrans namn tillämnade resa med Swenska Ostindiska Compagniets Skepp Hoppet, som föres af Capitainen Friedrich Pettersson, hållen af Christ. Henr. Braad. (U. U. B., X 396.)

³ Berättelse om resan med Skeppet Hoppet under Capitaine Fr. Pettersson Commando från Götting till Canton i China ifrån den 26 jan. 1748 till den 11 Julii 1749. Till det Höglofliga Kungeliga Swenska Oktroierade Ostindiska Compagniet öfvergifwen av Christ. Hindr. Braad. (U. U. B., X 389.)

⁴ U. U. B. L 185.

⁵ U. U. B. X 389.

Bild 3. Cadix.

bland annat med ett anseeligt vinförråd, nödvändigt med hänsyn till dricks-vattnets oundvikliga försämring under resans gång. Om vattnets beskaffenhet ombord har Pehr Osbeck vittnat i sin omnämnda dagbok. Han skriver under utresan, blott 14 dagar sedan Cadix lämnats: »Watnet som hade begynt ruttna innan wi wäl woro komne från Cadix, sades snart skola blifwa godt igen, hwilket ock hade sin naturliga orsak, ty man begynte redan då se små utkläckta flugor i watnet.» På hemresan skriver han ute på Indiska Oceanen: »Watnet, som wi haft från Java, war nu fullt med Gråsuggor, som stupade kullerbyttas liksom grodungar.» För visso var det ganska behöfligt att komplettera dryckesförrådet med mera hållbara varor!

Den 29 mars kunde Hoppet lämna Cadix. Den 11 april passerades Tenerifa. Nästa dag kom skeppet in i nordostpassaden, som varade till 6° norr om ekvatorn, varefter sydostvinden började blåsa. Den 7 maj, två dagar efter det att ekvatorn passerats, förlorade Hoppet i en stormby förstängen och storbramstången, men nästa dag voro de åter uppsatta. Den 15 juni befann sig Hoppet utanför Goda Hoppsudden och mötte där ett hemvändande holländskt skepp, som tog med brev hem. Den 22 juli siktades land för första gången sedan Tenerifa 101 dagar tidigare hade passerats och 116 dagar sedan Cadix lämnats. Det var Wincopers berg strax öster om Javas sydvästspets, som erbjöd den efterlängtrade anblicken. Dagen därpå löpte skeppet in i Sunda-sundet mellan Java huvud och Prinsön (bild 4). Javas västkust följdes sedan helt nära, och naturen kunde studeras från skeppet. Osbeck har skildrat naturforskarens tantalikval inför allt vad han här såg, men ej kunde komma åt, i följande ord: »På somliga ställen, fastän rart, syntes ibland dessa täta skogar små av örter gultlysande slätter, som alt gaf

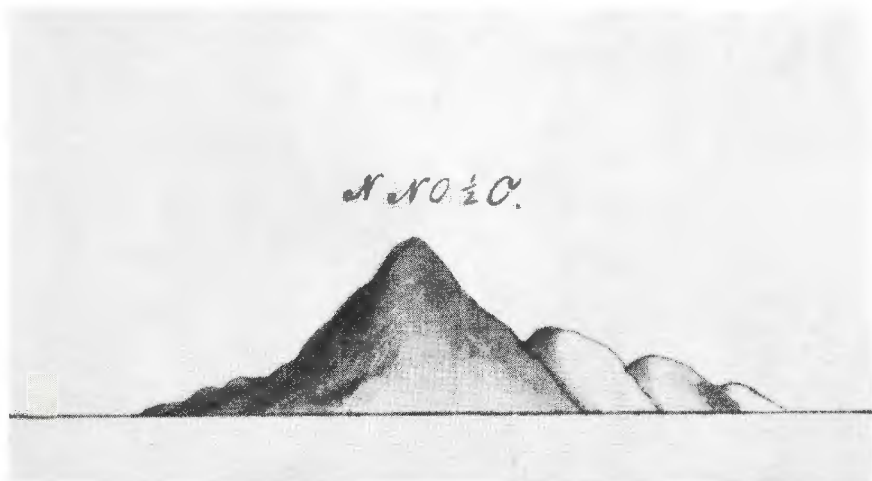

Bild 5. Krakatau. Enligt uppgift av den holländske geologen och specialisten på Sundaöarnas vulkaner dr Neumann van Padang i Haag är blott en äldre bild av Krakatau känd, tillkommen under en holländsk expedition 1595. Han tolkar bilden sålunda: de tre vänstra topparna ligga på ön Krakatau och benämnas från vänster räknat Rakata, Danan och Perbuwatan, den fjärde toppen tillhör en annan ö, benämnd Rakata Ketjil (Lang Eiland).

Om den berömda vulkanön Krakatau i Sunda-sundet skriver Braad, att den »består af en hög Kulle, som till Skapnaden alldeles liknar en af de stora Konungshögarna wid Gamla Upsala». Bild 5 ger onekligen syn för sägen! Sedermera har ön säkerligen flera gånger ändrat utseende.

Från Java fick Hoppet sällskap med Ostindiska Compagniets skepp Freden, ävenledes destinerat till Kanton. Efter en god resa ankrade båda skeppen den 21 augusti på Wampoos redd nedanför Kanton. Här kvarlägo de i 5 månader och 9 dagar till den 29 januari 1749, då de tillsammans anträdde hemseglingen. Hoppet var då så hårt lastat, att det blott kunde föra små segel. Enligt specifikationen på lasten medförde »magister Olof Torén» 2 halva kistor »i rummet» och 4 sådana i hytten, säkerligen till stor del innehållande naturalier, även om han ej försummat att utnyttja sin rättighet att för sina »privilegiemedel» få inköpa och till Sverige för egen räkning införa en del kinesiska varor.

Den 16 februari nåddes New Bay på Java, belägen på västkusten av ön strax norr om Java huvud — »mellan 1. och 2. pynten» (bild 4) — där de ostindiska skeppen brukade fylla vattenförrådet antingen på fastlandet eller på den lilla ön New Island¹ ute i bukten. Om denna ö berättar Osbeck: »När skeppet Riddarhuset på utresan kom för sent till Java, då den ständiga halfwa års motwinden i Ostindiska sjön redan begynt blåsa, måste det här ligga öfwer så länge tils åter ombyte skedde. Under den tiden hade folket

¹ Mew Island på kartan bild 4.

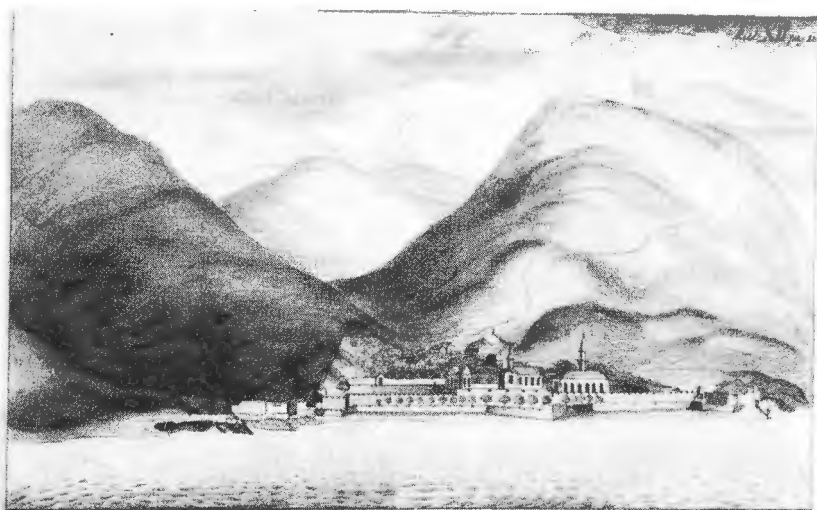

Bild 6. S:t Helena.

byggt sig hus här på öen, och skurit åtskilliga namn uti träden til sin åminnelse, jämte årtalet 1743.» Tydligen en svensk vana av gammalt datum!

Vid New Island tog Hoppet ombord en sjöman, som svårt sjuk hade blivit kvarlämnad av ett engelskt skepp. Han dog den 23 februari, och Braad har för dagen antecknat, att prästen läste begravningsbönerna, varefter kroppen, insydd i en hängmatta, sänktes i havet. Detta är andra och sista gången Braad nämner Olof Torén eller hans verksamhet i sin dagbok.

Den 18 februari avseglade båda skeppen från New Bay. Kursen förde dem förbi Cocos- eller Keelingöarna. Den 1 april siktades Afrikas kust i norr och den 9 rundades Goda Hoppsudden. Vid S:t Helena gjorde Hoppet ett uppehåll mellan den 23 och 27 april för komplettering av proviant- och vattenförråden. Braad lämnar en beskrivning av ön, men om Olof Torén fick tillfälle till något besök i land är ej känt (bild 6).

Under hemfärden brukade de Ostindiska skeppen angöra Ascension för att fånga sköldpaddor till välkommen omväxling i matsedeln. Hoppet ankrade också vid ön den 3 maj, men stark ström rådde, och fartyget drev till sjöss och fortsatte resan med oförrättat ärende (bild 7).

Englands kust siktades den 2 juli, den 6 passerades Dover och den 11 juli gick Hoppet till ankars vid Klippan, Ostindiska Compagniets hamn i Göteborg.

Braad slutar sin dagbok med orden: »Gud ske äran för en lycklig resa! Finis in portum veni spes & Fortuna valet nihil mihi vobiscum ludite nunc alios.»¹

¹ Slut. Jag har nått hamnen. Farväl, Hoppet och Lyckan! Jag har ej mer med er att göra. Driven nu ert spel med andra.

Bild 7. Ascension.

Mödorna under denna resa avskräckte ej Olof Torén från att redan på följande vår åter ge sig ut som skeppspredikant. Hur han tillbringade mellantiden är ej närmare känt. Emellertid tycks han i början av september ha uppehållit sig i Göteborg, ty den 1 september sammanträffade han där med Linnés framstående lärjunge FREDRIC HASSELQUIST, som då gjorde ett uppehåll i staden under den resa till Främre Orienten, från vilken han ej skulle återvända. Med anledning av sammanträffandet skriver Hasselquist: »M. Thorén hade i Botaniken vist sig vara en värdig Discipel af sin läromästare Herr Arch. Linnaeus, hvilkens undervisning han åtnöt kårt för sin afresa. Hans samling af örter skulle vara ganska anseelig, den han redan lämnat till Commerce-Rådet Lagerström, som öfverstyrt den til Herr Arch. Linnaeus, at till samlarens heder och Naturens älskares nöje göras allmän.»¹

Resan till Indien och Kina med skeppet Götha Leijon 1750—1752.

Den andra resan företogs ombord på Ostindiska Compagniets skepp Götha Leijon, destinerat till staden Surat, belägen längst norr ut på Främre Indiens västra kust, till hamnar på Malabarkusten och Malacka samt till Kanton i Kina. Skeppet mätte 310 läster och var alltså något större än Hoppet. Det förde liksom Hoppet 28 kanoner. Lastningen började den 11 november 1749. Den 22 februari 1750 mönstrade besättningen, och den 2 mars var skeppet segelklart. En ihållande västanvind hindrade dock avseglingen till den 1 april.

¹ FREDRIC HASSELQUIST: *Iter Palaestinum* (1757).

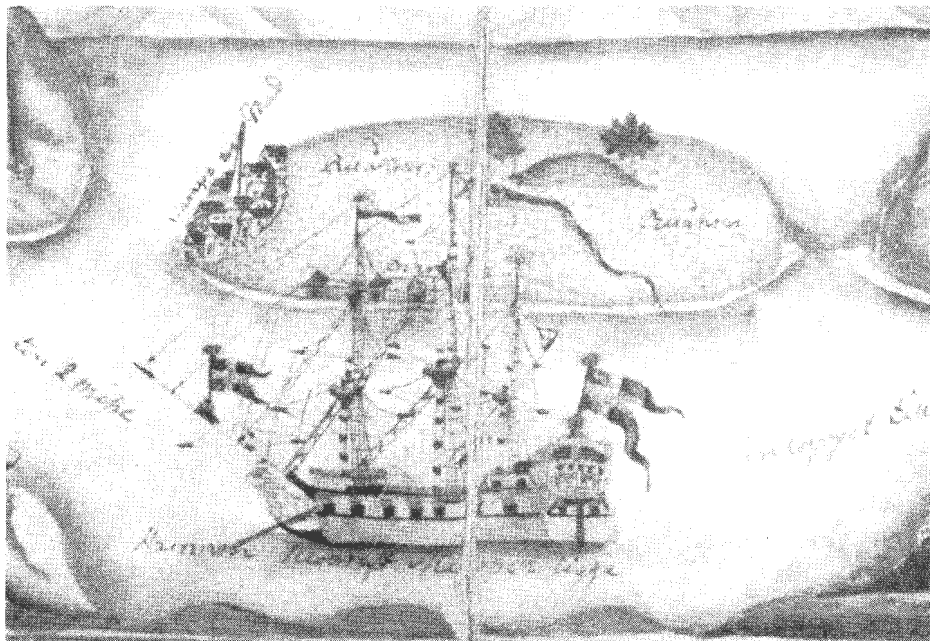

Bild 8. Ostindiska Compagniets skepp Götha Leijon på Wampoo redd nedanför Canton under resan 1746—1749. Foto av färglagd teckning i »En kort beskrifning uppå en Ostindisk resa förrättat af Carl Fredrik von Schantz ifrån åhr 1746 till åhr 1749» (manuskript i Kungl. Bibl., M 292). Resan företogs med Götha Leijon. Jfr bilaga nr 8.

Götha Leijon fördes av kaptenen DANIEL SCHIERMAN, en erfaren ostindiefarare, som bl. a. i två år suttit fången hos den fruktade indiske sjörövaren ANGRIA och behärskade språket på Malabarkusten, något som längre fram kom väl till pass. Besättningen utgjordes av 135 man. Fem superkargörer med två assistenter följde med. Skeppsskrivare var även denna gång Christopher Hindric Braad.

Efter hemkomsten skildrade Olof Torén denna resa i sju brev till Linné, skrivna mellan den 20 november 1752 och den 3 maj 1753. Det sista brevet är dagtecknat i Strömstad. Dessa brev publicerades 1757 i anslutning till Pehr Osbecks Dagbok öfwer en Ostindisk Resa åren 1750, 1751, 1752 under titeln: *En Ostindisk Resa / Til Surat, China &c. / Från / 1750 April 1. til 1752 Jun. 26 / Förrättad af OLOF TORÉN Skepps-Predikant vid / Ostindiska Compagniet, / Uti Bref Öfwersänd / Til / ARCHIATER LINNÆUS.*

Det vill synas som om Linné själv föranstaltat om brevens utgivande, åtminstone skriver han i sitt förut (sid. 20) omnämnda brev till Louis Gérard fils med syftning på breven från Olof Torén: »Jag skall utgifwa dem på swenska denna winter» (jämför även bilaga nr 2). Originalen till breven ha ej kunnat uppspåras, sannolikt ha de förkommit i samband med tryckningen. Osbeck gjorde som förut nämnts (sid. 20) sin resa som skeppspredikant på

Ostindiska Compagniets skepp Printz Carl, vilket låg i Kanton samtidigt med Götha Leijon. Under hemseglingen därifrån hade de båda fartygen tidvis sällskap. Torén och Osbeck voro sålunda säkerligen väl bekanta med varandra. I företalet till sin dagbok skriver Osbeck: »Jag har bifogat afledne Skepps-Predikanten Toréns Bref, som lämnade det jordiska en tid efter sin hemkomst från Suratt, men bör för dess lärdom och uppriktighet ej glömmas af sina wänner.»

Olof Toréns brev till Linné väckte tydligen intresse i vida kretsar, ty de blevo senare översatta och utgivna på tyska, engelska och franska.¹ I inledningen till en av de tyska upplagorna skriver utgivaren, den framstående tyske naturvetenskapsmannen och Linnélärjungen JOHAN CHRIST. DAN. SCHREBER: »Die Reisebeschreibung des seligen Schiffsprediger Torén nach Suratte und China welche die Grundschrift der Osbeckischen Reise angehängt worden ist, liefert zwar wenigere Anmerkungen aus der Naturgeschichte, doch aber sonst viele mit einem munteren Witze vorgetragene Merkwürdigkeiten und wird besonders diejenigen Leser vergnügen, welche das öftere Überschlagen der für sie trocknen Beschreibungen natürlicher Körper in der osbeckischen Reise ermüdet haben.»

I samma riktning uttalar sig en mera berömd skildrare av sin ostindiska resa, JACOB WALLENBERG. I företalet till »Min son på galejan» säger han om sina föregångare: »Men hvar och en syns ärfvt för mycket af sin faders allvarsamhet. Brelin står på Ascension och narrar dig tårar ur ögonen², Osbeck nyttig proppar Dig händerna fulla av naturalier etc. och Torén, gladlyntare än de andra, hade kanske kunnat roa Dig med sina små täcka bekantskaper i Suratte eller China, men Du såg ju lifvet flyta ur honom med sista droppen i bläckhornet.»

Att Olof Toréns brev till Linné även i våra dagar blivit uppmärksammade, visar en skrivelse från National Archives of India i New Delhi, som förf. mottog i februari 1951, i vilken Senior Superintendent SOURIN ROY bl. a. skriver: »His book contains plenty of materials that would be of great interest to the Indian student and it will be of great help to us if we could know something more about the illustrious traveller.»

Götha Leijons färd har även skildrats av Braad, som 1752 ingav en resebeskrivning till Ostindiska Compagniets direktion.³ Originalmanuskriptet gick förlorat, då det skepp, med vilket Braad återvände från sin förut omnämnda långvariga vistelse i Indien, 1758 led skeppsbrott på irländska kusten. Lyckligtvis finnas två avskrifter bevarade, den ena i Göteborgs Stadsbibliotek, den andra i Vetenskapsakademiens bibliotek i Stockholm. Båda äro synner-

¹ Bilaga nr 3.

² Brelin emkom på Ascension.

³ Beskrifning på Skeppet Götha Leijons Resa till Surat och åtskillige andre Indianska Orter opsat och i ödmjukhet öfverlämnad till Höglofliga Swenska Ostindiska Compagniet af Christ. Hinr. Braad.

ligen prydliga, handskrivna folianter, indelade i tre böcker, som tillsammans omfatta 36 kapitel och 400 sidor. De äro vackert illustrerade med talrika laveringar av orter, byggnader och naturföremål samt innehålla även kartor och kustförtoningar. Braads berättelse omfattar icke uppehållet i Kina, och hemfärden är ytterst kortfattat skildrad. Såsom bilagor ingå såväl besättningsrullan som fartygets sjöjournal. Då även superkargörernas under resan förda rådplägningsbok¹ finns i behåll, är färden ovanligt väl dokumenterad och kunde nog med utbyte göras till föremål för undersökningar även ur andra synpunkter än vad som i denna uppsats är fallet. I en marginalanteckning av senare datum i Vetenskapsakademiens exemplar utgjuter Braad sin galla över superkargörerna och enkannerligen över skotten IRVING med anledning av alla hinder, som från deras sida sattes för hans strävan »at vinna någon kundskap» under vistelsen i Kanton.

Vid Skagen möttes Götha Leijon av västlig vind och måste återvända till Rivöfjorden utanför Göteborg, varifrån färden dock den 8 april kunde fortsättas. Hög sjö på Nordsjön och det svårnavigerade farvattnet utanför flamländska kusten gjorde att man först den 19 april kunde ankra på Dünkirchens redd. Här kvarlåg Götha Leijon till den 22. Om anledningen till detta uppehåll förmåler ej handlingarna. Olof Torén beklagar, att han ej fick gå iland och inskränker sig till några reflexioner om stadens strategiska betydelse och lämplighet som bas för smuggling. Braad hann med att från redens avteckna staden.

Den 22 april hissades åter segel och för god vind gick färden vidare. Götha Leijon anlöpte ej Cadix utan gick i stället till Funchal på Madeira, där ankaret fälldes den 4 maj. Här lossades 750 skålpund järn och 50 tunnor spik, varefter 60 »liggare» och 40 »båtsfath» vatten intogs, vilket förråd ansågs räcka tills det kunde förnyas på Comorerna eller Madagaskar.

Olof Torén blev mycket intagen av Funchals vackra läge och prisar trakten som »det vackraste paisage» han i världen sett. Han ger en kort beskrivning på staden och dess försvarsanordningar och antecknar även de växter han på »en kort excursion» iakttagit. Tydligen odlades redan vid denna tid bananer på Madeira. Hans studier av folklivet utmynnar i en jämförelse mellan spanjorer och portugiser. Han finner de förstnämnda mera »brunstekta och gravitetiska», medan de senare ha »rätt livlig hy» och »tämeligt otvunget umgänge». Genom hela reseskildringen kan man hos Olof Torén spåra ett visst intresse för det täcka könet, varom mera i fortsättningen. »Portugisiska Fruntimmer», skriver han, »äro wäl ej hwardagsfoglar på gatorna. Men så mycket man kunde bekika dem då de spectaturae & spectandae² lyfte up sina galler tycktes de ha en fin blond hy och muntra ögon. De som ses i Cadix

¹ Rådplägnings Book på Skeppet Götha Leijon Åhr 1750, 1751 och 1752 (Göteborgs Stadsbibliotek, S 30).

² För att se och låta sig ses.

Bild 9. Prospect utaf Funchal. På reddan ett fartyg under svensk flagga.

tyckas ej kunna räkna till fem, äro långlagde och brunette. Jag märkte der, at Jungfru Maria äfwen hade samma mine, hy och skapnad på deras målningar och dömde deraf, at det måste wara Nationens smak i skönhet.»

Under uppehållet i Funchal bodde Olof Torén hos en mr. TIMEOTHY DOWLING, som försäkrade honom »att han gierna wille tjena Swenska Wenskaps Academien med det som på dess befallning från Madera eller Brasilien kunde förskaffas», och tillägger: »som han sielf war curieux, torde det löna mödan at påminna honom sit löfte». Om någon förbindelse kom till stånd har dock ej kunnat utrönas.

Braad framhåller starkt stadens innevänares stora hövlighet mot svenskarna och de många lovord över svenskarnas goda uppförande, som han allmänt fått höra. Han fortsätter: »Det wore till önskaendes att alle wåre Landsmän genom sin conduite wille söka förwärfwa Nationen på flere orter de besöka ett så fördelagtigt omdöme. Tänck! hwad heder likwäl för Fäderneslandet, om Funchals invånare ej woro de ende som aestimerade det kalla Nordens Affödingar framför så många andre Främlingar dem besökt!»

Sedan även proviantförrådet kompletterats, stack Götha Leijon till sjöss den 11 maj. För en jämn nordostlig vind och i vackert väder gick färden ned mot Brasilien. Ekvatorn passerades söndagen den 3 juni på 25° västlig längd från London under iakttagande av »de bruk som en gammal sedvana och wiskepelse infördt bland siömän när de hinna öfwer aequatorn», säger Braad. Den så kallade hönsningen tycks alltså vara av gammalt datum. Under Brasiliens kust lades kursen mera sydost ut mot Kap, och efter några dagar mötte hård vind och stark sjögång, »som kommit en ovan at hisna», skriver Olof Torén och fortsätter: »Om jag sade, at wi ena stunden tänkte med

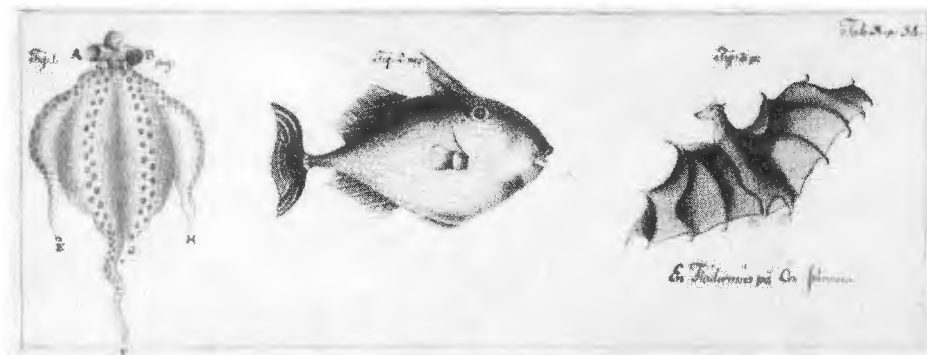

Bild 10. Fig. 1. Fragment av huvud (ett öga med mun med käkar) och armar (4 av 8) av en bläckfisk, antagligen *Octopus*. Fig. 2. *Balistes stellatus* Lacép. Släktet tillhör gruppen *Plectognathi* »fastkåkade fiskar» och har många arter, som äro vanliga i tropiska hav. Fig. 3. En något fantasipräglad bild av en pteropodid, sannolikt »den flygande räven», *Pteropus medius* Tem. Originaltexten till bild 10 i bilaga nr 4.

topparna rifwa *Nubes magellanicas*¹ af himlen, och den andra at med kölen krossa *Glaucus*, *Triton*² och alt det andra packet, så wore det ej extravagantare än hwad många poeter sagt.»

Om dagarna studerades fågellivet, som förändrades och blev rikare då man närmade sig Afrikas kust. Braad har funderingar över möjligheten att bestämma skeppens läge efter fågelflockarnas sammansättning. Vid lämpligt väder fångades fisk, och om nätterna iakttofs södra hemisfärens stjärnhimmel med dess för nordbon nya konstellationer.

Sista veckan i juni rundades Afrikas sydspets i kyligt och hårt väder. »Sjön slog obarmhärtigt över skeppet», säger Olof Torén. Under den fortsatta färden upp mot Mosambiquekanalen mellan Madagaskar och det afrikanska fastlandet sattes fartyget i försvarstillstånd. Man nalkades nu farvatten som voro tillhåll för sjörövare. Däcket klarades från uppförda »hyttor» och besättningen »roades vid vackert väder med öfningar och handgrepp wid sina stycken och gewär», skriver Braad, som fortsätter: »Den wiste sig och så mycket willigare härtill, såwäl då, som städse derefter, enär faran fordrade mera opmärksamhet som utom den tillit hwar och en hade till sine förmäns courage, äfwen den högst låfwärda omwårdnad Höglåfliga Compagniet gordt om deras belöning, som skulle hålla sig bra i förefallande omständigheter, förenade intresset med den böijelse de förut hade, at signalisera sig, och bibehålla Nationens heder.»

I Mosambiquekanalen fångades några »kräk» i vattnet som väckte intresse. Ett av dem, »*Substantiae gelatinosae*», vilket »swårigen kunde beskrifwas» (en bläckfisk), blev avritat av Braad, och Torén förmodar i sitt andra brev till Linné, att denne redan fått »ritningen deraf til sig upsänd» (bild 10, fig. 1).

¹ Stjärnbild på södra himlavalvet.

² Grekiska havsgudomligheter.

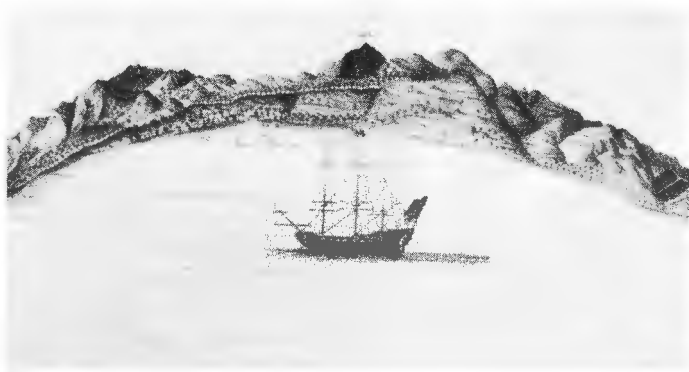

Bild 11. Ankarplatsen i norra viken av Johanna.

Bild 12. Från paradiset på Johanna.

Ett annat »såg ut som en Matk, när det levde i sitt Element, men när det blev uptagit och lagt på en talrick med watn, delte sig hwar led från annan, och hwar led hade sin särskilta rörelse». Även detta djur har avbildats av Braad (bild 16). Även Osbeck har iakttagit detsamma och kallar det *Adelphozion* samt säger sig även ha sett Braads ritning därav.

Den 28 juli siktades Madagaskar. Svag vind och motiga strömmar gjorde att det blott gick långsamt framåt. Först den 16 augusti nåddes ön Johanna bland Comorerne. Denna ö skildras både av Olof Torén och av Braad som ett sannskyldigt paradiset, lätt förklarligt efter tre månaders oavbruten sjöresa!

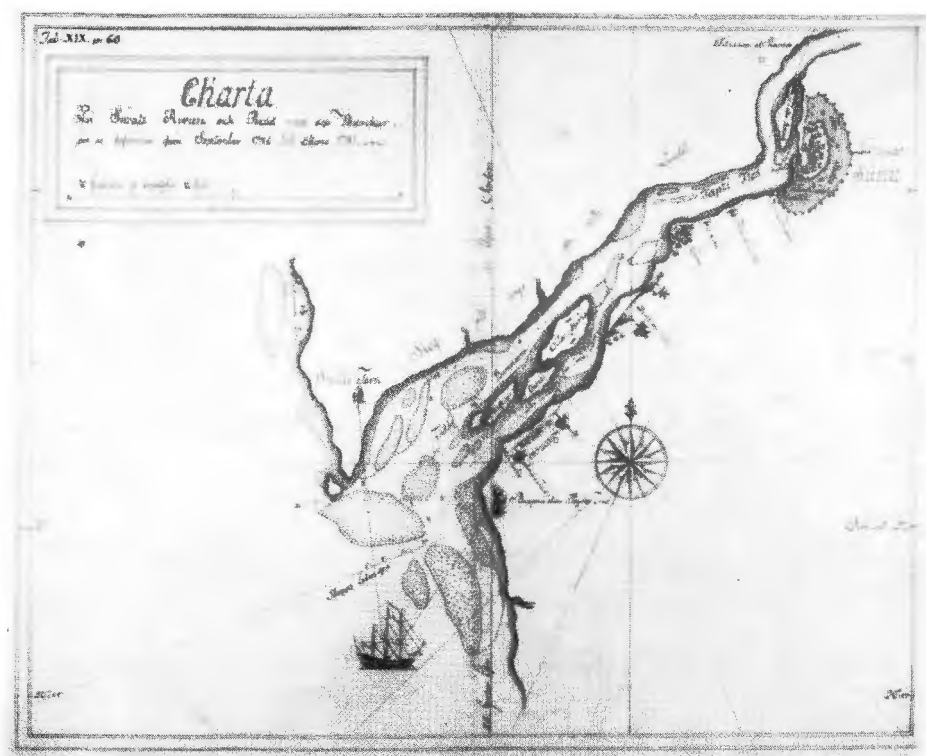

Bild 13. Mynningen av floden Tapti med reddan och staden Surat.

Mot slutet av sin entusiastiska skildring blir Braad dock litet betänksam och säger sig ej tro, att en välbärgad svensk bonde skulle vilja byta med en prins på Johanna, enär »nöden där ej hade någon lag».

På ön förvärvade Olof Torén en halvapa (*Lemur catta*), som han noggrant beskriver. Han påstår att den på bakfotens andra finger har »unguem subulatum», d. v. s. en spetsig klo, vilket föranleder en not i texten — om av Osbeck eller Linné må lämnas osagt: »Att andra fingret på bakfoten skall hafwa en Fogelklo är wäl icke funnet på Lemur catta. Mån et distinct species?» Då Olof Torén skulle undersöka djurets tänder, blev han biten. Senare dog djuret ombord och blev till hans stora förtrytelse slängt i havet innan han fick tillfälle att taga vara på skallen.

Sedan på Johanna intagits 40 liggare vatten och provianten kompletterats med 22 oxar »med knyl öfwer bogarne», 2 kor och 2 kalvar samt en mängd höns, fortsattes färden den 20 augusti. Vid ett tillfälle bringade 2 portugisiska skepp Götha Leijon »i gewär», men eljest förflöt resan lugnt. Den kraftiga marelden i dessa farvatten föranledde mycket funderande, och Braad höll före att den förorsakades »af några grofwa saltpartiklar, som genom

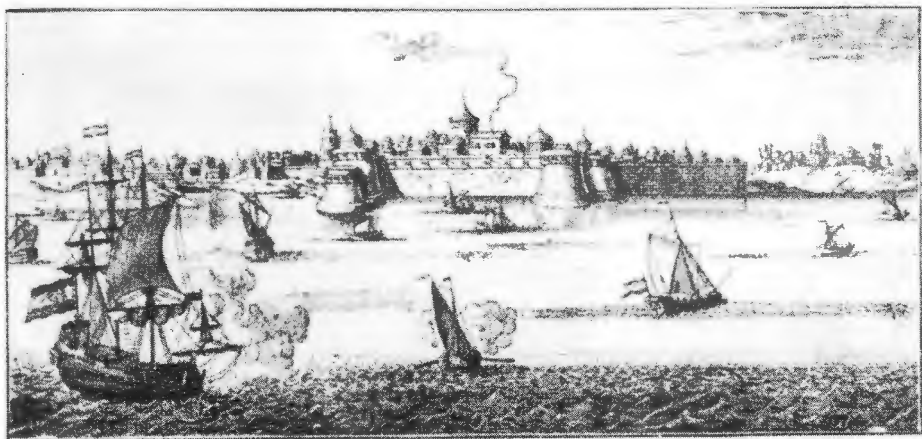

Bild 14. Surat från flodsidan. Kopparstick efter Prévost.

solens hetta i stilt wäder concreteras till en phlegmatisk substance, hwilken af wattenets rörelse sedan brytes».

Den 16 september fälldes ankar på Surats redd, vid pass en gammal svensk mil från kusten. Bankarna hindrade skeppet att gå närmare land. För att uppnå staden måste man i småbåtar färdas ytterligare 2 mil uppför floden Tapti.

Surat nämnes redan i början av 1500-talet av en portugisisk resande som en betydande handelsstad. Dess läge var gynnsamt med hänsyn till handelsutbytet mellan Indien, Arabien och Persien. Från 1612 hade engelsmännen ett faktori i staden, som blev utgångspunkt för deras välde i Indien. Sedan Bombay 1668 avträtts till det engelska ostindiska kompaniet och blivit huvudstad för dess besittningar i Indien, hade dock Surat mist något av sin betydelse. Även holländarna hade där ett faktori. Staden styrdes av en infödd nabab (guvernör).

Det visade sig ej vara lätt för superkargörerna på Götha Lejon att i Surat vinna avsättning för de medförda varorna till följd av de intriger, som från engelsk och holländsk sida igångsattes mot svenskarna hos den infödde guvernören. Först efter ett erkännansvärt kraftigt uppträdande av superkargörerna, och sedan ett par av guvernörens fartyg på redden helt enkelt tagits i beslag, kunde efter lång tidsspillan en godtagbar uppgörelse bringas till stånd.¹ Härvid hade man en god nytta av kapten Schiermans bekantskap med förhållandena och kunskaper i infödingarnas språk. Götha Leijon kom därför att kvarligga på Surats redd i 5 1/2 månader. Under denna tid hade Olof Torén tillfälle att vara i land blott 23 dagar. Han utnyttjade emellertid väl den till buds stående tiden och har i breven till Linné läm-

¹ Braads berättelse samt superkargörernas rådplägningsbok.

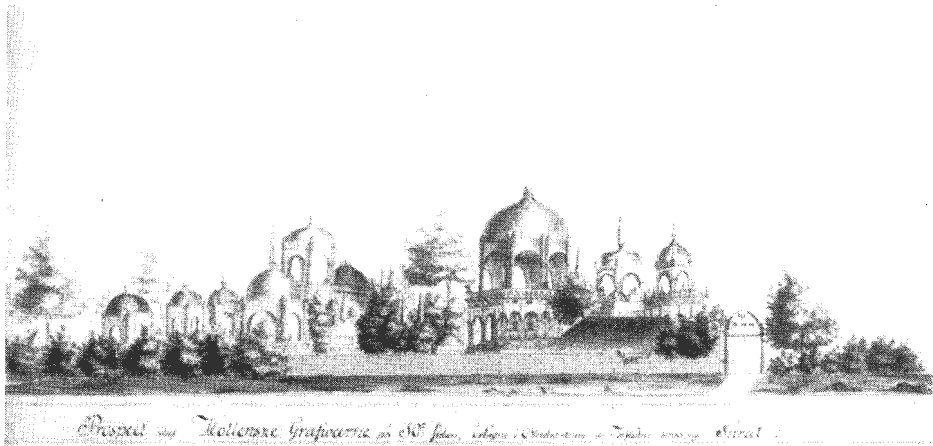

Bild 15. »Hollenske Grafwarne» vid Surat. Det stora monumentet i förgrunden sannolikt över Rheede.

nat en livfull skildring av staden och folklivet, vilken här dock i huvudsak måste förbigås.

Bland de byggnadsverk i Surat, vilka Olof Torén antar särskilt skulle kunna intressera Linné, beskriver han utförligt det ståtliga gravmonumentet över den holländske generalguvernören på Malabarkusten, kommissarien över det holländska ostindiska kompaniet, baron HINDRICH ADRIAN VAN RHEEDE TER¹ DRACKENSTEIN, som enligt inskription på mausoleet avled den 15 december 1691 på ett fartyg utanför Bombay, ungefär 56 år gammal (bild 15). Om mausoleets utseende skriver han: »På Baron Rheedes von Drakensteins Graf hade Indiska Byggmästare wisat, det en byggnad kan ha en wiss Majestät, utan att binda sig til hwarken Toscaniska eller Corinthiska ordningen.» Olof Torén framför också ett rykte, att Rheede »blifwit befordrad ur uselheten med ett requiescat in pace» och håller ej för otroligt, att han verkligen blivit bragt om livet, »ty så ample fullmakt i en redelig mans hand måste för wederbörande warit en hotande aspect». Rheede utgav från 1678 det floristiska jätteverket *Hortus Indicus Malabaricus*, omfattande 12 folioband med 794 planscher jämte tillhörande beskrivningar. Utgivningen fortsattes efter hans död, och det sista bandet utkom 1703. Det finns anledning återkomma till detta verk i samband med *Torenia*-släktet.

Beträffande hälsoförhållandena, vilka ju även böra ha varit av intresse för Linné, varnar Olof Torén för förtärande av köttvarorna på orten »i synnerhet när man kommer i land från en lång sjöresa, ty om man då följer appetiten så kan man lätt få en öpning $\alpha\omega\ \kappa\alpha\iota\ \kappa\alpha\tau\omega$ ² at lifwet sättes i fara». Han berättar om infödingarnas av religionen ålagda tvagningar och

¹ Eller TOT, samma betydelse men modernare.

² Uppe och nere.

renlighet, »hwilka äro oundgängliga om man will undwika excoriationer, brännande och kanske någor wärre», samt om febrarna, som härjat bland européerna, så att de till slut slut »måst anlita Landsens Medici, som i hetsig feber alldeles ogilla åderlåtning och Tamarind, hwilken wäxt på långt när ej har den credit i Orienten som i Europa». Röda hund tycks också vara en gängse plåga, särskilt under den varmare årstiden. Slutligen framhåller han att »de gamles frictions ej måtte wara illa grundade. Alla som ha råd och tycke i Surat låta drängen frottera sig om aftonen, som måtte mycket hjälpa til circulationen.» Braminerna sägas ha många *Arcana*, »i synnerhet är det nästan som wist antagit att den berömda Pedra de Cobra är en composition, som de allena ha sig bekant, och kan hända Gaspar Antonio eller Pedra de Goa och åtskillig Swin-Bezoar eller Pedra de Porco kommer från samma wärkstad».

Om kvinnorna i Surat får Linné bland annat veta, att de, som tillhöra gentivernas stam, »ha den olyckan at wederbörande ej tro dem ha en oöfwerwinnelig dygd», medan parsernas kvinnor »äro af försökt folk befundne wara, framför de andra, ganska owilliga till det, som strider mot ärbarheten». De danserskor, som tillkallas, då man vill ha »något divertissement på Landets wis», tycker Olof Torén ej förtjäna sin benämning, ty »de stå dock mästa tiden stilla, och sjunga kärlekswers med några oblyga åthäfwor».

Självfallet ha även naturförhållandena i trakten av Surat blivit föremål för Olof Toréns uppmärksamhet. »Den tiden wi woro der», skriver han, »war det helt äfwentyrligt at företaga Bctaniska promenader, ty utom Surat war ofta fientlighet af Maratter och flere.» Han har dock ej låtit avskräcka sig, ty han fortsätter: »Hwad jag der och annorstädes kunnat samla, tanquam canis e Nilo¹, lærer utan twifwel redan wara i Herr Archiaterns händer.» Att han även vågade sig på längre utflykter framgår av följande ord: »Wille man ligga i en bondstuga öfwer natten, så är det ej owanligt att höra Jackals tjuta nära wid väggen eller mattan.» Något som särskilt synes ha imponerat på honom var Benjansträdet, *Ficus indica*, »som från sina grenar nedskjuter nya rötter til jorden. Kan wäl hända, at sådane trän, utom denna omsorgen skulle snart utrotas. Jag såg tämmelig noga efter, men kunde aldrig få se ringaste qwarlefwor, hwarken af frukt eller blomma eller rotskott.»

Tiden ombord utnyttjades bland annat till studium av djurlivet i havet och i floden Tapti, såsom framgår av bilderna 16—18 (originaltexten i bil. nr 4).

Trots att farvattnet var »af sjöröfware så fullt som Östersjön under Wikingatiden» avseglade Götha Leijon från Surats redd den 1 mars 1751 för att närmast besöka handelsplatser på Malabarkusten. Konvoj gavs åt ett mindre, oöfverat, franskt fartyg. Utan att ha oroats ankrade Götha Leijon den 12 i samma månad utanför Mangalore. Redan den 17 fortsattes resan.

¹ Såsom en hund från Nilen.

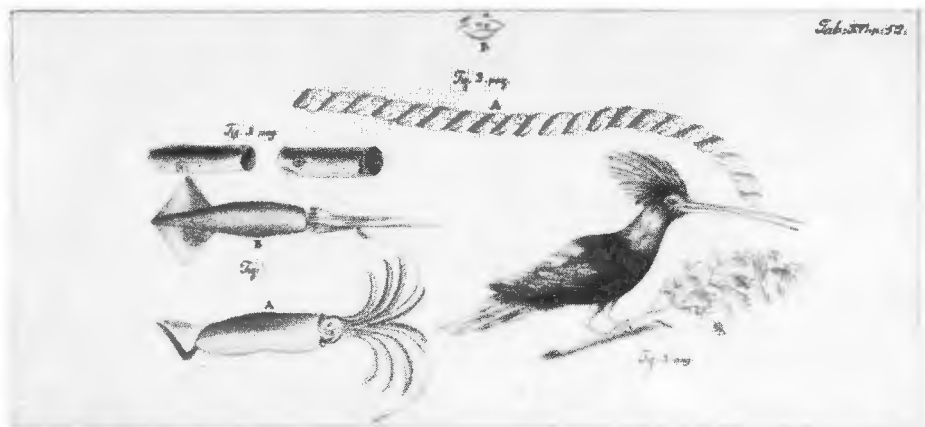

Bild 16. Fig. 1. En tioarmad bläckfisk, antagligen *Stenoteuthis bartramii* Lesueur enligt bestämning av prof. Nils Odhner. En av de vanligaste bläckfiskarna i tropiska hav. Fig. 2. En kedja av salpor (A) och en solitär salpa (B). Fig. 3. Sannolikt solitära salpor. Fig. 4. Den indiska härfågeln, *Upupa epops ceylonensis* Reichenb.

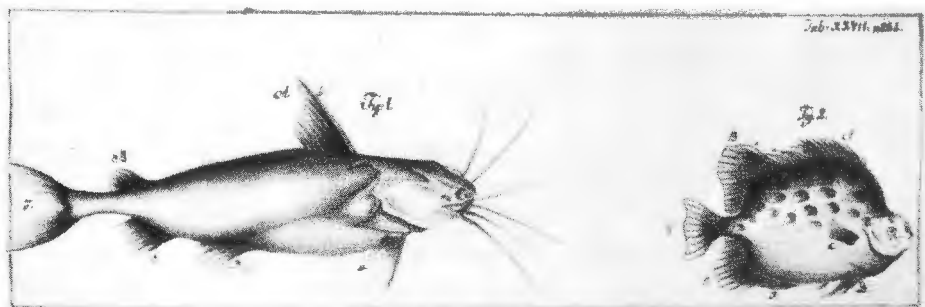

Bild 17. »Fiskar tagne på Surats Redd.» Fig. 1. En *Silurid* (malfisk), sannolikt hörande till släktet *Arius*. Fig. 2. *Scatophagus argus* Gm., tillhör fam. Chaetodontidae och är en vanlig kustfisk i Indiska Oceanen.

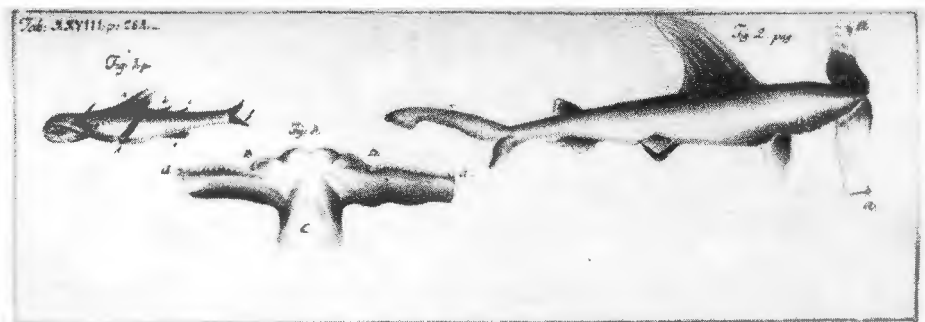

Bild 18. »Fiskar tagne i floden Tapta vid Surat.» Fig. 1. *Harpodon nehereus* Ham. Buch. enligt bestämning av prof. O. Nybelin (se bil. 4). Denna fisk, vars utbredning sträcker sig från Kina över Ostindiska öarna och Främre Indien till Sansibar och som gärna från havet går upp i estuarier och floder, beskrevs 1822 från Ganges av Hamilton Buchanan. Fig. 1 med tillhörande beskrivning (se bil. 4) är av särskilt intresse, enär den sannolikt är den första som publicerats av ifrågavarande fisk. Fig. 2 och 3. Den indiska hammarhajen, *Sphyrna blochii* Müll. & Henle.

Under uppehållet hade Olof Torén tillfälle att vara i land blott $\frac{1}{2}$ dygn, och mycket har han ej antecknat från denna ort. »Runt om är stora och widlyftiga skogen, men man sade mig, at om jag spatserade dit, så woro jag förlorad, efter der skall wara en myckenhet af de glupskaste Tigrar.»

Nästa ort som anlöptes var *Mahié* (Mahé). »Solen stod här mitt öfwer hufwudet på oss. Åskjan brakade faseligen; Hettan war odrägelig, at äfwen de inländska höllo sig inne mitt på dagen. Förgiftet af Ormar och andra giftiga djur lærer i hettan wara swårare til sin wärkan än i kölden . . . derföre afrådde mig fransmännen alldeles at springa bort i buskarna», något som för övrigt föga hade lönat sig, anser Olof Torén, ty endast under regnmånaderna »är den stenhårda Malabariska jordmånen tjenlig at bära blomma eller frukt». Att han ej alldeles försummade botaniken under detta uppehåll visar följande yttrande: »I en så brinnande hetta doger ingenting mindre, än at examinera en ört, om man ej har alla märken på fingrarna, ty när man et ögnableck håller henne i handen, wissnar hon och blir odogelig at lägga in. Detta lärde jag af en förtretelig erfarenhet förra resan, och tyckte alltså nu bäst wara at gömma henne til Mästaren, derest ej desto flere af samma Species woro til hands.»

Här förstärktes den levande provianten med några oxar, om vilka Olof Torén skriver: »Om alla Malabariska oxar äro sådane, som wi fingo, så är ej under, at Hedningarna ej wilja äta deras kött. Blotta beskrivningen af dem kunde betaga de hungrigaste sin appetit. Kan wäl hända, at detta delicata köttet war orsaken eller hjälpte til, at många af oss från denna tiden blefwo så grufweligen plågade af nästan otaliga furunculis.»

»De fulaste djur, som eljest sågos woro Gentiviske Qwinfolk, som ej hade mer än blotta Lårfodren på sig; deras nakna och swarta kropp äger wäl ingen ting retande» — tyckte den unge svenske prästmannen.

Om en här insamlad insekt skriver han till Linné: »I Mahié fick jag den rara Insecten, som har en lång sträng emellan Thorax och Abdomen, och fins i min lilla upsända samling.»¹

Fransmännen i Mahié få en eloge för den hövlighet, med vilken de i motsats till representanterna för andra nationer bemötte svenskarna. »Wi hette alltid Leurs grands aliez och complaisancen gick så widt, at wi i Mahié fingo begrafwa en af våra döda wid deras Kyrka.»

I Mahié kvarlåg Götha Leijon till den 21 april, då färden styrdes mot Malaccasundet. Under ett oväder den 23 miste skeppet både för- och storstängen, varvid fyra skeppsgossar gingo över bord och blevo borta. Den 13 maj var man framme i *Queda* (Kheda) på Malaccahalvön. Här gjorde Olof Torén som vanligt anteckningar om växt- och djurlivet, särskilt väckte man-

¹ Enligt F. Bryk svår att bestämma efter den knapphändiga beskrivningen. Möjligen en indisk art av grävstekelsläktet *Ammophila*. Enligt tillgängliga kataloger finns icke någon av Olof Torén insamlad insekt i Linnean Society i London.

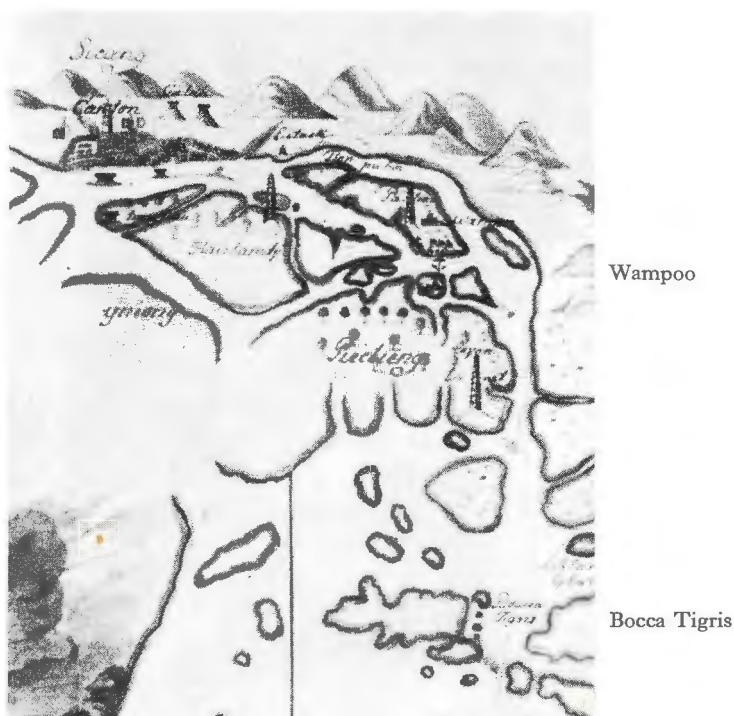

Bild 19. Inloppet till Canton med Bocca Tigris och Wampoo. Detalj av »Charta öfwer Cantons skärgård samt stadens belägenhet åt Siösidan aftagen af C. J. Gethe», ingående i »Dagbok hållen på resan till Ostindien. Begynt den 18 oktober 1746 och slutad den 20 juni 1749 av Carl Johan Gethe» (manuskript i Kungl. Bibl., M 280). Resan företogs med Götha Leijon. Jfr bilaga nr 6 och 7.

grovevegetationen i flodmynningen och vävarfågelns konstfärdiga nästen hans uppmärksamhet. En ny bekantskap var de i låglandets vattendrag talrika krokodilerna, som vid flodtid togo sig långt upp i skogarna. »Så snart man hörer något röra sig i desse pussar, är bäst att skynda sig derifrån», säger han. Man kan ej värja sig för intrycket att Olof Torén måhända lät sig en smula imponeras av farligheterna på de besökta orterna. Omkring Surat var det de fientligt inställda infödingarna, i Mangalore de glupska tigrarna, i Mahié de giftiga ormarna och i Queda de talrika krokodilerna, som försvårade hans verksamhet i land. Möjligt är att hans kroppskrafter redan nu börjat avtaga till följd av den sjukdom (sannolikt lungtuberkulos), som efter hemkomsten lade honom i en förtidig grav, och att kraftnedsättningen gjorde, att svårigheterna syntes honom förstörade.

Om en i havet här funnen »räka» skriver Olof Torén: »Om en af dem (Cancer arenarius), som hade sina ögon på långa stiftar och besynnerliga fötter, skulle lidit skada, då hon blev Herr Archiatern tilsänd af Herr Comm.

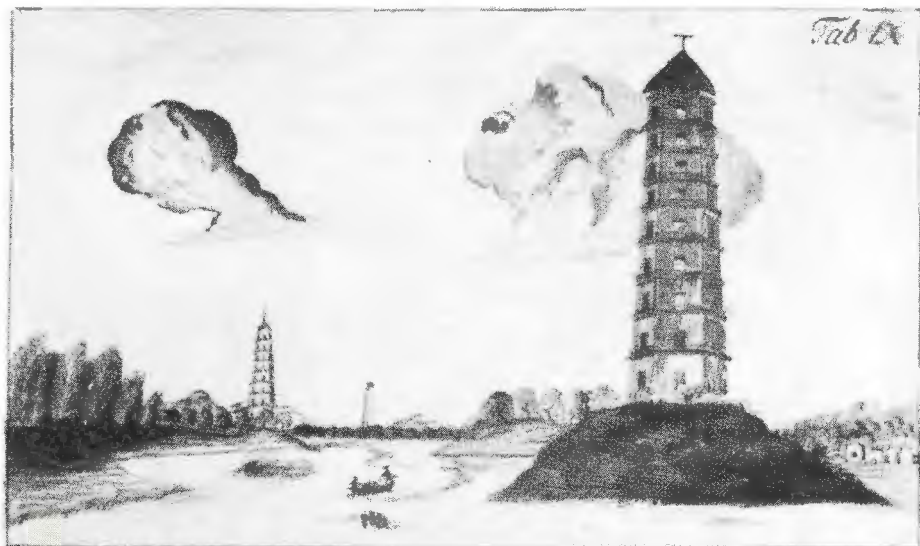

Bild 20. Utsikt från Wampoo uppåt floden mot Canton. Foto av akvarell i C. J. Gethes dagbok. Jfr kartan bild 19. Beträffande tornens uppgift se bilaga nr 6.

Rådet Lagerström, skulle det göra mig ondt. Så länge hon var lefwande hade dess ögon så stark lustre, som trots en Olho de Gato.»¹

Den 27 maj var skeppet åter segelklart, och den 7 juli nåddes Wampoos redd på floden nedanför Kanton, där Götha Leijon sedan kvarlåg i 6 månader.

»När man första gången kommer till detta landet», skriver Olof Torén om Kina, »är det liksom man kommo i en ny werld; ty nästan all ting har annat utseende än på andra ställen, därest ej Climatet ålagt en nödvändighet at likna andra.» Han lämnar också en ganska ingående skildring av kineserna, deras liv, förhållanden och inrättningar såväl i Kanton som i omgivningarna, vilken dock ej här skall närmare beröras. Någon större beundrare av kineserna är han ej. Han vittnar visserligen om deras stora flit men framhåller samtidigt starkt deras egennytta, snålhet, tjuvaktighet och »brutala lösaktighet».

Den mest gängse sjukdomen är, säger han, »frukten af deras kättja». Av »en allvarsam kines» fick han höra, att denna sjukdom (syfilis?) kurerades »per τεχνοφαγίαν alternibus diebus, alternibus diebus jejunio»² i 100 dagar». Han tillägger: »Om det är sant kan jag ej försäkra, men jag wet at det är möjligt få tillräckeligt af den rätten. En Chines tar heldre penningar för

¹ Vad som avses med *Cancer arenarius* har ej kunnat utrönas. Olho de Gato (port.) = kattöga, en halvådelsten, som efter slipning visar ett skimmer, vilket påminner om glansen i kattens öga. Betecknar enligt VIERCI: *Diccionario Portuguez* även färgen på en fisk, kallad »varia», vilken det ej heller varit möjligt att identifiera.

² Genom att äta barn varannan dag och fasta varannan (!).

sin afkomma, än kastar den i watnet för intet, hwilket senare jag ej kan twifla på sedan jag sedt flere wräka omkring i Elfwen, men om det sker med Öfwerhetens tilstånd, eller icke, kan jag ej säga.»

Sedan han beskrivit de kinesiska kvinnornas klädedräkt och framhållit, att densamma är mera åtsittande än männens, ehuru snörliv äro obekanta, berättar han, att en engelsk sjökapten hade sin fru med sig i Kanton och att kineserna »alldeles intet kunde begripa, at det var någon proportion emellan den widlöftiga underredan och den öfra etagen!»

Om naturförhållandena nämner han föga. »Hwad växter der äro, wet Herr Archiatern bättre än jag», säger han blygsamt, men noterar dock att »Cocos-träd» ej trivas så långt norr ut som vid Kanton.

Den 4 januari 1752 anträdde Götha Leijon hemfärden. För att tillmötesgå Linnés kända önskan att erhålla levande thébuskar medfördes två sådana, men det lyckades ej att hålla dem vid liv »all sorgfällighet oachtadt». Det ena slaget var *Ankoi* med »lanceolata» blad, det andra *Souatchoun* med »oblong» bladform.

Under färden nerför floden var det kallt väder. Olof Torén förvånar sig över att på $23\frac{1}{2}^{\circ}$ latitud få se nyfrusen is, »men jag måste tro mina ögon och den Swenska Thermometern», framhåller han.

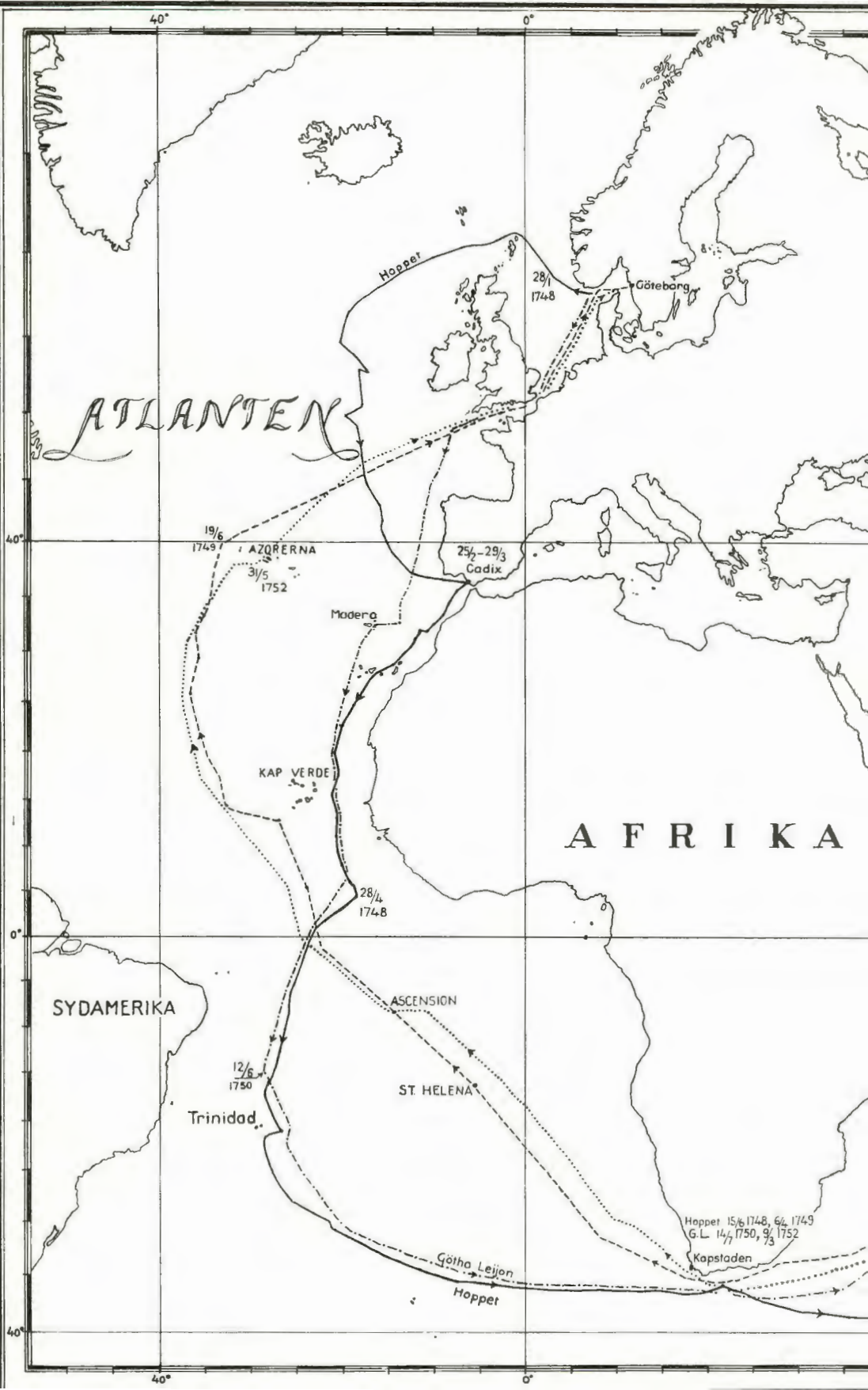
Färden gynnades av god vind, och redan den 19 januari nådde Götha Leijon New Bay på Javas sydvästspets (kartan, bild 4), där vattenförrådet påfylldes. Under uppehållet ärnade Olof Torén »med flit bese» den i viken belägna lilla ön Cantaye, men till följd av vattenståndet hade han svårt att komma iland och medförde därifrån blott »ett stort stycke Millepora» (korall). Färsk frukt fördes här ombord av infödingarna, kokosnötter, pisang, pompelmus och lem kies eller lemontjes, som »mycket likna en Citrus». De sistnämnda frukternas antiskorbutiska egenskaper voro redan då välkända.

Färden fortsattes den 21 januari. I oroligt väder rundades Kap i mitten av mars. Här iakttogos i havet sköldpaddor »af det slag som engelsmännen kalla Hawksbills» (äka karetsköldpadda el. bissa, *Chelonia imbricata* L.) samt valar, maneter och bidevindsseglare (*Holothuria velificans*¹). Olof Torén undrar om dessa senare äro »de rätta Baharras, som Hr Comm. Rådet Lagerström på Hr. Archiaterns anmodan recommenderade mig in specie til efterspanande».²

Den 6 april ankrade Götha Leijon vid Ascension och fann där före sig skeppet Printz Carl med Osbeck ombord. Här kompletterades köttförrådet med 41 sköldpaddor från det då ännu rika beståndet på ön. Efter rådplägnung mellan superkargörerna på båda skeppen beslöts att Götha Leijon och Printz Carl skulle »gå i Compagnie och tillhopa hålla sällskap till Fayal på Azorerna af orsak at i fall Conjecturerna i Europa woro sådane, at Sverige antingen wardt i Krig med någon Puissance, eller sådant dylikt woro wid vår

¹ Enligt dåtidens nomenklatur, numera *Physalia pelagica*.

² Vad som avses med Baharras har ej kunnat utrönas.

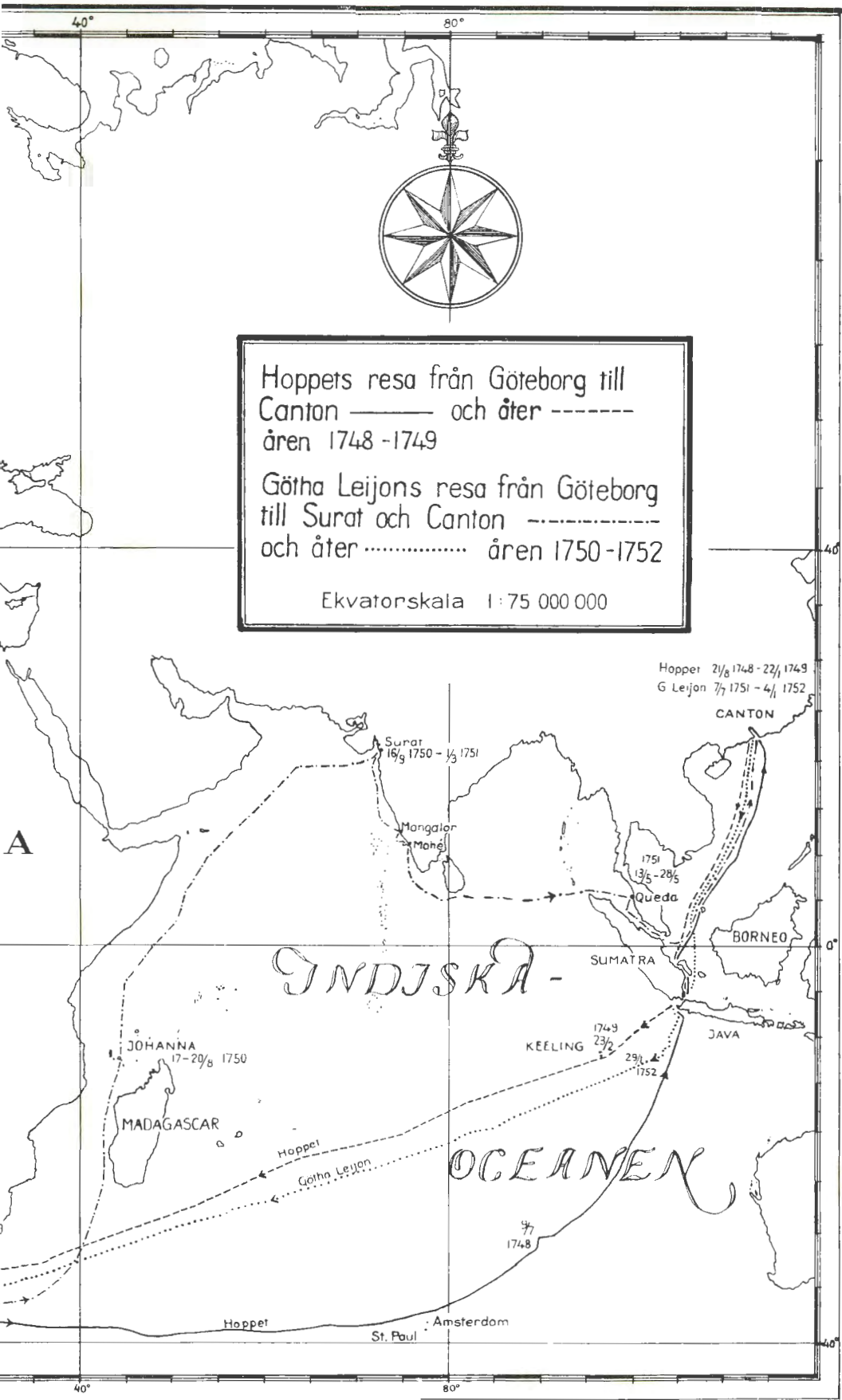

Bild 21. De europeiska faktorierna i Kanton. Foto av kinesisk målning på glas, hemförd av Levin Olbers, kapten på Ostindiska Compagniets skepp Stockholms Slott 1764—65. Tillhör fil. dr Stellan Erlandsson, Stockholm.

ankomst at befara, då wi hålle för bäst at båda Skieppen äro tillhopa både wid någon fiendes anfallande at då bättre kunna förswara oss, samt at äfwen wara tillsammans om någon Convoy emot oss skulle wara utsändt».¹

Den 8 april lättades ankar och seglingen fortsattes i gott väder. Den 20 »war Hafwet helt lugnt, och några från Götha Leijon spisade middag hos oss», skriver Osbeck i sin dagbok. Den 22 maj hade man kontakt med ett franskt skepp, kommande från S:t Helena, och fick då underrättelse om konung FREDRIK I:s den 25 mars 1751 timade frånfälle. En fråga av en av de franska officerarna om svenskarna antagit Symbolum Apostolicum väckte Olof Toréns stora förtrytelse.

Då man den 30 maj siktade de Azoriska öarna, »der något hwar hoppades få draga litet landluft», måste till allas besvikelse kursen på grund av vindförhållandena läggas direkt mot Engelska kanalen. Den färska provianten var nu på upphållningen, och det dröjde ej länge förrän skörbjugg började härja ombord. »Lyckan war», säger Olof Torén, »att Besättningen bestod af nationelt folk.»

Den 14 juli passerades Scilly-öarna utanför engelska kusten. Vid Dover gjordes ett kort, men säkert ytterst välbehövt provianteringsuppehåll. »Se-

¹ Superkargörernas Rådplägningsbok.

dan wi der fått något färskt och grönt at fästa tänderna med, lämnade wi Dover den 19», skriver Olof Torén.

Slutorden i det sista brevet till Linné må tolka de hemvändandes känslor inför anblicken av hemlandets kust:

»Den 26 Julii woro de skallote Götheborgs Skjär det wackraste wi sedt på 27 månaders resa.»

Efter hemkomsten.

Olof Torén återvände från sin andra resa »något bruten till sin hälsa». ¹ Dateringen av det sista brevet till Linné tyder på att han efter hemkomsten vistades i Strömstad. Då hans hälsotillstånd försämrades, synes han ha flyttat över till det närbelägna Näsing, där han från informatorstiden hade vänner i kyrkoherde PETER LOMBERG och hans familj, och där hans yngre bror MAGNUS då var pastorsadjunkt. Den 17 augusti 1753 »slutade han wid Näsing med en salig död sin mödosamma lefnad». ² Han dog ogift och begravdes på Näsing kyrkogård. Såsom dödsorsak nämnes i församlingens dödbok »skörbjuggsfeber», men enligt en anteckning av Osbecks vän LARS J:SON MONTIN, provincialmedicus i Halland, på baksidan av ett i Riksmuseum förvarat herbarieark av *Torenia asiatica*, insamlat av Osbeck i Kanton, skulle Olof Torén ha lidit av »morbum hecticum», d. v. s. lungtuberkulos. ³

Enligt sistnämnda källa hemförde Olof Torén 1749, först bland svenskar, botaniska samlingar från Kina. Det, som han sammanbragt under sina resor, sändes till Linné i Uppsala genom Ostindiska Compagniets direktion. Härom skriver Compagniets direktör, kommerserådet MAGNUS LAGERSTRÖM, till Linné den 11/7 1752, alltså strax efter det att Olof Torén avslutat sin andra resa: »Jag har redan för några postdagar sedan bordt berätta Herr Archiatern Ost Indiska Skeppens Götha Leyons och Printz Carls, och tillika Herr Archiaterns Disciplers Skepps Predikanternes Thoren och Osbecks lyckliga ankomst från Ost Indien. Thoren har redan lefwererat mig sin samling . . .» ⁴ Den 29 i samma månad skriver Lagerström åter till Linné: »Som jag wid slutet af nästledna wecka feck tilfälle . . . at upsända en Låda adresserad til Herr Archiatern på Upsala med alla de örter och frön . . . hwilka Thoren och Osbeck samt 2^{ne} andre Begynnare uti Botaniquen, dem jag sökt wärfwa, uppå resan åt Suratte, kusten af Malabar och China samlat . . .» ⁴

Själv meddelar Linné såväl i *Nova Plantarum Genera* som i inledningen till *Species Plantarum*, att han erhållit växter från Olof Torén, och denne nämner på flera ställen i sina brev, att han sänt naturföremål till Linné.

¹ Bilaga nr 2.

² Bilaga nr 2 och Näsing förs. dödbok.

³ Bilaga nr 5.

⁴ *Bref och skrifvelser af och till Carl von Linné*, Första avd., del VIII.

Osbeck vittnar även härom i inledningen till Olof Toréns brev, där han skriver: »Under sin resa samlade han en myckenhet rara växter, dem han skänkte sin forna Wägledare uti Naturkunnigheten.»¹

Även andra personer tycks ha blivit ihågkomna med växter, ty kyrkoherden i Frillesås JONAS AHLELÖF skriver till Linné den 22/7 1752: »Ganska få växter har jag i år af H. Osbeck och Torén fådt . . . H. Torén deremot varit nog sjuklig och således mindre kunnat hämtat . . .»²

Om växtsläktet *Torenia* L.

Under sin vistelse i Kanton 1748 — alltså under den första resan — insamlade Olof Torén en ört »hvilken Linné upnämnde *Torenia* efter sin upfinnare».¹ Första gången Linné själv nämner härom är i ett brev av den 16 oktober 1750 till översten JOHAN MAGNUS KLINKOWSTRÖM, i vilket han skriver: »Hwad Torén beträffar, så är jag ej i stånd at hielpa honom, men jag har upkallat en ört äfter dess namn, *Torenia*, som hans bror funnit i china, hvilken kan wara honom till tröst sedan både wetenskaps academien uphört och förglömts.»³

Släktnamnet *Torenia* med det tillhörande artnamnet *asiatica* förekommer i tryck för första gången i den av Linné författade och av LEONARD JOH. CHENON försvarade disputationen *Nova Plantarum Genera*, vilken ventilerades i Uppsala den 19 oktober 1751. Någon beskrivning av släktet eller arten återfinnes ej där, men vid släktnamnet står inom parentes »Gen. 672», syftande på släktets nummer i Linnés verk *Genera Plantarum*, 5 upplagan (1754), där en utförlig latinsk släktdiagnos är införd. I den av J. A. MURRAY under titeln *Systema Vegetabilium* utgivna 13 upplagan av *Systema Naturæ's* botaniska del (1774) är under nummer 754 en mera kortfattad beskrivning av släktet publicerad.

I *Nova Plantarum Genera* hänvisar Linné även till Rheedes förut (sid. 20) nämnda verk *Hortus Malabaricus Indicus*, i vars nionde del (1689) en utförlig latinsk beskrivning av växten jämte en avbildning i naturlig storlek är införd (bild 22) med uppgift på dess namn på malabariska: »Kakapu» och på braminspråket: »Caela dolo» (i modern transkription: »Kailadolo»). Det med arabisk skrift angivna namnet är blott en transkription (ḵhākḵāpū) av det malabariska namnet. Rheede tillskriver växten medicinska egenskaper och uppgiver att den »cum Sandalo, Cariophyllis, Nuce, Moschata & aqua-rosa» ger ett liniment mot hudutslag, samt att bladsaften, försatt med socker, hejdar gonorrhé.

¹ Bilaga nr 1 och 2.

² *Bref och skrivelser af och till Carl von Linné*, Första avd., del III.

³ *Bref och skrivelser af och till Carl von Linné*, Första avd., del VIII. Den Torén, som ej kunde hjälpas, var sannolikt Olofs yngre bror Magnus.

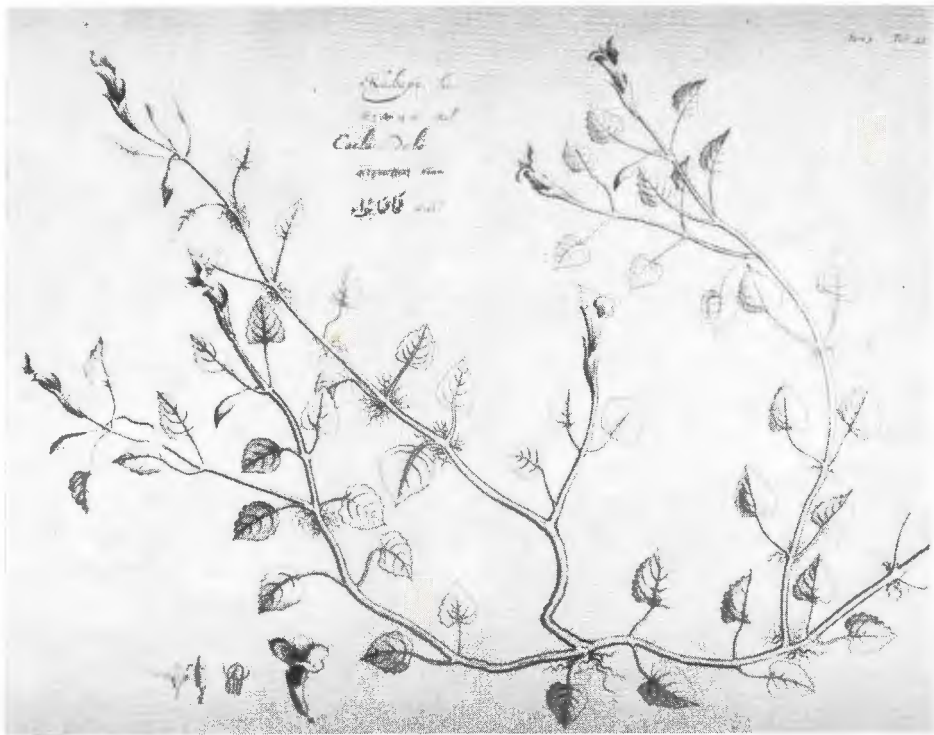

Bild 22. *Torenia asiatica*. Ur Rheede tot Drakenstein: Hortus Malabaricus Indicus, P. 9, Tab. 53 (här förminskad).

Ej heller i *Species Plantarum* beskriver Linné arten. I första upplagan (1753) hänvisar han förutom till Rheede även till den i Holland verksamme botanisten CASPAR COMMELINS *Flora Malabarica* (1696), i vilken Rheedes växt upptages under benämningen *Hederae terrestris species*. Här tillägger Linné: »variat Foliis glabris & villosis, Floribus majoribus & minoribus».

I andra upplagan av *Species Plantarum* (1763) tillkommer en hänvisning till en i engelsmannen PLUKENETS 1705 utgivna verk *Amaltheum Botanicum* under namnen »*Euphrasia affinis pusilla planta*» och »*Asarinae foliis & flore capsulae bivalvi lignosae*» upptagen växt. Vid det första namnet står hänvisningen »Pluk. amalth. 85 t. 373 f. 2», avseende den här på bild 23 avbildade växten, vid det senare »Pluk. amalth. 19 t. 360 f. 3?». Denna senare bild visar dock en helt annan växt, av Plukenet beskriven som »*Aquilegia cornicularis*, *Moschatellinae foliis*, *Planta pusilla; ex Insula Cheusán*». Linné har också efter denna hänvisning fogat ett ?. Huruvida bild 23 verkligen föreställer en *Torenia* torde vara tvivelaktigt, särskilt förefalla foderbladens och fruktens utseende starkt avvikande.

I andra upplagan av *Species Plantarum* upptages även hänvisningen »obs.

Bild 23. *Torenia?* Ur Plukenet, *Amaltheum Botanicum*, tab. 373, f. 2
(här förminskad).

210» (skall vara Osb.; rättat i 3 upplagan, 1764), avseende Osbecks dagbok, sid. 210. På denna sida nämner Osbeck, att han den 8 september 1751 utanför Kanton funnit en växt, som han på latin utförligt beskriver som *Torenia glabra*. Linné tycks emellertid ha funnit att Osbecks växt ej förtjänat eget artnamn utan faller inom *Torenia asiaticas* variationsbredd. På sistone har artnamnet *glabra* dock återupptagits av MERRILL, som anser att den senare beskrivna *Torenia Benthamiana* Hance är identisk med Osbecks art.¹ Efter beskrivningen av *Torenia glabra* tillfogar Osbeck: »Denna örten vitnar ännu om sin upfinnare; och gifwer hans wänner den nödiga påminnelsen at människan är i sitt lefwerne som gräs.»

Anmärkningsvärt är att Linné i samtliga anförda publikationer endast angiver Indien såsom hemland för *Torenia asiatica* — »Habitat in India» — ehuru han enligt egen utsago i brevet till Klinkowström gjort beskrivningen efter material, som insamlats i Kina. Olof Torén besökte över huvud taget ej Indien på sin första resa, under vilken växten måste vara insamlad med hänsyn till tidpunkten för namnets publicering i *Nova Plantarum Genera*. Att *Torenia asiatica* verkligen förekommer i södra Kina bestyrkes av Osbeck, som enligt dagboken fann den på French Island vid Kanton den 13 september 1751.

¹ MERRILL i *Interpr. Rumph. Herb. Amboin.* 50 (1917).

Bild 24. *Torenia asiatica* i Linnés herbarium i Linnean Society, London, sannolikt de av Olof Torén hemförda exemplaren (här förminskade).

Torenia-släktet tillhör familjen *Scrophulariaceae* (lejongapsväxter) och står inom denna nära släktet *Mimulus*, av vilket några arter stundom odlas hos oss. Enligt Index Kewensis omfattar släktet *Torenia* bortåt 90 arter. Ännu ha dessa ej blivit underkastade någon monografisk undersökning, varför det är sannolikt, att en del av de uppställda arterna komma att visa sig vara synonyma med andra. De flesta arterna förekomma i Främre och Bortre Indien, på Sundaöarna, Filippinerna och i södra Kina. På Madagaskar finnas ett antal nyligen beskrivna arter, vilka sannolikt äro endemiska. Tropiska Afrika hyser några arter, och en art, *Torenia parviflora* Buch. Ham., förekommer i de tropiska delarna av båda nya och gamla världen.

Torenia asiatica är i sitt hemland en flerårig ört. Den har fyrkantig stam och fyrkantiga grenar samt ett utbrett växtsätt. Höjden blir omkring 20 cm. Bladen äro motsatta och ovalt lancettlika med stundom nästan tvär bas. De stora, tvåläppiga blommorna äro ljusblå med mörkare fläckar. På grund av blommornas skönhet odlas flera av släktets arter. Mest kända av dessa äro, förutom *Torenia asiatica*, *Torenia Fournieri* Linden med blåa och *Torenia lutea* Buch. Ham. med gula blommor.

I Linnés herbarium i Linnean Society i London ligger ett ark med två exemplar av *Torenia asiatica*, vilka med stor sannolikhet äro de av Olof Torén i Kanton 1748 insamlade originalexemplaren (bild 24). Arket har inga uppgifter utom växtnamnet och siffran 1. Denna siffra bestyrker emellertid enligt uppgift av herbariets f. v. vårdare, mr. SPENCER SAVAGE, att det är fråga om typexemplar.

— — —

I raden av de Linnés »apostlar», vilka gävo sitt liv för forskningen, har också OLOF TORÉN en plats, om än anspråkslös. Han var blott 35 år gammal, då han gick ur tiden. Vad han kunnat uträtta, om ett längre liv blivit honom beskärt, är oss förborgat. Att han hade rika förutsättningar för att kunna göra en betydande insats, framgår av många samtida vittnesmål, vilka anförts i denna uppsats.

I växtsläktet *Torenia* fick han av sin vördade läromästare ett minnesmärke för evärdeliga tider. Hans minne har av nutida fränder hugfästs genom en tavla av Bohusgranit, avtäckt i Näsing kyrka på 200-årsdagen av hans död och bärande, förutom namn och data, Lars Montins hedersamma omdöme (bilaga nr 5):

Vir vere eruditus et probus.

Efterskrift.

Enligt en först under tryckningen uppmärksammas uppgift i Uppsala Universitets matrikel inskrevos den 20 juni 1747 vid akademien bröderna Johannes och Andreas Holst från Göteborg »sub privata informatione Dⁿⁱ Olai Torén, Gothoburgensis». Det var sålunda i egenskap av informator som Olof Torén återvände till Uppsala och fick tillfälle att åtnjuta undervisning av Linné.

Bröderna Holst voro söner till den förmögne handlanden och konvojkommissarien i Göteborg Jöns N. Holst, † 23/5 1746. I bouppteckningen efter honom upptages bl. a. en fordran på 300 dlr smt på ostindiske skeppsprästen »Oluf Thorin». Olof Toréns förbindelse med familjen Holst måste sålunda ha börjat redan före Jöns Holsts död. Måhända hade han redan länge verkat som informator i familjen innan de båda sönerna inskrevos vid akademien. Full visshet härom kan ej vinnas, enär såväl mantals- som bevillningstaxerings- och husförhörslängder för Göteborg saknas för ifrågavarande tid.

*Bilaga nr 1.**Utdrag ur Göteborgs nations i Uppsala matrikel.**U 1300 a (U. U. B.).**Olavus Torén.*

Sacros sumsit ordines 1747, concionatoris obiturus munus in nave cui nomen Hoppet, Indiam Orient. petente. Obiit 1751.

Litterae ejus ad Archiatrum von Linné, continentes observationes sub itinere facta, annexae sunt itineri Dm. Osbeck, editae Holmiae 1757 in octavo. In ejus honorem etiam laudatus Botanices Princeps nomen Toreniae dedit novo generi a Torenio in Asia investigato.

ÖVERSÄTTNING.

Han undergick prästvigning 1747 för att antaga tjänst som predikant på skeppet Hoppet, som seglade till Ostindien. Han dog 1751. Hans brev till Archiater von Linné, innehållande iakttagelser, gjorda under färden, ha fogats till Herr Osbecks Resa, som utgavs i Stockholm 1757 i oktav. Till hans ära har också den nämnde botanikens furste givit namnet *Torenia* åt ett nytt släkte, som Torén undersökt i Asien.

(Obs! dödsåret är här felaktigt angivet, skall vara 1753.)

Bilaga nr 2.

*Förordet till Olof Toréns brev till Linné, tryckta i anslutning till
Pehr Osbecks dagbok.*

AUCTOR, som war begåfwad af naturen med qwickt snille, fattade åhoga at såsom Skepps-Predikant bese den främmande werlden; och derföre, at han med mera klara ögon måtte märka hwad som i så aflägsen werld förekommo, reste han till Upsala, at uti Natural Wetenskapen inhämta någor lius, för hwilken han fans äga synnerlig hog. Härpå wardt han antagen til Skeps-Predikant af Ostindiska Compagniet i Götheborg; fölgde Skeppen till Ostindien och kom wäl tilbakas, fast något bruten til sin hälsa. Under sin resa samlade han en myckenhet rara Wäxter, dem han skänkte sin forna Wägledare uti Naturkunnigheten, hwilken ock upnämnde, efter sin upfinnare, den bekanta örten *Torenia*. Efter hemkomsten öfwersände han äfwen, genom bref, ifrån d. 20 Novemb. 1752 til d. 3 Maji 1753, denna korta, men artiga berättelsen om sin resa, hwarpå han straxt derefter med en salig död slutade wid Näsinge sin mödosamma lefnad år 1753 den 17 Augusti.

*Bilaga nr 3.**Översättningar av Olof Toréns brev till Linné.*

TILL TYSKA.

1. Herrn Peter Osbecks Reise nach Ostindien und China nebst O. Toreens Reise nach Suratte und C. G. Ekebergs Nachricht von der Landwirtschaft der Chineser. Aus dem Schwedischen übersetzt von J. G. Georgi. Rostock 1765 bei Johann Christian Koppe. [Innehåller även ett företal av Johann Christ. Dan. Schreber.]

2. Reise des Herrn Olof Toree nach Surate und China nebst einer kurzen Beschreibung von der Chinesischen Feldökonomie (von C. G. Ekeberg) und einer Nachricht von dem gegenwärtigen Zustand der engländischen Colonien in dem nördlichen Amerika (von Blackford und B. Fanklin). Herausgegeben von Herrn Linnaeus. Leipzig 1772 bei Christian Gottlob Hilschern.¹

TILL ENGELSKA.

1. A voyage to China and the East Indies by Peter Osbeck, together with a voyage to Suratte by Olof Toreen, chaplain of the Gothic Lion, East Indiaman, and an account of the Chinese Husbandry by captain Charles Gustavus Ekeberg, translated from the German by John Reinhold Foster F. A. S. to which are added a Faunula and Flora Sinensis. London, printed by Benjamin White at Horace Head in Fleet-street MDCCLXXI. Two Vol.

2. Olof Toreen, Voyage to Surat, China 1750—1752, abridged edition. Modern Traveller, Pars IV, 1776.

TILL FRANSKA.

Voyage de Mons. Olof Torée, Aumonier de la Compagnie Suédoise des Indes Orientales, faite a Surate, a la Chine &c depuis le premier Avril 1750 jusqu'au 26 Juin 1752, publié par M. Linnaeus et traduit du Suédois par M. Dominique de Blackford a Milan MCCLXX. Chez les Frères Reycends. Libraires sous les Arcades de Figini. Avec approbation.

Bilaga nr 4.

Originalbeskrifningar av Braad till bilderna 10 och 16—18.

BILD 10.

Fig. 1. Ett sjödjur tagit i kanalen af Mosambique, som wid fångandet blef genom Båtshaken så wanskapat, at utom Stjärtens stympande, ingen annan figur än hwad här wisas kunde fås på hufwudet. Djurets längd från Hufwudet till yttersta ändan af Stjärten var 33 sw^{ska} tumb, och bredden 16 d:o. Kroppen bestod af ett hwitt slem af tämmelig stadga, som war öfwerdragit med en tunn lefverbrun hinna; under buken war den slät, men på ryggsidan besatt med fyra rader opstående växter el. Tumörer, hvilka woro ihåliga och fyllde med en whit wätska. Alle desse växter gingo i en accurat symmetri, delande sig så, at hwar rad abouterade till hwar sin af wingarne och stjärtarne, och war kroppen mera ophöjd på den delen de suto. Deras antal woro ifrån C till F. 51 stn, C—E 31, D—G 32, D—H 51. Hufwudet bestod af ett kårt bråsk, och hade i behold allenast ett öga A ifrån hwilket geck en sena till munnen B, som bestod av 2 tänder som ett Papegoije näf, eller på en sjökatt, warande märkel^t: at wi fölljande dagen funno i en Haij ett alldeles lika Näf.

Fig. 2. En Käring Fisk el^r Old Wife, tagen under landet af Madagascar, och märkelig för sin färg; ryggen sjögrön med blå hwita fläckar, den öfriga kroppen bleumerant full af gula ränder och prickar. Ögat gult och ögonsten blå samt fenorna blå med gula ränder snett öfwer 1^{ae} Pinnæ dors: 3 ben. 2^{ae} Pinnæ dors: 23 d:o och Pinnæ ani 21: d:o.

¹ Enligt Beckmanns Physikalische-Oekonomische Bibliothek, Bd. 3, XII, XIII (1763) tydligen en översättning av den franska upplagan.

BILD 16.

Fig. 1. Cepia eller Bläckfisken. A dess anseende på sidan och B på ryggen. Färgen war blekröd på ryggen och buken hwit sedan den swarta liqueren han har i sig war ute.

Fig. 2. Ett sjödjur fångat wid kusten af Gusurat innan landet syntes, och liknade en orm då det flöt i wattnet; men då det war optagit såg det ut som fig. A. Det hängde tillhopa så länge det låg i watnet, men då det afslogs föll i stycken, hwart och ett särskildt, till skapnad med B bestående af genomskinande materia el^r hårdt slem, med en swart prick C, likt ett öga. Jag fann och, att ej allenast hela massan A slingrade sig som en orm, utan äfwen hwarje af de små styckena B ägde sitt eget lif och rörelse sedan de woro skingrade.

Fig. 3. Fantz å samma ställe bestod af ett ljust slem med en qwist wid ena änden af gul färg, däri ett rödt öga satt; kunnande man skönja genom den durksigtiga kroppen 2—3 små tarmar som gingo innanföre från den nämnde qwist.

Fig. 4. En fogel kallad Gussain tagen wid Domes by¹. Den war mindre än en dufwa, öfra delen af kroppen och hufwudet ljusbrunt; näbben swart, tofsen brun och swart i ändan, hängande under näbben litet brunt skägg. Buken hwit och den öfrige delen af kroppen swart och hwit i ränder, Låren hwita, fötter grå med 4 spetsiga klor. Fjädrarna ytterst i stjärten 9 stⁿ och i vingarna 16 d:o.

BILD 17.

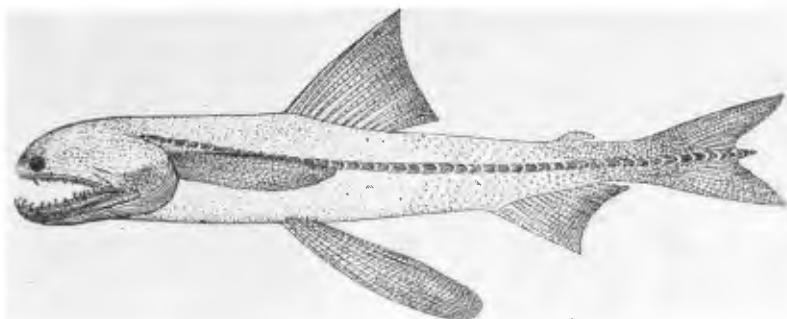
Fig. 1. Denne fisk kallas Katta eller Matchi el^r Kattfisk, och torde till äfwen-tyrs wara af samma slag som den i Westindien under samma namn kunnige fisk. Dess längd finnes skilljaktig ifrån $\frac{1}{2}$ till 5 a 6 qwarter och proportionerlig bredd. Ser annars ut som en sill hwit under buken och gläntzande som gull och silfwer på ryggen. Har inga fjäll men stort gap fullsatt af 100de tals spetsiga tänder, fina som nålsuddar. Fenorne woro gulhwita och röde i kanterne; hufwudet ofwanpå swart och betäckt af ett hårdt skin, prickigt som chagrin. Öfwer mun woro 4 öppningar, 2 som halvmånar och 2 runda. Cirri woro 6, 4 under mun och en å hwar sida. Fisken smakade wäl, war nog fet och lös i köttet, dock ej göttgig, som den chinesiske fisken brukar smaka af. A. Pinna dorsalis 1^a däraf b den främsta hård och prickig. B. Pin. dorsalis 2^a membranacea. C. Pin. pectoralis 16 hwaraf den främsta är ett hårdt ben. D. Pin. ventralis 6. E. Pin. ani 20. F. Pin. caudae 40 och membrana Branchiostega 6.

Fig. 2. Storleken som en ordinaire Rödspott. Färgen hwit som silfwer med swarta fläckar på ryggen och under ögat. Fenorne hwita med blå stripor; 2 runda och twå aflånga lufthål öfwer mun, och tänderna fina och täta samt lika synåls uddar. Membrana Branchiostega 6. A. Pin. dorsal. 1ma bestå af 10 stⁿ hårda ben med hinna emellan. B. Pinnae dorsales 2^{ae} 17, hwaraf de twenne främste a a äro ben. C. Pinnae pectorales 13. D. Pinnae ventrales 6, däraf den första är ben. E. F. Pinnae ani 18 däribland wid F äro ben. G. Pinnae caudae 20 stⁿ.

BILD 18.

Fig. 1. Kallas Bommelos, är helt lös och sliddrig, samt rundt om båda käf-tarna försedd med hwassa och krokiga tänder hwarmed de så fästa sig i näten at man sällan får dem lösa utan att rycka af hufwudet.

¹ By vid Tapti nedom Surat.

Bild 25. *Harpodon nehereus*. Efter Weber & Beaufort.

- a. pinna dorsalis 1^a : 12
- b. d:o secunda 4
- c. d:o tertia 6
- d. Pinn. pectoral. 11
- e. » ventrales 14
- f. » caudae
- g. Pinn. area Membran: Branchiost. 3

Annars war kroppen hwit och nästan durchsigtig med helt fina swarta prickar på ryggen. Fenorne bestå endast af fine broskben med hinnor emellan; ögonen gröna och gälen är bara en tunn hinna.

Fig. 2. En sorts Haij om en el^r halvannan alns längd warande a a ögonen och

Fig. 3. Hufwudet på den undre kanten A A ögonen, B B näsborrarnas och C mun el^r swalget, som lika med andre Haijars är försett med någre rader skarpa tänder.

PROFESSOR O. NYBELINS KOMMENTARER TILL BILD 18, FIG. 1.

Fisken heter *Harpodon nehereus* Ham. Buch. och finnes bl. a. beskriven och avbildad på sid. 151 i del 2 av »The fishes of the Indo-Australian Archipelago» av Weber & Beaufort, Leyden 1913. (Bild 25.) Både den allmänna kroppsformen, huvudets form med den stora munnen och dess starkt böjda tänder, det långt fram på nosen belägna ögat och fenornas allmänna placering och inbördes storlek stämmer mycket bra med undantag av att »andra ryggfenan b» antingen är fri fantasi eller uppstickande spetsen av högersidans bukfenan. Bröstfenan är tecknad för liten och placerad något för högt, men dess höga placering är karaktäristisk, likaså bukfenornas längd och förhållande till första ryggfenan. »Tredje ryggfenan» är utan tvivel fettfenan. Analfenan, här synbarligen betecknad som ventralfena, är ritad något för liten, men det uppgivna antalet strålar (14) stämmer med *Harpodon* 14—15, likaså antalet strålar i första ryggfenan (12 resp. 12—14). Den kluvna stjärtfenan är också karaktäristisk, även om den i en spets utlöpande sidolinjen ej kommit med på den lilla teckningen. Uppgifterna att fisken skulle vara »helt lös och sliddrig» samt »hwit och nästan durchsigtig med helt fina swarta prickar på ryggen» stämmer också bra, vilket bl. a. framgår av att arten först, visserligen med frågetecken, fördes till släktet *Osmerus*. Bukfenans (här be-

tecknad med d. Pinn. pectoral.) antal strålar är visserligen något för högt, 11 i stället för 9, och antalet branchiostegalstrålar är helt missuppfattat, 3 i stället för 23—26, men detta torde inte ha någon närmare betydelse för identifieringen. Slutligen tillkommer att fisken säges vara tagen i floden Tapta, och *Harpodon* finnes just längs kusterna och stiger upp i estuarier och flodmynningar. Geografiska utbredningen sträcker sig från Kina över Ostindiska öarna och Främre Indien mot väster till Sansibar. Det finns nog ingen annan beskriven art, som ens tillnärmelsevis stämmer så bra som denna. Då Hamilton Buchanans beskrivning av *Harpodon nehereus* (från Ganges) är från år 1822, är föreliggande teckning och beskrivning väl den äldsta, vilket ju är intressant, även om det är betydelselöst ur nomenklatorsynpunkt.

Bilaga nr 5.

Anteckning av provincialmedicus Lars J:son Montin på baksidan av ett i Riksmuseum i Stockholm förvarat ark av Torenia asiatica L.

Specimen ad Canton lectum misit Past. et Praep. D^{ns} Petrus Osbeck. Speciem hanc novi generis in itinere indico invenit Sacerdos navalis D^{ns} Olof Torén, qui inter Suecos primus secum reduxit anno 1749 e China collectiones Botanicos. Fuit hoc unicum laborum praemium, quod vir vere eruditus et probus unquam obtinuit; contraxit enim sub itinere morbum hecticum, unde post duos annos naturae debitum praestitit.

ÖVERSÄTTNING.

Exemplaret, insamlat vid Kanton, sände kyrkoherden och prosten herr Peter Osbeck 1752. Denna art av ett nytt släkte fann skeppspredikanten herr Olof Torén på sin indiska resa. Han hemförde 1749, först bland svenskar, botaniska samlingar från Kina. Detta var den enda belöning, som denne verkligt lärde och redlige man nagonsin erhöill. Han ådrog sig nämligen under resan en hektisk sjukdom, varför han efter två år betalade naturen sin skuld.

Bilaga nr 6.

Ur kaptenlöjtnant C. J. Gethes dagbok.

Om de på bild 19 och 20 avbildade tornens uppgift skriver Gethe i sin dagbok:

»Från Bocca Tigris kommer man i sjelfwa utloppet af floden Hoang hwilken löper mitt igenom staden Canton och delar sig straxt uti många armar af hwilka den förnämsta har sitt utlopp vid Leijontornet. Detta tornet är det första som synes utåt skären och är såväl som alla de andra 9 etager höga ottakantiga och på hwar sida ett fönster eller öfning. Sådana torn äro inrättade i China alt ifrån skärgården och landet igenom till Residencestaden Pecking en tysk mil emellan hwardera. I Wampo synas 5 sådana. Alla äro de så inrättade att de öfwerst kunna fyra med eld och göra allehanda signaler som skola wara så goda att det säges att man på 24 timmar kan weta i Pecking hwad som passerar i Canton som likwäl är en Distance af 250 tyska mil.»

Bilaga nr 7.

CARL JOHAN GETHE till Måryd i Beatebergs sn, Skaraborgs län (son av överstelöjtnanten Carl Gustaf G. och Catharina Hermelin), f. 1728 30/4 på Sneslingeberg, volontär vid amiralitetet 1745, arklimästare därst. 1748, konstapel 1751, sekundlöjtnant 1752, premiärlöjtnant 1754, sedermera kaptenlöjtnant, † 1765 11/7 på Måryd. Har i K. V. A. Handlingar 1751 publicerat »Anmärkningar om Sjö-Compassens sällsamma förhållande, på et ställe i Nyländske skären» (Jussarö öster om Hangö). — Gift 1757 1/2 m. Barbara Christina Gyllengrip, f. 1733 18/4 på Måryd, † där 1796 31/3. (Elgenstierna: Svenska adelns ättartavlor.)

CARL FREDRIK VON SCHIANTZ (son av Henrik Otto v. S., tygmästare vid sjöartilleriet i Karlskrona, och Sofia Aquilonia), döpt 1727 5/1 på Eketorp i Gräsgårds sn på Öland, lärstyrman vid amiralitetet 1751, medelstyrman 1755, överstyrman 1760, löjtnant 1763, kapten 1774, † 1792. — Gift 1765 29/11 m. Anna Helena Landerbeck, f. 1742 15/11 i Halltorps sn (Kalmar län), dotter av kyrkoherden därst. (Elgenstierna: Svenska adelns ättartavlor.)

*Bilaga nr 8.**Vindar och kurser.*

Kommentarer till kartan (bilaga nr 9).

Tidpunkten för avresan avpassades så, att skeppen för färden från Goda Hoppsudden till Kanton skulle kunna utnyttja den i farvattnet under sommarhalvåret rådande sydvästmonsunen. På utresan togo skeppen — liksom Hoppet — i allmänhet vägen norr om Skottland trots risken att där mötas av en mången gång besvärande motvind, såsom fallet blev t. ex. 1770 med skeppet Finland under kapten Ekebergs befäl och med Jacob Wallenberg ombord. Väl nere på något sydligare breddgrader fick man skjuts av »den portugisiska nordan», som utanför den pyreneiska halvön blåser från nordväst. I närheten av de Canariska öarna kom man in i den efterlängtdade nordostpassaden, som snabbt förde skeppen ned mot det stilla bältet vid ekvatorn. Sedan detta ej utan obehag och tidsspillan passerats, mötte sydostpassaden, för vilken skeppen seglade bidevind söder ut utanför Sydamerikas kust, varvid det gällde att ej låta sig trängas alltför nära kusten, så att man tvingades till vändning och tidsödande omväg norr ut. På omkring 20° sydlig bredd nåddes skeppen av västliga vindar, som medgav kursens sättande mot Afrikas sydspets. Denna rundades i ofta kallt och hårt väder, och detta stod sig i regel ända tills man efter att ha fått pejling på någon av öarna St. Paul eller Amsterdam i södra Indiska Oceanen kunde lägga kursen mot västra delen av Java och småningom nådde mildare luftstreck. Det gällde nu att före monsunkantringen i oktober ha nått målet i Kanton, eljest riskerade man ett halvårslångt uppehåll på någon mer eller mindre lämplig ankarplats i tropikerna, såsom blev fallet t. ex. med skeppet Riddarhuset 1743 och Götha Leijon på en tidigare resa vid New Island i Sundasundet samt med skeppet Calmar med Tärnström ombord vid Pulo Condor utanför Cochinchinas kust 1746.

Hemfärden gynnades i allmänhet mera av vindarna än utresan. Det gällde först att utnyttja den under vinterhalvåret rådande nordostmonsunen för färden till Goda Hoppsudden. Därifrån förde sydostpassaden över södra delen av Atlantiska Oceanen upp mot ekvatorn. Sedan det stilla bältet genomseglats, tvingade nord-

ostpassaden till bidevindssegling upp genom en del av Sargassohavet till närheten av Azorerna, varifrån de här rådande västliga vindarna förde skeppen mot Engelska kanalen.

Ett för dåtidens navigering karakteristiskt drag framträder på kartan med avseende på kursläggningen. På grund av kronometrarnas bristfälliga beskaffenhet var longitudbestämningen jämförelsevis osäker. Vid angöring av land efter längre sjöresa satte man därför kursen väl på sidan om den ort, som skulle angöras, tills man nådde ortens latitud, vilken sedan följdes tills land siktades. Detta framgår tydligt av t. ex. Götha Leijons angöring av Madeira och Surat på utresan och Ascension och Azorerna på hemresan.

TELEMAK FREDBÄRJ och JAN KNÖPPEL

KOFSAN PÅ LINNÆI TID OCH I DAG

Den lilla Mälarholmen Kofsan, belägen i Skäftingesundet, Järfälla socken, Uppland, är åtminstone till namnet välkänd i botaniska kretsar, ej genom någon särskilt rik flora utan därför att den unge CARL LINNÆUS under ett besök där en juninatt 1731 gjorde en inventering av dess växtvärld. På grundval härav skrev han en Kofsa-flora, vilken emellertid — som så mycket annat av honom — förblev opublicerad i nära 200 år. ÄHRLING lät avtrycka dess företal (Carl v. Linnés Svenska arbeten i urval, I, h. 5, 1880), likaså TH. M. FRIES i sin Linnébiografi (I, 1903) och CARL FORSSTRAND delvis (Linné i Stockholm, 1915). Först 1919 publicerade den lundsiske Linnéforskaren O. GERTZ (Botaniska notiser, s. 85 o. ff.) *Flora Kofsöensis*, en i ADAM AFZELII samlingar *Florulæ Suecanæ* i Uppsala universitetsbibliotek (Sign. D. 67 a) ingående avskrift av Linnés svenska original, gjord av annans hand — var det svenska originalmanuskriptet befinner sig är okänt — och 1924 utgav överbibliotekarien J. M. HULTH (Sv. Linnésällsk. årsskr. VII, s. 63 o. ff.) den i Linnean Society's bibliotek i London förefintliga latinska originalhandskriften *Flora Kofsensis*. Båda ha tillfogat kommentarer och växtidentifieringar.

I bägge handskrifterna anföras växterna efter sexualsystemet men i dess tidigare form, sådant det utformats i *Adonis Uplandicus* (1731), *Adonis Stenbrohultensis* (1732) och *Flora Dalecarlica* (1734). Uppsalahandskriften omfattar 81 fanerogamer, Londonhandskriften — som är ofullständig och slutar med sexualsystemets klass X — endast 42.

Då den latinska *Flora Kofsensis* ej tidigare översatts samt då en ytterligare jämförelse mellan den och den svenska kan vara av intresse, omtryckas båda här. Översättningen är gjord av Fil. Dr ARVID Hj. UGGLA, till vilken vi härmed framföra vårt tack.

A

CAROLI LINNÆI FLORA KOFSSÖENSIS

intra horæ $1\frac{1}{2}$ spatium perlustrata & descripta. An. 1731.¹

L. S.²

Då jag år 1731 reste siöleds från Upsala åt Stockholm, på Rudbecks post-jackt, i följe af några och tjuge Studiosis anlänste man genom mycket arbete och åderdragande³ i en stilla luft änteligen till en liten ö, som hette Kofsa, som war dagen för midsommarsdagen eller den 23 Junii om morgonen kl. 2 efter uret. På denna öen sade sjöfolket skulle finnas allahanda träd, som någonsin wäxa i landet wille⁴, fastän öen war liten. Sjöfolket och mitt följe begofwo sig straxt helt trötte i sömnens säng at wederqwicka sig; men jag går uppå landet, går öen längs åt fram och tillbakars, twärtföre fram och till bakes, lemnandes allenast i aln ifrån förra wägen, nästan på samma sätt, som man plöjer, jag hade icke wäl fått absolverat denna gång och hämtat ett litet blad af hwarje, förrän Skepparen commenderade om bord, uti en nyss upstegen wind, dock törs jag säga at näppeligen någon ört undslap min hand, för utan *Muscos*.⁵

Geographica

Kofsa *per contemptum dicta, a navig⁶*: Lilla Skäftinge kallas hon rätt, är en ö af 180 steg i omkretsen, belägen i siöen Mälaren emillan Giörwälen och Löfstadfiälen.⁷ Des form är rund, ofwanpå convex till 3 å 4 alnars högd från wattnets horizon[t]jella linea. Jordmonen består af rent grus, eller små klappur, utan synnerlig mylla, är altså dess convexitet mycket mager och gäll⁸, stranderna bestå af idel klappur.

Träden äro tämmeligen höga på norra sidan, så wäl som på alla kanter åt stranderna.

Hus äro på samma ö, allenast 2 hopbygda stufwor, i hwilka en gumma satt och sålde sjöfolket dricka, dess utom war ej minsta hus mer än ett cloac.⁹

Rudera till cultur¹⁰ gafs icke det minsta, icke en gång en kålplanta. *Qvadrupedia*¹¹ sågs ej ett enda, ja näppeligen musen, som i husen gömmer sig.

Recensio sec[undum] Systema Sexuale fit.¹²

Scirpus equiseti capitulo majori. SCH.	III. 1.
Scirpus minim[us] spica brevior squamosa spadicea. SCH.	
Gramen pratense paniculatum majus. SCH.	2.
Gramen angustifolium min[us] spica lata. RUDB. EL.	
Gramen paniculatum phalaridis sem[in]e. T'OURN.	
Arundo vulgaris s. phragmites Dioscoridis. C. B.	
Plantago latifolia glabra. C. B.	IV. 1.
Plantago latifolia incana. C. B.	
Plantago palustris gramineo folio, monanthos parisiensis. T.	

¹ Floran på Kofsö undersökt på en halv timmes tid och beskriven år 1731.

² *Lectori salutem*, hälsning till läsaren.

³ åderdragande, rodd

⁴ vilda

⁵ mossor

⁶ Sjömännen kalla den föraktligt för Kofsan. ⁷ Löfstafjärden ⁸ gall, i avskr. genom felläsn. 'gäll'

⁹ avträde?

¹⁰ spår av odling

¹¹ fyrfota djur

¹² Uppräkningen sker efter sexualsystemet.

Aparine vulgaris. C. B.	
Aparine palustris minor parisiensis, flore albo. T.	
Cruciata palustris glabra. T.	
Gallium album. LIND.	
Chenopodium folio sinuato candicante. T.	V. 1.
Persicaria Salicis folio, potamogeton angust[ifolium] dict[a]. T.	
Cynoglossum majus vulgare C. B.	
Lithospermum majus erectum, C. B. Vix alibi per totam Sueciam sponte cre[scit]. ¹	
Myosotis hirsuta arvensis major. C. B.	
Asperugo vulgaris. T.	
Lysimachia lutea major (variat. fol[iis] 3 & 4). C. B.	
Hyoscyamus vulgaris et niger. C. B.	
Frangula. T.	
Xylosteum. (Caprifolii species). Riv.	
Daucus vulgaris. (Staphylinus. Riv.) T.	2.
Caucalis semine aspero flosculis rubentibus. C. B.	
Cicuta (I. B., Riv.) major. C. B.	
Persicaria urens vel hydropiper. C. B.	VI. 2.
Lapathum folio acuto crispo. C. B.	3.
Fagopyrum vulgare scandens. T.	VIII. 3.
Polygonum latifolium. C. B.	
Geranium robertianum 1. rubens. C. B.	X. 1.
Geranium folio Malvæ rotundo. C. B.	
Alsine media. C. B.	3.
Alsine pratensis gramineo folio angust[iore]. T.	
Arenaria plantaginis folio. RUP.	
Anacampteros vulgo faba crassa. I. B.	5.
Salicaria vulgaris purpurea foliis oblongis. T.	XI. 1.
Padus germanica folio deciduo. RUP.	XII. 1.
Mespilus apii folio sylv[estris] spinosa s. oxyacantha. C. B.	2.
Ribes acidus ruber. I. B.	
Rosa sylvestris pomifera major. C. B.	100.
Rosa sylvestris pumila rubens. C. B.	
Rubus repens fructu cæsio. C. B.	
Fragaria vulgaris. C. B.	
Quinquefolium folio argenteo. C. B.	
Pentaphylloides argenteum alatum. T.	
Caryophyllata vulgaris. C. B.	
Chelidonium majus vulgare. C. B.	XIII. 1.
Ranunculus pratensis repens hirsutus. C. B.	100.
Ranunculus pratensis radice verticilli modo rotunda. C. B.	
Ladanum segetum folio latiore. C. B.	XIV. 1.
Chamæcissus & Hedera terrestres. I. B.	
Scutellaria. Riv.	
Scrophularia nodosa foetida. C. B.	2.
Bursa pastoris major folio sinuato. C. B.	XV. 1.
Erysimum vulgare. C. B.	2.
Sisymbrium erucæ folio glabro, [flore] luteo. T.	
Sophia. BOERH.	

¹ Växer knappt annorstädes vild i hela Sverige.

Trifolium pratense purpureum. C. B.	XVII. 2.
Cracca. Riv. Vicia multiflora. C. B.	
Lampsana. T.	XVIII. 1.
Dens Leonis latiori folio. C. B.	
Circium quod Carduus caule crispo. I. B.	
Lappa major, Arctium Dioscoridis. C. B.	
Eupatorium cannabinum. C. B.	
Tanacetum vulgare luteum. C. B.	2.
Absinthium pontic[um] s. romanum offic[inarum]. C. B.	
Millefolium vulgare album. C. B.	
Leucanthemum sylvat[icum] tanaceti folio, sem[ine] umb[ilicato]. RUP.	
Asclepias albo flore. C. B.	XIX. 5.
Carex spicis masc[ulis] sessilibus, fæm[ineis] pendulis. Nos. ¹	XX. 3.
Urtica urens minor. C. B.	4.
Alnus rotundifolia glutinosa viridis. C. B.	
Quercus latifolia mas. C. B.	
Salix fol[iis] auritis villosis.	XXI. 2.
Salix foliis extrorsum obtusis acutis, serratis glabris.	
Salix caule fragili, fol[iis] splendentibus amygdal[inis].	
Urtica urens maxima. C. B.	4.
Rhamnus catharticus. C. B.	5.
Atriplex angusto oblongo folio. C. B.	XXII. 2.
Fraxinus excelsior. C. B.	3.

B

CAROLI LINNÆI FLORA KOFSENSIS

i vilken framlägges en förteckning å växterna på den lilla ö i Mälaren, som annars kallas Lilla Skäftinge. Jag har mätt upp denna holmes omkrets till 180 steg. Marken bestod av grus och var omgiven av småsten i ytterkanten. Men myllan var mycket fet. Ytan höjde sig småningom, formen var rund, och holmen var skuggad av träd. Den ligger i sjön Mälaren, ungefär mitt emellan Uppsala och Stockholm (varför sjömännen ofta vila över här vid ogynnsam vind och sjö) och mellan Görväln och Lövstafjärden. Ett hus finnes här bestående av två rum, bebott av en eller två gummor. Intet spår av odling finnes. Här finnas inga fyrfota djur, ej heller tamfåglar, om inte någon mus gömt sig där.

Den 23 juni 1731 gick jag klockan 2 à 3 om morgonen upp på denna ö från båten, medan mina kamrater sovo, och gick steg för steg över den längsefter och tvärsöver, så att näppeligen den minsta ört undgick mig.

Varken i Monandria eller Diandria äro några växter iakttagna.	I. II.
Blitum polyspermum. C. B. 118.	III. 1.
Scirpus eqviseti capitulo major. SCH. 360.	2.
Scirpus minimus spica brevior squamosa, spadicea. SCH. 364.	
Gramen aqvaticum geniculatum spicatum. SCH. 72.	
Gramen typhoides asperum alterum. SCH. 62.	
Secale hybernum. C. B. Av en slump uppkastad på stranden.	
Gramen pratense, spica flavescente. SCH. 88.	

¹ Jag [har satt namnet].

- Gram[en] aqv[aticum] paniculatum phalaridis semine. SCH. 126.
 Gr[amen] avenac[eum] panicula sparsa locustis majoribus et aristatis. SCH. 258.
 Gram[en] pratense paniculatum majus. SCH. 77.
 Arundo vulgaris. SCH. 161.
 Plantago latifolia glabra. C. B. 189. IV. 1.
 Plantago latifolia incana. C. B. 189.
 Plantago flore singulari. *Min egen*. Denna mycket sällsynta växt observerade jag i går för första gången i Uppland, först av alla.
 Aparine vulgaris. C. B. 334.
 Gallium alb[um].
 Gallium palustre album. C. B. 335. Cruciata. T.
 Chenopodium folio sinuato virescente. T. 506. V. 1.
 Cynoglossum majus vulgare. C. B. 257.
 Lithospermum. Att denna växer vild är förvånansvärt, då den hittills icke i hela Sverige iakttagits som vild.
 Myosotis hirsuta arvensis major. DILL. 67.
 Asperugo vulgaris. T. 135.
 Lysimachia lutea major. C. B. 245.
 Hyoscyamus vulgaris et niger. C. B. 169.
 Xylosteum. RIV. irr. mon.
 Frangula. TOURN. 612.
 Staphylinus. RIV. irr. pent. 2.
 Cicuta.
 Caucalis.
 Grossularia.
 Lapathum folio acuto crispo. C. B. 115. VI. 3.
 Fagopyrum vulgare scandens. T. 511. VIII. 3.
 Polygonum latifolium. C. B. 281.
 Persicaria urens vel hydropiper. C. B.
 Persicaria salicis folio. TOURN. 509.
 Alsinella. 4.
 Geranium folio malvæ rotundo. C. B. 318. Växer här i stor myckenhet. X. 1.
 Geranium robertianum primum rubens. C. B. 318.
 Alsine media. C. B. 250. 2.
 Alsine pratensis gramineo folio angustiore. T. 243.
 Alsine plantaginis folio.
 Telephium vulgare. C. B. 287.

Ann. Linnés förkortningar avse:

C. B. = Caspar Bauhinus, Pinax Theatri Botanici. 1623.

I. B. = Joh. Bauhinus, Historia plantarum universalis. 1650—51.

Boerh. = Herman Boerhaave, Index alter plantarum, quae in Horto Academico Lugd. Bat. aſuntur. 1727.

Dill. = J. J. Dillenius, Catalogus plantarum circa Gissam nascentium. 1719.

Lind. = Joh. Linder/Lindestolpe/, Flora Wiksbergensis. 1716.

Riv./resp. irr. mon., irr. pent./ = Aug. Quir. Rivinus, Ordo plantarum, quae sunt flore irregulari monopetalo, tetrapetalo vel pentapetalo. 1690—99.

Rudb. El. = Ol. Rudbeck, Campi Elysii. 1701, 02.

Rup. = H. B. Ruppianus, Flora Jenensis. 1718.

Sch. = J. Scheuchzerus, Agrostographia. 1719.

T. resp. Tourn. = I. P. Tournefort, Institutiones Rei Herbariae. Ed. 2. 1710.

Jämför man Kofsa-florans båda versioner, får man, som redan HULTH antytt, intrycket att Uppsalahandskriften representerar den första avfattningen. Den är fullständig med avseende på antalet klasser, medan Londonhandskriften slutar med klass X. Vidare upptager Londonversionen 7 växter, som ej förekomma i Uppsalaversionen, och slutligen har den förra i motsats till den senare sidhänvisning till de citerade författarna. Londonhandskriften har en anteckning under *Plantago flore singulari* (*Litorella uniflora*, Strandpryl), att den iakttagits »i går för första gången i Uppland». Alltså skrevs den latinska texten dagen efter besöket på Kofsan, d. v. s. i Stockholm. Troligen har Linnæus redan under den fortsatta segelfärden in till huvudstaden granskat och bestämt de flesta insamlade växtdelarna, ordnat dem enligt sitt system och skrivit den svenska texten. Nästa dag har han påbörjat Kofsa-floran i dess latinska avfattning, varvid han även gjort vissa tillägg, nämligen dels de 7 växter, som ej finnas i Uppsalahandskriften, dels sidhänvisningarna. Av de i den svenska versionen citerade nio författarna har han nu tydligen haft tillgång till fyra: paginerade äro C. BAUHINUS, SCHEUCHZERUS, TOURNEFORT, RIVINUS jämte DILLENIIUS, vilken ej alls förekommer i den svenska versionen. Redan vid första examineringen hade han växtnamnen och deras författars ursprung på ett eller annat sätt tillgängliga, kanske i minnet.

Linnæi Kofsa-flora är i sanning ett bevis på hans redan i ungdomen utröttliga flit. På en halv timme genomforskade han metodiskt hela holmen ur botanisk synpunkt, tagande »ett litet blad» av varje växt (väl även blommor av de växter, som voro i blom). Till på köpet gjorde han detta på natten, medan hans yngre medresenärer lågo »i sömnens säng». (Det var visserligen en ljus sommarnatt, men är tidsangivelsen i Uppsalahandskriften — kl. 2 -- riktig, hade solen ej gått upp.) Men ej endast ur personhistorisk utan också ur allmän botanisk-historisk synpunkt är Kofsa-floran mycket märklig. Den torde vara en av de första undersökningar — om icke rent av den första — där ett begränsat, naturligt område detaljgranskats medelst linjeinventering.

Då denna Linnæi undersökning tack vare områdets begränsning och fortsatta tillvaro lättligen kunde göras om, och då detta skulle ge ett unikt tillfälle att undersöka, hur mycket och på vad sätt vegetationen på en bestämd plats har förändrat sig sedan 1731, d. v. s. under 220 år, gjorde vi under 1951 och 1952 ett antal besök (8 st.) å Kofsan och inventerade dess växtbestånd. I samma syfte besökte f. ö. HULTH, A. J. GREVILLIUS och K. A. TH. SETH sommaren 1892 Kofsan, och besöket upprepades 1895 av HULTH, R. SERNANDER och SETH. Tyvärr ha de anteckningar, som gjordes vid dessa tillfällen, trots efterforskningar ej kunnat återfinnas.

Några allmänna uppgifter om Kofsan äro kanske här på sin plats. Vad själva namnet beträffar, så betyder ordet *kofsa* enligt J. E. RIETZ, Ordbok öfver Svenska allmogespråket, Lund 1867, »ett slarfvigt, orenligt, vanartigt, liderligt fruntimmer» och finns belagt från flera landskap, bl. a. Uppland. I

Mälaren bär ytterligare en holme, belägen i Ekoln utanför Fredrikslund, namnet Kofsan. Orsaken till namnet är i båda fallen okänd.

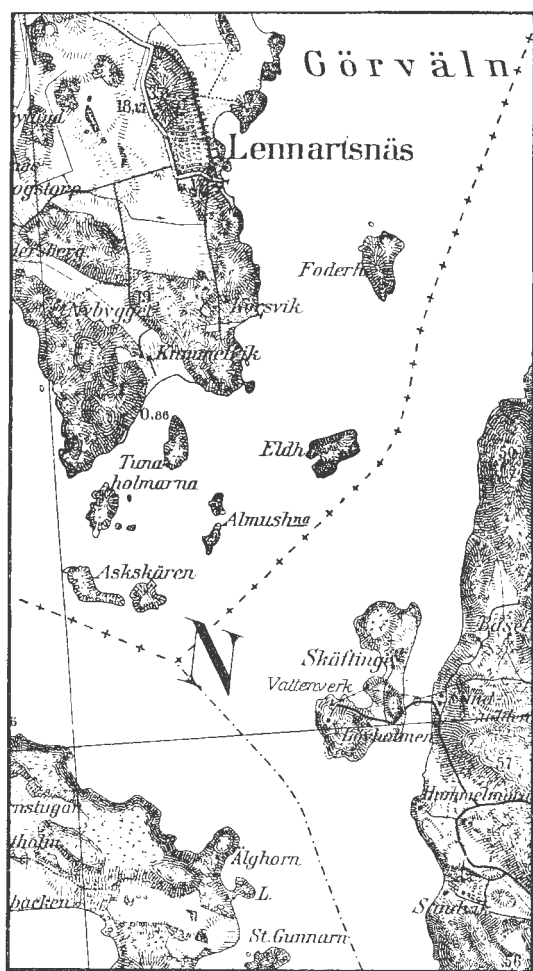

Fig. 1. Kofsan ligger i sundet öster om »Lövholmen». — Skala 1 : 100.000.

Genom Skäftingeholmen, som skiljer fastlandet och St. Skäftingeholmen samt förbinder Mälarfjärdarna Görväln och Lövstafjärden, gick under 1700- och 1800-talen (intill ångbåtstrafikens början) segelleden mellan Uppsala och Stockholm. Redan OLAUS RUDBECK D. Ä. ordnade här en regelbunden och livligt frekventerad segeltrafik. Härpå syftar Linnæus, då han i Uppsalahandskriften nämner, att han med studenterna anlidade »Rudbecks postjacket.» Av hans vidare skildring framgår, att på den i Skäftingeholmen, d. v. s. i den forna segelleden, belägna Kofsan låg en stuga med utskänkning för »sjöfolket».

Fig. 2. Kofsan från söder. Foto 1952.

Enligt Ortnamnsarkivet i Uppsala fanns här även under 1800-talet en krog, som besöktes av de resande på sjövägen Stockholm—Uppsala, och samma källa uppger, att Linnæus enligt traditionen vid sitt besök å holmen fann en blomma, som han kallade »Kofsans blomma». Slutligen berättar en f. d. arrendator på St. Skäftinge, ARVID JANSSON¹, att så sent som på 1870-talet på Kofsan fanns en grå stuga, där en änka BOUDRIE (vallonsläkt) hade servering av mat och brännvin. Men med den regelbundna segeltrafikens upphörande nedlades tydligen också denna rörelse, och stugan försvann från holmen. Sedan förblev denna i stort sett oberörd av kulturen, tills Stockholms norra förorters vattenledningsförbund 1927—29 anlade ett vattenreningsverk på St. Skäftingeholmen. I samband därmed förenades nämligen denna 1928 med fastlandet genom en väg över södra delen av Kofsan, som alltså med broar förbands både med St. Skäftingeholmen och fastlandet. För besökare är holmen därför numera lätt tillgänglig landvägen, t. ex. från Jakobsbergs järnvägsstation.

Kofsan är, som Linnæus säger, en rund (närmast elliptisk) och konvex ö. På hans tid var dess omkrets »180 steg», men nu är den på grund av landhöjningen större, i det att dess längd- och tvärdiametrar äro resp. 70 och 55 m. Likaså är dess högsta höjd över vattenytan, som på Linnæi tid var 3—4

¹ Muntligt meddelande till förf. 1952.

alnar, nu något större (omkr. 3 m.). Dess jordmån, som Linnæus i Uppsala-handskriften anger som »rent grus eller små klappur utan synnerlig mylla» men i Londonhandskriften betecknar som grus, småsten och mycket fet mylla, är morängrus med ovanpå liggande myllager. Detta torde vara tjockare nu än på Linnæi tid men måste ändock betecknas som magert. Stränderna bestå alltjämt av klapper, men särskilt på nordsidan äro de grunda och ha rikligt med vass, säv och annan vattenvegetation. Även nutida träd äro höga, både utefter stränderna — alar — och inne på holmen, där några stora ekar stå. På öns högsta punkt synas murrester efter ett hus, och omkring dem växa en del krusbärsbuskar. Utmed stränderna är buskvegetationen, särskilt åt norr och öster, tät och svärgenomtränglig och består mest av hägg, slån och brakved.

I nedanstående artlista från Kofsan ha upptagits dels av Linnæus enligt Uppsala- eller Londonhandskriften eller båda observerade arter, dels av oss själva antecknade arter. I de fall, då Gertz eller Hulth använt numera ej brukliga latinska växtnamn vid identifieringen av Linnæi växtnamn, ha dessa i artlistan utbytts mot de moderna men satts inom parentes. I några fall, för vilka redogöres i noterna till artlistan, är identifieringen osäker eller Linnæi uppgift av annan orsak osäker. Våra egna fynd ha i en del fall godhetsfullt bestämts eller kontrollerats av Fil. Dr E. ASPLUND, Riksmuseets botaniska avdelning, till vilken vi härmed framföra vårt tack.

ARTLISTA FRÅN KOFSAN

	23/6 1731	1951/52
<i>Achillea millefolium</i> L., Rölleka	+	+
<i>Aethusa cynapium</i> L., Vildpersilja	-	+
<i>Agropyron repens</i> (L.) PB., Kvickrot	-	+
<i>Alisma plantago-aquatica</i> L., Svalting	-	+
<i>Allium oleraceum</i> L., Backlök	-	+
<i>Alnus glutinosa</i> (L.) GAERTN., Al (<i>Betula a.</i>)	-	+
<i>Alopecurus geniculatus</i> L., Kärrkavle	-	-
<i>Anthoxanthum odoratum</i> L., Vårbrodd	+	-
<i>Anthriscus silvestris</i> (L.) HOFFM., Hundloka	-	+
<i>Arabidopsis thaliana</i> (L.) SCHNUR, Backtrav	-	+
<i>Arctium lappa</i> L., Storkardborre	+	-
<i>Artemisia absinthium</i> L., Malört	+	-
» <i>vulgaris</i> L., Gråbo	-	+
<i>Asparagus officinalis</i> L., Sparris	-	+
<i>Asperugo procumbens</i> L., Paddfot	+	-
<i>Athyrium filix femina</i> (L.) ROTH., Majbräken	-	+
<i>Atriplex patula</i> L., Gårdmålla	+	-

<i>Barbaræa stricta</i> ANDRZ., Strandgyllen ¹	+	(?)	—
<i>Berberis vulgaris</i> L., Surtorn	—		+
<i>Betula verrucosa</i> EHRH., Masurbjörk	.		÷ (1 ex.)
<i>Bromus sterilis</i> L., Sandlosta ²	+	(?)	—
<i>Bunias orientalis</i> L., Ryssgubbe (Rysskål)	—		+(massvis)
<i>Calamagrostis lanceolata</i> ROTH., Grenrör	—		+
» <i>neglecta</i> FL. D. WETT., Madrör	—		+
<i>Caltha palustris</i> L., Kabbleka	—		+
<i>Calystegia sepium</i> (L.) R. BR., Snårvinda	—		+
<i>Campanula rapunculoides</i> L., Knölklocka	—		+
» <i>rotundifolia</i> L., Blåklocka	—		+
<i>Capsella bursa pastoris</i> (L.) MEDIK., Lomme (<i>Thlaspi b. p.</i>)	÷		+
<i>Carduus crispus</i> L., Krustistel	÷		—
<i>Carex contigua</i> HOPPE, Piggstarr	.		+
» <i>gracilis</i> CURT., Vass-starr	—		÷
» — ³	?		—
<i>Chelidonium majus</i> L., Skelört	÷		+
<i>Chenopodium album</i> L., Svinmålla	+		÷
» <i>polyspermum</i> L., Fiskmålla	+		—
<i>Chrysanthemum leucanthemum</i> L., Prästkrage ⁴	÷	(?)	—
<i>Conium maculatum</i> L., Odört	÷		—
<i>Corydalis intermedia</i> (L.) GAUD., Smånunneört	—		÷
» <i>laxa</i> FR., Handnunneört	—		+
<i>Cratægus oxyacantha</i> (L.) JACQ., Hagtorn ⁵	+	(?)	—
<i>Cynanchum vincetoxicum</i> (L.) R. BR., Tulkört (<i>Asclepias v.</i>)	÷		—
<i>Cynoglossum officinale</i> L., Hundtunga	÷		—
<i>Dactylis glomerata</i> L., Hundäxing	—		+
<i>Daucus carota</i> L., Morot	—		—
<i>Equisetum limosum</i> L., Dyfräken	—		+
<i>Eupatorium cannabinum</i> L., Hampflockel	÷		—
<i>Festuca pratensis</i> HUDS., Ängssvingel	—		+
» <i>rubra</i> L., Rödsvingel	—		÷
<i>Filipendula hexapetala</i> GIL., Brudbröd	—		+
» <i>ulmaria</i> (L.) MAXIM., Älggräs	—		÷
<i>Fragaria vesca</i> L., Smultron	÷		+
<i>Fraxinus excelsior</i> L., Ask	÷		÷
<i>Gagea lutea</i> (L.), KER-GAWLER., Vårlök	—		+
» <i>minima</i> (L.), KER-GAWLER., Dvärgvårlök	—		÷
<i>Galeopsis ladanum</i> L., Mjukdån	+		—

¹ »*Sisymbrium erucae folio glabro, [flores] luteo*» är enligt Gertz *Erysimum barbaræa* L., d. v. s. *Barbaræa vulgaris* R. Br., men uppgiften förmodas i »Stockholmstraktens växter», 2 uppl. 1937, avse ovanstående art.

² »*Gr. avenac. panicula sparsa locustis majoribus et aristatis*» är denna art enl. Hultb, som emellertid förmodar något misstag av Linnæus här.

³ »*Carex spicis masc. sessilibus, faem. pendulis*» identifieras ej av Gertz men synes ej vara någon av de av oss antecknade *Carex*-arterna.

⁴ »*Leucanthemum sylvat. tanacetii folio, sem. umb.*» tolkas endast med tvekan av Gertz som denna art.

⁵ »*Mespilus apii folio sylv. spinosa s. oxyacantha*» är enl. Gertz *Cratægus oxyacantha* L., men denna art har numera uppdelats, varför det är tveksamt, om just ovanstående art avses.

<i>Galium aparine</i> L., Snärjgräs (Snärjmåra)	+	—
» <i>boreale</i> L., Vitmåra	—	—
» <i>mollugo</i> L., Buskmåra		+
» <i>palustre</i> L., Vattenmåra	+	+
» <i>uliginosum</i> L., Våtmåra ¹	† (?)	—
<i>Geranium pusillum</i> BURM. f., Sparvnäva ²	† (?)	+
» <i>robertianum</i> L., Stinknäva	—	—
<i>Geum urbanum</i> L., Nejlikrot	—	—
<i>Glechoma hederacea</i> L., Jordreva	.	—
<i>Hyoscyamus niger</i> L., Bolmört	—	—
<i>Hypericum perforatum</i> L., Johannesört	—	—
<i>Iris pseudacorus</i> L., Gul svärdsilja		—
<i>Lactuca muralis</i> (L.) FRESN., Skogssallat		+
<i>Lapsana communis</i> L., Harkål	+	+
<i>Lithospermum officinale</i> L., Stenfrö	+	—
<i>Litorella uniflora</i> (L.) AËCHERS., Strandpryl (<i>Plantago u.</i>)	+	—
<i>Lonicera xylosteum</i> L., Try	.	—
<i>Lycopus europæus</i> L., Strandklo	—	+
<i>Lysimachia vulgaris</i> L., Videört	+	+
<i>Lythrum salicaria</i> L., Fackelros	—	—
<i>Mentha arvensis</i> L., Akermymta		—
<i>Moehringia trinervia</i> (L.) CLAIRV., Skogsnarv (<i>Arenaria tr.</i>)	—	+
<i>Myosotis arvensis</i> (L.) HILL., Åkerförgätmigej (<i>M. scorpioides</i> var. <i>a.</i>)	+	+
<i>Myosotis cæspitosa</i> C. F. SCHULTZ, Sumpförgätmigej	—	+
» <i>palustris</i> (L.) ROTH, Förgätmigej		+
<i>Naumburgia thyrsiflora</i> (L.) RCHB., Topplösa		—
<i>Nuphar luteum</i> (L.) SM., Gul näckros		+
<i>Phalaris arundinacea</i> L., Rörflen	.	+
<i>Phleum Boehmeri</i> WIL., Flenkampe (<i>Phalaris phleoides</i>)	.	—
» <i>pratense</i> L., Timotej	—	—
<i>Phragmites communis</i> TRIN., Vass (<i>Arundo phr.</i>)	—	—
<i>Picea excelsa</i> (LAM.) LINK, Gran		÷ (1 ex.)
<i>Plantago major</i> L., Groblad	—	+
» <i>media</i> L., Kämpar	.	—
<i>Poa nemoralis</i> L., Lundgröe		÷ (massvis)
» <i>pratensis</i> L., Ängsgröe	+	+
<i>Polygonum amphibium</i> L., Grodpilört	+	—
» <i>aviculare</i> L., Trampgräs	+	+
» <i>convolvulus</i> L., Akerbinda	+	—

¹ Denna art upptages i Uppsalahandskriften men däremot ej i Londonhandskriften, fastän denna upptager övriga *Galium*-arter. Då Londonhandskriften anses vara skriven senare, kan detta innebära rättelse av uppgiften om arten i Uppsalahandskriften. Möjligt är också, att Linnæus utglömde arten i Londonhandskriften och sedan aldrig definitivt kontrollerade denna.

² »*Geranium folio malvæ rotundo*» tolkas både av Gertz och Hulth som *G. rotundifolium*. Men med detta artnamn har enl. »Stockholmstraktens växter» i viss äldre litteratur avsetts ovanstående art. Så förmodas väl också här vara fallet, då »Stockholmstraktens växter» ej har någon uppgift om *G. rotundifolium* L., fastän Kofsa-floran citeras som källa ifråga om andra arter.

<i>Polygonum hydropiper</i> L., Bitterblad	+	—
<i>Potamogeton perfoliatus</i> L., Älnate	—	+
<i>Potentilla anserina</i> L., Gåsört	+	—
» <i>argentea</i> L., Femfingerört	+	+
<i>Primula veris</i> L., Gullviva	—	+
<i>Prunus padus</i> L., Hägg	+	+
» <i>spinosa</i> L., Slån	—	+
<i>Pyrus malus</i> L., Äppelträd	—	÷ (1 ex.)
<i>Quercus robur</i> L., Ek	+	+
<i>Ranunculus acris</i> L., Smörblomma	—	+
» <i>auricomus</i> L., Majsmörblomma	—	+
» <i>bulbosus</i> L., Knölsmörblomma	+	—
» <i>repens</i> L., Revsmörblomma	+	+
<i>Rhamnus cathartica</i> L., Vägtorn	÷	÷ (1 ex.)
» <i>frangula</i> L., Brakved	+	+
<i>Ribes grossularia</i> L., Krusbär ¹	÷ (?)	+
» <i>vulgare</i> LAM., Röda vinbär ²	÷ (?)	÷
<i>Rosa canina</i> (L.) CREP., Nypon	—	+
» <i>villosa</i> L., Sommarnypon	÷	—
» » L., f. ? ³	?	—
<i>Rubus cæsius</i> L., Blåhallon	÷	+
» <i>idæus</i> L., Hallon	—	+
<i>Rumex crispus</i> L., Krusskräppa	—	—
» <i>hydrolapathum</i> HUDS., Vattenskräppa	—	÷
<i>Sagina procumbens</i> L., Krypnarv ⁴	÷ (?)	—
<i>Sagittaria sagittifolia</i> L., Pilblad	—	+
<i>Salix aurita</i> L., Bindvide	—	—
» <i>cinerea</i> L., Gråvide	—	+
» <i>fragilis</i> L., Pil	+	+
» <i>pentandra</i> L., Jolster	—	—
<i>Scirpus acicularis</i> L., Nålsäv	÷	—
» <i>lacustris</i> L., Säv	—	+
» <i>palustris</i> L., Knappsäv	+	—
<i>Scrophularia nodosa</i> L., Flenört	+	÷ (massvis)
<i>Scutellaria galericulata</i> L., Frossört	+	+
<i>Secale cereale</i> L., Råg ⁵	(+)	—
<i>Sedum telephium</i> L., Fetblad	+	—
<i>Senecio viscosus</i> L., Klibbkorsört	—	+
<i>Sisymbrium officinale</i> (L.) SCOP., Vägsenap (<i>Erysimum</i> o.)	+	—
» <i>sophia</i> L., Dillsenap	+	—
<i>Sium latifolium</i> L., Vattenmärke	—	+
<i>Solanum dulcamara</i> L., Besksöta	—	+

¹ »Grossularia» kan enl. Hulth i stället för denna art vara *Ribes rubrum* L. Men krusbärsbuskarna vid murresterna äro säkert liksom dessa ett minne från den forna bebyggelsen. Därmed är naturligtvis ej sagt, att de funnos där redan 1731.

² »*Ribes acidus ruber*» är enl. Gertz *R. rubrum* L., men denna art har numera delats upp. Att det var fråga om odlade röda vinbär, d. v. s. om ovanstående art, torde vara sannolikt.

³ »*Rosa sylvestris pumila rubens*» förmodas av Gertz vara en okänd form av *R. villosa*.

⁴ »*Alsineella*» torde enl. Hulth vara denna art.

⁵ »Av en slump uppkastad på stranden.»

<i>Sonchus arvensis</i> L., Fettistel	—	+
<i>Sorbus aucuparia</i> L., Rönn	—	÷ (1 ex.)
<i>Stellaria graminea</i> L., Grässtjärnblomma	—	+
» <i>media</i> (L.) CYR., Våtarv (<i>Alsine m.</i>)	÷	÷
<i>Tanacetum vulgare</i> L., Renfana	—	÷
<i>Taraxacum vulgare</i> (LAM.) SCHRAD., Maskros (<i>Leontodon t.</i>)	÷	÷
<i>Thlaspi arvense</i> L., Penninggräs	—	+
<i>Torilis anthriscus</i> (L.) GMEL., Rödfloka (<i>Tordylium a.</i>)	—	—
<i>Tragopogon pratensis</i> L., Ängshaverrot	—	÷
<i>Trifolium pratense</i> L., Rödklöver	—	—
» <i>repens</i> L., Vitklöver	—	÷
<i>Tussilago farfara</i> L., Hästhov	—	+
<i>Ulmus glabra</i> HUDS., Alm	—	÷
<i>Urtica dioica</i> L., Brännässla	÷	÷ (massvis)
» <i>urens</i> L., Etternässla	—	—
<i>Viburnum opulus</i> L., Olvon	—	+
<i>Vicia cracca</i> L., Kråkvicker	—	—
<i>Viola canina</i> L., Ängsviol	—	÷

* * *

Antalet av Linnæus 1731 på Kofsan observerade arter är enligt denna artlista 88, under det att vi 1951–52 antecknade 105 arter. Självfallet äro dessa siffror inexakta, då ingen inventering kan göra anspråk på absolut fullständighet. Dessutom är naturligtvis Linnæi artantal för litet redan av den anledningen, att han besökte Kofsan endast en gång, vid midsommartiden, då t. ex. vårväxterna voro osynliga, medan våra besök företogos upprepade gånger, under olika årstider (vår, sommar, höst). Med hänsyn härtill kan holmens artantal sägas ha förblivit ungefär detsamma under 220 år.

Vad som däremot har förändrats i hög grad är växtvärldens sammanställning. Bland de av Linnæus observerade arterna återfunno vi endast 38, under det att 50 försvunnit och 67 tillkommit. Dessa förändringar kunna till stor del tillskrivas kulturinflytanden. Två händelser i Kofsans historia efter Linnæi besök måste därvid ha ingripit i växtbeståndets utveckling. Med gästgiveriets nedläggande och bostadshusets försvinnande ha tydligen en del kulturberoende växter, vilka hade den forna bebyggelsen att tacka för sin tillvaro på Kofsan, försvunnit. Så kan vara fallet med storkardborre, malört, paddfot, gårdmålla, krustistel, fiskmålla, odört, hundtunga, morot, mjukdån, snärjgräs, bolmört, åkerbinda, krusskräppa, vägsenap, dillsenap, etternässla. Vid nästa kulturförändring, brobyggna och anläggandet av vägen över Kofsan, måste en del på Linnæi tid orörd vegetation ha förstörts, särskilt som vägen går vid sidan av den forna bebyggelsen. Å andra sidan ha naturligtvis genom trafiken på denna väg nya växter kommit till Kofsan. Så kan det förhålla sig med de på eller vid vägen mer eller mindre sparsamt växande vildpersilja, kvickrot, backlök, backtrav, gråbo, knölklocka, blåklocka,

hundäxing, brudbröd, buskmåra, timotej, klibbkorsört, penninggräs, ängshaverrot, vitklöver. Ryssgubbe, som jämte flenört och brännässla på hösten bildar nästan ogenomträngliga snår på den icke trädbevuxna marken omkring murresterna inne på holmen, kan däremot ha kommit dit före vägens anläggande, medan holmen alltså var bebodd.¹ Ännu troligare är naturligtvis ett samband med den forna bebyggelsen ifråga om äppelträd och hallon. Slutligen bör kanske anmärkas, att det på eller vid vägen, utom de ovan nämnda som kulturspridda ansedda växterna, också finns andra sådana, t. ex. rölleka, lomme, skelört, svinmålla, åkerförgätmigej, groblad, trampgräs, renfana, och att det är högst tvivelaktigt, om de nutida exemplaren av alla dessa arter härstamma från de av Linnæus observerade.

Men säkerligen ha också spontana förändringar av vegetationen på Kofsan ägt rum sedan Linnæi tid. På vad sätt ej kulturberoende växter försvunnit från holmen, t. ex. genom annan vegetations överhandtagande eller vid vägens anläggande, är omöjligt att säga. Kofsans båda främsta sällsyntheter, hampflockel (*Eupatorium*) och stenfrö (*Lithospermum*), ha enligt »Stockholmstraktens växter» ej återfunnits (ej heller av oss) och voro därför antagligen försvunna redan långt före vägens anläggande. Vidare upptager Linnæi Kofsa-flora utom hampflockel andra strandväxter, såsom grodpilört, nålsäv, knappsäv, som numera synas försvunna. Hit hör även strandpryl (*Litorella*), vilken Linnæus såg »*primum et primus*», för första gången och först av alla (i Uppland), och vilken torde vara den av folktraditionen omnämnda »Kofsans blomma», av oss ej återfunnen. Att de inträdda förändringarna också gått i positiv riktning, så att nya arter tillkommit, framgår av sådana ståtliga växter som kabbleka, vass-starr, älggräs, gul svärdsilja, säv, vattenmärke, vilka Linnæus omöjligt kunde ha förbisett, om de hade funnits där 1731. Om andra spontana förändringar av Kofsans vegetation vittna några nytillkomna träd och buskar, t. ex. masurbjörk, gran, slån, rönn, alm, olvon. Om slutligen lundgröe, som nu ställvis täcker hela marken, och besksöta, som finns både här och där, verkligen funnos på holmen vid Linnæi besök men undgingo honom, måste de då ha spelat en vida mera undanskymd roll i dess vegetation.

Tyvärr kan den lilla ön numera ej erbjuda botanisten några sällsyntheter, och även den allmänna vegetationsbilden är till stor del spolierad genom anläggandet av vägen och genom att triviala växter, främst ryssgubben, tagit överhanden. Men likafullt är Kofsan ett levande minne av Linnæus, och ett besök där är en upplevelse för var och en, som vill vandra i hans fotspår.

¹ Ryssgubben, som helst håller sig till ruderatplatser, vägkanter etc., uppträdde förvildad i Sverige först på 1760-talet, då Linné omnämner den från Uppsala (*Diss. de coloniis plantarum*, Ups. 1768). I avhandlingen *Cui bono?*, Ups. 1752, omnämnes den av honom bland de »örter ifrån yttersta Siberien, som blifvit skaffade til våra Trägårdar i nästförflutne år». (Gedners övers. 1753.)

ARVID HJ. UGGLA

FRÅN LINNÉ DEN YNGRES ENGLANDSRESA

KOMMENTARER KRING ETT BREV

Då Linné i skrivelse den 18 januari 1763¹ till universitetskanslern A. J. VON HÖPKEN anhöll om dennes medverkan till att sonen CARL skulle försäkras om professuren efter honom, anförde han bland mycket annat, att han avsåg att denne först skulle få tillfälle att »profectionera sig alt mer och mer i de här till hörande stycken, giöra nödige resor²» o. s. v., så länge Linné själv förmådde sköta tjänsten. Då han den 22 mars underrättar vännen BÄCK att ansökan bifallits, heter det också, »då jag emellertid gör tjensten för honom, medan han reser² och vidare evertuerar sig». Det får väl också antagas att det varit Linnés avsikt att sonen skulle, likt så många av hans lärjungar, få besöka utländska lärosäten och där knyta förbindelser. 1760 hade professor JOHANNES BURMANNUS, Linnés vän sedan Hollandsåren, sänt sin unge son till Uppsala för att åtnjuta Linnés undervisning. Denne och Carl d. y. blevo goda vänner och man kan nog förutsätta att de båda ynglingarna ofta talat om den dag då den senare skulle få besöka Holland och återgälda besöket. I ett brev till Linné den 18 aug. 1764 talar den äldre Burmannus om unge Linné och spørjer bl. a. »om han anträtt sin resa» — vad detta syftar på, kan ej avgöras. I något nu förlorat brev har väl Linné talat därom, och det är möjligt, att det gällt planer på en utlandsresa. 1769, då den yngre Burmannus erfar att hans vän Carl — i likhet med vad som just då hände honom själv — redan tidigare fått fullmakt på professuren i Uppsala, hälsar han till honom och förmodar att han nu (det är i maj) »under sommaren roar sig med att resa. Jag har redan länge — tillägger han — önskat se honom hos mig». Därav blev dock intet.

Den enda längre resa vi ha spår av att Carl d. y. företagit gick genom södra Sverige och över till Köpenhamn, varifrån hemvägen företogs via Stenbrohult, där släktingarna besöktes.³ Man kan undra, vad det var som kom alla andra resplaner att stranda.

¹ Bref och skrivelser, I: 1, sid. 86—89.

² Spärr. av A. U.

³ En fragmentarisk dagbok från denna resa finnes bland Linnémanuskripten i London och skall framdeles behandlas.

I själva verket måste vi tyvärr konstatera, att Linné även i ett annat avseende bröt sina utfästelser i avseende på sonen. Ett av de starkaste skäl, han anförte för att få denne till sin efterträdare, var ju att han skulle bli ägare av det för studiet och undervisningen så viktiga herbariet, men, som vi veta, ändrade han sina dispositioner och föreskrev, att det skulle säljas till dottrarnas förmån, och det blev endast genom ekonomiska uppoffringar som sonen kunde rädda det åt sig. Vad det var för inflytanden som härvid gjorde sig gällande kan man endast ana. Säkert är väl i alla händelser, att det skedde den stackars Carl mycken orätt. Han hade fått löftet på faderns professur, utan egen förtjänst, men fick också bära bördan av det klander saken vållade; tillfällen att »eventuera sig» som andra lyckligare lottade betogos honom.

Först 1777 på hösten, då faderns tillstånd var sådant att denne ej kunde taga någon som helst del i undervisningen, tilläts han att inträda i dennes ämbete. Ett år tidigare hade den tio år yngre ADOLPH MURRAY, vid 25 års ålder, tillträtt den professur i anatomi, för vilken han hade berett sig genom fleråriga studier och resor i utlandet. Det är känt, att förhållandet mellan de båda kollegerna genast blev spänt. Här är ej tillfälle att gå närmare in på de motigheter som mötte Linné d. y. under dessa år, men om hans känslor inför sitt inträde i ämbetet vittnar konceptet till ett tal, som han tycks ha ämnat att hålla (i medicinska fakulteten?) före sin installation:¹

»M. H: Edra omdömen om mig tror iag mig kunna; at Ni sägen mig ej vara latinare, ej philosoph, ej orator har Ni rätt uti, derom öfvertygas Ni idag; men om Ni sägen mig att iag ej är Zoolog, ej botanist, ej dieteticus, som är min sysla, gör Ni mig i lika grad orät; botaniken är iag så lika uppfödd vid som vid min egen kropp; och hvarföre min disposition ej ha[r] kunna blifvet att vara charlatan, som iag funnit tycke för den vetenskapen lika naturlig som at lefva.

Men M. H: iag känner Eder läthet at jugera, hvilket iag intet ogillar; det minskar mitt eget omdöme, och iag skall alltid räkna för lyckligt moment för mig at kunna öfvertyga Eder om annat; om flit kan värkställt, skall iag det ej spara, men om iag det ej kan, rår iag det ej före. Det är något, som iag måste vidkännas. Hade iag rest och sedt främmande land utan att äga tillfälle at lära det samma som hemma, hade iag ägt talent at der om skrika, tror iag mig lättare om at hafva vunnit både Eder och all[a] andras benägnare iugement än iag nu måste lida.»

Huruvida ett tal verkligen hållits i den skarpa form som här föreligger är ovisst, men konceptet synes mig under alla omständigheter vara upplysande, ej minst talet om att Linné ej haft tillfälle att resa. Kontrasten mot den lyckligare yngre kollegan Murray var påfallande. Försedd med smickrande introduktioner från sin gamle lärare Linné hade denne först studerat över

¹ Installationsföreläsningen, till vilken åtskilliga koncept finnas i London, behandlade nyare framsteg i botaniken. — Konceptet till det här meddelade talet är också anträffat i London.

ett år i Göttingen, där två hans bröder voro professorer, och sedan besökt Frankrike, Schweiz och Italien, blivit kallad till medlem av åtskilliga vetenskapliga sällskap och redan innan sin hemkomst fått fullmakt på professuren. Under tiden hade Carl fått, så gott han kunnat, sträva med att hålla undervisningen och trädgården vid makt under faderns allt mera tilltagande ålderssvaghet. Det skulle dröja ända till 1781, innan han kunde tänka på att företaga den resa, som blev mer och mer nödvändig, ej minst för trädgårdens skull. Man måste komma ihåg, att även ekonomiska hinder måste ha förelegat, ty dels hade Linnés änka två nådår, varunder sonen hade att leva på den magra demonstratorslönen, dels stod han i skuld till systrarna för herbariet. Att han till sist kunde företaga sin resa till England — som var det viktigaste landet, när det gällde att skaffa växter — därför hade han att tacka sin vänskap med CLAES ALSTRÖMER. Det var denne, som lånade honom penningar — mot pant i hans s. k. mindre herbarium, som också tillföll Alströmer efter Carl d. y:s död.

Vägen togs över Göteborg, där vännerna Alströmer sade farväl — avseglingen skedde i mitten av april 1781, och redan den 28 april sänder Claes Alströmer honom ett brev, som gäller en gemensam affärsangelägenhet. Jag anför inledningsorden:

»Före dettas ankomst hoppas jag, att du redan befinner dig i London. All din upmärksamhet lär vara fullkomligen uptagen med de många för dig nya ämnen, så att jag ej vill uptaga Din tid med Lappri, men kan likväl ej underlåta att berätta den fägnad, som ditt brev med Lotsen gjorde oss, och som vinden, här i land, ständigt fortfar att vara ostlig, så tviflar jag ej att du på 3, högst 4 dagar framkommer.»

Claes Alströmer var otvivelaktigt en av de bästa vänner Carl ägde, och det är också till honom han skriver ett utförligt och förtroligt brev, sedan han hunnit sovra sina intryck i det främmande landet. Det finnes endast i ett koncept, utan dato och överskrift, men tidpunkt och adressat framgå tillräckligt av innehållet.

Min K. Broders bref af den 28 april har iag dessa dagar fådt igenom Hr Lindegren.¹

De fjorton dagar iag nu varit i London hafva tillräckeligt sysselsatt mig at ögna öfver de rika samlingar utur alla natursens riken här finnas; dem iag finner större än iag nånsin förmodadt, och som lämnar en natural historicus det bästa tillfälle. At igenomgå dessa, som iag borde, och som iag förmodadt vara möjligt, innan iag reste hemifrån, finner iag nu vara omöjligt; som den härvarande dyrheten mer och mer förkortar min tid, at kunna vara här qvar.

Den höflighet Banks och Solander mig visadt sedan iag hitkom, är mer än iag kunnadt vänta, och som giordt at iag måst använda en stor dehl af dagen hos Banks för at [gå] igenom en dehl af de växter Banks nyligen kjøpt på

¹ Medlem av en handelsfirma i London.

Fothergills¹ auction. Ehuru Banks bor på landet², kommer han dock som oftast in till den publica Frukost, han dageligen ger, för at gå igenom sina örter med mig; och vill vara dageligen i staden, så snart mitt *Supplement* kan komma hit med posten från Hannover. Den fågnad Banks visar at äga någon ört af mina nya genera, och approbera mina reformerade af Forsters³ gör at iag tror oss blifva ganska mycket i sielfva vetenskapen förenade. Ach! hur liten iag är inom mina egna tankar, sedan iag komm hit; då iag nu finner huru mycket här är tillfälle at lära; men min ambition som svensk bland ängelsmän har varit torde hända öfverdrifven at nånsin låta märkad. Ehuru inom mig sielf öfvertygad iag är at man i Sverige alldrig kan hinna till den fullkomlighet uti inrättningar de här äga, i brist på penningar; men i kundskap tror iag och är öfvertygad at en svensk alldrig bör cedera, och törs nästan svärja, dock med Mathesii⁴ lofv, om det kunde vara möjligt at i Sverige vore tillfälle uti alla brancher till det samma som i Ängland, syntes alldrig ängelsmän; kunde nånsin de nyttigare inrättningar komma till den fullkomlighet som våra Comedier och Beursbyggnad i Stockholm, skulle iag straxt trotsa London.

At säga det i London någon del af vetenskaper i kundskap äger företräde för Sverige (så mycket iag än känner), tror iag mig göra mitt Fädernesland orätt; Intet är det Chymien, intet Oeconomien, intet matematicquen, intet medicin, intet språk, intet Physick m. m. Funnes i Sverige dylika dyrbara inrättningar för dessa vetenskaper som här, syntes alldrig ängelsman; iag torde kunna lägga till, utan at vara för mycket Tysk⁵, natural historie; men nu lämna de härvarande kostbara inrättningar för mycket tillfälle at lära för en svensk af, som iag tror en svensk lär mera än en ängelsman deraf.

Men iag dömmar mera billigt då iag håller mig inom min egen Spher, om iag bör våga mig till at dömma om någødt, men iag hoppas at då iag nu söker skaffa mig ängelska seder⁶, at iag äfven härutinnan får visa, huru långt iag hunnidt.

Den aktning ängelsmän har för NaturalHistorien än i denna dag ifrån Sverige, är at tillskrifva vår ej nog respecterade Solander och Banks som den söka bi-behålla (som iag hör); det är ej nog just[e] när dessa ej, i synnerhet Solander som svänsk, blifvidt af Konungens nåd utmärkt med Vasa-orden, då Konungen marqueradt dermed en Murray⁷ som svensk, en Hill⁸ som ängelsman (dess största abus af dess nåd, en omdømme [iag] ingalunda i Ängland fattad[t], men väl fådt den confirmerad.)

Jag är redan öfvertygad om huru man djerft dömmar af den ärfarenhet man har; ehuru liten den är, tror man sig deraf äga rättighet draga sina efter all öfvertygelse onkeliga slutsatser, som man då är nog egenkär uti; så har det gådt

¹ JOHN FOTHERGILL var en rik läkare i London, som hade trädgård och stora samlingar. Han hade dött 1780.

² Sir JOSEPH BANKS hade flera egendomar, bl. a. i Lincolnshire.

³ De enda »södersjöväxter», som kunde upptagas i Supplementum Plantarum, voro sådana som hemförts av J. R. FORSTER och hans son under COOKS andra resa. I en del fall fann sig Linné föranlåten att ändra deras bestämningar.

⁴ Vem som åsyftas med detta skämtsamma uttryck är oviss. Teol. professorn M. i Uppsala kan det knappast vara, då han var död sedan tio år.

⁵ Linné måtte menat att tyskar voro skrytsamma.

⁶ Linné menar väl, att engelsmän voro försiktiga i omdömen ('understatement').

⁷ J. A. MURRAY, Linnélärjunge och professor i Göttingen.

⁸ JOHN HILL (1716—1775), apotekare och läkare i London, utgav talrika botaniska arbeten, som dock blevo hårt kritiserade som amatörmässiga.

med mig i hvarjehanda i den kundskap iag lagt mig någodt på till dess iag kom hit. Nu finner iag huru galidt iag dömt, och huru dessa mera likna theorica. Mitt ändamål har väl varit i Upsala trädgård, at skjöta växterna till den mästa fullkomlighet och at få frön af dem; men min method vet iag nu vara galen både af theorie och [practique?]. Ach, theoricus har varit mån om at se växterna grönska frodigt, deraf i ett svårt climat sådt sämre frö, hvarigenom mera örter årligen förlorades än kunnadt fås i ställe.

Sedan iag nu varit här öfver en månad, har iag varit villrådlig, hvilket iag skulle välja till mitt hufvud ändamål; at underrätta mig om alt räcker hvarken mitt begrepp, min tid eller mina penningar till. Innan iag kom hit trodde iag mig om at få tillräckelig kundskap i alt hvad som tillhörde Natural Historien, men iag finner det, äfven i anseende [till] förra omständigheter och myckenhet, öfver min höfvan; Jag har derföre veladt mäst förvärfva mig kundskap i trädgårds-skjötelsen och om de växter här skjötas, men tror mig och härutinnan bli hindrad af den fruktan iag har at komma i en ööfvervinnelig skuld, som uti vårt fattiga land ej kan vara ressource till ersättning för.

Jag var ej uti London en dag för än Banks och Solander gjorde mig visite, då iag ej kunde komma ut i brist af kläder, och den fruktan iag förvärfvade i Newcastle för ängelska peublen.¹ Den höflighet och vänskap [de] bevisadt mig sedan iag hit kom, kan iag ej beskrifva; hvad möda Lady Banks, Mistrss och miss Banks² gjort sig at lära mig språket i deras sällskap kan iag ej mera beskrifva än all den höflighet af andra mig blifvidt bevisadt både i London och sedan iag kom på ängelsk botten.

Var god, M. k. Bror, och framför till Bror Johan³ min beständiga tacksägelse för dess recommendation hos Bankses. Solander gaf mig brevet at lämna till Banks under en frukost. Banks läste det och lämnade det åt Lady Banks, bredvid hvilken iag satt, som läste det, och efteråt då iag frågade, hälsade mig ifrån Alströmer; iag feck ej veta hvad det innehöll för än af min K. Brors bref.

Hade iag kändt, det iag nu känner, hade iag ej som Linné kommit öfver, om iag ej varit rik; Banks ville Torsdagen efter iag var hitkommen, då iag var bjuden till Vetensk. Societetens klubb⁴, proponera mig till ledamot; Solander berättade mig det under måltiden, och kostnaden dervid, hvilka iag måste refusera, öfver hvilket Banks förundrade sig: 3ne ifrån Oxford vore här, bjödo mig till Oxford, ty deras ändamål var at göra mig till Doctor Juris, hvilket den beskedliga Solander help mig ifrån, ty okunnog lofvade iag det, okunnog om en kostbar Svite, som iag intet kunnadt undvika.

Brousson[ne]⁵ (Professors son från Montpellier) kommer hit at practicera, uphåller sig endast nu at beskrifva fiskar, och lämnat all pratique, varit här $\frac{1}{2}$ år på egen hand; det stöter en Linnei son att kunna göra så liten nytta; iag [har] hvarken lön eller vill begiära dertill understöd af Konungen.

Jag har här hushålladt så mycket iag kunnadt; iag bor in Freet [Frith] Street⁶ no 51, der Asp⁷ bodde, och betalar 7 skill. veckan; åter nu mer en gång om

¹ Linnés fartyg hade kommit i hamn i Newcastle. På vad sätt pöbeln där hade skrämt honom är obekant.

² Sir Joseph hade i sitt hus sin syster Sarah Sophia, som delade hans intressen. Vem som åsyftas med »Mistrss» är oklart.

³ JOHAN ALSTRÖMER (1742—1786), Claes' yngre broder, industriidkare.

⁴ The Royal Society Club existerar ännu i dag.

⁵ P. M. A. BROUSSONNET (1761—1807), fransk naturforskare, särskilt fiskkännare.

⁶ Frith Street är en gata i Soho, ej långt från Banks' hus.

⁷ möjl. PETRUS ASP (1733—1785), docent i Uppsala.

dagen, sedan Banks är på landet, med hvilken iag understundom måste vara om aftonen, dragit mig undan, så ofta iag kunnadt; fast iag nog märkt att Solander betaldt för mig, då han ej funnit mig nögd med at vara med; ack, hur det kostadt på mig, som kanske har jämte mina öfriga svagheter det felet at hvarken uti ett eller annat villa be om andras assistance; hvad de offerera mig, blir ej mitt, som torde bli ett hufvudsakligt fehl för en elskande, och af många kalladt dumhet. Jag ser deraf redan, at om ej Duchess af Portland¹ offererat mig Guld fiskar och Phasian, Banks örter, Solander snäckor, alla trädgårdsmästare örter, hade iag fått intet; ty iag kan ej begära.

Intet grand har iag än depenseradt för kroppsens nöjen, ehuru många [gångar] tenteradt iag varit, och af Medicis försäkrad, utan iag lefver som en castratus, det några tro mig vara; och skulle tro mig mera, om iag ej hade skägg, till och med Solander.

[*In margine*] Ach huru skall man [få] se en fru af en rik man i Sverige, som så deltagar i en mans nöjen som Ldy Banks, hvilken vet både nomina generica och trivialia på de örter, som växa i dess trädgård, som hon gör? hon har lärt mig känna flera.

Detta brev kräver några kommentarer. Till en början må väl sägas, att det ger en sympatisk bild av brevskrivarens anspråkslöshet för egen del, men också av hans stolta medvetenhet som svensk. De resurser världsstaden London erbjuda naturvetenskapernas idkare måste ju göra ett överväldigande intryck på sonen av det fattiga Sverige — och att klimatet för allvarlig vetenskap där hemma blivit försämrat under den nya regimen antydes nog med orden om »Comoedier och Beursbyggnad»² — men i avseende på begåvning vill han icke erkänna någon underlägsenhet för sina landsmäns vidkommande, tvärtom. Funnes blott de yttre förutsättningarna, »syntes aldrig ängelsman». Det är arvtagaren till den svenska hegemonien, framför allt inom botaniken, som talar. Att han kände sitt ansvar tungt är ej att taga miste på.

Säkerligen var det ej minst intrycken från den miljö Sir JOSEPH BANKS skapat omkring sig i sitt hus vid Soho Square, som framkallat dessa reflektioner. Man förstår väl den känsla, som besjalar sonen av »princeps botanicorum», vilkens rykte i England då ännu stod på sin höjdpunkt, när han infördes i denna krets. Det opulenta liv som där fördes, med den magnifike Sir Joseph som frikostig värd vid hans »publika frukostar», som samlade gäster från när och fjärran, vilka kommit för att betrakta dennes rika samlingar av alla slag, främst herbarier och ett oerhört välförsett bibliotek — allt måste verka nedtryckande på den som måste söka deltaga i detta liv men såg sin reskassa snabbt smälta ihop. Att komma till presidenten i Royal Society och hans vänner »som Linné» var säkert inte så lätt.³

Men en glad överraskning måste det ha varit att mötas med en så oreser-

¹ Hertiginnan av Portland var omtalad för sina dyrbara samlingar. Hennes make William Henry var medlem av flera ministärer.

² Börshuset i Stockholm uppfördes 1767—1776.

³ En levande skildring av Banks (som var president i Royal Society i 40 år) och hans omgivning ges av H. CH. CAMERON, *Sir Joseph Banks*, Lond. 1952.

verad vänlighet redan från första början av Sir Joseph och hans vän och medhjälpare DANIEL SOLANDER. Man kan väl förstå, om Carl med en viss nervositet undrat vilket mottagande han skulle få från dessas sida. Den senare hade redan ett par år efter sin ankomst till England brutit förbindelserna med sin lärare och faderlige vän Linné. Och från sin engelske vän ROTHERAM — faderns siste utländske lärjunge — hade Carl hösten 1778 mottagit ett långt brev¹ (på svenska!), däri denne skildrade ett häftigt uppträde som han haft med Solander och som vållats av den senares föraktfulla uttalanden i ett sällskap, där de möttes, om Linné d. y. som en »klen karl». De båda herrarna skildes som ovänner, säger Rotheram. Mot Banks hade Carl blivit beskylld för ovilja emedan han vägrat att godtaga ett växtsläkte, som man avsett att uppkalla efter denne. Detta bekymmer var visserligen nu ur världen, då han lovat att i Supplementum Plantarum i st. införa ett annat släkte under namnet *Banksia*, upptäckt av FORSTER under COOKS andra världsomsegling.²

Men en annan motsättning fanns. I det nämnda arbetet hade Linnéerna önskat att kunna upptaga de nya växtsläkten, som Banks och Solander upptäckt under sin berömda färd till »Söderhavet», men de vädjanden som riktats till Banks hade mött ett artigt men bestämt nej. Banks' andre svenske medhjälpare, JONAS DRYANDER, som knappast var någon mot Linné d. y. välsinnad person, skriver också 3 juli 1781 till THUNBERG bl. a.: »Ingen får ännu några örter af Sr Josephs sydsjöörtter, utan mig, och alraminst Linné . . .» och den 30 okt. åter: »Pr. Linné kommer väl tillbaka till Sverige utan att ha lagt hand vid Herrar Banks och Solanders Södersjöörtter, ty han har ej en gång sedt dem. Vi ha ej arbetat på dem, sedan han kom hit, och tänka ej röra dem, så länge han är här . . .» Det kan ej nekas, att man i den gode Dryanders brev tycker sig utläsa en viss skadeglädje.³

Emellertid, om också Linné i denna punkt ej fick sin önskan uppfylld — och för Supplementum Plantarum (tryckt 1781) var det nu för sent — hade han all anledning att vara nöjd med det mottagande han fick. I själva verket blev Englandstiden, genom den artighet och uppskattning han från många håll rönt, säkerligen en av de lyckligaste perioderna i hans liv. Hans vistelse kom därför att utsträckas långt utöver vad han avsett. Först i slutet av augusti 1782, efter aderton månader, lämnade han London och begav sig till Paris. Därifrån tog han hemvägen genom Holland, nordvästra Tyskland och Köpenhamn samt återkom till Sverige vid årets slut. Åtskilligt arkivmaterial från hans utlandsresa, brev, dagboksfragment och anteckningar, finnes ännu i behåll och kan möjligen framdeles tagas till utgångspunkt för en skildring.

¹ Linn. Corr. vol. XII. Kopia i UUB.

² Här om åtskilligt bland Linné d. y:s brevkoncept i London, bl. a. till Montin och Forster.

³ G 300 g, UUB.

K. V. OSSIAN DAHLGREN

FRIES' LEVNADSTECKNING ÖVER LINNÉ

ETT FEMTIOÅRSJUBILEUM

THORE MAGNUS FRIES var en berömd lichenolog. För den stora allmänheten framstår han dock framför allt som den eminente Linné-forskaren. Hans berömda biografi över det stora geniet, ett *magnum opus* i båda bemärkelse, utkom 1903, dvs. för ett halvt århundrade sedan.

Ingen annan än Fries skulle ha kunnat gå i land med den krävande uppgiften att författa denna levnadsteckning, som innehåller så många kulturhistoriska utblickar och som förutsätter en sådan ingående kännedom om 1700-talets lärda värld och förhållanden i övrigt. »Lifvad af fäderneärfd beundran för och kärlek till blomsterkonungen» hade han gått till verket. Visserligen hade flera biografier över Linné, ofta mer eller mindre ovederhäftiga, utkommit ända sedan 1700-talet och det både i Sverige och i utlandet, men en bred och allsidig, modern och kritisk framställning av Linnés liv och hela hans epok hade dittills saknats. Det är ett nöje och en njutning att läsa detta oöverträffade mästerverk. Första bandets innehåll hade förut delvis publicerats i form av åtta rektorsprogram (1893—98).

Rörande Fries' många andra insatser inom Linné-forskningen må här i förbigående endast erinras om hans särskilt till jubileet 1907 utgivna översättningar och nyeditioner av flera av Linnés skrifter. Det är innerligt att hoppas, att den kulturgärning skall kunna fullföljas, som består i ett fortsatt utgivande av »*Bref och skrivelser af och till Carl von Linné*». Fries själv ombesörjde och kommenterade sex volymer. Under slutet av sin levnad utgav han (1911) Linné-lärjungen JOHANN BECKMANN'S *Schwedische Reise*. Den nya reviderade upplagan av *Iter lapponicum* trycktes 1913, Fries' dödsår.

För en tid sedan hade jag anledning att på Carolina gå igenom några brev till Fries (sign. G. 70 ca 13) och lade då märke till en skrivelse, där han hyllades med anledning av den klassiska levnadsteckningen över Linné. Det var en latinsk oration, för att icke säga en invocation, och den kan förtjäna att nu tryckas i samband med 50-årsjubileet.

Doctori illustrissimo, Professori doctissimo,
Domino optimo Thore Fries

Johannes Petrus Linde, pastor Krokechiensis, haec scripsit.

Fieri non potest, quin ad te, domine magnifice et magnamine, maximo cum gaudio maximaque gratia et laetitia scribam, postquam nunc tandem opus tuum *De vita Caroli Linnaei* legere mihi licitum est. Et *tibi ipsi* et *patriae nostrae* hoc opere statuam aere perenniozem et auro pretiosiozem extruxisti, quam tempus nullum umquam delere possit. Opus est magno viro ad vitam magni viri perscribendam et talem te hac in re praestitisti, ut numquam alius extare possit, qui melius opus ejusmodi perficiat. Patria nostra Suecia praeter omnes ceteras terras totius orbis terrarum beata et ter felix habenda est, quae tales viros, quales fuerint *Carolus Linnaeus*, *Elias Fries*, systematis naturalis illustris inventor et confector, et *Thore Fries*, filius hujus illustri laude celebratus et claritate praestans, procreaverit. Non erit tempus, quod illa tria nomina oblivioni dari sinat, neque est terra, quae talem triadem botanicorum ex se generatam enumerare possit. Veri simile tibi videbitur laus, quam tibi fert obscurus pastor, in silvis Kolmorden habitans, vilis et exigua, praesertim quum certe persuasum habeam, ut pro opere tuo tibi a magnis multisque illustribus viris gratiae maximae actae sint, sed »tantus amor florum« sit excusatio mea, quare ad te scribere ausus sim. Sunt mihi hic in obscuris silvis a me collata circa duo millia variarum plantarum, ex quo facto intelligere possis, me non esse in botanicis plane rudem. Filius meus, tredecim annos natus, sibi circa mille plantas collegit, habitamus enim in regione a Flora magnopere amata et benedicta. Latine tibi e veneratione talis viri scripsi, propter quod hanc linguam mirum quantum amem. Utinam mihi liceat te hic aliquando videre! Persuasum mihi est, ut magno cum gaudio adspectu multarum plantarum fruiturus esses, et maxime, credo, multis et copiose crescentibus Rubis, qui his in regionibus inveniuntur. Maxima cum veneratione dabam Krokek, *Kolmorden*, ante diem VIII Cal. Decembris anno MCMX p. Chr. nat.

I det följande har jag försökt att återgiva det monumentala latinets slitna superlativer och något stelbenta satsbyggnad sålunda:

Till den högt lysande Doktorn, höglärde Professorn och
förnämne Herren Thore Fries

har Johan Peter Linde¹, pastor i Krokek, skrivit detta brev.

Höge och högsinte Herre, jag kan icke underlåta att med största glädje, varmaste tacksamhet och hänförelse skriva till Dig, sedan det nu äntligen förunnats mig att läsa Din levnadsteckning öfver Carl v. Linné. Genom detta verk har Du både *åt Dig själv* och *åt vårt fädernesland* rest ett minnesmärke, varaktigare än brons och värdefullare än guld, och som aldrig någonsin kan utplånas av tiden. För att fullständigt kunna skildra en stor mans levnad fordras en annan stor

¹ Författaren (1847—1918) var son till arbetaren JOHAN LARSSON och dennes hustru MAJA STINA PERSDOTTER. Efter studier i Jönköping blev han student i Uppsala. År 1885 utnämndes han till kyrkoherde i Krokek.

man; och i detta fall har Du visat dig så framstående, att aldrig någon annan kunde uppstå som bättre skulle kunna utföra ett arbete av detta slag. Sverige, vårt fosterland, bör framför alla andra länder på jordens vida krets skattas sällt och trefalt lyckligt, därför att det har frambragt sådana män som *Carl v. Linné*, *Elias Fries*, det naturliga systemets lysande framställare och fulländare¹, samt *Thore Fries*, den sistnämndes son, frejdad genom lysande lovord och framstående i berömmelse. Ingen tid skall låta dessa tre namn lämnas åt glömskan, och icke heller finnes ett land, som skulle kunna uppvisa en sådan av detsamma framfödd trefald av botanister. Det beröm, som gives Dig av en okänd pastor i Kolmårdens skogar, synes Dig sannolikt vara ringa och värdelöst, och detta särskilt som jag är fullt övertygad om att Du från många stora och vittberömda män har fått mottaga högeligen uppskattande tacksamhetsbevis för Ditt verk; men »så stor är kärleken till blommor»² må gälla som ursäkt för att jag djärves skriva till Dig. Här i dessa mörka skogstrakter har jag insamlat omkring två tusen olikartade växter, och av detta faktum kan Du nog förstå, att jag icke är alldeles oerfaren i botaniska ting. Min trettonårige son³ har för sin del samlat cirka tusen växter; vi bo nämligen i en av Flora högeligen älskad och välsignad trakt. Av värddnad för en man sådan som Du har jag skrivit på latin, emedan jag utomordentligt högt älskar detta språk. O, att det en gång måtte beskåras mig att få se Dig här! Jag är övertygad om att Du skulle hava stort nöje av att få se så många örter och alldeles särskilt, förmodar jag, de många och rikligt förekommande björnbärsarter, som påträffas i dessa trakter.⁴ Med största värddnad daterar jag nu Krokek, *Kolmården* den 24 november år 1910 e. Kr. f.

LINDE är en god representant för en förr icke så ovanlig typ inom det svenska kleresiet: den skicklige latinaren och intresserade floristen. Hans vackra hyllning till FRIES må också stå här som ett litet äreminne över honom själv.

¹ Dessa hyperboler åsyfta måhända hans behandling av svampar och alger i *Systema orbis vegetabilis*, Lundae 1825, men troligare är väl att LINDE har tänkt på *Corpus florarum provincialium Sueciae. I. Floram Scanicam scripsit Elias Fries*. Upsaliae 1835.

² En av Linné flera gånger använd devis bl. a. i hans tidigare sigill och å titelbladet av *Philosophia botanica*.

³ EBBE LINDE, f. 1897, fil. lic., skriftställare, teaterrecensent i D. N. I hans villaträdgård i Krokek frodas »åtskilliga av Östergötlands förnämsta botaniska rariteter» såsom *Vicia pisiformis*, *V. dumetorum* och *Pleurospermum austriacum* (B. J. O. WAHLIN, Sv. Bot. Tidskr., 48, sid. 274).

⁴ Kyrkoherde LINDE har författat några små meddelanden i »Sveriges Natur». Vid Fridhem, »en utomordentligt vacker dalkjusa mellan bergen nära Kopparbo i östra delen af Krokeks socken vid Bråviken», finnas bl. a. som han framhåller (1915) »många sällsynta *Rubus*-arter, bland hvilka den allra förnämsta är *Rubus glandulosus* [syn. *R. Bellardii*], som uppträda i stora massor. Minst 8 *Rubus*-arter kunna här insamlas på ett litet område». Naturligtvis har Linde också omnämnt den speciella kolmårdsrariteten *Pleurospermum austriacum*. I ett brev till Fries omtalar Linde (1892), att han sett *Medicago maculata* (syn. *M. arabica*), *M. denticulata* (syn. *M. hispida* v. *denticulata*) och *Xanthium spinosum* såsom ogräs i en rovåker. Dessa tre adventivväxter (beläggsexemplar i Mus. Bot. Upsal.) finnas icke nämnda i E. GENBERGS (Sv. Bot. Tidskr., 45, 1951) inventarium över Krokeks flora. Detta upptager 770 fanerogamer.

OM ILLUSTRATIONERNA TILL HORTUS CLIFFORTIANUS

På rekommendation av den berömda läkaren och professorn i Leiden HERMANN BOERHAAVE hade Linné som husläkare och botanicus trätt i tjänst hos den förmögne holländske köpmannen GEORG CLIFFORD (1685—1760).² Denna befattning innehade Linné från den 13 september 1735 till den 7 oktober 1737. Clifford, som var en intresserad växt- och djurvän, hade på sin lantegendom Hartecamp nära Haarlem anlagt en präktig botanisk och zoologisk trädgård med utmärkta växthus, ett rikt herbarium och ett utvalt botaniskt bibliotek. I denna gynnsamma omgivning utvecklade Linné en intensiv publikations-verksamhet³, som kulminerade i den stora beskrivningen av Cliffords trädgård: Hortus Cliffortianus, plantas exhibens, quas in hortis tam vivis quam siccis Hartecampi in Hollandia coluit vir nobilissimus & generosissimus Georgius Clifford . . . reductis varietatibus ad species, specibus ad genera, generibus ad classes, adjectis locis plantarum natalibus differentiisque specierum.⁴ Genom

¹ Bland OTTO GERTZ' efterlämnade papper funnos noter till illustrationerna i Hortus. Dessa ha av mig kompletterats och bearbetats. Texten är i huvudsak min. Chr. C.

² R. E. FRIES, *Linné i Holland*. (Svenska Linné-sällskapets årsskrift 2, 1919 s. 141—155.) F. BRYK, *Linnaeus im Auslande*. Stockholm 1919, s. 29—39. A. J. BOERMAN, Carolus Linnaeus als middelaar tussen Nederland en Zweden. Diss. Utrecht 1953, s. 59—65. — Om Hartecamp se sid. 86 not 2. Cliffords herbarium köptes 1791 av JOSEPH BANKS och kom med hans samlingar till British Museum 1827. A. B. RENDLE, *George Clifford's Herbarium and the Hortus Cliffortianus*. (The journal of botany, British and foreign, New ser. 61 1923 s. 114—116.)

³ »Altså blifwer LINNAEUS hos CLIFFORD, där han får lefwa som en prins, får den största Trädgård under sin inspection, får förskrifwa alla de örter, som saknas i Trädgården, och köpa de böcker, som fattas i Bibliotheket; ty war ock nu tillfälle för LINNAEUS att arbeta i Botaniquen, då han hade alla de tillfällen, som önskas kunne. Han arbetar ock därpå både dag och natt . . . » *Egenhändiga anteckningar af Carl Linnaeus om sig sielf* [utg. af Adam Afzelius]. Upsala 1823, s. 25 f. Jfr *Linnaei minnesbok*. Utg. av F. BRYK. Stockholm 1919, s. 17. T. M. FRIES, *Linné*. 1. Stockholm 1903, s. 230—236.

⁴ Arbetet fullbordades på tre fjärdedels år. LINNÉ, *Egenh. ant.* s. 28. — Ett praktexemplar av boken med titelplanschen kolorerad och titeltexterna guldbelagda donerades 1917 till Uppsala UB av generalkonsul ERNST PHILIPSON. — En ny uppl. förbereddes 1756 av J. Burmann, men en sådan utkom aldrig. F. BRYK, *Bibliotheca Linnaëna*. 2. Holmiae 1923, s. 10 f.

I Viridarium Cliffortianum (1737) hade Linné utslutande behandlat Hartecamps odlade växter, och i Musa Cliffortiana florens 1736 prope Harlemum (Lugd. Bat. 1736) hade han redogjort för sin metod att driva fram blommor hos bananen.

Cliffords mecenatskap erhöill verket en synnerligen praktfull utstyrsel och framstår nu såsom det enda praktverk, som Linné har utgivit. Texten började att tryckas i kvartformat, men med hänsyn till planscherna övergick man till folio, och kvarttrycket makulerades.¹

För de till arbetet hörande planscherna förvärvades den berömda blomstermålaren GEORG DIONYSIUS EHRET (1708—1770) och den kände anatomiske illustratören JAN WANDELAAR (1690—1759). Ehret², som var född i Heidelberg, hade efter vistelser i Paris och London kommit till Holland, varefter han tillbragte ett år, därav en månad hos Clifford. Denne köpte alla de teckningar, som Ehret hade med sig, och lät honom dessutom avteckna de viktigaste växterna i Hartecamp. Under detta arbete sammanträffade han med Linné, som just arbetade på Hortus Cliffortianus. Under Linnés ledning utförde han de flesta teckningar, som sedan publicerades i Hortus³; några fullbordades senare i London. Ehret återvände nämligen till England, där han ytterligare befäste sitt rykte som målare och tecknare bl. a. genom *Plantae et papilionae rariores depictae et aeri incisae* (London 1748—59). Av andra kända arbeten, som han illustrerat, må nämnas RICH. POCCOCKE, *A description of the East* (1—3, London 1743—45).

Wandelaar⁴, som studerat anatomi i Leiden, hade före sitt uppdrag hos Clifford ritat och stuckit titelvinjetten i SEBASTIEN VALLIANTS *Botanicon Parisiense* (1727) samt delvis efter egna förlagor tecknat vissa planscher i F. RUYSCHS *Opera omnia anatomico-medico-chirurgica* (1737).

Av de 34 i Hortus Cliffortianus avtecknade växtarterna äro 20 ritade av Ehret och stuckna av Wandelaar⁵, 6 äro ritade och stuckna av Wandelaar⁶ och 3 angivas endast såsom stuckna av honom⁷. Utan konstnärsnamn äro 5 planscher.⁸ Det är dock ej osannolikt, att även dessa äro stuckna av Wandelaar.⁹ Utan beteckning äro också planscherna 1—2, som åskådliggöra bladets

¹ C. von Linnés svenska arbeten, utg. af E. ÄHRLING. 2. Stockholm 1879, s. 55. — Hos Linn. Soc. finnas två ex. av A-arket in quarto, såsom A. HJ. UGGLA vänligen meddelar.

² *Short memoir of George Dionysius Ehret, F. R. S.* With 7 letters from Linnaeus to Ehret. Nov. 29. 1736—March 1769 (Proceedings of the Linnaean society of London 1883/86 s. 42—56.) E. S. BARTON, *A memoir of Georg Dionysius Ehret*, ibid. 1894/95 s. 41—58. *Allg. Lexikon d. bild. Künstler.* 10. Leipzig 1914 s. 396 f. A. HJ. UGGLA, *G. D. Ehrets växtplansch över sexualsystemet*. (Svenska Linnésällskapets årsskrift 22. 1939 s. 108—113.) C. NISSEN, *Die botanische Buchillustration.* 1. Stuttgart 1951 s. 108 f.

³ J. BECKMANN, *Schwedische Reise*; utg. av TH. M. FRIES. Stockholm 1911 s. 118.

⁴ A. v. WURZBACH, *Niederländisches Künstler-Lexikon.* 2. Wien & Leipzig 1910 s. 840 f. *Allg. Lexikon d. bild. Künstler.* 35. Leipzig 1942 s. 141.

⁵ G. D. EHRET del. J. WANDELAAR fecit. Tab. 5, 6, 8—11, 13, 14, 16, 17, 19—22, 24—29.

⁶ J. WANDELAAR del. & fecit. Tab. 3, 7, 18, 23, 30, 33.

⁷ J. WANDELAAR fecit. Tab. 4, 15, 34.

⁸ Tab. 12, 31, 32, 35, 36.

⁹ Enligt Hamburgische Berichte 11/2 1738 (s. 53) skulle samtliga 40 (!) planscher vara stuckna av W. F. BRYK, *Linnaeus im Auslande*. Stockholm 1919 s. 93.

Fig. 1. Frontispis till *Hortus Cliffortianus*.

morfologi (Folia simplicia; folia composita; folia determinata). De äro enkla till sitt utförande och gå möjligen tillbaka på Linnés egna utkast.

Linné har daterat företalet den 30 juli 1737. Då var emellertid verket ej färdigt. Bl. a. saknades, såsom ovan omtalats, vissa av Ehrets planscher. I ett brev till B. JUSSIEU i Paris, daterat den 27 juli 1737, uttrycker också Linné sin förmodan, att verket skall utkomma först vid årsskiftet (circa finem anni).¹ Det har emellertid dragit över till följande år. Ty då först var den ståtliga, allegoriska frontespisplanschen färdig, som bär inskriptionen: J. Wandelaar inv. et fecit 1738.

Den magnifika titelplanschen har Wandelaar utfört i barockens allegoriska stil², som fritt rörde sig med antika förebilder och sinnrika motiv ur emblematiken. Till planschen har konstnären fogat en Verklaring van de Tytel-print, som här återgives i översättning.

Så blommar Hartecamp, där draken ligger ihjälslagen och ej mera skadar varken örter, träd eller människor med sin andedräkt. Tack vare solens sken, liksom månens, uppenbaras Moder Jord för att bana sig väg och öppna sig för växtligheten genom sina nycklar. Så tömmer hon ut ett horn av sällsynta växter. Henne pryder en murkrona, med vilken hon sitter och prålar på ett furstligt djurpar. Hon låter sig icke inskränka till det som naturen frambringar under de skilda himmelstrecken utan blir genom arbete och konst sammanförd och vårdad, till dess att vatten, värme och glas, solskenet och luften befordra växten hos örter och frukter. Sålunda kan Europa här trotsa årets växlingar med girlander, sammanflätade av de utsöktaste växter, frukter och blommor, som Asien, Afrika och Amerika berömma sig utav. Detta bevisar framför allt bananen, en växt, som först spirade på denna plats i Holland och här tillsammans med tusen andra lönar herr Cliffords möda och visar sig för världen genom Linnés penna.

Då konstnärens förklaring delvis är hållen i mycket allmänna ordalag och lämnar åtskilligt oförklarat, bör en förnyad granskning kunna avslöja ytterligare sammanhang och anspelningar i den allegoriska kompositionen.

Bilden domineras av en central gestalt, en gudinna, som sitter på två lejon, en hane och en hona. Hon bär murkrona och håller i högra handen tvenne nycklar samt under den vänstra armen ett knippe blommor av *Cam-*

¹ C. von Linnés svenska arbeten. Utg. av E. ÄHRLING. 2. Stockholm 1879 s. 56. Av ett meddelande från Leiden av den 22 jan. 1738, meddelat i Hamburgische Berichte den 11 febr. s. å. (F. BRYK, a. a. s. 143—147), synes framgå, att arbetet då ej var fullt färdigt. I sin minnesbok, förd under utlandsresan (utg. av F. BRYK. Stockholm 1919), har Linné efter Hortus tryckta titelblad avskrivit hela titeln. Några slutsatser beträffande utgivningstiden kan härur ej dragas.

Till Leidens universitetsbibliotek skänkte Linné ett exemplar av Hortus 1739. Den 20 juni samma år, då Linné förde presidiet i Vetenskapsakademien, överlämnade han ett exemplar av Hortus Cliffortianus, vilket alltså blev den första boken i dess bibliotek. Svenska vetenskapsakademiens protokoll för åren 1739, 1740 och 1741, utg. av E. W. DAHLGREN. 1. Stockholm 1918 s. 20; 2 s. 22. H. G. SÖDERBAUM i Svenska Linné-sällskapets årsskrift 11, 1928 s. 98. Arbetet recenserades bl. a. i Nova acta eruditorum 1739, Lipsiae, s. 256—265. Neue Zeitungen von gelehrten Sachen 1739, Leipzig, s. 323—324 (May).

² Att titelplanschen skulle vara utförd av EHRET, såsom TH. M. FRIES uppgiver (Bref och skrivelser af och till C. von Linné. Afd. 1. D. 2. Stockholm 1908 s. 274 f.), torde väl vara ett förbiscende.

panula canariensis och *Turnera ulmifolia*. Helt allmänt är gudinnan närmast att identifiera med Cybele, naturgudinnan, som framställes tronande med murkrona och omgiven av två lejon. Wandelaar säger sig i henne ha framställt jorden, Tellus. Vissa drag äro lånade av Flora, som hon nog även symboliserar. De två nycklarna tyda på hennes rätt att öppna och stänga trädgården och därmed även kunskapen om örterna.

Gudinnan flankeras av en manlig och en kvinnlig gestalt. Till höger står en Apollo med båge och koger och en lagerkrans kring pannan. Med sin högra hand håller han undan den slöja, som höljt gudinnan, och i sin vänstra håller han en fackla. Bakom och över den ungdomliga gestaltens huvud synes en ljungliknande växt, möjligen en *Anthospermum aethiopicum*. Apollo trampar med högra foten på en drake, vars utskjutna tunga har en treflikad gadd. Den kvinnliga gestalten till vänster är tydligen en Diana med mänskära och båge. Tellus är sålunda omgiven av solen och månen.

Apologestaltens anlete företer en omisskännelig likhet med det första kända porträttet av Linné, utfört av MARTIN HOFMANN år 1737.¹ Bakom Apollon — i Linnés gestalt — dödande draken ligger säkerligen en anspelning, som för samtiden var ganska genomskinlig. Linné hade nämligen på sin utresa i ett naturaliekabinett i Hamburg avslöjat en drake med sju huvuden såsom ett falsarium. Sammanhanget torde vara klart, även om titelplanschens drake endast har ett huvud. Hela kompositionen med Apollon och draken går otvivelaktigt tillbaka på MATHIAS DE LOBELS Kruytboeck (Antwerpen 1681). Detta för Linné och säkert också för Wandelaar välbekanta verk inledes nämligen med en frontespisplansch, föreställande ett altare, *ara salutis*, omgivet av en manlig figur med båge och koger och med en gloria på huvudet, trampande på en drake, samt en aesculap med en yngling vid handen.

Omedelbart intill Apologestalten (Linné) växer i en stor balja ett blommande stånd av banan (*Musa paradisiaca*, *M. Cliffortiana*), komponerat efter bilden i Linnés avhandling *Musa Cliffortiana florens Hartecampi 1736 prope Harlemum*.² Bakom bananen står en fyrkantig låda med en *Agave americana*. Sin hyllning till Jorden-Flora frambära från vänster trenne exotiska kvinno-gestalter, representerande Afrika, Asien och Amerika. Negressen håller en aloe, arabkvinnan ett kraftigt exemplar av *Coffea arabica*³ och indianskan en kruka med *Harmandia sonora*⁴. Bredvid indianskan står en kruka med växande *Cliffortia ilicifolia*.

¹ T. TULLBERG, *Linnéporträtt*. Stockholm 1907, pl. 2—3, s. 17—23.

² Skriftens båda planscher bära inskriptionen: »M. Hoffman delin. A. van der Laan sculps.» Se även sid. 86 anm. 4.

³ Beträffande *Coffea arabica* skriver Linné i sin dissertation *Potus Coffeae*, 1761, s. 6: »Nob. Dom. Praeses A:o 1737 primum generis distinctum & naturalem tradidit characterem in Generibus plantarum»; s. 8: »Descriptionem arboris praestantissimum suppeditat Hortus Cliffortianus.»

⁴ [K. W.] RAMLER, *Sinnebilds-läran för studerande ungdomen och artister*. 2 uppl. Stockholm 1808 s. 35 f.

I förgrunden och nedanför podiet med gudinnan ses tvenne putti. Den ene stöder sig på en spade; den andre sitter emellan ett fyrfat och en vattenkanna, hållande den av Linné konstruerade, hundragradiga termometern.¹ Mellan Cliffortian och de båda putti ligger upprullad en planritning av trädgården i Hartecamp.² Mot Cliffortian är ställd en passare.

På en piedestal höjer sig i bakgrunden en Janusbild med ett ungdomligt och ett åldrat ansikte. Piedestalens text, Hortus Cliffortianus, omgives av Uroborus-ormen, som sticker stjärtpetsen i munnen, ett vanligt motiv i den dåtida emblematiken för att beteckna oändligheten.³ Över Janusbystens axel ligger en blomstergirland⁴ och ytterligare en sådan håller på att anläggas av en ung man i en hatt, som har formen av en corona navalis⁵ och från vilken strålknippen utgå (norrskenet?). Janus symboliserar för Linné året, och i den betydelsen använder han också namnet i brev.⁶ Svårare är tydningen av den unge mannen. Sannolikt symboliserar han den holländska sjöfarten, som bringar alla de utländska växterna till Holland.

Den figurrika gruppen har som bakgrund enligt tidens sed klippta häckar med pyramider och klot. Under ett valv i den främsta häcken ringlar röken ut från ett fyrfat, som står framför Janusbilden. Bakom valvet avtecknar sig en byggnad. Till höger om detsamma är häcken genombruten av ett ribbverk, som har formen av en på längden genomsågad ortoceratit.

I Hortus Cliffortianus' titelplansch ingå flera element från tidigare hortobotaniska arbeten. Såsom stomme för Wandelaars komposition har framför allt tjänat det graverade titelbladet till PAUL HERMANN, Horti academici Lugduno-Batavi catalogus (Lugd.Bat. 1687). I Leidens hortus, uppdelad i rektangulära rabatter, tronar en Pallas Athena, hållande en lans; till henne frambära de fyra världsdelarna, symboliserade av fyra manliga figurer, krukor med olika växter. Trädgården begränsas av en hög mur, genombruten av en port, över vilken Leidens vapen (två korslagda nycklar) hålles av två heraldiska lejon. Bakom muren synes akademihuset, och i de regndigra molnen tronar

¹ C. v. LINNÉ, *Bref och skrivelser*. 2. Stockholm 1908 s. 48 f. TH. M. FRIES, *Linné*. 2. Stockholm 1903 s. 119. Id., *Några blad ur termometerens historia*. (Nordisk tidskrift 1897 s. 658—688.) N. V. E. NORDEMARK, *Andreas Celsius, Linné och den hundragradiga termometern*. (Linné-sällskapets årsskrift 18. 1935 s. 124—133.) F. BRYK, *Linnæus im Auslande*. Stockholm 1919 s. 38, 57 f.

² L. A. SPRINGER, *Hartekamp på Linnés tid och dess senare öden*. (Svenska Linné-sällskapets årsskrift 19 1936 s. 59—66, särsk. planen s. 60.) — CRAANDIJK, J., *Het landgoed »De Hartekamp» onder Heemstede en Bennebroek nabij Haarlem*. (Haarlem archives 1901.) — L. A. SPRINGER, *Oude nederlandse tuinen*. Haarlem 1937 s. 17—20.

³ O. GERTZ, *Artemis och hinden*. (Svenska Linné-sällskapets årsskrift 31. 1948 s. 23—27.)

⁴ Följande arter kunna urskiljas: Kæmpferia galenga, Campanula? Turnera? Bauhinia? — Kæmpferia, Campanula, Turnera, Cliffortia, Hernandia äro stuckna av Wandelaar i Hortus Cliffortianus, tab. 3, 8, 10, 30, 33.

⁵ En krans med skeppsstävar som motiv, vilken urspr. av romarna utdelades för tapperhet i sjöstrider.

⁶ C. v. Linnés *svenska arbeten*, utg. af E. ÅHRLING. 1. Stockholm 1879 s. 9, 43.

Janus bifrons symboliserade även prudentia enl. A. ALCIATI, *Omnia emblemata*. Parisii 1583 s. 89 f.

en Jupiter. Här se vi alltså den tronande gudinnan, till vilken växter från de fyra världsdelarna frambäras, samt den höga fondmuren.¹ Andra element återfinnas på titelbladet till EMANUEL SWEERTIUS, *Florilegium* (Frankfurt 1612; Amstelodami 1647). I en trädgård sitter en Flora, som i ena handen håller en nyckel, i den andra en vas med rosor, tulpaner och andra blommor. Centralfiguren flankeras av en manlig gestalt med båge och sol samt en kvinnlig med mänskära. Sannolikt har Wandelaar från denna plansch fått kombinationen jorden, omgiven av solen och månen. Betrakta vi titelplanschen till GERALD BLASIUS, *Anatome animalium* (Amstelodami 1681), igenkänns på denna flera detaljer, som upptagits av Wandelaar. Från en stående naturgudinna borttages en slöja av en kvinna. Bakom gudinnan ses djur, av vilka hon leder ett lejon i band. I förgrunden äro putti sysselsatta med dissektion.

Det återstår att säga något om titelbladets vinjett, som år 1737 är tecknad och stucken av konstnären och etsaren ADOLF VAN DER LAAN (1684—1740).² För Linné har van der Laan dessutom stuckit planscher till *Musa Cliffortiana* (1736) och frontespisen till *Flora Lapponica* (1737). Det är ej osannolikt, att vinjetten ursprungligen tillkommit för den först planerade kvartoupplagan av *Hortus*.

Vinjetten har liksom frontespisplanschen ett allegoriskt innehåll. I en halv absid, som begränsas av tvenne piedestaler, bärande urnor, befinna sig fyra gestalter. Längst till vänster står en kvinna i full rustning och hjälm, stödd på en lans. Hon vänder sig mot en sittande kvinnlig, bevingad gestalt, som i sitt knä håller en uppslagen bok med växtbilder. Invid henne och pekande mot boken står en man, klädd i en fotsid mantel med en vid krage. Framför honom sitter en skäggig, bevingad gubbe, bakom vilken står en lie. Framför mannen i mantel står en växt i en kruka. Två bevingade putti äro i färd med att bära ytterligare var sin krukväxt, och från höger kommer en flygande putto, hållande fram en bok. Till vänster ser man i ett långt perspektiv en trädgård med damm, balustrader och träd, och längst borta skymtar man ett tempel eller lusthus. Under bilden läses: *Tantus amor florum*.

Den sittande kvinnliga gestalten torde föreställa Flora. Hon betraktas av Minerva. Den äldre mannen är utan tvekan Chronos eller Döden. Den mantelklädde kan ej med säkerhet identifieras. Möjligen framställer han Clifford själv vid planeringen av sina anläggningar. Bilden innehåller sålunda åtskilligt av tidens allegoriska rekvisita. Ofta förekommande på graverade titelblad äro en eller flera gudinnor, Chronos och putti. I en titelplansch till G. E. RUMPHIUS, *Herbarium Amboinense* (Amstelædami 1741), som van der

¹ Planschen bär inskriptionen: »W. van Miers delin. A. de Blais sculps.» Väsentligen samma komposition återfinnes på den graverade titeln till J. COMMELIN, *Horti medici Amstelodamensis rariorum . . . plantarum descriptio et icones*. (Amstælodami 1697.) Från vänster frambära Amerika, Asien och Afrika (symboliska figurer) skålar med växter till en centralt placerad gudinna; i bakgrunden en trädgårdsanläggning.

² *Allg. Lexikon d. bild. Künstler*. 22. Leipzig 1928 s. 159.

Laan graverade fyra år senare, återkomma flera av figurerna från vinjetten. Scenen är emellertid nu förlagd bland molnen. Till en bevingad skrivande gudinna frambära putti böcker. Ovanför ses Pallas, solen och natten, nedanför Hermes och Chronos.¹

Fig. 2. Vignett å titelbladet till *Hortus Cliffortianus*.

Det har redan sagts, att Hortus Cliffortianus genom Cliffords frikostighet blev ett praktverk. Det utmärkes emellertid för en praktisk måttfullhet, och dess författare har lyckats att finna medelvägen mellan BASILIUS BESLERS gigantiska Hortus Eystettensis (Nürnberg 1613) och HERMANN BOERHAAVES anspråkslösa och oillustrerade Historia plantarum quae in horto academico Lugduni-Batavorum crescunt (1—2, Londini 1738). Verkets ståtliga, allegoriska titelplansch har framför allt intresse genom sina antydningar av Linnés då viktigaste vetenskapliga insatser, den hundragradiga termometern, undersökningarna av Musa och Cliffortia samt avslöjandet av den falska sjuhövdade draken.

¹ En annan titelvinjett i tidens stil förtjänar att framdragas i detta sammanhang. Den återfinnes i EMANUEL SWEDENBORGS *Opera philosophica et mineralia* (1—3, Dresdae et Lipsiae 1734). Framför en sittande Minerva håller en putto en uppslagen bok; bakom honom ligga ytterligare två volymer. Böckernas antal överensstämmer alltså med verkets tre delar. Bakom Minerva står den bevingade döden med lie. Till vänster lutar sig en Mercurius mot ett podium med inskriften: Dominus providebit.

URKUNDER RÖRANDE FAMILJEN LINNÉS ÄGODELAR. II

Början till publicerandet av familjen Linnés arvshandlingar gjordes i årsskriften XXXIII—XXXIV för åren 1950—1951 med bouppteckningarna efter Carl von Linné d. ä. 1778 och Carl von Linné d. y. 1783. Det tredje dödsfallet inom familjen av den art att det medförde ett skifte mellan familjen i dess helhet som arvingar, inträffade år 1806, då Linné d. ä:s änka SARA ELISABET MÖRFA dog och hennes egendom delades i fyra lotter, en för vardera av hennes döttrar, av vilka den äldsta representerades av sin dotter, gift Martin. Från detta tillfälle föreligger dels en bouppteckning, dels en arvskifteshandling, vilka båda här avtryckas.

Redan en jämförande blick på posterna under de första rubrikerna i 1806 års bouppteckning och Linné d. ä:s från 1778 visar tydliga skiljaktigheter i föremålsbeståndet. En pjäs som uppträder först 1806 och då står främst bland guld och nipper är en emaljerad gulddosa om 43 dukaters vikt. Den kan här anföras som ett exempel på ett säkert igenkännbart föremål. Man kan nämligen ej tveka om att det är lord Baltimores tacksamhetsgåva till Linné. Och dess arvsgång och vidare öden kan man från detta tillfälle åtminstone nödtorftigt följa till nutiden. Vid arvskiftet 1806 övergick den till SARA CHRISTINA VON LINNÉ och kapten HANS HENRIK DUSE. Den upptas sedan i kapten Duses bouppteckning 1811, men kan knappast vara identisk med »En gammal söndrig Guld Dosa väg. 14 1/8 Ducat», som står främst bland nipperna i bouppteckningen 1835 efter hans änka Sara Christina, och lord Baltimores dosa finnes ej heller 1839 i fröken LOVISA VON LINNÉS sterbhus. Om kaptenskan Sara Christina Duse avyttrat den under sin änketid, låge det närmast till hands att detta skett till den andra familjen Duse, eftersom dosan senare befann sig hos dennas ättlingar Ridderbjelke. Både akademiombudsmannen SAMUEL CHRISTOFFER DUSE och hans fru SOFIA VON LINNÉ dogo före kaptenskan Duse, men i ingenderas bouppteckning är den emaljerade gulddosan upptagen. Man skulle då vilja gissa att den från kaptenskan Duse gått direkt till systerdottern eller hennes man överdirektören FREDRIK MAGNUS RIDDERBJELKE. Det var nämligen den ene av detta pars söner,

Fig. 1. Lord Baltimores gåva till Linné efter besöket 1769. Snusdosa av guld med emalj, gjord av Jacques Roettier i Paris 1766—1767. — Nationalmuseum.

ingenjör MAURITZ RIDDERBJELKE som 1863 sålde dosan jämte några andra Linnéminnen till Vitterhets historie och antikvitets akademien, som numera har dosan deponerad i Nationalmuseum.

Lord Baltimores besök hos Linné skedde sommaren 1769. Th. M. Fries berättar därom i sin Linnébiografi, del II, sid. 103 och 389. Dosan finns beskriven av Carl R. af Ugglas i utställningskatalogen över den kungliga skattkammaren 1930 i Nationalmuseum under nummer 109. Guldytorna äro ornerade i relief i guld av olika nyanser. De mörka fälten äro belagda med grön emalj, genom vilken synas musiktroféer graverade på guldbotten. Locket och botten bära medaljonger målade i ljusa emaljfärger med en Amor, resp. en rosenomvirad urna. Arbetet är stämplat av parisguldsmeden JACQUES ROETTIER och bär årsbeteckningen 1766—1767. Till form och dekorationsschema överensstämmer dosan med det högsta parisiska modet, den graciösa form av Louis-XVI-stil, som härskade under 1760-talet. Arbetet är av bästa kvalitet och jämförbart med det förnämsta som producerades i Paris. I konstslöjdvärdningen i Stockholms Nationalmuseum är denna dosa det främsta mästerverket i sin art.

Sigurd Wallin.

*Bouppteckning efter Sara Elisabet von Linné,
född Moræus, 9—11 juli 1806.*

[Exemplar i Svea hovrätts arkiv, Riksarkivet. Folio, 32 sidor, varav den sista blank. Opaginerat. Stämpelpapper. Påskrift över texten:

Ingif. d. 20. Augusti 1806.]

År 1806 den 9:de, 10:de och 11:te Julii förrättades af undertecknad på Hammarby Sätens Gård laga Upteckning och Wårdering på Qwarlåtenskapen i Boet efter framledne Archiaterns och riddarens af Kongl: Nordstjerne Orden Wålborne Herr Cari von Linnés Enke Fru Wålborna Fru Sara Elisabeth von Linné, född Moræus, som den 20:de nästl:ne April härstädes med döden afgått, och efter sig lemnat följande Bröstarfwingar, nemligen: Dotter Dottren Sara Elisabeth Bergencrants, Dotter till framledne Herr Majoren C. F. Bergencrants och dess äfwen afledna Fru Sara Elisabeth von Linné, gift med Herr Majoren och Riddaren af Kongl. Swårds Orden Pehr Martin, och Döttrarne, Fröken Lovisa von Linné, Sara Christina von Linné, gift med Kapten Wålborne Herr Hans Henric Duse, samt Sophia von Linné, gift med Academie Ombudsmannen Wålborne Herr Samuel Christopher Duse: warandes wid denna Förrättning tillstädes samtelige ofwan uppräknade SterbHus Delägare, utom Herr Majoren Martin, som befullmäktigat sin Fru, at härwid när wara; äfwen som Academie Räntmästaren Wålborne Herr Carl Didric Hjerta jemwäl sig instälde at, till följe af Höglöfl. Kongl. Swea Hof Rätts honom dertill meddelde Constitutorial, Fröken Lovisa von Linnes rätt och bästa wid detta tillfälle bewaka. Egendomen upgafs, antecknades och wårderades på följande sätt, nemligen:

Contante Penningar.

Banko.

Diverse Specie och Sedelmynt	568.24.—	
Åtskillige Jettoner och hwit mynt 44 1/4 lod à 16 sk lodet	14.36.—	583.36.—

Guld och Nipper.

En emailerad Guld-dosa 43 Duc: à 1:24.	65.24.—	
8 st. Guldtringar 5 1/2 Ducat D:o	8.12.—	
1 st. Guldked 8 1/4 Ducat D:o	12.18.—	
1 Ring med 9 små Rosenstenar	10. —	
1 Dito med små Taffelstenar	2. —	
1 Dito med en Smaragd och }	3. —	
1 Dito med en Rubin }	16.32.—	117.38.—
1 Franskt Guld-Uhr	16.32.—	

Silfver.

controlleradt.

1 Drickes-kanna om	124 lod à 20 sk.	51.32.—
1 Drickes kannan om	108 lod Dito	45. —
1 Socker-Ask	35 3/4 lod Dito	14.43.—
1 Socker Strösked	3 1/4 lod Dito	1.17.—

1	Senap Ask med sked	21 lod	Dito	8.36.—
1	Gräddskål	14 $\frac{3}{4}$	Dito	6. 7.—
1	Dito	14 $\frac{1}{2}$	Dito	6. 2.—
1	Bägare med lock	18 $\frac{3}{4}$	Dito	7.39.—
15	st. Skedar	69	Dito	28.36.—
18	Gafflar	83	Dito	34.28.—
2	Förläggare slefwar	28	Dito	11.32.—
2	Ragout Skedar	17 $\frac{1}{4}$	Dito	7. 9.—
2	[20] Matskedar med Smolands Wapnet	97	Dito	40.20.—
18	st. Gafflar	80 $\frac{1}{2}$	Dito	33.26.—
20	Knifwar med silfwerskaft	45	Dito	18.36.—
5	Matskedar	26	Dito	10.40.—
14	Thèe-skedar	14 $\frac{1}{2}$	Dito	6. 2.—
1	par små Skospännen	3	Dito	1.12.—
2	Karafins Hufwar	3 $\frac{3}{4}$	Dito	1.27.—

Ocontrolleradt.

1	Kakspade	8 $\frac{3}{4}$	å 16 sk	2.24.—
1	Förläggare Slef	11 $\frac{1}{4}$	Dito	3.36.—
1	Tumlare	2	Dito	— 32.—
1	Fyrkantig Snusdosa	4 $\frac{3}{4}$	Dito	1.28.—
1	Swampdosa och 1. fingerborr	2	Dito	— 32.—

345.40.—

Koppar.

1	Aflång Kittel väger	1 L ^u d å 6 sk	2.24.—
1	Rund Kittel väger	6 [℔]	Dito
1	Dito med Jernfattan	6 [℔]	Dito
1	Kittel med Öron	5 [℔]	— 30.—
1	Dito med fattan	4	— 24.—
1	Dito Dito, oförtent	8	1. —
1	fisk Kittel med lock	7	— 42.—
1	större och 2 små Kittlar	14	1.36.—
2	Castrouller	6	— 36.—
1	Kak Form med Jernfötter		— 16.—
	Pasteij Form och Form för Mandel Torta	5	— 30.—
3	st. Ostkaks Formar	10	1.12.—
1	Bunke	7	— 42.—
1	Kruka	3	— 18.—
1	Wattnflaska	5	— 30.—
1	Dito Dito mindre	3	— 18.—
2	Thèe pannor och 1. liten Kaffe Kanna	5	— 30.—
2	Caffe-Kannor	2	— 12.—
2	små Pannor	3	— 18.—
1	Liten trefot		— 4.—
1	större och 2 mindre pannor		— 32.—
1	Trefot Kittel och 2 gl. pannor		— 24.—

1 Durchslag	1 1 $\frac{1}{2}$	— 9.—	
1 Gryta med lock		— 32.—	17.15.—

Tenn.

2 4 större och mindre Fat, serskildt värderade, tillsammans utgörande		4.32.—	
2 Teriner med lock		1.12.—	
1 Liten Soppskål		— 12.—	
Ett Twätt fat och Kanna		— 20.—	
En Drickes Kanna		— 12.—	
Ett Dricks stop		— 8.—	
En The Kanna med Gräddskål		— 6.—	
2 små flaskor och en Bägare		— 12.—	
6 Dussin Talrickar à 5 sk st.		7.24.—	14.42.—

Malm och Mässing.

2 st. Mortlar med stötar		1. — —	
1 The Bräde och 1. gl. Caffé-Kanna		— 12.—	
1 Sängvärmare och 1. Durchslag		— 6.—	1.18.—

Jern och Blecksaker.

5 st. Rå och Waffeljern		— 30.—	
1 st. Halster och Caffé-Brännare		— 6.—	
1 Stekspett		— 6.—	
3 st. större Grytor		1.24.—	
3 st. mindre Dito		1.32.—	
1 gl. Dito		— 12.—	
1 Stek gryta med Lock		— 32.—	
1 Dito		— 12.—	
1 Trefotspanna		— 8.—	
2 st. sämre Pannor		— 6.—	
4 st. Pankaks och Munkpannor		— 40.—	
7 st. Rund Pannor och 3 Långpannor		— 40.—	
1 liten Gryta		— 12.—	
3 Trattar		— 9.—	
4 Bättre och sämre Durchslag		— 12.—	
3 st. Lock och 3 gl. Kannor		— 8.—	
3 Formar med 2 lock		— 12.—	
2 Rifjern, 1 Skopa, 1 Halfstops och ett Qwarters mått		— 12.—	
3 Hack Knifwar och 2 Pankaksspadar		— 6.—	
2 Bakelse Spritsar		— 2.—	
1 The-Bräde		— 2.—	
1 Lyckta och en Mjölksil		— 12.—	
3 st. Jernspett		— 28.—	
1 Isbill		— 8.—	
1 Plog Kedja		— 12.—	
1 Jern Stock rep		— 10.—	
1 gl. Jern Axel		— 4.—	

2 st. nya Jern Axlar	1.32.—	
1 Plogkedja	— 12.—	
6 Jernstänger	3. —	
6 Huggyxor	— 24.—	
1 Handyxa	— 4.—	
3 st. Bilor	— 24.—	
1 Köks yxa	— 2.—	
3 Stock rep af jern med hakar gl.	— 9.—	
4 Jerngrepar	— 16.—	
1 Jernsax	— 5.4.	
1 gl. Trägård's sax	— 2.—	
2 Band Knifwar	— 2.—	
1 par Spånthyflar	— 8.—	
1 par Ploghyflar	— 8.—	
1 Slätt Hyfwel och 3 List Hyflar	— 6.—	
1 Nar Hyfwel och 1. Oxhyfwel	— 5.—	
1 Rasp	— 2.—	
5 Borrar med ett skaft	— 10.8.	
1 Dymblings och 1 Ek-Borr	— 6.—	
3 Anderstångs Borrar	— 5.—	
1 Sticksåg och 4 större Sågar	— 12.—	
2 Trägård's Sågar och 1 Såg	— 2.—	
6 Hand-skäror	— 4.—	
12 Liar	2. —	
18 Dito sämre	1.24.—	
2 st. Stenhakar	— 4.—	
1 Dito med rep	— 6.—	
2 sämre Dito	— 4.—	
1 Stekwändare, obrukbar	— 4.—	
1 ny Ugns form	— 24.—	
1 stor Dito med lucka	1. —	
1 mindre Dito utan lucka	— 10.—	
1 liten form med lucka	— 4.—	
2 små Kakelugns luckor	— 2.—	
Hofslagare tyg	— 12.—	
Diverse jernskräp	— 12.—	
1 Knöster	— 6.—	
i Smedjan: Städ och Pust	2.32.—	
1 Slägga och en Hammare	— 12.—	
1 Nagel Torn och 3 Tänger	— 8.—	
4 Diverse Stampar	— 6.—	
1 Skruf städ	1. —	
1 Sparr städ, odugligt	— 2.—	29. 2.—

*Porcellaine och Glas.**Ägta.*

1 Punsch Bål, Blå med Förgyllning	1.16.—
2 Bålar, mindre, med gröna och röda blommor	1.16.—
1 Bål, sprucken	— 16.—

57	Blå och Hwita Tallrikar	3. 8.—
31	Röda och Hwita Dito	1.34.8.
5	Assietter	— 26.8.
2	Carotter	— 12.—
2	Sås-Skålar, gröna och röda	— 16.—
1	Blå och hwit The Service af 16 små Koppar och 10 fat samt 2 Kannor	1.16.—
7	par Blå och hwita Thè-Koppar	1. 8.—

Oägta.

1	Bord Service af 14 fat, 2 Teriner, 4 Carotter och 8 Douzaine Tallrickar, gamla	6.32.—
5	par hwita Thè-Koppar	— 10.—
1	Potpourrie Kruka	— 8.—
4	Syltskålar af Cristall	1. ——
2	Carafiner	— 12.—
18	Dricksglas	— 27.—
18	Winglas	— 27.—
6	Wattn-Karaffer	— 32.—
57	st. Bouteiller	1. 9.—
		22.38.4.

Duktyg, Linne och Wäfnader.

N:o	1.	2	Damast Dugar med 25 Servietter	10.36.—
»	2.	2	Dugar af Dräll och 31 Servietter	7. 8.—
»	3.	1	Duk och 14 Servietter	5.16.—
»	4.	1	Dito och 12 Dito	3.16.—
»	5.	2	Dito och 25 Dito	3.36.—
»	6.	4	Dito och 36 Dito	5.24.—
»	7.	2	större och smärre Dugar	2.39.—
»	8.	15	Dugar och 75 Servietter	12.24.—
»	9.	6	Dito och 80 Dito	9. 8.—
»	10.	1	Dito och 16 Dito	1.40.—
»	11.	1	Dito och 11 Dito sämre	— 42.—
»	12.	1	Dito och 5 Dito Dito	— 24.—
»	13.	9	Dito och 14 Dito Dito	4.12.—
»	14.	3	Dito och 29 Dito Dito	2.36.—
			Smårutig Dräll, 13 alnar	1.30.—
			Bomulls Lärft, 26 alnar groft	1.30.—
			Bottn-Tyg 31 alr	1.45.—
			Blårgarns Lärft 54 alr	3. ——
			Lärft 139 alnar	15.21.4.
			Gardins wäf 24 alnar	1.24.—
			40 Handdugar, bättre och sämre	1.32.—
			40 st. Näsdukar	3.16.—
			72 par Linne-lakan	96. ——
			12 par Blårgarns Lakan	6. ——
			48 Örngåts wahr	8. ——
			31 al. Nättelduk	10.16.—
			14½ al. randigt Cattun	2.20.—

5½ al. grof Boftas	— 33.—	
4 par rutiga Tafts Gardiner	4.32.—	
12 par Gardiner	3.—	
1 Bundt Buldan 38½ al.	2.20.—	
1 Bundt Hår-wäf till golfmattor, 58 al.	3.30.—	
1 liten golfmatta	— 8.—	
1 större D:o rutig öfwer förmaksgolfwet	4.—	
6 pund Lingarn	30.—	
3 pund Blårgarn	7.24.—	
1 Dito Ullgarn	1.32.—	
9 Dito Ull	30.—	
3 Dito Lin	5.—	316. 6.—

Sängkläder.

Bolster:

N:o 1. med Silkes snören i sömarne, väger 38 ℔. à 6 sk:r			4.36.—
2. med grönt och hwitt wahr 25 ℔	à 6 sk		3. 6.—
3. med rödt och hwitt Dito 35	Dito		4.18.—
4. med rödt och brunt, randigt 35	Dito		4.18.—
5. Dito Dito . . . 35	Dito		4.18.—
6. Dito Dito . . . 35	Dito		4.18.—
7. 29	Dito		3.30.—
8. 30	Dito		3.36.—
9. 35	Dito		4.18.—
10. 20	Dito		2.24.—
11. något sämre . . . 30	à 5 sk:r		3. 6.—
12. Dito 40	Dito		4. 8.—

Långkuddar:

2 st.	11½	à 6 sk:r	1.21.—
1 st. med Engelskt Wahr . . .	10½		1.15.—
N:o 4. med Parkums Wahr . . .	7	à 7 sk:r	1. 1.—
» 5.	5½	à Dito	— 38.6.
» 6.	9½	Dito	1.18.6.
» 7.	8	Dito	1. 8.—
» 8.	7½	Dito	1. 4.6.
» 9.	13	Dito	1.43.—
» 10.	6½	Dito	— 45.6.
» 11.	11	Dito	1.29.—
» 12.	8½	Dito	1.11.6.
» 13. med Linne wahr . . .	6½	à 6 sk	— 39.—
» 14.	6½	Dito	— 39.—
» 15.	6½	Dito	— 39.—
» 16.	11	Dito	1.18.—
» 17.	11	Dito	1.18.—

N:o 18.	10	Dito	1.12.—
» 19.	6	Dito	—36.—
» 20.	10	Dito	1.12.—
» 21.	4	Dito	—24.—
» 1. med Bomulls Parkum . .	5½	å 7 sk:r	—38.6.
» 2.	5½	Dito	—38.—
» 3.	6½	Dito	—45.6.
» 1. med Ylle Parkum . . .	7	å 6 sk:r	—42.—
» 2.	6	Dito	—36.—
» 3.	7½	Dito	—45.—
» 4.	7½	Dito	—45.—
» 5.	6	Dito	—36.—
» 6.	7	Dito	—42.—

Örnegåts Kuddar:

6 st. om 2 1/3 mk:r hwardera .	14	å 8 sk	2.16.—
3 st. röda och hwita	6	Dito	1. —
4 med Bomulls wahr	9	Dito	1.24.—
2 med Engelskt Dito	6½	Dito	1. 4.—
1 med Nankins öfwertåg . . .	2	Dito	—16.—
2 med Ylle Tyg	8½	Dito	1.20.—
12 Cattuns Säng-Täcken, bättre och sämre			18.40.—
1 större, gl:t och 1 mindre, nytt			1.24.—
			105.21.—

Linne och Gångkläder.

Den aflednas Garde de Robe uptages i ett för alt till 50. —

Möbler och Husgeråd.

I Musæum:

1 Skåp med Lådor	—24.—
1 gl. Positiv med Wals	—12.—
1 Res-Apothek med några flaskor	—8.—
1 Bord	—8.—
3 st. målade Bänkar	—4.—
1 Liten Mässings Lur	—2.—
6 st. Ljusarmar	—18.—
1 Thermometer	—8.—
2 gl: Stolar	—4.—

I Förmaket:

1 Skåp med Skänk	2. —
1 Mans Byrå	2. —
1 Fruntimmers Byrå	1.24.—
6 Klädda Stolar	1.24.—
2 små runda Bord	—12.—
1 Sopha	5. —

2	Länstolar	— 24.—
1	större Spegel	2. —
1	Pendul	2. —

I Salen och de öfriga Rummen

2	mindre Speglar	2. —
1	Gulmåladt Skåp	1.32.—
1	Skänk, gulmålad	2. —
9	Karmstolar med rött Schagg	1.24.—
16	Bruna Stolar med Läder	2. —
8	Glas Lampetter	— 32.—
1	Gul Damast Säng gl.	3.16.—
1	Marmor-Bord med förgyld fot	3.16.—
1	Bord med Lådor	— 24.—
1	Blåmåladt litet rundt Bord	— 4.—
12	Stolar med gula Dynor	2. —
1	Tafla och 4 Bilder	— 24.—
1	inlagd Byrå	2. —
1	afång Tafla	— 2.4.—
1	Spegel med förgyld ram	2. —
1	Tältsäng	— 4.—
1	Ahlrots Bord	— 40.—
1	Sparlakans Säng	2. —
6	Karmstolar med röda Dynor	1. —
1	Bordsatts af 9 afdelningar	2. 8.—
1	Soffa.	4. —
12	Stolar dertill	3. —
1	gammalt Thè-Bord och 2 gl. Stolar	— 7.—
1	större Spegel	2.32.—
1	Mindre Dito	1.24.—
2	st. Skottsängar.	1.16.—
9	st. gamla klädda Stolar	— 36.—
2	gl. Thè-Bord	— 8.—
1	Walnöts Skåp	2. —
1	Wägg-Uhr, gammalt	1.32.—
1	Pendel-Uhr i Säng-Kammaren	3.16.—
1	Blå Soffa	1. —
1	Säng med hwita Gardiner	1.16.—
4	Tältsängar	— 24.—
2	små Skåp.	— 12.—

71.45.4.

Träsaker och Laggkäril.

1	gammalt Bord	— 5.4.—
1	Dito Dito	— 5.4.—
1	gl. Soffa	— 8.—
2	st. gl. Trästolar	— 4.—
1	gl. Klädd Kista	— 32.—
1	Dito oklädd Dito	— 21.4.—
1	Dito mindre	— 10.8.—

1	Så med lock	— 5.4.
4	st. större Byttor	— 5.4.
3	st. Tunnor och 3 fjerdingar	— 2.—
1	Matkorg	— 8.—
2	Dito sämre	— 10.8.
2	Dito mindre	— 5.4.
1	Dragar Kanna	— 2.8.
1	Trä Kanna och 1 Stop	— 2.—
3	st. Win-Ankare.	— 10.8.
1	gl. Smör Kärna	— 2.—
1	Bytta och Örbunke	— 4.—
4	st. gamla Trästolar	— 2.8.
1	Partie Hjuls Ekrar	— 8.—
2	par gl. Nyst-skidor	— 1.—
2	st. Mjölkstäfwor och flaska	— 4.—
1	Redkam	— 1.4.
3	st. Rissel	— 8.—
2	st. gl. Skeppor	— 2.8.
2	st. Dito Dito	— 4.—
1	Pulver-Burk	— 2.—
12	st. Oklädda Karmstolar	— 32.—
1	Lång-Bord med säte	— 6.8.
1	Standsäng	— 8.—
1	gl. Dito	— 2.8.
1	Lång Bord med fot, glt.	— 6.—
2	st. Bordbänkar	— 16.—
1	målad Bordbänk	— 16.—
1	stor Kjärna	— 8.—
1	Mjolk-Så	— 8.—
2	st. gl. Dito	— 6.—
3	st. Stäfwor, bättre	— 4.6.
2	st. Dito, sämre.	— 2.—
2	st. gamla Ämbar	— 2.—
2	st. flaskor	— 4.—
1	Drank-Kar, gl.	— 3.6.
1	Örbunke	— 1.6.
2	st. Lårar uti Gårds Boden	2. —
1	Gryn-Låda	— 16.—
1	Nytt Kar	— 18.—
1	Gl. Dito	— 3.—
6	större och mindre Baktråg	— 16.—
3	Wannor.	— 12.—
3	Tunnor med lock	— 9.—
2	Nya Såar	— 8.—
1	Dito	— 4.—
1	ny Tina	— 8.—
2	gamla Kar	— 2.—
2	Dricks Tunnor med jernband	— 4.—
5	gamla Tunnor	— 3.—
1	st. Dragbjörk	— 3.—

2 st. Nya Wattu-Såar i Måltboden	— 10.8.
2 st. Dito Ämbar och Örbunke	— 4.—
1 Dricks Tunna af Furu	— 16.—
1 partie gamla Tunnor	— 1.6.
1 Korg	— 1.6.
1 par Wäfstolar med tillbehör	— 32.—
2 gamla Standsängar	— 6.—
1 flaska och Stenburk	— 1.—
6 Nya Karmstolar	— 32.—
1 Mangel uti Mangel-Boden	1.16.—
2 st. gl. Drickstunnor med jernband	— 12.—
1 gammal Säng	— 3.—
1 gl. Lår i Spanmåls Boden	— 16.—
1 spikad Lår med flere rum.	1.24.—
2 Bättre Kar	— 21.—
2 gamla Dito.	— 2.6.
1 Ärtkista	— 24.—
1 Dito sämre	— 8.—
3 Lådor	— 3.—
1 Bättre Kar	— 10.—
2 gl. Dito	— 5.4.
4 Baktråg	— 12.—
1 par gl. Wäfstolar	— 12.—
1 Obeslagen Matspan	— 4.—
2 Sädes mål af 1/4: dels Tunna och 1 Kappe	— 16.—
2 Wannor obeslagna	— 8.—
1 Ny Drickstunna af furu.	— 16.—
3 Kaggar, nya	— 24.—
1 partie gl. Tunnor	— 2.—
1 gl. Tina	— 2.—
3 st. Säll	— 4.—
1 Sy-Båge	— 6.—
2 Lårar i Material. Boden.	1.24.—
1 Nytt Kar	— 24.—
2 st. Tinor, en med lock	— 24.—
2 st. mindre Dito, utan lock	— 16.—
1 Dito gammal	— 6.—
6 st. lock Tunnor	— 32.—
5 st. Hel-Ankare	— 40.—
1 gl:t Half-fat	— 10.8.
8 st. Half-Ankare utan Jernband	1.16.—
4 st. gamla Dito	— 16.—
2 st. Hel-Ankare	— 16.—
3 st. Kaggar.	— 12.—
2 st. Half-fat gl.	— 12.—
1 gl. Kista.	— 4.—
1 Half-Ankare med jernband	— 5.4.
1 gl. Drickstunna med jernband	— 10.8.
1 Så, 1 Ämbar och 1 Örbunke	— 6.—
1 gl: Drickstunna	— 10.8.

2	Bord i Brygghuset	— 2.—
4	större Kar på Iskällare-Skullen	1.32.—
4	Dito mindre och sämre	1. —
2	Tinor	— 21.4.
1	Drickstunna af furu	— 32.—
4	st. Trefot-Bunkar	— 12.—
6	Ämbar utan fattan	— 12.—
2	st. Wattu-Såar	— 8.—
1	Liten Bunke	— 1.—
12	st. gl. Tunnor	— 6.—
7	st. furu Dricks Tunnor i Gårdskällaren	2.16.—
6	st. Dricksfat af Ek med jernband	6. —
1	Dito Tunna med Dito	— 40.—
1	gl: furu dricks Tunna	— 10.8.
1	Dricksflaska	— 4.—
2	st. gl: Kar och 2 gl: Tinor i Nedra Källaren	— 4.—
1	Skåp i Mjolk-Kammaren	— 8.—
1	Litet Bord	— 6.—
4	st. Sicht	— 8.—
6	st. Mjolk-Såar	— 18.—
7	st. Dito Tinor	— 14.—
56	st. Dito Bunkar	1. 8.—
1	Dricksflaska och Bränwins-Kagge	— 6.—
5	st. Ostkar	— 3.—
2	Ämbar utan fattan	— 4.—
1	Litet Bord i Köks Kammaren	— 4.—
1	Sicht	— 4.—
3	Häcklor	— 10.—
3	gl. Stolar	— 3.—
2	Bord i Köket	— 6.—
1	Soffa, gammal	— 6.—
2	Dragar-Kannor	— 6.—
3	små Kannor och 1 Stop	— 4.—
1	Wattu-Så	— 4.—
2	gamla Betsmans-wigter	— 6.—
1	Ny Hyfwelbänk med gl. fot	— 21.4.
1	Häst-Lår	— 6.—
1	fyrkantig Låda och 1 Sko-Kista i Stallet	— 6.—
1	Hackelse-Kista med Knif	— 8.—
1	spikad Sædes Lår, på Byggnings-Winden	— 24.—
2	Sy-Bågar	— 8.—
3	Spinnrockar	— 36.—
3	Nystfötter	— 3.—
1	Härfwel	— 1.6.
2	Mat-Spänn	1. —
1	Bord och 2 gl. Korg-Sängar	— 6.—
	Gamla Fogel-Burar	— 5.—
2	Lådor och 1 gl. Kista	— 5.—
2	gl: Trästolar	— 2.—
1	Bandstol	— 6.—

2	Hand-Qwarnar	— 40.—
1	Kista i Salen	— 32.—
1	Coffert	— 10.8.
5	st. Säll	— 5.—
1	Litet Rissel	— 1.—

51.23.6.

Diverse.

8	Nya och 6 gl. fårskinns fällar	15. —
1	Hundskins fäll med öfvertyg	— 16.—
1	Räfskins Dito	— 24.—
1	passerad Häst-Hud	1.16.—
1	Ko-Hud, hwaraf något borttagit	1. —
1	Hwitmäntad Hud	— 44.—
1	Sål-läders Hud	1. —
1	Barkad KoHud	— 32.—
4	passerade Läder flikar	— 18.—
3	Barkade Kalfskinns flikar	— 12.—
16	Barkade Kalfskinn	1.32.—
2	passerade Kalfskinn	— 40.—
6	större och mindre Korgar	— 16.—
4	Bastkorgar	— 16.—
2	Kalfskinns flikar	— 6.—
3	st. rå Hudar	4. —

I Upsala

1	Porcellains Bord, spruckit	— 16.—
1	gl. Spegel	2. —
1	gl:t Spel-Bord med Kläde	— 32.—
1	Sängställe	— 16.—
4	Läderstolar	— 24.—
1	Slipsten	— 4.—
1	Dito wid Hammarby med jernhwef	1.32.—
3	Dito små med trähwefwar	— 28.—
54	Wäfskedar	1.12.—

36. 4.—

Åker och Kör-redskap.

5	st. Werk-Wagnar med jernaxlar	24.10.8.
2	Bättre Oxwagnar	5. —
2	gl. Jern-Axels wagnar	— 32.—
1	ny Kjärra med jern-Axel	3.16.—
1	större jern-axels Kärre	3. —
1	Gödsel-Kjärre med jern-Axel	1.24.—
1	gl. fyrsitsig Täck-wagn	5. —
1	Dito Caleche	4. —
1	större Jutwagn	3. —
1	mindre Dito	1.32.—
1	Liten hand Kjärre	— 32.—
1	Täcksläde	13.16.—
2	Mullplogar	1.32.—

1	Renplog	— 4.—
3	st. Wältar	2.16.—
9	Bättre och 3 sämre Åkerharfwar	8. —
7	par skodda Kälkar	6. 8.—
1	par oskodda, nya.	— 16.—
1	par Dito med Linor och Jernstång	— 24.—
18	Trästockar med Billar	4.24.—
21	Dito utan Billar	1.15.—
2	Wår-Nackar med Billar	— 16.—
6	Behållna Kjälk Drättar	— 24.—
2	oskodda Dito	— 6.—
8	Häst-ok	— 32.—
2	Oxok	— 6.—
2	gl. SkottKärror.	— 6.—
5	par Werk-Selar.	5.10.—
4	par lokor	— 6.—
1	Släd-Sele med mässings beslag	1.16.—
1	Dito utan tömar och hufwudlag	1. —
1	liten Skuta med fimmerstänger	— 24.—
1	Bredskuta med Dito	— 16.—
1	underrede med jern.	— 8.—
3	gl. Slädar, hwaraf en fodrad	2. —
1	Rack med Kälkar	3.16.—
1	Dito gl. i Säfja, obrukbar	— 8.—
6	Dyngråder med bräder	— 36.—
5	Höskrindor	— 40.—
5	Färdkorgar	1.12.—
1	Spjälkorg	— 4.—
5	långa Wed-stegar	— 15.—
1	Timmer Drag	— 4.—
1	par Stegbyglor med läder	— 3.—
1	Sånings-rem med mässings ring	— 2.—
1	ny Änder-Bill och 2 gl. Billar	— 14.—
2	Krattor, 2 Torf-liar	— 9.—
4	Liarf, 6 Härfwar, 3 Sädes Krokar	— 9.6.
5	Timmer mellan Tåg	— 5.—
2	Torf-yxar	— 2.—
3	Torfgafflar	— 2.—
6	Hofpetare med Jern-Bill	— 2.—
2	Sten-Björnar	— 36.—
4	st. Spadar	— 24.—
2	Dito sämre	— 4.—
9	Skoflar bättre och sämre	— 6.—
3	Kast-skoflar	— 3.—
2	Sädes-skoflar	— 2.—
4	Sädes Skeppor, beskodda	— 16.—
2	Räfs härfwar	— 8.—
11	dels skodde, dels oskodde Grepar	— 8.—
6	gl. Slagor	— 2.—
6	bättre Dito	— 4.—

3	Tjyfwor	—	2.—
3	nya Rissel	—	6.—
6	Hästskrapor	—	8.—
5	Borstar	—	3.—
16	Grimor	1.16.—	
14	Häst-Täcken och 14 Gjordar	1.22.—	116. 9.2.

Kreatur.

Hästar

1	Ljusröd Fox med stjerna, kallad Kalle, 5 år	22.10.8.
1	Mörkbrun Klippare, utan teckn, 12 år	22.10.8.
1	Ljusröd Wallack med stjerna, 16 år	8. —
1	Kråkswart Dito, utan teckn, 8 år	25. —
1	Ljus bläsig Fox, stubbad 9 år	24. —
1	Musblack Wallack, utan teckn, 9 år	24. —
1	Mörkbrunt Sto, utan teckn, 7 år	22.10.8.
1	Mörkbrun Wallack, utan teckn, 12 år	24. —
1	Ljusbrun Dito 13 år	13.16.—
1	Sotbrun Fölunge med bläs 1 år	10. —

Horn Boskap.

1	par Ljusröda Oxar, unga	25. —
1	par Dito Dito, äldre	— 20.—
1	Liten Stut rödbrun, grillig	6.32.—
1	Tjur Dito Dito	10. —
1	Swart Ko	5.26.8.
1	Ko Kallad Fagerling	8. —
	Stjernros	6. —
	Grefvinnan	8. —
	Deija	7.16.—
	Röleija	7.24.—
	Linros	8. —
	Sommarros	6.32.—
	Snutros	7. —
	Feros	8. —
	Rosenlilja	6.32.—
	Everos	7.16.—
	Gumma	6. —
	Stadsros	5.26.8.
	Broka	5.26.8.
	Kulla	4. —
	Kammarros	4.24.—
	Prinsessa	4.24.—
	Phian	4.24.—
	Lopnos	3.16.—
1	Kalf lilla Selinda	1.32.—

Får.

13	gl. hwita Spanska Får	13. —
4	Spring-Gumsar	5. —

5 Snöpingar	4. 8.—
6 Tack-Lamb	4. ——
10 Gumse-Lamb	6.32.—

Svin.

1 Fargalt	2. ——
3 Suggor	8.40.—
3 Galtar, hwita	10.38.—
2 Dito brokiga och 1 liten, grå	5.16.—
1 Års Kult	2.32.—
7 Grisar	3.40.—

Fjäderfä.

1 gl. Gås med 8 Ungar.	1.16.—
30 Höns.	1.24.—
2 Ankor	— 16.—

Bi.

9 st. Bikupor	36. ——	487.32.—
-------------------------	--------	----------

Spannmål.

Utom hwad till Hushållets framfödande till Hösten åtgår,
samt det, som till Wårsädet är wordet anwändt, finnas i

T:a Hweta, 8 Tunnor Råg och 8 Tunnor Korn	78. ——	78. ——
---	--------	--------

Fordringar.

1:0 Af:ne Cursor Cratzes SterbHus skyldigt Capital	194.21.4.	
Ränta derå från d. 1. October 1805 9 Månader	8.36.—	203. 9.4.
2:0 Herr Acad: Ombudsman Duse, enligt skuldsedel d. 7:de November 1799, 140 RD:r Riksg.	93.16.—	
Ränta derå 6 år 5½ Månad.	36. ——	
Enligt Revers d. 6 April 1802 200 RD:r Riksg.	166.32.—	
ränta derå 4 $\frac{1}{4}$ år	40.20.—	
Enligt Revers d. 15 Julii 1804, 300 RD:r Riksg.	200. ——	
Ränta derå 1 $\frac{3}{4}$ år.	21. ——	557.20.—
3:0 Herr Kapten Duse, enligt Revers d. 7:de November 1798, Capital och uplupne Räntor.		226. — —
4:0 Herr Capten Martin skyldig, enligt godkjänd Liquid d. 31. December 1804.		5374. 9.9.
Kommandes för År 1805, at framdeles liquideras.		
5:0 Fru Professorskan Floderus, enligt Skuldsedel d. 29 Julii 1794; Capit:	111. 5.4.	
9 Månaders Ränta	5. ——	
	Riksg. 116. 5.4.	77.19.6 $\frac{2}{3}$.
6:0 Anders Andersson i Nontuna skyldig efter skuldsedel d. 3. April 1794 B:co 111. RD:r 5 sk:r 4 rst. samt		

9 års Ränta, men uptages såsom osäker, blott inom Columnen.			
7:0	Fru Christina Lagerström, enligt Revers d. 28 April 1797, Capital.		
		35. — —	
	9 års Ränta		
		18.42.—	
	Riksg.	53.42.—	35.44.—
8:0 Torparen Pehr Andersson i Asphagen, enligt Revers d. 27 Februarii 1800, hwarå återstå 5 RD:r 32 sk. Riksg.; antecknas blott inom columnen.			
9:0	Erik Mattsson i Löfsta, enl: Revers d. 24. Martii 1806, skyldig 16 RD:r Riksgälds mynt		
			10.32.—
10:0	Erik Ersson i Årsta, enligt Revers d. 16. Maji 1805. Capital		
		166.32.—	
	1 års Ränta		
		10. — —	
	Riksg.	176.32.—	117.37.4.
11:0 Anders Jansson i Tjocksta, enligt Revers d. 28. Martii 1803, Capital.			
		555.26.8.	
	3 års Ränta		
		100. — —	
	Riksg.	655.26.8.	437. 1.9 $\frac{1}{3}$
12:0 Herr Rådman Lindroth i Upsala, enligt Maria Lunds Revers af d. 2. April 1780.			
			111. 5.4.
13:0	Bergsmannen Jesper Moræus skyldig 800 RD:r Riksg.		
			533.16.—
14:0	Följande Bönder och Torpare skyldige, enligt Liquider: Edby Pehr Pehrsson		
		19. 8.—	
	Gustaf Månsson		
		11. — —	
	Jan Jansson		
		25.32.—	
	Pehr Olsson		
		33.24.—	
	Wallby Bonden Pehr Pehrsson.		
		17.24.—	
	Drängen Pehr Pehrsson		
		8. — —	
	Torparen Pehr Jansson		
		9.36.—	
	Säfja Jan Pehrsson		
		25. — —	
	Riksg.	149.28.—	99.34.8.
15:0 Herr Kapten Goës skyldig för Spanmål Riksg. Sedlar.			
		76.32.—	51.5.4.
16:0	Rote-Interessenterne i Husby Rusthåll skyldige för deras andel i en inköpt Ryttare-Häst Riksgälds Sedlar		
		25 RD:r	16.32.—
	Wid Akademien at upbära ett halft års Enke Gratial		
		36. — —	
	1 Kongl. Stats Contoiret 2 Pensions-Quartaler		
		96. — —	7983.27.1.

Fastigheter.

Hammarby i Danmarks Sokn och Waksala Härad, Beru-
stadt Säterie N:o 104 och 105 under Kongl. Lif

Regementet, 2 $\frac{3}{4}$ Mantal tillika med Edeby Skatte Hemman, en Utjord i Edeby och Räntan af ett Krono Heman i Wallby, inköpt år 1758 för 40,000 D:r Kop:mt, uptages nu till.	5555.26.8.
Edeby i Danmarks Sokn, Ett Mantal frälse om 5 Öresland	1111. 5.4.
Säffa i Danmarks Sokn, Krono-Skatte Rusthåll N:o 1, 2, 3 et 4 under N:o 100 och 101. af Kongl. Lif Regementet tillika med Augmentet N:o 5 ibidem Post Heman, inköpte 1758 för 40.000 D:r Kop:mt	5555.26.8.
Edeby i Danmarks Sokn. 1. Mantal Krono Skatte om 8 $\frac{1}{2}$ Öresland	1000. — —
Husby i Husby Långhundra Sokn och Härad, 1. Mantal Krono Skatte Rusthåll	2000. — —

I Upsala Stad:

En Gård och Tomt wid Själagatan, Qwarteret	} alla 3 obe- byggda	
Hjorten N:o 4. å Stadens Grund		41.32.—
En Dito N:o 6 Dito		41.32.—
En Dito N:o 7 Dito		41.32.—
En Lada på Gl. Upsala Löthen med Loga och 2 golf		83.16.—
En gammal Lada på Skottla Gärdet		10. — —
I Capell Gärdet 4 Tunl:d $\frac{3}{4}$ Kappl:d Frälse-åker. . . .		200. — —
I Svartbäcks Wretarne 1. Tunneland 26 $\frac{1}{2}$ Kappl:d. . .		83.16.—
i Nyby Bröte 2 Tunnl:d 21 $\frac{1}{8}$ Kappl:d Häfderätts Åker		83.16.—
5 Fjerde Parter i Fahlu Grufwa		833.16.—
Summa Inventarii		16640.26.8.
		27069.34.1.

Afgående Poster.

Begravnings Kostnaden har, enligt räkning, upgått till 399 RD:r 45 sk:r 10 rst. Riksg. eller i Banco . . .	226.30.6.
Läkare Arfwode.	66.32.—
Herr Academie Ombudsmannen Duse har utgifwit och fordrar enligt Räkning 91 RD:r 32 sk 8 rst Riksg. .	61.5.10.
Herr Academie Ombudsmannen fordrar, enligt räkning, för utgifter för Rustningens uppehållande 55 RD:r 38 sk:r Riksg.	37. 9.4.
Herr Kapten Duse har utgifwit för en Ryttare Häst 85 RD:r Riksg.	56.32.—
Byggmästaren Erik Hagberg har upgifwit sig äga at fordra för gjordt Arbete åren 1787, 88, 89 et 90.	5.13.6.
Dessutom hafwa Döttrarne, Herr Academie Ombudsmann och Capten Duses Fruar samt Fröken von Linné Arsfordringar, hwilkas utredande dock beror på Liquid.	
De Fattiges Andel $\frac{1}{8}$ proCent af Summa Inventarii utgör i Danmarks Sokn	30.28.3.
i Husby Långhundra Sokn.	2.24.—
i Upsala Stad	— 36.—
	33.40.2.

2:ne Exemplar af Bouptecknings Instrumentet med Ren- skrifware Arfwode och stempladt papper.	5.18.8.
Justitiæ Statens 1/4 proCent af Behållningen 26536 RD:r	
44 sk:r 1 rst. utgör	66.16.4.
Summa afgående Poster	599. 6.4.
Summa Behållning	26470.27.9.
Summa Summarum	27069.34.1.

Sterbhusets Handlingar.

Pensions Bref i Academiens Enke- och Pupill Cassa.

Kongl. Resolution d. 23 April 1779 på 200 RD:rs Pension ur Kongl. Stats
Contoirtet.

Handlingar och Räkningar, rörande Herr Majoren Martins Skuld i SterbHuset.
Köpe-Bref, Arrende-Contracter och Rättegångs Handlingar angående Fastigheterne.

Att all Egendomen i Boet tillika med Gæld och Skuld riktigt
blifvit uppgifven samt ej något deraf med vett och vilja undandöljdt
eller förtegdadt, varder härmedelst under edelig förpliktelse intygadt:

Hammarby ut supra

L: v Linné

(Sigill)

S. C. v Linné

(Sigill)

S v Linné

Hans Henric Duse

Samuel Christ: Duse

(Sigill)

Såsom förordnad till

biträde för Fröken

Lovisa von Linné

Carl D. Hjerta

(Sigill)

Sålunda vara uppgifvit antecknad och värderadt, intygar

Såsom tillkallad Boupteckningsman

L: G: Rabenius

(Sigill)

*Arvskifte efter Sara Elisabet von Linné,
född Moræus, 7 december 1806.*

[Exemplar i Svenska Linnésällskapets arkiv, nr 67, förvärvat 1920
från sterbhuset efter professor Tycho Tullberg.]

År 1806 den 7:de December förrättades i Upsala Stad laga skifte å Qwarlåtenskapen i Boet efter framledne Herr Archiaterns och Riddarens af Kongl. Nordstjerne Orden Wälborne Carl von Linnés Enke Fru, Fru Sara Elisabeth von Linné, född Moræus, emellan samtelige Hennes Barn och Bröst-Arfwingar, nemligen Dotter Dottern Sara Elisabeth Bergencrantz gift med Herr Majoren och Riddaren af Kongl. Swerds Orden Pehr Martin, och Dotter till framledne Herr Majoren C: F: Bergencrantz och dess äfwen Af:na Fru, Elisabeth Christina von Linné, samt Döttrarne Sara Christina von Linné, gift med Kapten Wälborne Herr Hans Henric Duse; Sophia von Linné gift med Academie Ombudsmannen Wälborne Herr Samuel Christ: Duse; och Fröken Lovisa von Linné: i närvaro af samtelige ofwan upräknade Sterbhusets Delägare samt Academie Räntmästaren Wälborne Herr C. D. Hjerta, som, enligt Högwederbörligt Constitutorial, Fröken von Linnés rätt och bästa wid detta tillfälle bewakade.

Härwid, och sedan först afgjordt blifwit, at samtelige Arfwingarne, såsom innehafwande hwar en Systers Arfslott, ärfwer hwar sin 1/4:del i Qwarlåtenskapen, förekom vidare at utreda Sterbhusets werkelige Tillgångar: och funnos de med föranledande af den d. 9:de, 10:de och 11:te Julii innewarande År förrättade Boupteckning, wara följande, nemligen:

<i>Lösören.</i>	<i>Banko.</i>
Contante penningar: Diverse Specie och Sedelmynt	568.24.-
Åtskillige Jettoner och hwitt mynt	14.36.-
Guld och Nipper	117.38.-
Silfwer Controlleradt och Ocontrolleradt	345.40.-
Koppar	17.15.-
Tenn	14.42.-
Malm och Mässing	1.18.-
Jern och Blecksaker	29. 2.-
Porcellaine och Glas	22.38.4
Duk-Tyg, Linne och Wäfnader	316. 6.-
Sängkläder	105.21.-
Linne och Gångkläder	50. --.-
Meubler och Husgeråd	71.45.4
Träsaker och Laggkärl	51.23.6
Diverse	36. 4.-
Åker- och Körredskap	116. 9.2
Kreatur	487.32.-
Spanmål	78. --.-
Fordringar	7983.27.1

S:a 10429. 7.5

Men som de i Boupteckningen åsatte wården och Summor i flere afseenden undergått förändringar, så, och till erhållande af den werkelige Tillgångens belopp, göres derwid följande anmärkningar:

1:o Contante Penningarne,

Deraf äro, till bestridande af SterbHusets gemensamma Utgifter, uttagne:

af Herr Acad: Ombudsmannen Duse, och i hans redogörelse räkning uptagne	200. —.—
af Fröken von Linné, enligt Hennes räkning 1806. Maji 3.	24.13.4
Aug. 22.	24. —.—
Sept. .	90. —.—
Nov: 18	50. —.—
Herr Capten Duses Fru har ock bestridt utgifter för SterbHuset och derföre godtgjort sig af dessa Medel med	11.38.8
S:a	400. 4.—

Denna dag är af hwad återstår, SterbHusets Delägare emellan fördeldt,

i Specie Riksdalrar	153.16.—
å 38 RD:r 16 sk:r per Lott; samt i smärre Silfwermynt	11. 8.—
å 2 RD:r 38 sk:r per Lott. Hwartill kommer 2 Ducater, som blifwit deldte med Guldet . . .	3.44.—
Summa	168.20.—
	568.24.—

2:do Jettoner och Hvitt Mynt,

deldtes in Natura, efter wigt, i 4 lika delar, hwaraf hwar och en emottog sin del.

3:tio af Guld och Nipper

deldtes alt in Natura, utom följande:

pag. 18.	En Gulddosa, hwarföre Herr Capten Duse betalar	126.32.—	
18.	En Ring med Rosenstenar Herr Kapten Duses	23.16.—	
18.	Ett Guld-Uhr jemwål Herr Capten Duses . . .	16.42.8	
18.	En Ring med Smaragd, Fröken von Linnés . .	3.16.—	
20.	En Ring med Taffelstenar, Academie Ombudsmannen Duses Frus	3.16.—	
20.	En Ring med en Granat, Fru Majorskan Martins	1.32.—	175.10.8

4:to Silfret,

blef laggd i 4 Lotter, och wid anställd Lottning blef

N:o 1. Fröken von Linnés:

18 par Knifwar och Gafflar .	172 lod
1 Förskärare Knif och Gaffel	12
6 Matskedar med Smolands wapnet	28

1 Förläggare Slef	14
1 Bägare	18 $\frac{3}{4}$
1 Soppslef	11 $\frac{1}{4}$
1 par Skospännen	3
S:a	259 lod.

Hwartill än ytterligare kommer,
 utom Lotten, En Silfwerkanna om 124
 In alles 383 Lod.

N:o 2. Herr Kapten Duses Frus.

6 nya Gafflar	} 82 $\frac{1}{2}$ lod
5 nya Skedar	
5 Skedar med Smolands wapnet	
2 Dito gl. och ocontrollerade	
En Grädd Skål	14
2 Ragout Skedar	17 $\frac{1}{4}$
En Kakspade	8 $\frac{3}{4}$
En Snusdosa	4 $\frac{3}{4}$
En Tumlare	2
S:a	129 $\frac{1}{4}$ lod

Hwartill nu ytterligare kommerutom
 Lotten en Silfwerkanna om . . . 108
 In alles 237 $\frac{1}{4}$ lod.

N:o 3. Herr Acad: Ombudsman Duses Frus.

6 nya Gafflar	} 82 $\frac{1}{2}$ lod
5 nya Skedar	
5 Skedar med Smolands wapnet	
2 Skedar ocontrollerade gl. .	
En Gräddskål	14
En Socker-ask	35
In alles	131 $\frac{1}{2}$ Lod

N:o 4. Fru Majorskan Martins.

6 nya Gafflar	} 82 $\frac{1}{2}$ lod
5 nya Skedar	
5 Skedar med Smolands wapnet	
2 Skedar gl. och ocontrollerade	
En Förläggare Slef	14
En Senaps Ask	21
En Strösked	3 $\frac{1}{4}$
Ett par Karafin Hufwar . . .	3 $\frac{3}{4}$
En Swampdosa och En finger- borr	2
In alles	126 $\frac{1}{2}$ lod.

Och som, enligt ofwanstående Lottläggning, en del Arfwingar bekommit mera, än de andra, så komma differencerne at evalveras i penningar, och dessa penningar, at till Skiftes återbäras: i följd hwaraf, och då minsta Lotten upgått till 126 $\frac{1}{2}$ lod;

18.	<i>Fröken von Linné</i> bör betala för		
	256 $\frac{1}{2}$ lod à 25 sk lodet	106.42.—	
18.	<i>Herr Capten Duses Fru</i> för 110		
	3 $\frac{1}{4}$ lod	46. 7.—	
20.	samt <i>Herr Academie Ombudsmannen</i>		
	<i>Duses Fru</i> för 5 lod	2. 4.—	155. 5.—

5:to De under Titlar af *Koppar, Tenn, Malm och Mässing, Fern och Blecksaker, Porcellaine och Glas, Meubler och Husgeråd, Träsaker och Laggkärl, Diverse*, samt *Åker och Kör-Redskap* i Boupteckningen uptagne Persedlar, komma at på Auction försäljas, och de inflytande medlens behållningar at lika emellan SterbHusdelägarne fördelas.

6:to *Duktyg, Linne och Wäfnader, Sängkläder* samt *Linne och Gångkläder* hafwa innan denna Förrättning, blifwit in Natura skiftade, undantagandes en del af gångkläderna, hwilka nu, efter åsatt värde tilldelades

18.	<i>Herr Kapten Duses Fru</i> för	20. —.—	
20.	<i>Herr Acad: Ombudsman Duses Fru</i> för	25. 4.6	
18.	<i>Fröken von Linné</i> för . . .	13.21.4	
20.	ock <i>Fru Majorskan Martin</i>		
	för	28.14.—	86.39.10

7:mo *Kreaturen* komma framdeles at in Natura fördelas.

8:vo För den i Boupteckningen upförde *Spanmål*, hwilken wid upmätning befunnits wara 1. Tunna Hwete, 10 Tunnor Råg och 9 3 4 Tunnor Korn, har 1. T:a Hwete och 3 T:r Korn blifwit anwände till Utsäde wid Hammarby, 1 T:a Råg gått till betalning åt Herr Majoren Martin i fyllnad på Sälja revenue, 2 T:r Råg och 6 $\frac{3}{4}$ Tunnor Korn blifwit redowiste i Fröken von Linnés Hushålls Räkning, samt Återstoden 4 T:r Råg och 3 T:r Korn sålunda anwända:

20.	<i>Herr Academie Ombudsman</i>		
	<i>Duse</i> har deraf undfått 2 T:r		
	Råg för	13.16.—	
18.	<i>Herr Capten Duse</i> 1 T:a Råg	6.32.—	
18.	<i>Fröken von Linné</i> 1 T:a Råg	6.32.—	
17.	samt underhafwande Bönder		
	3 T:r Korn för	16. —.—	42.32.—

9:0 *Fordringarne* uptagas efter det belopp de denna dag utgöra, neml:n a.) *Cursor Cratz:s SterbHus*

17. 18.	skyldigt, enligt Skuldsedel		
et 20.	d. 1. October 1802		
	Capital	194.21.4	

Af den derå förfallne räntan är till Herr Acad: Ombudsman Duse betaladt 18 RD:r Riksgälds och i Hans räkning redowiste. Resten ifrån d. 1:sta October till d. 7:de December detta år utföres med

1.41.— 196.14.4

b.) *Herr Academie Ombudsmannen Duses* skuld till Sterbhuset är afliquerad igenom hans ingifne räkning på Fruns inestående Arfsmedel.

c.) Likaledes är *Herr Kapten Duses* Skuld till Sterbhuset afliquerad genom Hans räkning på sin Frus inestående Arfsmedel.

d.) *Herr Majoren Martins* Skuld till Sterbhuset utgör, enligt serskildt uprättad och detta Arfskiftes Instrument bilagd Liquid

5894.55.—

e.) *Fru Professorskan Floderus* skyldig, enligt Skuldsedel d. 29:de Julii 1794, Capital

74.31.6 2/3

Ett års Ränta derå är uptagen i Fröken von Linnés räkning. 4 1/4 Månads Ränta uptages här med

1.27.6 2/3 75.31.1

f.) *Anders Anderssons i Nontuna* Skuld, enligt Revers d. 3 April 1794, B:co, 111. 5.4 samt derå uplupen ränta, uptages inom Columnen till framdeles redowisning.

g.) *Fru Lagerströms* Skuld, enligt Boupteckning. med Capital och Ränta tillsammans 35 RD:r 44 sk:r blef efterskänkt och utur Tillgångarne utesluten.

h.) *Pehr Anderssons i Asphagen* Skuld, hwarå återstå 5 RD:r 32 sk:r Riksg., antecknas inom Columnen, såsom en osäker tillgång.

17. et 20.	i.) <i>Erik Mattson i Löfsta</i> skyldig enligt Revers d. 24 Martii 1806 10.32.— 8½ Månads Ränta derå . . . —.21.8	11. 5.8
16. et 18.	k.) <i>Erik Ersson i Årsta</i> enligt Skuldsedel den 16 Maji 1805 skyldig 111. 5.4 Sedan 1. års Ränta derå blifwit betald och ingått i Fröken von Linnés Hus- hållsräkning, återstår 6 3/4 Månaders Ränta 3.36.—	114.41.4
16. et 18.	l.) <i>Anders Jansson i Tjocksta</i> skyldig, enligt Revers d. 28. Mars 1803 370.17.9 3:ne års 8 1/4 Månaders Ränta 81.45.4	452.15.1
17. et 20.	m.) <i>Herr Rådman Lindroth</i> skyldig, enligt Skuldsedel d. 2 April 1780 111. 5.4 Sedan derå 1 års Ränta blif- wit betald och i Herr Acade- mie Ombudsmannens räk- ning observerad, återstår 8 Månaders Ränta 4.21.4	115.26.8
17. 18. et 20.	n.) <i>Bergsmannen Jesper Mo- ræus</i> är skyldig enligt Skuld- sedel af den 27 April 1806. Capital 533.16.— 7 1/4 Månaders Ränta . . . 19.16.—	552.32.—
17. 18. 20.	o.) Sedan på <i>Underhafwan- des Skulder</i> , hvilka efter Boupteckningen utgjorde 99.34.8 blifwit betaladt, en- ligt Herr Acad: Ombuds- mannen Duses Räkning, af Jan Jansson i Edby . . . 12. —.— och Gustaf Månsson ibidem . . . 5.32.— samt, enligt Fröken von Lin- nés räkning, af Pehr Olsson i Edby 33.24.—	51. 8.—
Så återstå		48.26.8
p.) <i>Herr Kapten Goës</i> har betalt sin skuld och är denna inbetalning observerad i Herr Academie Ombuds- mannen Duses räkning.		
q.) <i>Rote-Interessenterne</i> i		

		<i>Husby</i> hafwa betalt deras skuld, hwilken är i Herr Academie Ombudsman Duses räknings Debet uptagen.		
		r.) Det wid dödsfallet behållne <i>EnkeGratialet</i> har af Herr Acad: Ombudsmannen Duse i hans räkning blifwit redowist.		
		s.) Som Theel ännu ej aflemnat fullständig redowisning för <i>Pensions Quartalterne</i> , så anmärkes härstädes den Tillgång deraf kan upkomma till framdeles Liquid.		
18.		t.) Såsom Tillgång anmärkes här de i Fröken von Linnés räkning Henne till last salderade 93.19.7½ Rg:s . .	62.13.1	
20.		u.) <i>Mjölhandlaren Söderström</i> är skyldig för 2 T:r Råg och 1½ T:a Korn	10. —.—	
		v.) För <i>revenueerne</i> af Hammarby med under liggande Heman, kommer, utom hwad här nedan uptages, serskildt Liquid at uprättas.		7533.19.4
10:0		<i>För ifrån Egendomarne</i> af 1806 års Gröda till Upsala Bränneri försåld Spanmål har influtit och af Herr Kapten Duse blifwit upburit i Riksgälds Sedlar 885 RD:r 45 sk:r	590.30.—	
23.		Arrende Spanmål af Upsala Åkren är af Herr Acad: Ombudsman Duse 6 ¾ T:r Korn à 6.32.— Rg:s 45.—	30. —.—	
20.		Af Jan Pehrsson i Säfja 9½ T:r Spanmål hälften Råg och Hälften Korn à 8.36.— Rg:s 86.6.1	57.20.1	87.20.1
		<i>Afkomst af Fjerde Parterne</i> i Fahlun inbetalt genom en C: M: Littströms Assignment på Rg:s 290 RD:r	193.16.—	871.18.1
23.		Summa Lösöre Tillgång		8864.28.11

Af dessa tillgångar böra följande Sterbhusets skulder betalas, neml.

	1:0	Begravnings Kostnaden är i Herr Academie Ombudsmannen Duses räkning uptagen och Liquiderad.	
	2:0	Läkare-Arfwodet är ännu obetaladt och warder derföre här utfördt	66.32.—
17. et 21.	3:0 et 4:0	Herr Academie Ombudsmannen Duses i Bouppteckningen uptagne fordringar 61.5.10 samt 37.9.4 äro i hans räkning afliquerade.	
	5:0	Herr Kapten Duses fordran för en Ryttare Häst, är uti serskild räkning observerad och under 8:0 här nedanföre honom godtgjord.	
	6:0	Byggmästaren Hagberg fordrar	5.13.6
17. et 21.	7:0	SterbHus Delägarnes fordringar utgiöra:	
19.	a.)	Fröken von Linnés, enligt Herr Academie Räntmästaren Hjertas räkning	3801. 7.9
19.	b.)	Fru Kaptenskan Duses, enligt räkning	2203.14.—
21.	c.)	Herr Academie Ombudsmannen Duses arfsfordran är, enligt räkning	317.39.9
	8:0	Dessutom fordrar, enligt räkning:	
19.		Herr Capitaine Duse	328. 8.—
21.		och Herr Academie Ombudsmannen Duse jemwäl efter räkning	10.10.9
	9:0	De Fattiges och Justitie Statens andelar äro betalade genom Herr Capitaine Duses fordran och Fröken von Linnés räkning.	
17. et 21.	10:0	Bouppteckningens renskrifning och Chartorne dertill	5.18.8
	11:0	Ett Halft års Lön till d. 14:de Martii 1807 för 2 Drängar och 1. Piga bör af SterbHuset gemensamt betalas med	18. —.—
		Summa Skuld	6756. —.5

som, dragen ifrån Tillgångarne, utwisar Behållningen . . . 2108.28.6
Summa 8864.28.11

Hwilken sidst antecknade Behållning 2108.28.6, dividerad med 4, utwisar på Hwardera Arfwingens Lott sig belöpande 527.7.1½.

Fastigheterne.

Kommo SterbHusets Delägare öfwerens at uppsätta till följande värde i penningar, uträknadt efter de deraf möjligen utgående Spanmåls revenueerne, evalverade i penningar efter 5 RD:r B:co för hwarje Tunna, och årliga revenue antagen till 4 proCent af Egendomarnes Capital värden, hwarwid äfwen något afseende blifwit lemnadt åt Åbyggnadens beskaffenhet, och om tillgång till skogs-fång funnos; nemligen:

På Landet.

Banko.

Hammarby i Danmarks Sokn och Waksala Härad, Berustadt Säteri

N:ris 104 et 105 under Kongl. Lif Regimentet till Häst, 2 3/4

Mantal och en Utjord i Edeby 12666.32.—

<i>Edeby</i> Frälse Heman, 1. Mantal om 5 Öresland i Danmarks Sokn och Waksala Härad	2000. —.—
<i>Ibidem</i> 1. Mantal Krono Skatte om $8\frac{1}{2}$ Öresland	2000. —.—
<i>Ibidem</i> 1. Mantal Krono Skatte	2000. —.—
<i>Säffa</i> i Danmarks Sokn, Krono Skatte Rusthåll N:ris 1. 2. 3 et 4, utgörande Rustnings Stammarne N:ris 100 et 101 under Kongl. Lif Regementet till Häst, 4 Mantal tillika med N:o 5. 1 Mantal PostHemman ibidem	10500. —.—
<i>Hallby</i> Krono Hemman i Danmarks Sokn, hwarå ej mera, än Besittnings Rätten för det närwarande SterbHuset tillkomer, ansågs enär det till Skatte blifwit inlöst, sedan omkostningarne wid Skatte-Köpet afgått, kunna uptagas till	2412.13.4
<i>Husby</i> , 1 Mantal Krono Skatte Rusthåll, N:o 66 under Kongl. Lif Regementet till Häst, i Husby Sokn och Långhundra Härad	4555.26.8

I Upsala Stad.

3. Tomter i Staden	200. —.—
En Lada på Upsala Löten	133.16.—
En Dito på Skottla Gärdet, gamäl och förfallen	16.32.—
4. Tunneland Frälse-åker i Capell-Gärdet à 150 RD:r Tunne-landet	600. —.—
1. Tunneland $26\frac{1}{2}$ Kap:d Skatte-åker i Svartbecks Wretarne à 100 RD:r	182.40.—
1. Tunneland $21\frac{1}{2}$ Kap:d Häfderattsåker i Nyby Bröte à 100 RD:r	166. —.—
1. Tunneland Börd-ratts åker ibidem	66.32.—
Summa	37,500. —.—
samt ändteligen 5 <i>Fjerdeparter</i> i <i>Fahlu Grufwa</i> à 500 RD:r	2 500. —.—
In alles RD:r	40,000. —.—

Sedan Sterbhusets samtelige Tillgångar, på sätt, ofwan förmäldt är, blifwit till deras werkelige wärde upsatte, samt för gäld och skuld behörig Valuta af-satt, öfwerenskommo respective Arfwingarne, hwad *Fastigheterne* angår, på det sätt, at Fru Majorskan Martin och Herr Majoren, till de öfrige Arfwingarne, Herr Academie Ombudsmannen Duse och hans Fru, Herr kapten Duse och hans Fru samt Fröken von Linné, afstå och öfwerlåta Fru Majorskans ärfde andelar, $\frac{1}{4}$:del i hwarje af ofwan upräknade Lägenheter i Upland, Stockholms Län och Upsala Stad, emot erhållande af berörde Fastighetsdelars wärde 9375 RD:r B:co, som utgör fjerdedelen af deras sammanräknade belopp af 37.500 RD:r. Af denna Löseskilling afliquideras 375 RD:r Banco, medelst afstående af de 3:ne till sig lösande Arfwingarnes arfsandelar i en af fjerdeparterne i Fahlu Grufwa, hwarigenom Fru Martin komer at erhålla jemnt 2:ne fjerdeparter; men de andra Arfwingarne endast En Fjerdepart på hwar sin lott. På återstoden af Löseskil-lingen 9000 RD:r Banko afkortas widare Herr Majoren Martins och hans Frus skuld till Sterbhuset 5894.5.5, på hwilken ifrån denna dag ej någon ränta be-talas; då 3105.42.7 öfwerblifwa, hwaraf genast 1000 RD:r erläggas, samt Res-ten 2105.42.7 innan d. 1. April nästkommande år, tillika med 6 proCents ränta ifrån Arfskiftesdagen tills betalning sker. Häremot komma de till sig lösande, at genast, ifrån denna dag, anses wara i possession af de inlöste Fastighets an-delarne, sådana de nu för ögonen finnas, med åbyggnader, wäggfaste och in-

murade saker, Rustnings Persedlar, Höst-Utsäde m.m. och det till en tredjedel hwardera, i följd hwaraf de också till hwar sin tredjedel betala Löseskillingen. Dock ehuru således ifrån denna dag Herr Majoren Martin och hans Fru äro skilde ifrån Egendomarne, har likväl det förbehåll blifwit gjordt, at de Kreatur, som Fru Martin Tillfalla, wid Hammarby skola njuta uppehälle och skötsel till Sommaren eller Hösten 1807; och får Fru Martin, om hon då ifrån Hammarby will låta afhemta dem, öfwerenskomma med nu warande Arrendatorskan af Ladugården, om arrendet för den tid Hennes Kreatur blifwit nyttjade. — Revenuerne för år 1806 äro ej under detta aftal innebegripne, utan dels redowiste i de serkildta räkningarne och i detta Arfskiftes Instrument; dels kommer Liquid derom at framdeles ske.

I följd häraf tillkommer således Herr Kapten Duse och hans Fru, Herr Academie Ombudsmannen Duse och Hans Fru samt Fröken Lovisa von Linné, med hwad de ärfte och af Fru Majorskan Martin sig tillöst, hwar sin tredjedel i hwardera af ofwan upräknade Fastigheter Hammarby 2 $\frac{3}{4}$ Mantal med en Utjord i Edeby. 1. Mantal Frälse i Edeby och 2 Mantal KronoSkatte ibidem, 4 Mantal KronoSkatte 2:ne Rustnings Stammar i Säffa och 1 Mantal PostHemman ibidem, samt Besittningsrätten å Wallby Krono Hemman, alt i Upsala Län; hwar deras tredjedel i KronoSkatte Rusthållet i Husby i Stockholms län, Långhundra Härad och Husby Sokn, hwar deras 3:dje del i 3:ne Tomter, 2:ne Lador och 8 Tunneland 16 Kap:d Åker af diverse Natur i och wid Upsala Stad; samt ändteligen hwar deras fjerdepart i Fahlu Grufwa, sedan 1 $\frac{1}{4}$ Fjerdepart i arf tillfallit och $\frac{3}{4}$ Fjerdepart för Fastighets lösen blifwit afstådd till Fru Majorskan Martin, som i följd häraf bekommit 2:ne hela Fjerdeparter af dem, hwilka framläna Fru Archiaterinnan von Linné i lifstiden tillhört.

Beträffande åter *Lösöre Tillgångarne* i Boet, så blef aftaladt:

3. 4. 5.	1:0 At hwar och en på dess arf eller Fordringar i Sterbuset af-	
6. 7. 18.	räknar hwad han är skyldig för inlöste Guld och Nipper, Silfwer, Kläder	
et 20	och Spannemål.	
	2:0 At Fordringarne delas så, att Fröken von Linné får SterbHusets	
7. 8. 18.	fordran hos Fru Floderus och Bonden Anders Jansson i Tjocksta, Herr	
8. et 18.	Capten Duses Fru, fordran hos Erik Ersson i Årsta; Herr Academie	
8. et 20.	Ombudsmannen Duses Fru fordran hos Erik Mattsson i Löfsta, samt	
8. et 20.	Fru Majorskan Martin fordran hos Rådmannen Lindroth. — De under	
7.	N:o 8 här ofwan före till Underhafwande Bönder utborgad Säd up-	
	tagne	16. —
	samt under Litt: o.) ibland Fordringarne	
9.	antecknade	48. 26. 8
		64. 26. 8
	delas endast emellan Herr Kapten Duses Fru, Herr Academie Om-	
	budsmannens Fru och Fröken von Linné, som blifwa wid Fastigheterna,	
18. 20.	då på hwarjes tredjedel sig belöper	21. 24. 11
	Men i fordran hos Cursor Cratz:s	
7.	Sterbhush, Litt: a.)	196. 14. 4
8.	samt hos Bergsmannen Jesper Moræus, Litt: n.)	552. 32. —
		748. 46. 4

18. et 20.	behåller hwar sin fjerdedel utgörande	187.11.7
	3:0 Herr Academie Ombudsmannen skulle emottaga medel af Sterbhuset och derför betala	
10.	1:0 Läkare-Arfwodet	66.32.—
11.	2:0 Hagbergs fordran	5.13.6
11.	3:0 Boupteckningens renskrifning	5.18.8
11.	samt 4:0 $\frac{1}{2}$ års Lön till Tjenstefolket	18. —.—
	S:a	95.16.2

21. I anledning häraf blefwo följande Liquidier upprättade:
nemligen

1:0 med Fröken Lovisa von Linné

	Debet.	Banko.	Credit.
pag. 4.	Skyldig för inlöste Nipper	3.16.—	11. Fröken fordrar af Sterbhuset innestående Arfsmedel efter sin Fader och Broder m: m: enligt räkning . . .
5.	Dito för Silfwer . .	106.42.—	
6.	Dito för inlöste Klädespersedlar . . .	13.21.4	3801.7.9
7.	Dito för en Tunna Råg	6.32.—	11. Enligt detta arfskifte, Möderne-arf .
7. et 16.	Emottager Sterbhusets fordran hos Fru Floderus . . .	75.31.1	527.7.1
8. et 16.	Dito — Dito — Dito hos Anders Jansson i Tjocksta	452.15.1	
9. et 17.	För $\frac{1}{3}$ del i Fordringarne hos underhafwande Bönderna	21.24.11	
7.8. et 17.	För $\frac{1}{4}$ i Fordringarne hos Cratz:s Sterbhus och Bergsmannen Moræus .	187.11.7	
9.	Godtgör sig på sitt arf, medelst afräkning af sin Skuld, enligt Hushållsräkningen	62.13.1	
10. et 23.	Upburit af Herr Kapten Duse af Medlen för 1806 års Revenüer . . .	200. —.—	
7. et 23.	Får i Herr Majoren Martins skuld, hwar af 3000 RD:r beräknas på Frökens andel i Löseskil-		

lingen, och 198.
47.9 återbetalas af
Herr Acad: Om-
budsmannen Duse,
som åter afräknar
dem på sin löseskil-
ling 3198.47.9

Summa 4328.14.10

Summa 4328.14.10

2:do med Herr Kapten H: H. Duses Fru Sara Christ: von Linné.

Debet.

Credit.

3. et 4. Skyldig för inlösta
Guldsaker och Nip-
per 166.42.8
5. Dito för Silfwer . . 46. 7.—
6. Dito för inlöste Klä-
despersedlar . . . 20. —.—
Dito för en Tunna
Råg 6.32.—
6. et 16. Erik Erssons i Årsta
Skuld till Sterbhuset 114.41.4
9. et 17. 1/3 i Fordringarne
hos underhafwande
Bönder 21.24.11
7. 8. et 17. 1/4 i Fordringarne
hos Cratz's Sterbhush
och Bergsmannen
Moræus 187.11.7
10. et 23. Af upburne och hos
Herr Capten Duse
innestående Reve-
nuer från År 1806 . 260.30.—
7. et 23. Af Herr Majoren
Martins Skuld . . 2234.31.7
Summa 3058.29.1

11. Fäderne och Sido-
arfsfordran enligt räk-
ning 2203.14.—
11. Efter serskild räk-
ning, förskotter till
SterbHuset 328. 8.—
11. Efter detta Arfskifte,
Möderne-arf . . . 527. 7.1

Summa 3058.29.1

3:0 Herr Acad. Ombudsman S: C: Duses Fru Sophia von Linné.

Debet.

Credit.

4. Skyldig för inlöste
Nipper 3.16.—
5. Dito för Silfwer . . 2. 4.—
6. Dito för inlöste Klä-
des-persedlar . . . 25. 4.6
6. Dito för Twå Tun-
nor Råg 13.16.—
8. et 17. Emottager Fordran
hos Erik Mattsson i
Löfsta 11. 5.8

11. Fäderne och Sido-
arfs fordran, enligt
räkning 317.39.9
11. Enligt serskild Räk-
ning för utgifter för
SterbHuset 10.10.9
11. Enligt detta Arf-
skifte 527. 7.1
10. 11. Answarar för Lä-
et 17. kare-Arfwodet,

9. et 17.	1/3 i Fordringarne hos underhafwande Bönder	21.24.11	Hagbergs fordran, Boupteckningens renskrifning och Tjenstefolkets Lön till d. 14 Martii 1807	95.16.2
7. 8. et 17.	1/4 i Fordringarne hos Cratz's Sterbhus och Moræus	187.11.7		
9.	Emottager Söder- ströms Skuld	10. —.—		
10.	Af-liquiderar å sin Arfsfordran sitt eget och Jan Pehrssons Arrende för 1806 för stadsåkren . . .	87.20.1		
7. et 23.	Får i Herr Majoren Martins Skuld . . .	460.22.1		
10. et 23.	Contant ur Litt- ströms inwisning hwarmed Fjerde- parts revenüerne för 1806 äro betallda .	128.44.11		
	Summa	950.25.9	Summa	950.25.9

4:0 Herr Majoren och Ridd: Martins Fru S: E: Bergencrantz.

Debet.		Credit.	
4.	Skyldig för en in- löst Ring	11.	Har at bekomma, en- ligt detta arfskifte .
6.	Dito för inlöste Kläder	527. 7.1	
8. et. 17.	Emottager SterbHu- sets fordran hos Råd- man Lindroth . . .		
7. 8. et 17.	1/4 i Fordringarne hos Cratz's Sterb- hus och Bergsman- nen Moræus	115.26.8	
10. et 23.	Af Herr Kapten Duse af revenüerne upburit	187.11.7	
10. et 23.	Undfår ytterligare af Fjerdeparts re- venueerne utur Litt- ströms Assignment .	130. —.—	
	Summa	64.18.10	Summa 527. 7.1

5:o Utredning, som visar huru vissa af Sterbhusets Tillgångar blifwit vid detta Arfskifte använde.

Debet.		Credit.	
7. Här uptages Herr Majoren Martins Skuld till Sterbhuset . . .	5894. 5.5	Af Herr Majoren Martins skuld har fått:	
11. De för såld Spannmål af 1806 års revenü af Herr Kapten Duse upburne Medel äro .	590.30.—	18. 1:o Fröken von Linné . . .	3198.47.9
11. 1806 års Fjerdeparts revenü, som är betald med Littströms assignation, har utgjort	193.16.—	18. 2:o Herr Kapten Duses Fru	2234.31.7
		20. 3:o Herr Acad: Omb: Duses Fru	<u>460.22.1</u> 5894. 5.5
		Af de af Herr Kapten Duse upburne revenuer har fått:	
		18. 1:o Fröken von Linné	200. —.—
		20. 2:o Herr Majoren Martin . .	130. —.—
		18. 3:o Herr Kapten har sjelf behållit	<u>260.30.—</u> 590.30.—
		Af fjerdeparts revenüen har blifwit tilldelat:	
		20. 1:o Herr Acad: Ombudsman Duse	128.44.11
		20. 2:o Herr Majoren Martin . .	64.18. 8
		3:o Error Calculi, som upkommit genom de brutnetalens bortkastande .	<u>—.—.5</u> 193.16.—
Summa	6678. 3.5	Summa	6678. 3.5

6:o Liquid med Herr Majoren och Riddaren Martin och hans Fru om Löseskillingen för Fastigheterna.

Debet.		Credit.	
14. Af Löseskillingen		14. Å Löseskillingen	
9375: äro genom 3/4		9375	
i en Fjerdeparti Fahlu		RD:r Banko	
Grufwa betaldte . .	375. --	godtgöra Fru	
7. Widare afräknas hela		arne Duse och	
Herr Majorens skuld	5894. 5.5	Fröken von	
22. Herr Kapten Duse		Linné med 3/4	
betalar Contant . .	765.16.5	Fjerdepart i	
Och Herr Acad: Ombudsmannen äfwenledes		Fahlu Grufwa,	
23. Contant	2340.26.2	efter 500 RD:r	
		för den hela .	375. --
		<i>Herr Kapten</i>	
		<i>Duses Fru</i> af-	
		räknar igenom	
		18. Arfskiftet . .	2234.31.7
		22. Och betalar res-	
		ten Contant .	765.16.5 3000. --
		<i>Herr Academie</i>	
		<i>Ombudsmannen</i>	
		<i>Duses Fru</i> af-	
		räknar enligt	
		20. Arfskiftet . .	460.22.1
		Betalar till Frö-	
		ken von Linné	
		hwad hon i	
		18. Herr Majorens	
		et Skuld fått utöf-	
		23. wer sin Löse-	
		skilling . . .	198.47.9
		23. Återstoden be-	
		talas Contant .	2340.26.2 3000. --
		<i>Fröken von</i>	
		<i>Linné</i> har, se-	
		dan öfverskot-	
		tet 198.47.9,	
		som af Herr	
		Acad: Ombuds-	
		mannen Duse	
		betalas, erlagt	
		sin Löseskilling	
		fullt ut med .	3000. --
		Summa	9375. --
		Summa	9375. --

Slutligen erinras, at Fruarne Duse och Fröken von Linné tills vidare äro samägande i de ärfde och af Fru Majorskan Martin till-löste Fastighetsandelarne, hwilkas fördelning på hwar och en serskildt, till ett annat tillfälle uppskjutes och förbehålles.

U't supra

Sara Elisabet Bergencrantz

Pehr Martin

(Sigill)

Sara C: v Linné

Hans Henric Duse

(Sigill)

(Sigill)

Sophie v Linné

Samuel Christ: Duse

(Sigill)

Lovisa v Linné

Carl D. Hierta

(Sigill)

(Sigill)

Sålunda vara öfverenskommit och skiftadt Betygar

Såsom tillkallad Förrättningsman

L: G: Rabenius

(Sigill)

I enlighet med de i ofvanstående Arfskifte utstakade grunder samt derefter författade uträkningar, hafva undertecknade våra lotter fullt utbekommit, hvarföre de samma hvarandra inbördes quitteras.

Upsala den 22. Martii 1807

L: Linné

Samuel Christ: Duse

Hans Hinc Duse

ARVID HJ. UGGLA

UR LINNÉSAMLINGARNA I LONDON

FÖRSÄLJNINGEN AV LINNÉ'S MINERALKABINETT

Det var framför allt JAMES EDWARD SMITH'S innehav av Linné's herbarium och andra samlingar jämte hans böcker, handskrifter och brevväxling, som togs som motivering för det namn som stiftarna valde, då de beslöto att bilda ett naturhistoriskt sällskap i London, det sedermera så berömda *Linnean Society*. Att Smith såg saken så framgår tydligt av ett brev från honom till den holländske anatomen PIETER CAMPER, som kallats till en av sällskapets första hedersledamöter, men avböjde, då han förklarade sig ogilla namnet och vara motståndare till Linné's idéer. Smith försvarar namnvalet med följande ord: »We have always conceived this name peculiarly proper for us, who have among us the very Museum & Lib^y of Lin^s in the house where we meet, for you know, Sir, I purchased all his remains . . .» Och i sin första »Presidential Address» 1788 säger Smith också bl. a.: »For my own part I consider myself as a trustee of the public. I hold these treasures only for the purpose of making them useful to the world and natural history in general, and particularly to this society . . .»

Sällskapet sammanträdde också i det hus, No. 12, Great Marlborough Street, där han bodde och hade sina samlingar. Det var då en stor missräkning, när han 1795 först flyttade till Hammersmith norr om London, då ett samhälle för sig, och följande år, i samband med sitt giftermål, återvände till sin födelsestad Norwich i Norfolk. Med honom följde de Linnéska skatterna och blevo sålunda ännu mera svårtillgängliga.

Men icke alla samlingarna, ty före avflyttningen hade Smith skingrat mineral-samlingen genom offentlig auktion. Denna ägde rum i början av 1796. Detta är ju mycket att beklaga, då man gärna ville veta närmare om denna del av Linné's samlingar, hur den var anordnad, vad den innehöll, hurudana förvaringsskåpen voro o. s. v. Att den var omfattande framgår av J. G. ACRELS lista, som sändes Smith i samband med underhandlingarna om köpet, där mineralia upptagas till 2 424 stuffer.

Emellertid finnes auktionskatalogen bevarad, en stor raritet, som saknas i British Museum, men finnes i två ex. hos Linnean Society. Dess titel lyder:

A Catalogue of the genuine and entire Collection of the late celebrated Swedish Naturalist, Sir Charles Linné, together with many valuable posthumous additions (The whole having correct reference to the last improved edition of the *Systema Naturae* by Professor Gmelin), which will be sold by auction by Mr. King . . . King Street, Covent Garden on Tuesday, March 1, 1796, and following day.

Katalogen omfattar 13 sidor i oktav. Av Smiths anteckningar i det ena ex. framgår att försäljningen inbragte £ 71.8.6, en som det synes ej överväldigande summa för en så berömd samling, som tydligen ytterligare ökats av Smith själv. Här kan inte bli tal om att gå närmare in på den egentliga mineralsamlingen — det kan möjligen ske, när en kopia blir tillgänglig i något svenskt bibliotek — men följande nummer, som upptagas sist, torde vara av ett särskilt intresse:

No. 106. A compleat apparatus for the examination of minerals in the dry way, consisting of a blow pipe, double bellows etc.

No. 107. A mahogany case adapted for containing chemical tests, and other articles for the examination of minerals in the moist way.

No. 108-112. A set of Copper enamelled labels for mineral drawers.

No. 113. The Cabinet in which most of the foregoing Minerals were contained.

Detta sistnämnda, som man särskilt gärna skulle önska att man kunde uppspåra, gick till £ 1-1. I ena ex. av katalogen har som köpare antecknats »Dr S», vilket kanske betyder att Smith lät återropa det.

FÖRFATTARPLANER OMKRING 1740

Att utreda tidpunkten och de närmare omständigheterna i fråga om tillkomsten av Linnés olika arbeten måste alltid vara av vikt. Därför synas några anteckningar, som Linné infört i ett exemplar av Bibliotheca Botanica, ed. 1 (1736), vara intressanta och värda att meddelas. De ha gjorts någon gång mellan 1740 och 1745, troligen nära den förra tidpunkten. Å ett tomt blad i bokens slut läses först en lista på hans dittills utgivna verk, som upptar *rectosidan*, därefter följer å *verso*-sidan en lista å ännu ej utgivna, men som det synes planerade böcker.

— — —
Av de förstnämnda äro de till tryckåret senaste Systema Naturae, Ed. II, Stockh. 1740, och Langes tyska uppl., Halle 1740, samt Fundamenta Botanica, Ed. II, Stockh. 1740. — Det är av ett visst intresse att finna Linné bland dessa böcker upptaga »Gronovii Flora Virginica Lugdb. 1739. 8°; Royeni Florae leid: Prodr: Lugdb. 1739; 8°; Ferber Hortus agerumens. Stockh. 8°; . . . Apologiae Siegesbeckii & Browalli [sic!] Aboae 1739. 4:o» ävensom »Browallii Discursus. Lugdb. 1737. 8°». — Härmed kunna jämföras Linnés senare uppgifter i den redaktion av hans levernesbeskrivning, gående till 1751, varav AFZELIUS lämnat utdrag i Egenhändiga anteckningar 1823, sid. 101 ff. Det heter nämligen där om GRONOVII Flora »Una cum Auctore elaboravit» (utarbetat den med förf.), om VAN ROYENS Prodrömus »Simul cum Auctore elaboravit» (do), om FERBERS Hortus »Totus Linnaei est» (helt av Linné). Till BROWALLII försvar för Linné emot Siegesbecks angrepp, som i verkligheten heter Examen Epicriseos . . . Siegesbeck, har Linné om sig anmärkt »Multa communicavit» (har bidragit mycket). Att Linné mer eller mindre räknade sig till godo författarskapet till dessa verk är alltså ingen nyhet. Däremot är det av ett visst intresse att finna, att han i sin lista upptar även den Discursus de introducenda in Scholas et Gymnasia praecipue vero in Gymnasium Arosiense Historiae Naturalis lectione, Auct. Johanne Browallio¹, som med företal av Linné daterat 25 mars 1737 trycktes tillsammans med dennes Critica Botanica i

¹ Skriften var en latinsk bearbetning av hans samma år i Stockholm utgivna Tankar om Historiae Naturalis nytta etc.

Leiden 1737. Enär Browallii brevväxling gick förlorad i Åbo brand 1827, ha vi ej möjlighet att närmare fastställa hur samarbetet mellan de båda vännerna fortsattes under Linnés Hollandsår, då Browallius säkerligen var dennes viktigaste förbindelselänk med hemlandet, men att det var menat som ett handtag åt den hemmavarande vännen, när Linné tryckte hans Discursus, lider väl intet tvivel. Då han vid sin hemkomst »finner sin förtrogne vän, Johannem Browallium, redan wara blefwen Physices Professor i Åbo» (Egenh. Ant.), var denna Discursus en av de små meriter som berett hans befordran. När Linné här vill taga åt sig en del av författandet av denna skrift synes hans påstående ganska sannolikt. Den framförde önskemål, för vilka han själv senare blev en ivrig talesman.¹

Den å versosidan upptagna listan är av större intresse. Jag anför den här:

»Species Plantarum. tomi. 2.
Sponsalia Plantarum
Philosophia Botanica
Flora Svecana
Ornithologia Svecana
Bibliotheca Botanica aucta
Insecta Sveciae
Diæta Naturalis
Ceres Noverca
Iter Lapponicum
Iter Dalecarlicum»

Nederst å sidan står: »Si fata velint et otia» (om omständigheter och ledighet medgiva det).

Som vi finna upptas här dels verk, som Linné senare publicerade, dels sådana som stannat i manuskript eller som först i vår tid sett ljuset. Jag skall göra några randanmärkningar till dessa titlar.

Att *Species Plantarum* möter här med anmärkningen »tomi 2» tyder på att Linné har i tankarna det förarbete, som ännu är bevarat bland Linnésamlingarna i London i två små band med titeln »Fundamenta Botanica Tom. VII & VIII» och undertiteln »Differentiae Specierum» och artalet 1733. Jag har på annat ställe i denna årg. haft anledning att beröra dessas samband med det slutliga stora verket av 1753, men det är av intresse att Linné här redan anför denna titel.

Sponsalia Plantarum var ju ett av de manuskript, som Linné före utresan förgäves sökte få förläggare till. Att han ej uppgav tanken på en avhandling med denna titel, framgår av det utkast, som tryckts av TH. M. FRIES i Valda skrifter af botaniskt innehåll, s. 39—48 (Skrifter utg. af K. Svenska Vetenskapsakademien, VI). Här må anmärkas, att jämte detta renskrivna manuskript (som dock knappast, som Fries antar, är av Lidbecks hand) finnes ett annat av Linné helt och hållet egenhändigt skrivet. Det a. a. sid. 39 återgivna titelbladet hör till detta manuskript, under det renskriften saknar titelblad. Fries har troligen här missletts av uppgifter från d.v. sekreteraren i Linn. Soc. — Som bekant lät Linné sedan sin lärjunge J. G. WAHLBOM 1746 utge och försvara en avhandling med denna titel, som även utkom på svenska 1750.

Philosophia Botanica är en titel, som Linné använder redan om del 3 av sitt manuskript »Fundamenta Botanica» i 8 delar (jämför ovan). Denna dels innehåll bör väl i huvudsak ha ingått i den lilla boken med titel Fundamenta Botanica

¹ Se härom närmare D. LÖFBERGS intressanta avhandling *Det nationalekonomiska motivet i svensk pedagogik under 1700-talet*. 1949.

majoris operis prodromi instar (d. v. s. »Botanikens grunder såsom en förelöpare till ett större verk»), som han lämnade på trycket kort efter sin ankomst till Holland. Men tydligen har han tidigt planerat den utförligare framställning av sina där framlagda principer, som under titel *Philosophia Botanica* utkom 1751.¹ Redan i Browallii nämnda *Examen Epicriseos* 1737 talas om en sådan bok som av Linné utlovad.

En *Flora Svecana* eller *Svecica*, som den kom att heta, när den 1745 blev utgiven, måste ju tidigt ha lekt Linné i hågen. Däremot har han kanske ännu inte beslutat sig för att skildra hela den svenska djurvärlden, när han skrev dessa anteckningar, vilket tyder på att de äro tidiga, ty redan i början av 1744 förfrågar han sig hos ABR. BÄCK om förlagsmöjligheter i Tyskland för en »*Animalia Sveciae*» (som slutligen 1746 fick titeln *Fauna Svecica*. Se min uppsats i denna årsskrift 1946). I stället tyckes han ha tänkt sig dels en bok om svenska fåglar, *Ornithologia Svecana*, dels en om *Insecta Svecica*. Till den förra fanns ju ett utkast i ungdomsarbetet *Methodus avium*, som trycktes av LÖNNBERG 1907. Manuskriptet till *Insecta Svecica* finnes ännu bevarat i London. Det utgör en liten diger volym i det lilla oktavformat som Linné använde i ungdomen (samma som i de ovan nämnda delarna av »*Fundamenta Botanica*») och har ursprungligen innehållit 141 av Linné paginerade sidor, men senare genom interfoliering vuxit till 342 sidor, genom införande av nya fynd, ännu så sent som från Ölands- och Gotlandsresan. Det var alltså en materialsamling som Linné hade att ösa ur för sin *Fauna*.

Bibliotheca Botanica har Linné planerat att utge i en ny, betydligt utvidgad upplaga, såsom framgår av ett manuskript utan titelblad, som nu finnes hos Linnean Society. Det är i folio och omfattar omkr. 200 sidor. Största delen av materialet synes härröra från tiden omkring 1740 att döma bl. a. av förteckningar över botanister med deras dödsår, som slutar med OLOF RUDBECK D. Y., död nämnda år. Spridda senare anteckningar förekomma dock. Någon ny, utvidgad upplaga av boken utkom aldrig, endast tvenne omtryck av originalupplagan, 1747 och 1751.

Diaeta Naturalis är det ännu bevarade manuskriptet med denna titel, 248 sid. i liten 8vo, som också finnes hos Linnean Society. En stor del av anteckningarna i detta ungdomsarbete har kopierats i det senare manuskriptet *Lachesis Naturalis*, som 1907 delvis publicerades av LINDFORS (jämte anteckningar från dietetikföreläsningarna). Säkerligen vore likväl åtskilligt ur detta äldre manuskript värt publicering, i synnerhet som där kunna vara bevarade anteckningar, vilkas motsvarighet nu saknas i *Lachesismanuskriptet*, vartill kommer intresset av dessa prov på den unge Linnés uppfattningar. Att han tidigt drömde om publicering av ett sådant verk framgår av att han, förutom en utförlig titel, har försett manuskriptet med en dedikation till GUSTAF CRONHIELM »Regni Sveciæ Senatori, Regiæ Cancellariæ & Justitiæ commissionis Præsidi Academiae Upsaliensis Cancellario magno». Cronhielm dog 1737 och dedikationen är säkerligen skriven redan under Linnés senare studentår, möjligen våren 1733, då han enligt ett bevarat brevkoncept (Bref och skrivelser I:5, sid. 313—17) tycks ämnat uppvakta Cronhielm i Stockholm och säger sig ha medtagit sina manuskript i hopp att få förevisa dem för denne. — Manuskriptet är även försett med företal till läsaren. — Tanken på utgivning av en dietetik var ej Linné främmande på senare dagar, såsom framgår av uttalanden i brev, men blev aldrig förverkligad.

¹ Enl. TH. M. FRIES, *Skrifter af C. von Linné*, 2, sid. 118, skulle denna enligt den ursprungliga planen blivit ännu vidlyftigare.

Ceres Noverca är titeln på ett ännu bevarat manuskript om 172 sidor i liten 8vo bland samlingarna i London. Den utförliga titeln lyder *Ceres Noverca Arctoum quae deficiente Segete Pauperi egentibus Panes 20 vicarios e plantis Sylvestribus praesertim conficere docet. &c., d. v. s.* »Nordboarnas styvmoderliga Ceres, som lär att bereda 20 sorters nödbröd åt de fattiga av huvudsakligen vilda växter, varmed de sämst lottade av lantfolket i olika svenska landskap i missväxt och dyr tid uppehållit livet in till sena åren». — Frågan om ersättningsmedel för säd i nödtider intresserade allt framgent Linné och bl. a. lät han 1752 en av sina lärjungar disputerar på en avhandling om *Plantae esculentae Patriae* och 1757 trycktes hans »Berättelse om the inhemska växter, som i brist af säd kunna användas til bröd- och matredning» på kunglig befallning af Collegium Medicum. Det ifrågavarande lilla manuskriptet har delvis publicerats av professor ÅKE CAMPBELL i hans arbete *Det svenska brödet*, 1950, sid. 157—165.

Om de två sist anförda verken är blott att säga att de som bekant blevo publicerade först 150 år efter sin tillkomst, genom EVALD ÅHRLINGS bemödanden. Vad angår *Iter Dalecarlicum* är att märka, att det tydligen varit planerat, att den skulle utnyttjas för ett av Browallius utgivet arbete, där dennes iakttagelser under hans färder i Öster- och Västerdalarna 1735 och 36 också skulle inarbetas. Till vad jag tidigare härom anført (Linnés Dalaresa 1953 s. 13) må läggas, att Browallius själv ställer i utsikt en sådan »Dahlarnas Beskrifning» i sin ovannämnda *Discursus* och dess svenska original.¹

LINNÉ OM INVIDIA SVECANA

Den nationella odygd, som brukat kallas »den kungliga svenska avundsjukan» hade ej undgått Linnés blick. Senare i livet skulle han ofta tycka sig själv bli utsatt för denna — och blev det säkerligen också — och med sin starka känsla för eget värde har han stundom reagerat mot dylikt, ibland på ett sätt som vi kanske ha litet svårt att smälta. Vad jag här emellertid skulle vilja först framlägga är några allmänna uttalanden i ämnet från ett tidigt skede av hans liv.

När A. O. LINDFORS i ett band av de vid Linnéjubileet 1907 av Uppsala Universitet utgivna festskrifterna bekantgjorde Linnés »dietetik», kastades ett nytt ljus över mycket i Linnés åskådning. Ämnet fattade Linné som bekant mycket vidsträckt. Vid sidan av hälsoregler av olika slag fann han utrymme också för sin samhällskritik. Dit höra de sista sidorna bland de publicerade *Lachesis*-anteckningarna med rubriker sådana som *Luxus*, *Conversatio*, *Solitudo*, *Histrionia mundi* och *Mores*. Men mycket skulle nog kunna tilläggas, särskilt om man beaktar också det material, som återfinnes i ungdomsmanuskriptet *Diaeta naturalis*. Det mesta ur detta har visserligen kopierats i *Lachesis*-manuskriptet, men knappast allt. Här skall meddelas ett parti ur dessa tidiga anteckningar, som belyser Linnés tankar i det i rubriken angivna ämnet på ett intressant sätt. Temat är, som synes, att den som låter påskina att han kunde producera något märkligt, om han bara ville, han undgår den kritik, som drabbar den som verkligen producerar något. Över bladet (f. 125) står följande motto: *Homo homini Deus, Homo homini Diabolus* (människan är mot människan en gud, människan är mot människan en djävul) och rubriken är *Invidia Svecana*.

¹ LÖFBERG a. a., s. 127, uttrycker sig något oklart härom p. g. a. den svenska textens ordasätt. I latinet står det emellertid uttryckligen »cujus experimenti quasi prodromus & exemplum in *Descriptione Dalecarliæ promittimus*», näml. för att visa naturvetenskapens nytta för landets ekonomi.

Wij aestimera böcker mehr än andra nationer. Men Bibliothequen swichtar af utländskes arbeten. Wij mockera oss öfwer att skrifwa, på dett alla må admirera oss: tänk om den skulle skrifwa! Wij giöra höga omdömen¹ öfwer de lärdate. Skrifwer någon så låter han straxt förstå hwad han kan. Dett är swårt döllia fattigdomen. [Straxt *överstr.*] förachtar wij honom. Säg mig en som i Sverige skrifwit, som ej förachtats af oss.

Rudbeck pat. Är någon diekne, som wid Academien gått ett par åhr, som ej skall i sin [oläsl. ord] honom förlägga, dett han tänk[t] giöra til landets heder, där likwähl *exteri* tillståt han är omöglig förläggas. — Ful fogel giör i sitt eget bo. Hur hade icke han wid Academien förtret.

Swedberg warit en makalös biskop om han ej skrefwit.

Pohlheim hur blef icke han förfölgd, för han förstod något. De förnäma will ingen skall förstå, därför äras de [?], alla admirera dem.

Triewald, straxt han kom hem, admirerades, tills han blef bekant, nu ej mehr.

Argus holt sig obekant, *sic* största beröm.

Artedi kände ingen förn han war död.

Till detta några kommentarer. När Linné skall exemplifiera sin sats om dem, som blivt kritiserade för sina skrifers skull, börjar han med gamle OLOF RUDBECK. Det är hans berömda *Atlantica* med dess fantastiska idéer om fäderneslandets ärorika forntid han åsyftar. Frihetstiden med dess mera rationalistiska läggning började vända sig bort från dessa; t. o. m. unga studenter trodde sig om att motbevisa honom, menar Linné förtrytsamt. Och ändå hade utlänningar erkänt att han ej kunde vederläggas! Man erinrar sig att den unge Linné icke för intet vistats under sonen, OLOF D. Y:s tak.²

JESPER SWEDBERGS systerson var Linnés svärfar, JOHAN MORAEUS. I hans hus kan Linné ha hört ett och annat om denne, ehuru han naturligtvis även på annat håll kan ha erfarit om de konflikter den märklige biskopen råkade i, bl. a. i samband med sin psalmbok. — Att CHRISTOFFER POLHEMS genialiska tekniska idéer mötte åtskilligt motstånd från hans samtid torde Linné kunnat erfara ej minst under sina studier av gruvan i Falun. Endast DALIN har undgått de andras öde, menar Linné, ty han iakttog den försiktigheten att ej framträda under sitt namn. Man trodde ju också länge, att Argus var en pseudonym.³

I samband med ovanstående anteckningar har Linné gjort upp en lista på dem, han ansåg vara de främsta inom sin verksamhetsgren i Sverige. Det kan vara av ett visst intresse att se vilka Linné satt på sin »Ruhmestafel». — En sådan — ehuru ej fullt så omfattande — har han en gång också tryckt. Den förekommer i det företal, varmed han introducerade sin vän JOHANNES BROWALLIUS' till latinet översatta skrift om naturvetenskapernas införande i gymnasier, vars tryckning för en utländsk publik han under Hollandstiden ombesörjde (*Discursus de introducenda in scholas et gymnasia . . . Historiae Naturalis lectione*,

¹ döma överlägset.

² Se ELIS MALMESTRÖM, *Carl von Linnés religiösa åskådning*, 1926, sid. 96, där han — i anslutning till BRÛK — påpekar att Linné i sina patriotiska uttalanden var mera beroende av rudbeckianismen än man velat erkänna.

³ På ett annat blad i *Diaeta Naturalis* har Linné skrivit några ord om Argus, som synas värda att anföras: *Argi pomum Ereos*. (Argus' erisäpple). Så snart Dahlin kom åt, tillstår jag det var lärt; han criticerade på hwar; qwinfolken alla måste läsat, alt war aequivocer; hade lust applicera dem [på andra?]. Hinc ni fallor primum fundamentum invidiae apud nostram nationem (därav kom — om jag ej missar mig — första grunden till hat hos vårt folk). — Jmfr kapitlet Dalin och Linné i ELIS MALMESTRÖMS *Linné som kulturpersonlighet*, sid. 9—22.

Leiden 1737). I ganska storsvenska ordalag vill Linné där framhålla, att numera även de nordiska länderna kunna frambringa snillen, som ej ens avunden kan hindra sydligare länders invånare att erkänna. Därpå vill förteckningen ge bevis. Ett par avvikelser mellan denna och den här publicerade förekomma och anföras i noterna.

Bladet i *Diaeta Naturalis*-manuskriptet upptar följande:

Celsius [Olof]	orientales linguas
Rudbeck pater	antiquitates
Rudbeck filius	philologicis
Peringskiöld	Genealogicis
Rydellius	Philosophicis
Litow ¹	Poesi latina
Stiernhielm	Poesi Svecana
Klingenskiöld	Algebraicis
Celsius [Anders]	Astronomia
Polheim	Mechanicis
Geisler ²	Geometria subterranea
Rosen ³	Anatomicis
Lundius Car. ⁴	Jure
Norman ⁵	Graecis
Oxenstierna Axel	Politicis
Törner ⁶	Eloquentia
[Hiorter ⁷ — Astronomicis <i>utstrukt</i>]	
Hierner ⁸	Chymicis
Odelstierna ⁹	Metallurgicis
Kiaeder ¹⁰	Nummariis
Pufendorf ¹¹	Historicis
Ehrenstrahl ¹²	Pictor

¹ Gustaf Lithou (1692—1753) ansågs för sin tids främste latinskald, »vår svenske Vergilius».

² Johan Tobias Geisler (1683—1729) var markscheider (gruvmätare) vid Falu gruva och berömd för sina kartor över denna. Även skald, var E. G. Geijers morfars far.

³ Nils Rosén, adl. von Rosenstein, Linnés berömda kollega som med. prof.

⁴ Carl Lundius (1638—1715), prof i juridik i Uppsala och vän till Olof Rudbeck d. ä.

⁵ Laurentius Norrmannus (1651—1703), prof. i Uppsala, slutl. biskop, vår förste klassiske filolog av betydelse.

⁶ Fabian Törner (1666—1731), prof. i Uppsala, känd som latinsk vältalare och förf. av en svensk poetik.

⁷ Olof Hiorter (1696—1750), observator regius i Uppsala. I hans ställe har Linné infört Anders Celsius' namn.

⁸ Hierner är en av Linné ofta använd namnform för Urban Hiärne.

⁹ Erik Odelstierna (1661—1704), med. dr, bergmästare. — I Discursus hade Linné i st. uppfört Emanuel Swedenborg som metallurg.

¹⁰ Niklas Keder (1659—1735), assessor vid Antikvitetsarkivet, framstående numismatiker.

¹¹ Samuel von Pufendorf (1632—1694), professor i Lund, rikshistoriograf, förf. av praktverket om Carl Gustafs bragder och en svensk historia m. m. I Discursus har Linné i st. Christian Nettelblad (adl. von Nettelbla) (1696—1775), prof. i Greifswald, med vilken han hade förbindelser under åren före Hollandsresan.

¹² David Klöcker Ehrenstrahl (1628—1698), den berömda målaren.

Horn ¹	Obstetricia
Tessin, Nicol. (!)	Architectura
Lindelius ²	Therapia
Horn	Obstetricia [sic!]
Stobaeus ³	Mineralogia
Falken ⁴	architec[tura] navalis
Meyer ⁵	Re fusoria
Chaman (!) ⁶	orgbyggare
Roman ⁷	musicis
Dahlin ⁸	Satyriceis
Holtzbom ⁹	Pictor avium
Artedi ¹⁰	Icthyologia

In Svecia bätter subjecta, ingenia, studiosi quam alibi¹¹

*

Ovan antyddes att Linné nog själv ibland ansett sig utsatt för den svenska oviljan och avunden (*invidia Svecana*) och vi veta att han var mycket känslig i sådana fall. Han reagerade häftigt för klander och kritik, ty han hade en högt utvecklad självkänsla, men trogen sin grundsats gjorde han det oftast inte öppet. Polemik undvek han av princip, och han föll ibland undan för mäktiga herrar på ett sätt, som åtminstone för vår tid verkar allt för ödmjukt. Så till exempel i förhållandet till HÄRLEMAN. Men inför närstående vänner, främst ABRAHAM BÄCK, har han avslöjat hur djupt det tog honom, när han mötte motstånd och klander. Vi skulle veta bra litet om Linnés innersta, om vi ej hade dessa intima vittnesbörd.

Men ibland kan man även finna andra spår av denna reaktion i Linnés känsliga sinne. Jag skall här anföra två.

Mycket har i Linnélitteraturen talats om den nervösa kris som Linné genomgick åren 1748 och följande. Ett av de mothugg, som bidrogo till denna, hörde samman med den av honom framlagda avhandlingen *De Curiositate Naturali* (1748), där teologerna funno honom ha trampat väl mycket in på deras marker. (Jag

¹ Johan von Hoorn (1662—1724), arkiater, banbrytare för förlossningskonsten i Sverige, obstetrisk förf.

² Johan Lindelius (1663—1712), provinsialmedicus i Växjö. Att denne kommit med i raden torde i någon mån bero av att han var befryndad med Linnés far.

³ Kilian Stobaeus d. ä. (1690—1742), med. dr, professor i Lund, Linnés gynnare under Lundatiden. Han var bl. a. berömd för sina skrifter om fossilier.

⁴ Carl Falck, skeppsbyggmästare; konstruerade bl. a. en ny typ av galärer 1730.

⁵ Gerhard Meyer d. y. (1704—1784), den berömdaste medlemmen av den bekanta styck- och klockgjutarläkten. LVA 1740.

⁶ Johan Niclas Cahman (1670—1736), berömd orgelbyggare, verksam bl. a. i Uppsala.

⁷ Johan Helmich Roman (1694—1758), hovkapellmästare, »den svenska musikens fader». LVA 1740.

⁸ Olof Dalin (1708—1763) var tydligen denna tid för Linné mest bekant som den »satyriske» författaren i Argus. Jmf. ovan.

⁹ Andreas Holtzbom (1675—1711), provinsialmedicus i Södermanland, var som student en av Rudbeckarnas ritare, åtföljde Olof d. y. till Lappland 1695 och biträdde vid framställandet av hans Fågelbok.

¹⁰ Petrus Artedi (1705—1735), grundläggare av läran om fiskarna, Linnés ungdomsvän, vars arbete Icthyologia han utgav, sedan A. drunknat i Amsterdam.

¹¹ »I Sverige äro bättre ämnen, begåvningar, lärt (el. flitigt) folk än annorstädes» — påståendet står i samklang med citatet ur företalet till Discursus ovan.

hänvisar särskilt till MALMESTRÖMS¹ utredning). Nu finner man att Linné låtit särskilt binda ett ex. av denna avhandling och på ett blad i slutet har han skrivit:

Svecia quid merui, quo te mea patria laesi (Sverige, vad har jag förtjänt, varmed har jag sårat dig, mitt fädernesland?)

Stode där ej mera, skulle vi stå frågande, men han har tillagt: *verbo Tychonis de Dania* (Barth. Domest. 56) och till yttermera visso fortsätter han, också på latin, och säger: Mot Tycho Brahe, sedan han återupprättat astronomien och upptäckt många stjärnor, uppkom hat och ovilja (*invidia*) bara för en engelsk bulldogg och föranledde hans frivilliga landsflykt. Anekdoten om Brahe har tydligen sysselsatt Linnés tankar, ty han har anspelat på den mer än en gång, bl. a. anför han den i Skåneresan (sid. 300), när han talar om Ven. Där citeras också detta distikon i sin verkliga lydelse:

*Dania quid merui: quo te, mea patria, laesi
Usque adeo, ut rebus sis minus aequa meis?*

med tillägget »Hvilket Thom. Bartholinus de Medicina Danorum domestica pag. 56, som det kunde hafva sig bäst bekant, intygar.»²

Det rör sig alltså — som så ofta hos Linné — om ett citat, men som han förändrar för sitt ändamål. Men detta att han syncs vilja tillämpa Tycho Brahes öde på sig själv, säger det ej en hel del om hans sinnesstämning?

Man måste draga en likartad slutsats av en anteckning i en annan av hans böcker. Som bekant blev Linné i begynnelsen av sin bana utsatt för en del angrepp av andra naturvetenskapliga författare. (Flertalet voro tyskar, vilket nog förklarar hans ofta försmädliga uttalanden om tysk vetenskap.) Där var först SIEGESBECK, som han nog aldrig förlät hans uppträdande, så HEISTER, som han f. ö. trodde ha stått bakom Siegesbecks tilltag, LUDWIG, med vilken han livligt polemiserade i brev, men med vilken han dock kom på god fot och som slutligen accepterade Linnés idéer, och slutligen KLEIN, som angrep hans zoologiska system. Nu finner man att han bundit ihop en samling av dessa mot honom kritiska skrifter:

¹ A. a., sid. 93 ff.

² Den berömda danske forskaren anför de två raderna i det parti av boken som handlar om »Danskars upptäckter i medicin». I slutet kommer han där in på sina egna anatomiska upptäckter och det är som en inledning till några ord om hans förtretliga erfarenheter i samband med upptäckten av lymfkärlen som han anför raderna ur Tycho Brahes dikt jämte de ord på prosa om bakgrunden till dennes onåd, som Linné efter honom citerar. Bartholin har anført hans öde — även han — som ett motstycke till den *invidia*, som förföljt honom själv och andra, som vågat komma med något nytt i vetenskapen. — Linné har kanske hela sin kännedom om saken från Bartholin. Anekdoten om den engelska bulldoggen — Brahe skall ha råkat i tvist om en sådan med en annan storman — lär vara grundlös. Tycho Brahe skrev denna långa avskedsdikt till sitt fosterland, då han 1597 hade drabbats av Christian IV:s onåd och på vägen ut vistades hos sin vän Henrik Rantzau på Wandsbeck vid Hamburg. Ur den berömda dikten må efter en dansk övers. återges följande:

»Danmark, hvad har jeg forbrudt? Hvormed har jeg krænkert dig, Hjemstavn,
Siden du er mig saa haard, stræng imod mig og min Faerd?
Sagtens mener du vel, at jeg har forsét mig mod dig,
Da det er mig, der har gjort, nu du i Verden er kendt.
Sig mig, hvem der for mig har udført saa store Bedrifter,
At han har hævet dit Ry op til Stjernernes Kreds!»

(Carl S. Petersen i Dansk Ill. Literaturhistorie 1916.)

J. Th. Klein, Summa dubiorum circa classes Quadrupedum et Amphibiorum in Linnaei Systemate Naturae, Gedani 1743.

J. G. Siegesbeck, Vaniloquentia Botanicae specimen. Petropoli 1741.

L. Heister, Animadversiones in Systema botanicum sexuale Linnaei. Helmstadii 1741.

—, De nominum plantarum mutatione utili ac noxia. Do.

Ch. G. Ludwig, Observationes in methodum plantarum sexualem Linnaei. Lipsiae 1739.

—, De minuendis plantarum generibus. Do. 1737.

—, De minuendis plantarum speciebus. Do. [1740].

var till kommer det bekanta angreppet från Linnés medsökande

J. G. Wallerius, Decades binae thesium medicarum. Upsaliae 1740.

I slutet av denna samlingsvolym har Linné skrivit följande:

VESALIUS Andr. Princeps Anatomicorum.

Sylvius eum cane et angue peius odio habebat

Massa illi insultabat

Vasseus illum persequabatur

Columbus insidiabatur

Fallopius gloriae illius detrahebat

(Andreas Vesalius, den främste bland anatomer. Sylvius hatade honom värre än hund och orm; Massa skymfde honom; Vasseus förföljde honom; Columbus lade försåt för honom; Fallopius förringade hans berömmelse.) Här är överflödigt att gå in på dessa förföljelser mot den store anatomen, varom väl Linné läst i någon biografi över honom.¹ Men vem kan tvivla på, att när han inskrev dessa ord om »Princeps Anatomicorum» han hade i tankarna en annan »princeps», *Princeps Botanicorum*?

¹ Om det sätt varpå Vesalius' berömda *De humani corporis fabrica* till en början mottogs av samtidens läkare, se R. FÄHRÆUS, *Läkekonsstens historia*. 2, sid. 21 ff. — Jacob Sylvius (1478–1555), V:s lärare i Paris; Nicolo Massa († 1569), prof. i anatomi i Venedig; Loys Vassé, fransk anatom, utgav en lärobok i anatomi 1541; Realdo Colombo (1516–1559) efterträdde V. 1544 som prof. i Padua; Gabriele Falloppio (1523–1562), V:s andre efterträdare i Padua, från 1551.

S. IWAŌ

C. P. THUNBERGS STÄLLNING I JAPANSK KULTURHISTORIA

Innehåll:

Inledning.

Kap. I. Hans ledarskap i Japan.

a) I Jedo (Tokio).

b) I Nagasaki.

Kap. II. Hans bidrag efter återkomsten till Sverige.

a) I brevform.

b) I form av publikationer.

INLEDNING

Under Jedo-periodens isolering var det blott ett fåtal västerlänningar som utomlands gjorde vårt land mera känt. Det torde icke finnas något att invända mot påståendet, att det var ENGELBERT KAEMPFER under 1600-talet och sedermera under 1700-talet CARL PETER THUNBERG samt sist tysken PHILIP FRANZ VON SIEBOLD, som systematiskt studerade vårt land beträffande dess natur och samhällsliv och riktigt framlade dessa fakta för Västerlandet. Vad angår Siebold kunna vi i detalj klarlägga hans verksamhet, emedan hans levnadstid ligger närmast vår och det historiska materialet om honom är jämförelsevis rikt här. Vad åter angår de två tidigare nämnda finns det icke så djupgående studier att tillgå. I Thunbergs resedagbok ha vi dock en detaljerad beskrivning av hans halvtannat år långa vistelse i Japan och av hans verksamhet under sagda tid. Lyckligtvis hade jag vid firandet av hans födelsedag tillfälle att gå igenom 22 brev skrivna på holländska av åtta vänner och lärjungar till honom. I dessa brev, som förvaras av Uppsala universitet, där han en gång var lärare, klargöres hans vistelse i Japan betydligt. Genom att framlägga dessa brev kan jag ge en översikt av hans insatser i japansk kulturhistoria och värdesätta desamma.

Ur den i Japan utgivna minnesskriften *Forskningsmaterial rörande C. P. Thunberg*, varom närmare talas under Smärre meddelanden, återges här i översättning från det japanska originalet professor IWAŌ's intressanta framställning om Thunbergs förbindelser med de japanska tolkar och vetenskapsmän, med vilka han kom i beröring. Detta har kunnat ske tack vare vänlig hjälp av en koreansk vetenskapsman, hr SEUNG BOG CHO, B. G., Tokyo Univ., som f. n. vistas vid Uppsala universitet. — En del noter, som ej äro nödiga för svenska läsare, ha utelämnats, men i stället ha några förklaringar tillfogats av red.

HANS LEDARSKAP I JAPAN

a) I Jedo¹

Hans vistelse i Japan började den 13 augusti 1775, då han på ett holländskt fartyg, *Stavenisse*, anlände till Nagasaki i sällskap med den nye affärskompani-agenten AREND WILLEM FEITH, vilken skulle ersätta den tidigare agenten DANIEL ARMENAUŁ. Thunbergs vistelse i Japan varade sedan till den 3 december 1776, då han tillsammans med samme Feith for därifrån efter att ha tillbringat ett år och 110 dagar därstädes. Under denna tid företog Thunberg i sällskap med Feith, sekreteraren HERMAN KOHLER och tolken SAMBE en färd till Jedo för att i vanlig ordning begära audiens hos Shogun. Färden anträdde den 4 mars 1776. Emedan de togo båt från Shimonoseki genom Sedo Naikai, landade de vid Hyogo.² Framkomna till Jedo den 1 maj erhöilo de den 18 maj tillträde till Jedo-Jyō (residenset) och därpå audiens hos shogun IEIARU. Den 25 maj lämnade Thunberg Jedo, tog samma väg tillbaka och anlände den 29 juni till Deshima³ vid Nagasaki. Därefter stannade han i Deshima ett halvt år, tills han lämnade Japan.

Då Thunbergs huvudändamål med den japanska resan var att samla botaniskt material, ansökte han vid sin ankomst till Japan — enligt Deshima-kompaniets dagbok — den 1 oktober 1776 hos borgmästaren i Nagasaki om att få samla växter. Efter tjugo dagar erhöil han ett tillstånd härtill, vilket skulle äga giltighet till den 7 februari påföljande år. Här ha vi förklaringen till att han då för första gången for till Nagasakis förstäder och att han sedan ofta upprepade denna tur.⁴

I sitt arbete med växtsamlandet lyckades Thunberg tillvinna sig väilvilja från såväl ämbetsmän som enskilda i Nagasaki. Särskilt flitigt umgicks han med tolkar, varigenom han synes ha försäkrat sig om framgång.

Under färden till Jedo i sällskap med Feith gjorde han den 4 mars skarpa iakttagelser rörande naturen och samhällslivet. Dessa finnas i detalj återgivna i hans resedagbok.

Emedan ett rykte spritts i Jedo redan före hans ankomst dit, att han som vetenskapsman skulle vara överlägsen den holländske läkare som brukade vara knuten till kompaniet, så visade nu våra vetenskapsmän i Jedo iver att lära känna holländsk medicin och andra västerländska vetenskaper och väntade på honom.

Så snart Thunberg den 1 maj bosatt sig på hotell Nagasakiya Genuemon

¹ Jedo, sedan 1869 Tokio, var säte för den världslige härskaren, Shogun.

² Sedo Naikai, »Innanhavet», omslutes av Kyushu, Shikoku och södra delen av huvudön, Honshu. Hyogo är en hamnstad nära Kobe.

³ Namnet har återgivits olika i västerländsk litteratur (Dezima, Dejima, Desima).

⁴ Dagregister des Comptoir Desima, van 28 Oct. 1775 tot 10 Nov. 1776.

på 3:dje Chome¹, uppsatte tolken Sambe den 3 maj med myndigheternas tillstånd en lista på vetenskapsmän och tio medicine doktorer i Shoguns tjänst, vilka gärna ville lära sig nytt.² Under hans vistelse i Jedo kommo de japanska vetenskapsmännen ofta till hotellet, och ofta varade deras samtal med honom flera timmar, ibland ända till midnatt. De önskade lära sig tekniker och teorier på olika områden.

Bland de medicine doktorer som besökte honom funnos de som uppvaktade Shogun. Deras namn voro KATSURAGAWA HOSHU, NAKAGAWA JUNAN av Kohamahan, KURIZAKI MICHIBA, AMANO RYOJUN, KUSHIMOTO CHOSHU och OKADA YOSSEN. Av astronomer voro där två stycken, SASAKI BUNJIRO och SHIHUKAWA SHIRO. Och så vidare. Dessa personer voro den tidens ledande vetenskapsmän. Thunberg meddelade dem under vänskapliga former undervisning i intern medicin och andra ämnen, däribland även fysik, zoologi, botanik och ekonomi. I hans resedagbok heter det: »Jag undervisade dessa vetenskapsmän i fysik, intern medicin och kirurgi. Den yngste medicine doktorn hette Katsurakawa Chohu och var då livmedikus hos Shogun. Han hade Shoguns familjeemblem på sina kläder. Den unge mannen var mycket älskvärd och gladlynt. Ofta kom han tillsammans med sin vän Nakagawa Yunan till min bostad. Denne var något äldre och var läkare hos en prins av Japan. Båda talade ganska god holländska, i synnerhet den senare. Båda studerade naturvetenskap, gruvvetenskap, zoologi och botanik. Genom böcker skrivna på holländska och kinesiska hade deras entusiasm väckts för lärda studier. Med brinnande håg hoppades de på att kunna göra mänskligheten en tjänst. Dessutom hade de ett mycket tjänande sinnelag. Enligt vad jag iakttog ägde de betydande kunskaper som andra inte ägde. Jag hjälpte dem . . .

Dessa två läkare, som blevo mina trogna lärjungar, besökte mig varje dag de kunde komma. Emedan de ivrigt lyssnade till mina lektioner, inhämtade de mången god kunskap som japanska läkare annars icke besutto. De kunde ställa diagnos och bedöma fall, och detta på samma sätt som vi i Europa.

. . . Denna gång försökte jag lära ut hur man skall kunna förutsäga en plötslig förändring. Under min ledning vårdade de flera sjuka, och jag lärde dem vid ett sådant tillfälle, hur man skall behandla patienter . . .

Jag uppmuntrade dem och strävade efter att göra dem bekanta med effektiv operation. Vidare skänkte jag till dessa avhållna lärjungar en lancettniv med fjäder och andra kirurgiska instrument som jag hade. Båda blevo kunniga i bruket av dessa verktyg.» Så långt Thunbergs dagbok. Som vi se har han livligt beskrivit, hur han hjälpte våra vetenskapsmän. Dessa medförde till honom mineralogiskt och botaniskt material (blommor och frukter), och sålunda hjälpte de honom i hans studier. De lärde sig den europeiska användningen av dessa växter och dessa andra material, samtidigt som de inhämtade kunskap om de holländska och latinska namn som svarade mot de japanska.

¹ Hotellet där holländarna plägade inkvarteras. — Chome, kvarter.

² Daghregister.

På det sätt som ovan angivits förmedlade han alltså teorier och teknik till våra vetenskapsmän i Jedo, bland vilka sågos Katsuragawa och Nakagawa.

b) *I Nagasaki*

Sedan lämnade Thunberg Jedo den 25 maj och återvände till Deshima den 29 juni. Beträffande resan till Jedo föreligger motsägelse mellan Thunbergs och Feiths resedagböcker i fråga om datum (3 eller 4 dagar). Jag har följt Thunberg beträffande datum för hans återkomst till Nagasaki. Sedan tillbringade han 160 dagar i Deshima, till dess att han avreste från Japan den 3 december. Under denna tid ansökte han hos myndigheterna om tillstånd att samla växter i Nagasakis omgivningar. Den 28 juli reste han till ön Kosedo och samlade där botaniskt viktiga växter.¹ Under sin lediga tid sysselsatte han sig med att ge läkarbehandling åt invånarna i Nagasaki och att undervisa tolkar i medicin och andra naturvetenskaper. Detta är också omtalat i hans resedagbok, men det framstår dock tydligare i de brev som skrevos av tolkarna på holländska och som jag fått tillfälle att läsa. Beträffande dessa brev, se hans dagbok: »De flesta tolkarna äro japaner, och de tala holländska ganska bra . . . Många av de äldre tolkarna tala holländska felfritt, men deras språk skiljer sig rätt avsevärt från den holländska som användes i Europa med avseende på satsbyggnaden och sättet att uttrycka tankarna. Ibland använda de ganska egendomliga uttryckssätt. En del av dem förstå inte holländska alls. Tolkarna skriva japanska med pensel, och de skriva också holländska med pensel på sitt vanliga japanska papper, men från vänster till höger på europeiskt vis. Handstilen är lutande och lättläst. Tolkarna äro mycket ivriga att få tag i europeiska böcker, och de anstränga sig mycket för att erhålla europeiska böcker från alla köpmän som komma från Indien. De läsa dessa böcker mycket omsorgsfullt och inpränta noga i minnet vad de läsa. Deras lust att inhämta nya kunskaper från européerna är så stor att det stundom blev besvärande för oss. Samtalet kommer också in på sådana ämnen som medicin och naturhistoria, och de komma med en aldrig sinande ström av frågor rörande dessa discipliner, och ibland kan det vara svårt att visa tillräckligt stort tålamod inför detta utfrågande. Inte ens den mest godhjärtade och mest lärda människas tålamod och lärdom skulle räcka till för detta. De äro otroligt envisa och uthålliga, men man kan förstå och uppskatta den vetgirighet som är deras drivkraft. De flesta tolkarna studera västerländsk medicin. Dessa äro troligen de enda i detta land som önska utöva läkekonsten på västerländskt sätt, och de ha lärt sig det europeiska sättet att behandla sjuka. De ha lärt sig de europeiska metoderna av holländska läkare. Detta yrke är för dem en god väg till att öka sitt anseende och skaffa sig goda inkomster.»

¹ Daghregister.

Sålunda står det skrivet. Många av tolkarna i Nagasaki voro mycket skickliga i holländska, och i synnerhet framhåller Thunberg att deras holländska handstil med penselskrift är vacker och lättläst. Detta kan man väl förstå, när man ser de brev som skrivits av tolkarna. Av dessa brev äro tre skrivna med blyertspenna, och de äro troligen bland de tidigaste bevarade av detta slag. Det framhålles också att de japanska tolkarna ha stor vetgirighet och lust att skaffa sig nya kunskaper, och att de äro högeligen intresserade av medicin och naturvetenskap. När de fingo tag i europeiska böcker, läste de dem med största uppmärksamhet, och en del av dem voro redan hemmastadda i den europeiska medicinen. Ingen av tolkarna nämnes vid namn i resedagboken, i motsats till vetenskapsmännen i Jedo. I de av tolkarna skrivna breven, som visats på utställningen, anges emellertid följande sex namn: Koozaymon, Sakzilo, Sesnosky, Sambe, Kinso, Keymon. Ett brev från Sesnosky är daterat den 11 november 1777, men de övriga 17 breven äro odaterade. Det kan emellertid förmodas att de härstamma från halvårsperioden mellan Thunbergs återkomst från Jedo till Deshima och hans avresa från Japan, som ägde rum den 3 december 1776. Dessa 17 brev äro skrivna till Thunberg från de platser där tolkarna hade sin verksamhet.

En av avsändarna skriver sig Koozaymon. Denne var troligen YOSHIO NAGAAKIRA, grundaren av den europeiska läkarskolan, Yoshio-skolan. Han hette från början Teijiro, men när han var medelålders ändrade han sitt namn till Kozaemon och sedan ännu en gång till Kosaku. Hans pseudonym var Nagaakira eller Kogyu. Han var den mest framstående av tolkarna. Han hade grundliga kunskaper i västerländsk medicin, biologi, astronomi och geografi.¹ Vid en tidigare tidpunkt, nämligen 3:e året av Annei-perioden (1774 e. Kr.), då den berömda »Kaitai Shinsho» (»Ny lärobok i anatomi») utgavs, skrev han en lång inledning till detta verk och förvärvade på så sätt namnkunnighet.² Han skrev till Thunberg och bad denne behandla en kräftpatient. Han anskaffade även åtskilliga växter för Thunbergs forskningar. Han nedlade vidare mycket arbete på att anskaffa mynt till Thunbergs numismatiska samlingar.³ Det framgår tydligt av en inskrift på hans porträtt att han hade lärt sig åtskilligt av Thunberg. Senare inarbetade han i sina böcker »Komohijiki» (Hemligheter om västerlänningarna, eg. »de rödhåriga»)⁴ och »Thunberg koden» (Muntlig tradition om Thunberg) samt »Komoryukoyakukata» (Om väster-

¹ KOGA, J., Införandet av västerländsk medicin i Japan. (På japanska.)

² Utgåvningen av *Kaitai Shinsho*, en japansk översättning ur J. A. KULMUS' *Tabulae Anatomicae* i en holländsk översättning (Amsterdam 1731) och några andra anatomiska arbeten, innebar en stor händelse inom japansk medicin. Översättningsarbetet utfördes av SUGITA GEMPAKU och några hans vänner, bland dem de ovan nämnda KATSURAGAWA HOSHU och NAKAGAWA JUNAN. — Den märkliga boken finnes i två ex. i ERIK WALLERS samling i Uppsala Univ.bibl.

³ KONDO, S., Avhandling om [japanska] mynt. (På japanska.) (I densammes Samlade verk, vol. 3.)

⁴ Komo-ryo, »de rödhåriga», kallade japanerna holländarna till skillnad från kineserna.

ländska salvor) det som han hade lärt sig av Thunberg.¹ Tio år senare, den 26 oktober 1785, skrev han ett brev på holländska till ISAAC TITSINGH², som var vid handelskompaniet i Chinsura i Indien, vilket brev finnes bevarat i Kyoto universitetsbibliotek, och vid denna tid tecknade han sitt namn Jo. Kozack. På så sätt kan man konstatera att han ändrade sitt namn vid denna tid.

De flesta breven äro undertecknade Sesnoky eller S. G. Sesnosky. Denne Sesnoky torde vara samma person som den Sige-Sesnosk som sände brevet till Titsingh den 26 oktober 1785, vilket är bevarat i Kyoto universitetsbibliotek, då handstilen är densamma i båda breven. Det måste vara fråga om en av tolkarna, nämligen Sige Sennosuke. Han skrev också till Thunberg och bad denne behandla en av hans tjänare för mässling och magknip.

Han skrev likaledes på uppdrag av Machitoshiyori³ och bad Thunberg skaffa portugisisk olja. För Thunbergs forskningar samlade han växter, blommor och frukter, och han sände japanska målningar till Thunberg. De numera obrukliga namnen på sex träd som han samlade finnas angivna i Thunbergs Flora.

Författaren till det blyertsskrivna brev där Thunberg ombeds skaffa medicinalväxten saffran, nämligen Kinzo, måste vara den underordnade tolken i holländska Imamura Kinzo. Sakzilo, en annan av de sex tolkarna som nämndes ovan, måste vara Sakuziro, den yngre brodern till Yoshio Kozaemon. Sambe, som var en av de förnämsta tolkarna och medföljde Thunberg till Jedo, måste vara Imamura Sambe. Han dog den 11 december 1778. Keymon slutligen måste vara avsändaren av brevet till Titsingh från Nagasaki i november 1786, vilket brev han undertecknade Nisi Kejemon, d. v. s. Nisi Keiuemon. Han ber om alkohol för öronbehandling, och senare skriver han och tackar för leveransen. Det måste vara av Thunbergh som han lärt sig att använda sprit för öronbehandling. Familjen Nisi tjänstgjorde som tolkar i flera generationer, sysslade också med läkekonsten och frambragte framstående läkare. Sålunda undervisade Thunberg åtskilliga personer i såväl Nagasaki som Jedo i västerländsk medicin, zoologi, botanik, mineralogi, astronomi och geografi, därigenom lämnande viktiga bidrag till den vetenskapliga utvecklingen i Japan. Efter att ha hopbragt betydande samlingar och nått viktiga vetenskapliga resultat lämnade han Japan, trots att borgmästaren i Nagasaki och andra intresserade personer bådo honom att stanna kvar ytterligare.

¹ KOGA, a. a.

² ISAAC TITSINGH (1745—1812), blev Opperhoofd i Nagasaki efter Feith och besökte Japan tre gånger mellan 1779 och 1785. Han inledde vänskapliga förbindelser med många upplysta japaner och bidrog genom sina senare skrifter till kännedomen om landet.

³ Titel på en hög hovämbetsman.

KAP. II. HANS BIDRAG EFTER ÅTERKOMSTEN TILL SVERIGE

a) *I brevform*

»Före avfärden från Japan bådo mig mina lärjungar, att jag skulle ge dem intyg på att de troget följt min undervisning och att deras medicinska kunskaper ökat. Jag villför med glädje deras önskan, då detta slags försäkran icke blott klargör fakta utan även kunde utgöra tecken på min tacksamhet och vänskap. Därför skrev jag dylika certifikat på holländska. Den tacksamhet som de japanska vetenskapsmännen visade kan jämföras med deras som i Europa få doktorshatt och doktorsdiplom. De visade mig stor välvilja under min vistelse i Japan och även efter min avresa, ty vänskapen svalnade icke på grund av långt avstånd. Vi — mina vänner, inklusive mina japanska tolkar, och jag — skrevo till varandra även efter min återkomst till Europa. Det var också ett icke mindre nöje för mig att vara dem till hjälp. Som lön för deras vänskap sände jag dem sådant som jag trodde borde glädja dem. I gengäld kunde jag mottaga värdefulla frön till Uppsala botaniska trädgård och flera andra prover av biologiskt intresse lämpliga för akademiska kollektioner.» Detta är ännu ett utdrag ur Thunbergs resedagbok.

Sedan gammalt hade våra tolkar och läkare, efter att ha studerat för officiella holländska läkare, erhållit diplom och certifikat på sina kunskaper i holländsk medicin. Redan i mitten av 1600-talet hade ARACHIYAMA HOANG i Jedo och NISHI GEMPO och SEO SHOTAKU i Nagasaki och HARA SANSIN i Hakada erhållit holländska certifikat. Några av dessa finnas alltjämt bevarade.¹ Thunberg måste ha givit certifikat till sådana medicine doktorer som Katsuragawa och Nakagawa i Jedo och Yoshio i Nagasaki och även andra, men beklagligtvis har jag icke sett till några certifikat skrivna av honom.

Nu har jag emellertid kunnat genomgå fem brev som utväxlats mellan honom och hans japanska vänner efter hans avresa och som bevisa, att de händelser han skildrat i sin dagbok verkligen ha inträffat. Detta brevmaterial utgöres av tre brev från Nakagawa Junan, ett från Katsuragawa Hoshu och ett från Sige Sennosuke.

Under det år som närmast följde på Thunbergs hemfärd, närmare angivet den 12 november 1777, uttalar Sennosuke i svar från Deshima sitt tack till Thunberg för böcker och glas innehållande insekter; han hoppas på fortsatt vänskap och sänder till Thunberg en låda med torkade växter och dessutom en liten ask, utvändigt dekorerad med beninläggningar.

¹ J. P. KLEIWEIG DE ZWAAN, Völkerkundliches und Geschichtliches über die Heilkunde der Chinesen und Japaner. 1917. — C. R. BOXER, Jan Compagnie in Japan. 1936. — S. HARA, Den österländska medicinens historia. (På japanska.) — KOGA, a. a.

Så ha vi tre brev på holländska från Nakagawa Junan, mästerligt skrivna och väl disponerade. Det första är daterat Jedo den 11 mars 1777. Nakagawa tackar häri Thunberg för undervisning om medicinalväxter och farmaci och för tre böcker som sänts till honom efter Thunbergs hemfärd. Nakagawa sänder Thunberg frön och växter. Vidare ber han denne att sända ett holländskt-latinskt lexikon utgivet av PIETER MARIN samt en ny utgåva av en farmakologisk bok.

I sitt andra brev daterat den 7 mars 1778 tackar Nakagawa för en bok om bensjukdomar och för Ansons bok om sin världsomsegling och en fransk bok om insekter samt för insektspreparat. Nakagawa omtalar att han i sin tur sänder torkade växter och frön. Nakagawa frågar om de torkade växter av 100 växtarter han tidigare sänt nått fram till Thunberg, likaså om Thunberg fått hans tack för Kaempfers skildring av sin resa.

Boken om bensjukdomar synes vara den holländske medicine doktorn JOHANNES HOOGVLIETS *Verhandeling van de ziechten der Beendelen*, Rotterdam 1776; Ansons bok om sin världsomsegling måste vara den holländska översättningen av ett verk av engelsmannen GEORGE ANSON, *Reize rondom de Wereld gedaen in de jaaren 1740 tot 1744*, vilken publicerades i Amsterdam 1754 och 1765. Den franska boken om insekter torde vara RÉAUMURS *Mémoires pour servir à l'histoire des Insectes*, som publicerades i Paris 1736 och importerades till Japan vid denna tid. KAEMPERS bok torde avse *Amoenitatum Exoticarum Politico-Physico-Medicarum* etc., vilken bok publicerades 1712 i Lemgo. Den blev ofta importerad och var i vidsträckt bruk bland holländsk-kunniga vetenskapsmän. Den bok som Junan erhöll torde ha varit en edition av detta arbete.

Det sista brevet från Nakagawa är skrivet med penna och avsänt från Jedo den 9 mars 1783. Han tackar i detta för Kaempfers bok om sin resa och Krugers bok i anatomi. Den sistnämnda boken måste vara J. G. KRUGER, *Physiologia of Natuurkundige ontleding van's menschen lighaam*, publicerad i Amsterdam 1763.

Brevet från Katsuragawa Hoshu är också daterat den 8 mars 1783 och skrivet med penna; handstilen är vacker och dispositionen utmärkt. Detta brev innehåller tack till Thunberg för hans bokpresenter och omnämner avsändning av alpina växter till Thunberg.

Av dessa brev är lätt att se att Thunberg avsevärt främjat våra vetenskapsmäns och tolkars studier genom att sända dem medicinsk, farmakologisk och geografisk litteratur, ordböcker och prov på insekter. Samtidigt mottog han för sina studier torkade växter och teckningar. Detta innebär, att det bakom hans författarskap och uppsatser ligger en hel del bidrag från japanska lärjungar och vänner. I Thunbergs herbarier finns en mängd japanska växtprov, bland dem troligen ej så få sända av hans japanska elever, sådana som Katsuragawa, Nakagawa, Sige o. a.

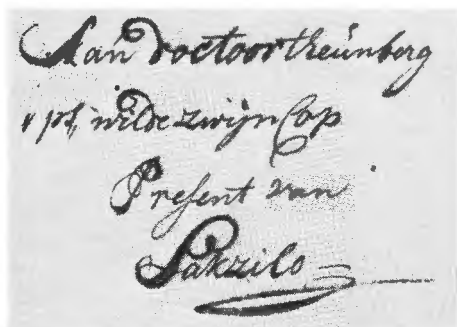

Fig. 1. Till doktor Theunberg 1 st. vildsvins-
huvud gåva av Sakzilo.

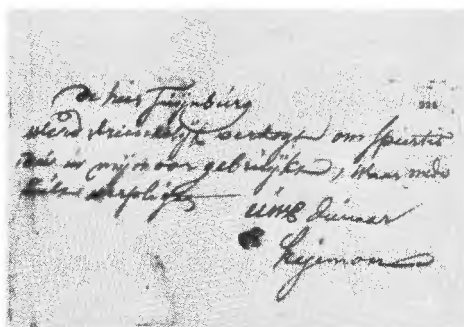

Fig. 2. Herr Thuynburg anmodas vänligen om
sprit att användas i mitt öra, varmed han skall
göra Eder Vålborenhets tjänare Kejemon för-
bunden.

b) I form av publikationer

Som ovan nämnts anlände Thunberg till Japan i augusti 1775, och den berömda nya anatomiboken¹ publicerades i augusti året före. Det är ett välkänt faktum, att översättningen och publiceringen av denna bok voro epokgörande händelser i naturvetenskapliga kretsar i Japan, som vid denna tid befann sig i början av sin vetenskapliga utveckling. Genom översättningen erhöilo de som arbetade med densamma, dvs. personer såsom Junan o. a., kunskap i holländska språket och i västerländsk medicin. På så sätt blev marken i vårt land beredd att mottaga västerländska kunskaper. Därför var det verkligen vid en lycklig tidpunkt som Thunberg kom till Japan.

I detta sammanhang måste man erkänna, att betydelsen av hans ankomst till Japan är mycket stor för japansk kulturhistoria.

Thunberg blev sedermera professor vid Uppsala universitet efter Linné. Vidare blev han rektor och på det sättet en inflytelserik man i undervisningsväsendet.² Det torde därför icke vara någon överdrift att påstå, att han näst efter FRANCISCO XAVIER³ var den första stora personligheten bland de européer vilka i äldre tid överhuvudtaget kommo till vårt land. Så trädde alltså första rangens vetenskapsmän i Sverige och Japan i förbindelse med varandra i Nagasaki och Jedo, utbytte vetenskapligt material och fortsatte med detta sina studier.

Katsuragawa Hoshu skrev senare i livet om Thunberg följande: »Thunberg är en svensk. Han kom till Jedo i sällskap med en holländsk envoyé i perioden Annei. Han var mästerlig i medicin och väl beläst. Jag har personligen mött många västerlänningar, omkring trettio eller fyrtio, men aldrig någon så bildad som Thunberg.»

¹ Kaitai Shinsho, varom se ovan.

² Rektoratet gick som bekant i tur bland konsistoriets medlemmar. Under sin långa levnad hann T. givetvis flera gånger att inneha posten.

³ S. FRANCISCO XAVIER verkade i Japan som missionär 1549—51. Att förf. jämför Thunberg med denne måste anses vara ett högt erkännande.

Fig. 3. . . min skyldiga tacksamhet och önskar intet hellre än att bliva i tillfälle att erbjuda Ers Vålborenhet ett eller annat i stället.

I det jag för övrigt anbefaller mig i Ers Vålborenhets fortsatta vänskap och med hjärtlig tillönskan om all möjlig framgång och tillfredsställelse har jag den äran att teckna med synnerlig högaktning

Vålborne Herre och värderade vän,
Ers Vålborenhets
lydige tjänare
S. G. Sesnoskey.

Decima i Japan den 12 Novbr: Ao 1777.

1. Ask med torkade växter.
2. D:o med inläggningar i ben av blommor på utsidan, vilka först i år påträffats i Nagasaki och som Ers Vålborenhet behagade mottaga.

Icke blott under tiden för sin vistelse i Japan utan även när han kommit hem utövade Thunberg således ett stort inflytande. Han hjälpte och uppmunttrade japanska vetenskapsmän i deras studier genom att ofta sända dem nyttiga böcker. Vidare blevo Thunbergs egna böcker sedermera då och då införda till Japan och kommo till vidsträckt användning bland dem som voro kunniga i holländska och därmed även i dåtida västerländsk vetenskap.

När Nakagawa Junan examinerade växter, använde han i början som referenser Kaempfers »Resa» och »Tohosohonjo» (»Om växter i Östern»). Den senare boken är ingenting annat än Thunbergs Flora Japonica.

En gång undersökte KONDO SIGEJO SEISAI det bibliotek som vid den tiden innehades av Bakufu (Shoguns regeringskansli) »och fann där bland många västerländska böcker Tohosohonsi, vars ursprungliga namn var Flora Japonica, redigerad och utgiven av medicine doktorn i Sverige Thunberg (också författare till Nihon Senkasi¹, som finns i den geografiska avdelningen) år 1784

¹ Den japanska titeln på Thunbergs Verhandling over de Japansche natie, hare Zeden, Gebruiken en Munten, Amsterdam 1780 (övers. från hans inträdestal i KVA 1779).

i Leipzig». (Den japanska originaltexten kommenterar: »plats i Ungern».) — Han gjorde ett citat ur detta arbete.

KATSURAGAWA HOKEN KOKUNEI säger: »Detta dokument kom första gången till Japan med båt i perioden Bunsei.

Jag såg i vår detta dokument på hotellet hos den västerländske resanden. Dokumentet var helt igenom skrivet på latin. Växterna, som växa i Östern och som observerats av Thunberg personligen — nästan mer än 1000 arter —, voro i detalj beskrivna. En bild av varje växt fanns bifogad. Detta är verkligen en oundgänglig bok för alla som äro intresserade av västerländsk botanik. Tidigare har jag i förordet till *Nihon Senkasi* (Om japanska mynt), författad av Thunberg, skrivit, att jag för länge sedan hört talas om Tohosohonsi. Med Tohosohonsi menar jag denna bok (näml. *Flora Japonica*).»¹ Så skriver han, att året i Bunsei motsvarar 1825.

SIEBOLD kom till Japan två år tidigare, dvs. 1823, och 1826 for han upp till Jedo i sällskap med JOAN WILLEM DE STURLEN. Så mötte han på sitt hotell Nagasakiya för första gången Katsuragawa Hoken Kokunei.²

»Tohosohonsi . . . av Thunberg» som »jag såg . . . på hotellet hos den västerländske gästen» måste vara en bok som ägdes av Siebold. Om denna sammanställning icke är felaktig, måste det röra sig om samma bok, Thunbergs *Flora Japonica*, vilken sändes till doktor ITO KEISUKE³ som souvenir av Siebold år 1828. På grundval av denna bok skrev dr Ito »Taisehonso meiso» (Lärobok i botanik), vilken är den första (japanska) botanik skriven enligt Linnés klassifikation.

Kondo Seisai skriver: »också författare till *Nihon Senkasi*». *Nihon Senkasi* har alltså varit en bok av Thunberg, som också skrivit den andra bok Seisai såg i Bakufus bibliotek. Men den geografiska avdelningen av Seisais manuskript är nu förlorad, varför det är svårt att fastslå den ifrågavarande bokens ursprungliga titel. Katsuragawa Hoken skriver emellertid, att han redan haft den och läst den. Kondo Seisai skriver i bihanget till *Senroku* (Studier över mynt): »Verhandling over de japaansche benämnes i (japansk) översättning »Om Japan etc.». Författaren till denna bok, 'Toinberugu', är en svensk, som kom till vårt land året för Annei. Han förklarar i detalj vårt land och folk, dess seder och bruk, och han samlade och beskrev många slag av mynt. Två tredjedelar av boken handlar om mynt; därför bör den kallas *Nihon Hokasi* (Om japanska mynt). Boken har översatts av Katsiragi på uppdrag av Morisiji.»⁴

Nihon Kokusi, *Nihon Senkasi* och *Nihon Hokasi* äro japanska översätt-

¹ KONDO a. a.

² P. F. VON SIEBOLD, *Nippon. Archiv zur Beschreibung von Japan*. 1897.

³ Om ITO KEISUKE, som levde mycket länge som en den japanska vetenskapens patriark, berättar H. HJÄRNE, Två svenska Japanfarare, att han plägade bära denna Thunbergs *Flora Japonica* i ett band om halsen som en helig bok.

⁴ KONDO, a. a.

en andere een Japansche Medicinskâp. Daar zij planden
 it het geendyt niet veel nemen, maar het aantoonde mer
 enige plaatsen getoogde over enige levendige en gekleurde ofwel
 beide zijde stonden.

Nabovoren, en vromden jaer it met de heer
 Dokter N. Zeden is dat. Geleendende gelijc
 gevingen bladen en borden en een kleine brief.
 Welc is it oeffenen van het borden en ander
 twee boeken die voor mij gesond heeft, dat it
 bevestiging gegeven is, hebt zij geleendigt dat!

Mijn Heer Hoogheermeester +
 Heer Doctor.

Jedo in Japan den 7 maart 1778.

Heer Doctor Hoshii die is
 Heer Zeden

Heer Doctor.
 Nakagawa Jzunnan.

Fig. 4. . . . dessutom ett japanskt medicinskâp. Utom dessa växter har jag ej haft tillfälle att samla mycket, men skall kommande år skicka några torkade växter samt levande och färglagda avbildningar av dem.

Föregående år sände jag Ers Vålborenhet med Herr Doktor N. omkring hundra likaså torkade växter samt frön och ett litet brev. Detta år har jag mottagit en bok Amoeni [tates] och två andra böcker, som Ers Vålborenhet sänt för mig, vilka jag tackade för. Har ni mottagit det?

Min Herr Professor och Herr Doktor,
 Ers Vålborenhets tjänare
 Nakagawa Jzunnan.

Jedo i Japan den 7 mars 1778.

Herr Doktor Hoshii hälsar och tackar.

ningar av »Verhandeling over de Japansche natie, hare Zeden, Gebruiken en Munten. Uit het Zweedsch», utgiven i Amsterdam 1780. Några av dessa översättningar citeras i Senroku av Kondo Seisai.¹

¹ KONDO, a. a.

I Katsuragawa Hokens memoarer, nämligen Shingu mokuroku (1841), finnas två böcker omnämnda. Dessa båda äro 'Toinberugu Hosho' (Thunbergs medicinska lärobok) och 'Toinberugu Senpu jakusho' (Förkortad översättning av Thunbergs »Mynt»). Den senare avser Verhandling etc., den förra synes åsyfta en medicinsk bok av Thunberg, ehuru det är omöjligt att bestämma dess verkliga titel.

Ingenting mindre än den ursprungliga Amsterdameditionen av ovannämnda Verhandling etc. har senare blivit funnen i Tezawabiblioteket av TAKAH SENSEKI, karo (hög ämbetsman i det dåvarande japanska feodalsystemet) i Simohusa Koga han (län), vilken var vän till vetenskapsmän med holländsk bildning sådana som TAKANO CHOEI och WATANABE KASAN.

På detta sätt infördes Thunbergs arbeten i botanik, medicin, geografi, etnografi och numismatik till Japan och studerades ivrigt bland våra vetenskapsmän. Härigenom bildade de några av källorna för den västerländska vetenskapens odling i Japan.

SMÄRRE MEDDELANDEN

En engelsk Linnébiografi. Det är glädjande att inom kort tid två böcker sett dagen, som kunna göra den anglosaxiska världen bättre bekant med Linnés person och verk än hittills varit möjligt. Den ena är KNUT HAGBERGS bekanta skildring, översatt av ALLAN BLAIR och publicerad på Svenska Institutets initiativ. Den andra är den engelska författarinnan NORAH GOURLIE's *The Prince of botanists Carl Linnaeus*, som hösten 1953 utgavs på Witherby's förlag i London (XIII, 292 s., 5 pl.-bl., 30 sh.). Om det är sant, som yttrats i en anmälan av Hagbergs bok: »Of the achievement of Carl Linnaeus . . . the average reader will probably have a rather hazy notion . . . of Linnaeus the man he will probably know absolutely nothing», är det verkligen på tiden att bristen fylles. 1923 utkom visserligen en »adaptation», snarast en förkortad översättning av FRIES' klassiska arbete, utförd av Linnean Society's d. v. general secretary, Dr JACKSON. Men dels lär denna — enligt vad man sagt i England — vara mindre lyckad, då översättarens kunskaper i svenska torde varit rätt svaga, dels är den numera svåråtkomlig.

Miss Gourlie har genom långvarig vistelse dels i Finland, dels i Sverige, bl. a. i Uppsala, förvärvat goda kunskaper i språket och känner svenska förhållanden tämligen väl, vilket visar sig på många ställen i hennes bok. Särskilt gynnsamt för det parti, som behandlar Linnés Lapplandsresa, är att hon vistats en vinter bland finska lappar, som hon skildrat i ett tidigare arbete. Hennes studier i litteraturen om Linné och i hans egna skrifter äro av aktningsvärt omfång, och hon har haft förmånen att kunna anlita en så välorienterad rådgivare som Linnean Society's mångårige bibliotekarie Mr SPENCER SAVAGE, vilken boken är tillägnad.

Det säger sig självt att Fries' arbete varit den säkra grundvalen för den biografiska framställningen liksom Linné i sina egenhändiga anteckningar ofta kommit till tals. Förf. är dock ej blind för att dessa ofta äro att taga med en nypa salt. Men vad som ger Miss Gourlie's skildring liv och färg äro framför allt de talrika och väl valda utdragen ur Linnés skrifter och brevväxling. Man gör som ofta den reflektionen, att det säkraste sättet att låta honom framstå levande för läsaren är att låta honom tala själv, framför allt genom sina förtroliga brev. Den stora breveditionen, framför allt breven till Bäck och till Vetenskapsakademiens sekreterare, har också varit en av de huvudkällor förf. öst ur. Det måste räknas som en av de huvudsakliga vinningarna av denna bok att anglosaxiska läsare på detta sätt konfronteras med den store vetenskapsmannens charmfulla personlighet. Även karaktäristiska citat ur dietföreläsningarna, resorna och Linnés svenska småskrifter bidraga att utfylla bilden.

Att överflytta dyligt till ett främmande språk är ej lätt — många förhållanden äro så olikartade, att det knappast ens är möjligt. Linnés uttryckssätt, särskilt i hans ej för tryck avsedda nedteckningar, kunna också lätt missförstås, och det har ej kunnat undgås att också här och där sådana missförstånd observeras av en sakkunnig svensk läsare. När t. ex. Miss Gourlie talar om Linnés besök i Kvikkjokk — ett namn som denne ej ens nämner i sin dagbok, utan endast »hyttan» eller

»rorra hyttan» (i motsats till den södra silverhyttan, Nasafjäll) — råkar hon över-sätta ordet med »hut» och uppfattar det som någon skyddsbarack för arbetarna. Det bör erkännas att Linnés ofta rapsodiska anteckningar i *Iter Laponicum* kunna vålla även svenska läsare huvudbry. Intressant är f. ö. förf:s påpekande att lapparna ännu i dag använda beteckningen »Huttan».

Miss Gourlie's stil är livlig och hon har ofta träffande anmärkningar om Linnés psykologi. Någon djupare analys av hans vetenskapliga insats har hon tydligen ej avsett att lämna. En sådan är alltså ett ouppfyllt önskemål både inom svensk och utländsk litteratur. — Vi ha emellertid att tacksamt erkänna vad som här bjudes de läsare, som vilja göra bekantskap med Linné, men som ej kunna tillgodogöra sig vad som skrivits på svenska.

Filosofen Forsskål. PETRUS FORSSKÅL är mest känd som en av Linnés »apostlar», en av dessa begåvade, offervilliga unga män, som företogo forskningsfärder till avlägsna länder för att utvidga kännedomen om deras naturförhållanden — ofta med livet som insats. Berättelserna om deras dristighet, deras utståndna mödor och de resultat de vunno fylla ett av de vackraste bladen i vår kulturs historia. Ingen som betraktar den vackra karta, som ROBERT FRIES publicerade i vår Årsskrift 1951 kan undgå att gripas och imponeras, när han följer deras färdevägar, som omspanna snart nog hela vårt jordklot. Där återfinner man i sydligaste spetsen av den arabiska halvön namnet Forsskål med ett döds kors invid. Det var här han dukade under, blott 31 år gammal, som medlem av den med stora förväntningar följda expedition, som bekostats av danska regeringen. Olyckan följde den i spåren och 1767 hemkom tysken NIEBUHR som den ende överlevande av deltagarna. Att företaget överhuvud lämnade några vetenskapliga resultat, därför har man utslutande att tacka denne och hans bortgångne vän Forsskål. Vid sidan av Niebuhrs reseskildring och hans beskrivning av Arabien — två klassiska verk — stå de botaniska och zoologiska arbeten, som kunde utredigeras på grund av Forsskåls manuskript. 1950 kunde slutligen Forsskåls egna dagboksanteckningar se dagen genom vårt sällskaps försorg (*Resa till Lycklige Arabien*. Petrus Forsskåls dagbok 1761—1763).

Det kunde tyckas, som dessa Forsskåls verk vore nog resultat av en levnad, som bröts vid 31 års ålder. Och dock hade han hunnit med insatser av betydelse även på andra områden. Först genon HENRIK SCHÜCKS stora biografi i Svenska Akademiens Handlingar 1923 blev det klart, hur mångsidiga och märkliga dessa voro. Att de blevo det måste uppenbarligen berott av att Forsskåls bildningsgrundval var ovanligt bred och hans intellekt av en sällsynt skärpa. Ingen av hans medbröder i den linnéanska armén torde därvidlag kunna jämföras med honom.

I sin skildring dröjde Schück — utom vid Arabienresan — särskilt utförligt vid Forsskåls modiga strid med Kanslikollegium i samband med publiceringen av hans »Tankar om den borgerliga friheten», en episod, som haft betydelse för tillkomsten av vår första tryckfrihetslag.

Mindre utförlig är han om den märkliga filosofiska avhandling, som Forsskål några år tidigare (1756) framlagt i Göttingen under titeln *Dubia de principis philosophiæ recentioris* (Tvivelsmål rörande den nyare filosofiens principer). 1937 gav denna emellertid biskop J. A. EKLUND anledning till en intressant uppsats i Finsk tidskrift, *Peter Forsskål och hans religionsfilosofi*, och nu har den utförligt behandlats av lektor JOHAN DELLNER i hans arbete *Forsskåls filosofi* (Stockholm, Natur och Kultur, 1953, 219 sid., kr. 15:50). Förf., som tidigare behandlat den Wolfska filosofiens inflytande på svensk teologi, fick ej uppleva bokens publicering. I denna

ges en ingående redogörelse för innehållet i Forsskåls avhandling, som på sina 65 sidor berör ett flertal av filosofiens huvudfrågor. Redan Eklund hade framhållit att de kritiska anmärkningar, Forsskål här anför mot den Wolfska kunskapsteorien »göra att Forsskål med skäl bör tillerkännas en rangplats bland 1700-talets tänkare under skedet mellan Leibniz och Kant». Dellner går längre och vill med utförliga parallellställena visa, att han ej blott fört vidare tankar från HUME, utan även i sin tur påverkat såväl KANTS som SCHOPENHAUERS tänkande. Därom må fackfilosoferna döma.

Men vad man vill framhålla är att den självständighet och det skarpsinne, varmed den blott 24-årige författaren framför sina meningar, ytterligare understryker de ord, varmed Schück avslutar sin biografi: »Inför trettioettåringens grav frågar man sig: vad hade denne på karaktärens och begåvningens vägnar så rikt utrustade forskare icke kunnat bliva, såvida han icke i förtid skördats av döden.»

En japansk bok om C. P. Thunberg. I föregående årgång av Årsskriften redogjordes för det storartade frände, som ägnades CARL PETER THUNBERGS minne i Tokyo och Nagasaki hösten 1952. De föredrag som då höllas ha numera utgivits i en innehållsrik volym med japansk och svensk titel: Forskningsmaterial rörande C. P. Thunberg, Tokyo 1953. VIII, 155 sidor, 1 karta och 2 pl. bl. Som utgivare stå: Science Council of Japan och Botanical Society of Japan. Boken är synnerligen rikt illustrerad med facsimil av brev och tryck samt bilder av Thunbergska växtexemplar, huvudsakligen efter det material, som genom vårt sälls kaps försorg ställdes till förfogande. Efter ett förord av vår minister i Tokyo, Frih. K. G. LAGERFELT, följer en redogörelse för minnesfirandet av professor H. MATSUURA, där också den hälsningsskrivelse vårt sällskap sände till festen i Nagasaki återges. Därefter följer professor BERTIL LINDQUISTS anförande om tidiga botaniska förbindelser mellan Sverige och Ostasien (på engelska), samt följande på japanska: professor C. TANAKA's: Thunbergs bidrag till japanskt växtstudium, professor T. ESAKI's om Thunberg och hans zoologiska insatser, professor S. IWAO's om Thunbergs ställning i Japans kulturhistoria (i översättning återgiven i detta häfte) samt professor R. OOTORI's om Thunberg och den tidigare västerländska medicinen i Japan. Icke mindre än ett femtiotal av Thunberg namngivna Japanväxter återges i fotografier efter herbarieexemplar. Den vetenskapliga kommentaren till dessa har författats av H. HARA. Några smärre, svåråtkomliga uppsatser av Thunberg om japansk flora och fauna ha i sin helhet återgivits i facsimil liksom alla bevarade brev till honom från de tolkar och läkare med vilka han hade beröring. Till sist följer förteckningen över den utställning av Thunbergiana, som hölls i samband med firandet, en märkligt fullständig samling av skrifter både av Thunberg själv och om honom och hans förbindelser med Japan och dess naturvetenskap.

200-årsminnet av Species Plantarum högtidlighölls ej blott, som framgår av de ovan publicerade föredragen, av Svenska Linné-Sällskapet. Även utomlands har erinrats om detta Linnés kanske viktigaste arbete. Linnean Society of London ägnade föredragen vid sitt årsmöte den 24 maj åt belysning av Linnés insats. I U.S.A. hade American association of plant taxonomists ett möte i samband med minnesåret.

Den nya tidskriften *Taxon*, det officiella organet för the International Association for Plant Taxonomy, som utges i Utrecht av professor LANJOUW, ägnade ett helt häfte (Vol. 2, no. 3) åt minnet med artiklar av bl. a. författare från Sve-

rige (J. A. NANNFELDT, A. Hj. UGGLA och F. BRYK). — Även genom uppsatser i andra tidskrifter har erinrats om minnet.

Ända nere i Oranje-fristaten, vid universitetet i Bloemfontein, hade med anledning av 200-årsminnet en utställning anordnats av professor W. J. LÜTJEHARMS — huvudsakligen med material ur hans egna samlingar. Den bestod av bilder, växtexemplar och böcker och avsåg att ge en mångsidig bild av Linnés liv och verksamhet.

Linnés huvud som sigillbild. För åtskilliga år sedan observerades att i den bekante GABRIEL MARKLINS brevsamling å Uppsala Universitetsbibliotek (G 170 b.) förekommer ett sigill med Linnés bild. Brevskrivaren är den bekante GUSTAF JOHAN BILLBERG (1772—1844), kammarrättsråd, känd som botanisk amatörförfattare, ut-

Fig. 1.

Fig. 2.

givare av PALMSTRUCHS Svensk Botanik m. m., samt som initiativtagare till det snart avsomnade Linnéska Samfundet. Tyvärr är avtrycket genom nötning i brevbandet skadat, såsom avbildningen här visar. (Fig. 1.) — Samma idé har en vida mera namnkunnig man haft, ty i Linnean Society's ägo finnes Sir JOSEPH HOOKER's sigillstamp, också med Linnés huvud som sigillbild. (Fig. 2.) Som lätt synes är det i båda fallen INLANDERS utmärkta bild som legat till grund, kanske med Wedgwood-medaljongen som mellanled. Hooker's sigill lär vara graverat av TASSIE, som var verksam just för Wedgwood-firman.

Det kan i detta sammanhang nämnas, att Linnean Society äger ett förtjusande kabinetsskåp med JAMES EDWARD SMITH's stora sigillsamling, huvudsakligen botanisters sigill. Litet betänksam blir man dock, när man finner att han för att sammanbringa denna samling ej aktat för rov att klippa sigill från Linnés korrespondens.

Linnés mormors farmor bränd som häxa. I en populär uppsats »Linné som smålänning», tryckt i den 1953 av Förlaget Svensk Litteratur utgivna landskapsskildringen Småland, red. av Harald Schiller, nämndes i korthet om den gren i Linnés stamträd, som leder till Norge. Hans mormor var dotter till kyrkoherden JÖRGEN SIMONSSON SCHEE (eller SKEE), som var från Stavanger, studerade i Köpenhamn och 1640 blev kyrkoherde i Visseltofta i Kristianstad län, nära Smålandsgränsen. Han var född 1612 och dog 1692. Det påpekades, att i det stamträd, som Linné egenhändigt uppsatt och som finnes att se i vårt Linnémuseum, ingen uppgift finnes om dennes föräldrar. Den förmodan uttalades, att detta kunde bero av att Jörgen Schees mor blivit bränd som häxa och att traditionen, som van-

hederlig, förhemligats. (Saken omnämnes f. ö. även i en uppsats i publikationen *Natio Smolandica*, III, 1940).

Sedan Svenska Dagbladet uppmärksammat uppgiften, påpekades i en insändare av fru ELSA LAGERCRANTZ, att den redan förekommer i OLOF och GUNNAR PALMES stora genealogiska arbete »Släkten Palme intill 1815» (1917), efter ett meddelande av framl. professor E. LINDERHOLM, som ingående sysslade med häxprocessernas historia. — Red. av denna Årsskrift fick på sin tid uppgiften bekräftad av professor Linderholm och sökte förmå honom att skriva en uppsats härom. — Fru Lagercrantz kunde även meddela, att historien om häxprocessen i Stavanger numera finnes publicerad av en norsk hembygdsforskare, OLA AURENES, i hans 1938 utgivna bok »Mennesker og skjebner. Livs- og kulturbilleder fra Stavanger i begynnelsen av 1600-tallet».

Det visar sig av denna framställning, att den bestickande tanke, som antyddes i den förstnämnda uppsatsen, att Linnés mormors farmor varit en s. k. »klok kvinna» (i betydelsen läkekunnig), knappast har någon grund. Det hela framstår som en banal, men beklämmande historia om skvaller och förtal, hat och förföljelse. Jörgen Schees föräldrar voro borgaren SIMON JAKOBSSØN och JOHANNE PEDERSDATTER. Den sistnämnda beskyldes av prästen NILS OLUFSSØN MEDELFARS hustru KAREN, som låg på sitt sjukläger och väntade på döden, att ha förgjort henne. Mellan de båda familjerna hade varit ovänskap p. g. a. tvist om en ko, och vidare hade Johanne förbannat prästens dotter, som skrattat åt henne. När så olyckorna kommo, först kons död och så Karens sjukdom, stod det klart för denna att det var häxeri med i spelet och att Johanne var den skyldiga. I sina feberfantasier hade hon sett denna stå vid hennes sjuksäng, som stått i lågor, och Johanne hade spottat på henne osv. Andra grannar, med vilka denna, som synes ha varit en ganska styvsint kvinna, haft något otalt, släppte nu förtälet löst, gamla historier drogos fram och tolkades på värsta sätt och resultatet blev att processen, som fördes på Stavangers rådstuga från 1 juli 1622, slutade med att Johanne brändes i Sandviken utanför staden i slutet av september. I det sista hade hon förnekat att hon sysslat med trolldom, men intet hjälpte. Domarne handlade under trycket av den övertygelse, som blivit allmän i staden, och av sin egen vidskeplighet.

Det kan tilläggas, att Linnés föreställning, att namnet Schee skulle härleda sig av staden Skee, i vars närhet hans förfader Jörgen skulle varit född, var ogrundad. Aurenes uppger att namnet kommer från en gård i Stavangertrakten med namnet Skeie.

Även en bekant norsk släkt räknar sin härkomst från »häxan» Johanne. Herr HARALD G. BERGESSEN, Stockholm, har varit vänlig meddela red., att i ett annat arbete av Aurenes: Bergesen-ætten, dennas härstamning från henne finnes framlagd. Medlemmar av släkten Bergesen inneha den största skeppsrederifirman i Stavanger och ha i ett par generationer varit svenska konsulär där.

Linné och lärkan. Av de många vårschildringar som möta i Linnés skrifter, särskilt i hans resedagböcker, är väl upptakten till Lapplandsresan den mest tju-sande. Där läsas bl. a. de raderna: »Lärkan siungde hela vägen för oss, darrande i luften.

Ecce suum tirile, tirile, suum tirile tractat.»

Lite var har man frågat sig varifrån Linné hämtat denna latinska rad, som så väl härmar lärkans drill. I Sv. D. för den 28 mars kunde KNUT HAGBERG ge svaret. Han hade funnit den i dess riktiga form i SVEN NILSSONS berömda Skan-

dinavisk Fauna med författarnamnet TAUBMANN. Efter denna anvisning var det möjligt att forska vidare. Det visade sig att raderna, som i verkligheten lyda:

»Ecce, suum tirili, tirili, tiritirilri tractim

Candida per vernum cantat alauda solum»

förekomma i en anekdotsamling *Taubmanniana*, som är ägnad en känd humanist-poet vid namn FRIEDRICH TAUBMANN. Denne, som var professor vid Wittenbergs universitet och dog 1612 48 år gammal, var känd dels som klassisk filolog — han utgav kommentarer till Plautus och Vergilius — dels som författare till talrika latinska dikter. 1604 utgav han en samling av dessa i en volym om ca 600 sidor under titeln *Meloduesia*. Innehållet är det för tiden vanliga, religiösa dikter, verser vid bröllop och andra festliga tillfällen, stamboksverser och bacchanaliska kväden. Här förekommo dock icke verserna om lärkan, utan — i ett ganska överraskande sammanhang — i en anekdot i den nämnda anekdotsamlingen. Taubmanns berömmelse vilade ej minst på hans rykte som kvickhuvud, som tydligen gjort att han var en välsedd gäst bl. a. vid det sachsiska kurfurstliga hovet, varifrån åtskilliga inpass relateras, varmed han roat det höga herrskapet. Boken, som tydligen varit mycket populär, omtrycktes ännu långt senare. Den upplaga, som använts för detta meddelande, har tryckåret 1746.

Raderna om lärkan förekomma i ett stycke med titeln »Der fürstliche Lerchenschütz», som berättar följande: Kurfursten av Brandenburg JOHANN SIGISMUND åkte 1604 genom staden Leipzig. En lärka svävade i luften och lät höra sina drillar, kurfursten befälde då körsvennen att hålla in hästarna, drog fram sin pistol och fällde fågeln med ett skott. Taubmann, som hade äran sitta med kurfursten i vagnen, var strax färdig med en dikt på 12 rader, som naturligtvis mest var en hyllning till den höge herrns träffsäkerhet, då han med »Jupitersblixten» (*Jovialia fulmina*) lyckades mörda den stackars lärkan, där hon »svävande under den vårliga himmelen sjöng sin utdragna drill: tirili, tirili». Sedan både den manhaftige fursten och den lärde improvisatorn längesedan blivit glömda, har detta verspar bevarats i minnet. Ännu för Sven Nilsson på 1820-talet är det »Taubmanns bekanta distichon». Och för den unge Linnaeus, där han på hästryggen tillryggalagt första etappen av sin minnesvärda färd mot nordn, faller det lätt i pennan, när han skriver ner sina intryck på första gästgivargård. Som ofta eljes citerar han fritt ur minnet med därav följande smärre avvikelser från originalet.

SUMMARY OF CONTENTS

1753 was a memorable year in the life of Linnæus and the history of botany as well, for this was the year that *Species Plantarum* was published. The 200th anniversary of this event was observed in various ways by different societies throughout the world. *Taxon*, the news bulletin of the International Association for Plant Taxonomy, devoted an entire issue, which included papers by Dutch, English and Swedish, as well as American authors, to this event. The Linnean Society of London also marked this anniversary. In Bloemfontein, capital of the Orange Free State, Professor W. J. LÜTJEHARMS arranged an exhibition of books and other articles pertaining to Linnæus. Articles about this anniversary appeared in several publications.

The spring meeting of the Society was held on May 25, 1953 at Linné's Hammarby. Two papers about the *Species Plantarum* were read, and both are presented here. Professor J. A. NANNFELDT spoke about the work as the starting point of modern botanical nomenclature and then discussed Linnæus' method of describing plants. Dr. A. HJ. UGGLA, secretary of the Society, read a paper on the preparation of the *Species Plantarum*, describing the progress from the two slim volumes of the 1730's, which are today among the Linnæan MSS. in London, to the work of 1753 with its 8,000 entries, which Linnæus himself declared to be "the fruit of the greatest and best part of my life". The introduction of binomials, considered by many to be Linnæus' foremost, or even his only lasting achievement, was actually excused by Linnæus as a purely practical device. In the foreword to the *Species* Linnæus says of the *Nomina trivialia* that they were put in the margins without much consideration and were not meant to supplant the *differentiae specificae*, the real scientific names. It would seem that the trivials were hurriedly formed just before the work was completed, "*absque selectu, quippe quem alius dies poscet*". But in the second edition (1762) Linnæus warned against arbitrary changes in these names which had already begun to be generally accepted.

The life of OLOF TORÉN, one of Linnæus' "apostles", is told in the next paper by Colonel CARL-AXEL TORÉN, kinsman of the biographe. Little is known about Olof Torén who made two voyages to China as a chaplain on ships of the Swedish East India Company and died at the age of 31. He kept no diary, but he wrote interesting letters to Linnæus which were published together with PETER OSBECK's diary of his journey to China. This diary was translated into English, French and German. Linnæus named an East Indian plant genus *Torenia* in honour of Olof Torén. While little biographical material on Olof Torén is available, the previously mentioned letters and the log books of one of his shipmates, HENRIK BRAAD, make possible an account of his two voyages, including the course — here reproduced on a map — taken by the ships to and from China. A drawing of the volcano Cracatoa and other sketches by Braad are reproduced.

Dr. TELEMAK FREDBÄRJ and Mr. JAN KNÖPPEL in a paper "Kofsan in Linnæus' Time and Today" discuss a MS. Linnæus wrote about the plants found on a

small island in Lake Mälär called *Köfsan*. In June 1731, in the company of some fellow students, he sailed from Uppsala to Stockholm. Not far from Stockholm a calm developed and the boat was forced to land at this small island at 2 o'clock in the morning. While everybody else slept, Linnæus investigated the flora in a way which may, perhaps, be described as the first example of linear taxonomy: He walked the length and breadth of the island in straight lines about a yard apart, in this way collecting 81 specimens. The authors have investigated the modern flora of the island and compared their results with those recorded some 220 years earlier and find that while some of the plants from 1731 have disappeared, many others have appeared on the island since that time.

"The Visit of the Younger Linnæus to England" is the title of a paper by Dr. UGGLA which discusses a letter written on April 28, 1781 to CLAES ALSTRÖMER by Linnæus filius some weeks after his arrival in Britain. He is quite impressed by the resources available for nature studies in England but believes that, given the same facilities, Swedish naturalists would be every bit as good if not better than their English colleagues. He cannot praise enough the kindness of Sir JOSEPH BANKS and SOLANDER, but the grand style in which Sir Joseph lived evidently embarrassed him. "Had I known before what I know now I should not have come here as *Linnæus* without being well off." Because of the expenses that would have been involved, he had to decline Sir Joseph's offer to propose him for election as a member of the Royal Society Club, and the same reason forced him to refuse the offer of a doctorate from Oxford University. The younger Linnæus writes of himself modestly enough, but he does indicate that he is well aware of his inheritance from his great father.

In 1903 TH. M. FRIES published his two-volume biography of Linnæus which has itself become a classic because of Fries's very thorough investigations of original source material. An English adaptation of this work by B. DAYDON JACKSON appeared in 1923. Professor OSSIAN DAHLGREN notes here the 50th anniversary of the publication of this work and reproduces a letter of congratulation written in Latin that was sent to Fries after the book had been published.

In 1948 the Society published a paper by the late OTTO GERTZ on the symbolism of the frontispiece to Linnæus' *Fauna Svecica*. Gertz had planned a similar paper on the magnificent frontispiece to *Hortus Cliffortianus*. Dr. CHRISTIAN CALLMER of the Royal Library, Stockholm, has taken up this subject and here presents an explanation of the many symbolic objects and figures that are found on the engraved plate.

Dr. SIGURD WALLIN began publishing in the 1950/51 issue of the Yearbook the inventories of the Linnæus family property. In this volume he presents the will of Linnæus' widow who died in 1806 at the age of 90. In his introduction he calls attention to the expensive gold and enamel snuff box presented to Linnæus by the eccentric Lord BALTIMORE during a visit to Sweden in 1769.

In a paper entitled "From the Linnæan Collections in London" Dr. UGGLA discusses several subjects. First, the sale of Linnæus' mineral cabinet by SMITH in 1796. The printed catalogue of this collection is now quite rare, but a copy of it is included in the London Linnæan material. From this copy it appears that the sale realized a mere £71. 8s. 6d. While it is unfortunate that this collection was broken up, the catalogue gives a good idea of what it did contain. Next, follow some comments on works planned by Linnæus about 1740, as noted by him in a copy of his *Bibliotheca Botanica*. And finally, the subject of "Linnæus on *invidia svecana*" is considered. The first indication of his feelings towards

persons who envied great men is to be found in some notes to his early MS. *Diæta Naturalis*. As examples of how he felt when he thought himself to be the object of much envy two curious inscriptions are noted here. In 1748 his *Curiositas Naturalis* was criticized by theologians who felt that he was trespassing on their territory. He then inserted into a bound copy of this thesis the line: *Svecia quid merui, quo te, mea patria, laesi*, which is an adaptation of the poem TYCHO BRAHE wrote when he went into exile because of his conflict with King Christian IV. Apparently Linnæus felt he was about to suffer a similar fate! The other example of one of his despondent moments is to be found in a bound volume of pamphlets written by SIEGESBECK, HEISTER, LUDWIG and others criticizing Linnæus and his botanical system. At the end of the volume he comments upon the persecution that ANDREAS VESALIUS, the "Princeps Anatomicorum" had to endure, which strongly suggests that Linnæus, the "Princeps Botanicorum" thought of himself when writing this note. While Linnæus did not answer his critics he neither forgot nor forgave them.

In the 1952 volume of the Yearbook, mention was made of the "Thunberg Memorial Day" held in Japan. The lectures delivered at that time, facsimiles of some of Thunberg's publications, 22 letters from his Japanese interpreters, and reproductions of many of the Japanese plants described by him — some of the latter from the specimen collection at Uppsala University — have now been published in a well-illustrated volume. Professor S. IWAO's lecture from this volume, "C. P. Thunberg's Position in the History of Japanese Culture", is here presented in Swedish translation.

The English translation of KNUT HAGBERG's biography of Linnæus appeared in 1952. This has been followed by another biography, *The Prince of Botanists Carl Linnaeus*, by NORAH GOURLIE (London: H. F. & G. Witherby, 1953). The volume is reviewed here by the editor. Miss Gourlie has lived in Sweden and Finland, and is well acquainted with the Swedish language. She has also lived among the Lapps which has enabled her better to understand some of the conditions under which Linnæus' famous Lappland journey was made. This book includes many translations of his letters and other writings in Swedish, all of which offer those not familiar with the language a better opportunity to learn something of the personality of Linnæus than has been available previously. Nobody has described Linnæus better than he himself did, even though his self-descriptions were at times quite unintentional.

PETER FORSSKÅL was one of the most gifted of all of Linnæus' pupils. At the age of 24 he defended at Göttingen his treatise *Dubia de principiis philosophiae recentioris* which established him as a philosopher of some importance. His pamphlet "Thoughts on Civil Liberty" helped to bring about the legislation effecting the freedom of the press which was enacted in 1766. Forsskål was a member of an expedition sent by the King of Denmark to South Arabia where he died at Yemen in 1763 at the age of 31. Only one member of this group survived, the German KARSTEN NIEBUHR. A review of Dr. JOHAN DELLNER's recently published book, *Forsskåls filosofi* (Stockholm: Natur och Kultur, 1953), is given here. Dr. Dellner gives an account of Forsskål's ideas on the principal questions of philosophy and undertakes to show that inasmuch as Forsskål was influenced by Hume, Forsskål's treatise *Dubia de principiis* . . . may have been studied by KANT during his early years, as well as by SCHOPENHAUER.

The Yearbook concludes with a report of the activities of the Society and a few additional notes. Among these is a statement to the effect that there was a

witch among Linnæus' maternal ancestors. His maternal great-grandfather was born at Stavanger, Norway, had studied in Copenhagen, and subsequently was a pastor in the Swedish province of Skåne. When he was 10 years old his mother was accused of being a witch by the wife of a local clergyman in the Norwegian town where they lived. She was then tried before a court and burned at the stake in 1622.

Another note traces the origin of a line of Latin poetry found at the beginning of *Iter Lapponicum* which has long been a source of discussion. Linnæus quotes, "The lark sung before us all the way, soaring in the air: *Ecce suum tirile, tirile, suum tirile tractat*". This line is from a poem by a German professor, FRIEDRICH TAUBMANN (d. 1612), who was known for his wit. In a book of anecdotes about him, *Taubmanniana*, which went through several editions, it is stated that he at one time was with the Elector of Brandenburg when the latter shot a lark from his carriage, whereupon Taubmann immediately improvised some verses to praise the Elector's marksmanship. This onomatopoetic line happened to survive and was known by Linnæus.

LINNÉ-SÄLLSKAPETS EGNA ANGELÄGENHETER

STYRELSENS ÅRS- OCH FÖRVALTNINGSBERÄTTELSE FÖR ÅR 1952

Sällskapets vårsammankomst hölls å Hammarby söndagen den 22 maj. Enär inkomsterna av årsskriften ej ännu kunnat redovisas, kunde revisionsberättelsen föreligga först vid höstsammankomsten.

Föredrag hölls av sekreteraren, dr ARVID HJ. UGGLA över ämnet: »Fredric Hasselquist, Palestinafararen. Ett 200-årsminne».

Efter demonstration av samlingarna och parken under ledning av hedersordföranden prof. FRIES och ordföranden prof. VON HOFSTEN begav man sig i bussar till Linnéträdgården, där middag intogs i orangeriet. Talet till Linnés minne hölls av ordföranden.

Höstsammankomsten hölls måndagen den 24 november å Svenska Läkaresällskapets lokal i Stockholm. Sedan revisionsberättelsen för 1951 föredragits och ansvarsbefrielse beviljats, företogs stadgeenliga val. Därvid omvaldes till ordförande för 1953 professor NILS VON HOFSTEN och till vice ordförande för samma tid f. d. överbibliotekarien ANDERS GRAPE. Till styrelseledamöter för åren 1953–1955 omvaldes professor emeritus N. E. SVEDELIUS, f. d. förste intendenten S. WALLIN och direktör F. SÖDERBÄCK samt till suppleant professor O. H. SELLING. Till revisorer för 1953 omvaldes advokat D. TROËNG och redaktör S. LINDMAN med docenterna G. DEGELIUS och N. HYLANDER som suppleanter.

Föredrag hölls av professor O. H. SELLING över ämnet: »En Linnélärjunge i Australien. Med Daniel Solander från Botany Bay till Cape York.» Föredraget illustrerades med av talaren själv tagna färgfotografier från de trakter, som berördes. Överläkaren dr B. STRANDELL demonstrerade tvänne honom tillhöriga, tidigare ej beskrivna porträttmedaljonger framställande Linné och hans maka. Medaljongerna tillskrivas G. LJUNGBERGER. Efter sammanträdet var supé anordnad å Restaurant Gillet.

SKATTMÄSTARENS BERÄTTELSE FÖR ÅR 1952.

Svenska Linné-Sällskapets ställning framgår av följande:

Vinst- och förlusträkning den 31 dec. 1952.

Inkomster:

Ständiga medlemsavgifter	300: —
Årsavgifter	7,837: 50
Statsbidrag till årsskriften	2,200: —
Anslag från Kungl. Patriotiska sällskapet	1,500: —
Uppsala stads anslag	3,000: —
Räntor och utdelningar	13,278: 92
Försålda publikationer	3,121: 94
Gåva	100: —
Kursvinst på försålda aktier	7,425: —
	Kronor 38,763: 36

Utgifter:

Linné-trädgården	17,220: 07
Linné-museet	1,925: 79
Årsskriften	7,267: 85
Publikationer	28: 70
Avlöningar	2,400: —
Omkostnader	2,395: 12
Samlingarna	700: —
Avsättning till fasta fonden	300: —
Avsättning till pensionsfonden	1,000: —
Inkomster utöver utgifterna	5,525: 83
	Kronor 38,763: 36

Ingående balanskonto 1 januari 1952.

Fasta fonden	29,334: 77	Samlingarna	1: —
Dispositionsfonden	12,829: 46	Checkräkning	89: 02
Museifonden	1,490: 79	Kapitalräkning	2,752: 30
Linnéfonden	114,665: 33	Sparkasseräkning: Sparbank	7,469: 54
Viktor N. Baumbachs fond	11,953: 92	Aktier	156,885: 70
Basil H. Soulsby's fond	1,282: 67	Obligationer och förlags- bevis	23,492: 50
Wenner-Grenska Samfun- dets donation	4,938: 57		
Pensionsfonden	8,000: —		
Växthusbyggnadernas re- parationsfond	5,241: 96		
Reservfonden	952: 59		
Kronor 190,690: 06		Kronor 190,690: 06	

Utgående balanskonto 31 dec. 1952.

Samlingarna	1:—	Fasta fonden	29,634: 77
Checkräkning	3,875: 97	Dispositionsfonden	12,829: 46
Kapitalräkning	2,821: 53	Museifonden	1,490: 79
Uppsala Advokatbyrå	5,000:—	Linnéfonden	114,951: 99
Sparkasseräkningar och		Viktor N. Baumbachs fond	12,013: 69
Sparbank	10,823: 45	Basil H. Soulsbys fond	1,295: 50
Obligationer o. förlagsbevis	23,492: 50	Wenner-Grenska Samfun-	
Kassa Konto	2,200:—	dets donation	4,938: 57
Aktiers Konto	149,710: 70	Pensionsfonden	9,000:—
		Växthusbyggnadernas re-	
		parationsfond	5,241: 96
		Reservfonden	6,528: 42
		Kronor	197,925: 15
	Kronor	197,925: 15	

Skattmästarens kommentar till bokslutet.

Såsom av ovanstående bokslut framgår, har de senaste årens underskott å rörelsen förbytt i ett överskott. Detta beror dock på en tillfällig omständighet, nämligen den att en kursvinst å 7,425:— kronor uppstått å försälda aktier, en försäljning, som blivit nödvändig för anskaffandet av rörelsemedel. Utan denna inkomst hade rörelsen även för år 1952 visat förlust.

I kommentaren till 1951 års bokslut framhölls, att vissa åtgärder av styrelsen vidtagits i syfte att förbättra Sällskapetets ekonomiska läge. Resultatet härav kan, då detta skrives, ej med vissnet bedömas, men utsikterna förefalla rätt gynnsamma.

Uppsala i november 1953.

FRITIOF SÖDERBÄCK

REVISIONSBERÄTTELSE

FÖR ÅR 1952.

Undertecknade, utsedda att granska Svenska Linné-Sällskapets räkenskaper och förvaltning för år 1952, få efter verkställd revision avgiva följande berättelse.

Vi hava tagit del av styrelsens protokoll från två under året hållna sammanträden, vilka ej föranleda något uttalande från vår sida.

Räkenskaperna, som fullständigt siffergranskats, äro förda med utmärkt ordning och reda samt i behörig ordning verifierade.

Vi vitsorda, att 1952 års utgående balanskonto samt vinst- och förlusträkning pr den 31 december överensstämma med räkenskaperna. Årets vinst av Sällskapets verksamhet, Kr. 5 525: 83, har tillförts reservfonden.

Sällskapets värdehandlingar, vilka äro deponerade i öppet förvar hos Aktiebolaget Svenska Handelsbanken, Stockholm, hava avstämts mot av banken lämnad förteckning. Samtliga banktillgodohavanden hava även kontrollerats.

Då revisionen icke givit anledning till någon erinran, samt skattmästaren och styrelsen i övrigt med nit och skicklighet handhaft Sällskapets angelägenheter, tillstyrka vi, att ansvarsfrihet beviljas för 1952 års förvaltning.

Stockholm den 26 november 1953.

DANIEL TROËNG

SIGURD LINDMAN

SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPETS STYRELSE

Hedersordförande:

Professor emeritus ROB. E. FRIES

Ordförande för år 1954:

Professor emeritus N. VON HOFSTEN

Vice ordförande för år 1954:

f. d. Överbibliotekarien A. GRAPE

Övriga styrelsemedlemmar:

Valda för åren 1952—1954:

Professor O. T. HULT, f. d. förste bibliotekarien A. HJ. UGGLA, sekreterare och
föreståndare för Linnémuseet samt redaktör för årsskriften, doktor T. FREDBÄRJ.
Suppleant: Docent M. FRIES, föreståndare för Linnéträdgården.

Valda för åren 1953—1955:

Professor emeritus N. E. SVEDELIUS, f. d. förste intendent S. WALLIN, direktör
F. SÖDERBÄCK, skattnästare.
Suppleant: Professor O. H. SELLING.

Valda för åren 1954—1956:

Professor emeritus T. LAGERBERG, f. d. förste bibliotekarie J. LILSON SAMZELIUS,
överläkaren B. STRANDELL.
Suppleant: G. E. DU RIETZ.

Vald av Större akademiska konsistoriet:

Professor J. A. NANNFELDT.

--

Revisorer:

Advokat D. TROËNG och redaktör S. LINDMAN.

Suppleanter: Docent G. DEGELIUS och docent N. HYLANDER.

-

NYA MEDLEMMAR

Afzelius, Rut, Byråsekreterare, Stockholm.
Ahlberg, H., Folkskolinspektör, Uppsala.
Ahlbom, Y., Arkitekt, Lidingö.
Alfort, S. M., Ingeniör, Stockholm.
Behrman, Gunnel, Fru, Norrköping.
Björling, C. O., Prof., Apotekare, Uppsala.
Björngård, Ebba, Fru, Uppsala.
Björngård, K. H., Direktör, Uppsala.
Bothén, G., Kapten, Verkst. direktör, Göteborg.
Eyde, Kate, Fru, Sembs Hovedgård, Borre (Norge).
Fridén, C.-E., Fil. stud., Uppsala.
Gejrot, T., Leg. läkare, Östersund.
Gentz, L., Apotekare, Stockholm.
Giöbel, G., Fil. dr, Statsagronom, Uppsala.
Hawerman, F., Kanslisekreterare, Stockholm.
Hedlund, K., Rektor, Storvik.
Herlin, C., Direktör, Stockholm.
Isander, J., Läroverksadjunkt, Bromma.
Johansson, J., f. d. Rektor, Uppsala.
Järnstad, E., Byråingeniör, Stockholm.
Krook, T., Apotekare, Stockholm.
Källström, Britta, Fil. kand., Eskilstuna.
Larsson, Britta, Fru, Verkst. direktör, Uppsala.
Larsson, G. H., Konservator, Stockholm.
Lindgren, Astrid, Fru, Uppsala.
Lindhani, T., Apotekare, Stockholm.
Lund, Birgitta, Kurator, Stockholm.
Lundahl, Gunn, Professorska, Uppsala.
Melin, B., Advokat, Göteborg.
Mossberg, K., Juvelerare, Uppsala.
Nilsson, E., Fil. dr, Fosieby.
Nylund, S., Stadsfiskal, Stockholm.
Nymberg, G. W., Direktör, Falköping.
Olsson, B., Förste bibliotekarie, Lund.
Sandberg, O., Trädgårdsmästare, Sollentuna.
Settergren, G., Direktör, Bromma.
Sjönell, B., Direktör, Stockholm.
Smedberg, E., Lektor, Lidingö.
Spak, H., f. d. Förste provinsialläkare, Uppsala.
Svanfeldt, F., Direktör, Uppsala.

Svennung, J., Professor, Uppsala.
 Thune, R., Sanatorieläkare, Kullsveden.
 Westrin, H., Advokat, Stockholm.
 Wibom, T., Major, Stockholm.
 Willborg, J., Rektor, Uppsala.
 Åberg, E., Laborator, Uppsala.
 Åkerman, N., Förste marineläkare, Stockholm.

*Nya medlemmar kunna föreslås till Sekreteraren eller någon av
 Styrelsens medlemmar.*

LINNÉ-PUBLIKATIONER

I serien *Valda avhandlingar av Carl von Linné i översättning* hava sedan föregående år tillkommit tre nummer:

14. Om vintersjukdomar (De morbis ex hyeme). 1953. 2:—
15. Läkemedlens lukt (Odores medicamentorum). 1954. 2:—
16. Levnadsordning under människans olika åldrar (Diæta per scalam ætatis humanæ). 1954. 2:—

Under tryckning befinna sig ytterligare två nummer, ungdomsmanuskripten:

17. Najades Svecicæ.
18. Pharmacopæa Holmensis.

Ang. tidigare nr samt annan Linnélitteratur se lista i föregående årgång.

Den holländske läkaren A. J. BOERMANS akademiska avhandling: Carolus Linnaeus als middelaar tussen Nederland en Zweden. Utrecht 1953 (se föreg. årg. s. 92—94) kan erhållas genom Sällskapet till ett pris av kr. 15:—.

Alla beställningar adresseras till: *Svenska Linnésällskapet, Box 47, Uppsala.*

UPPSALA 1954
ALMQVIST & WIKSELLS
BOKTRYCKERI AB
547284